

РЭДАКЦЫЯ:

Заснавальнік: SCHMERZWERK

Галоўны рэдактар: Зыміцер ВІШНЁЎ

Намесынік галоўнага рэдактара:

Ільля СІН

Мастацкі рэдактар:

Сяргей ЖДАНОВІЧ

Карэктар: Віка ТРЭНАС

Вёрстка: Сяргей КАНДРАЦЕНКА

Рэдакцыйная рада:

Валянцін АКУДОВІЧ, Вольга ГАПЕЕВА,

Ігар ЛОГВІНАЎ, Віка ТРЭНАС,

Альгерд БАХАРЭВІЧ, Зыміцер ПЛЯН,

Юрась БАРЫСЕВІЧ, Ірына ШАЎЛЯКОВА

e-mail: vish@bk.ru

Наклад: 299 асобнікаў

У публікацыях выдання захаваны

аўтарскі правапіс.

Рэдакцыя не нясе адказнасць і за
выкладзеныя ў аўтарскіх тэкстах факты

SCHMERZWERK

litаратура-мастакі праект
ТЭКСТ
2007

румад шэсць

ЗЬМЕСТ

Адчужана сцъ... Вольга МАРТЫНЕНКА. Аўтсайдэр-арт. Алесь ТУРОВІЧ. Постмадэрнізм – рэлігія – фальклор – псіхіяtryя...	3 4 7
	(быць)
ДЖЭЦІ. Анёл... Інэса КУР'ЯН. Бэзвы бамжак Анка УПАЛА. Ахілес і Барбара...	13 21 41
	(пераклады)
Давід АЛЬБАХАРЫ. Цені ... Фрэдрык ЛІНДСТРАМ. Апошні дзень лета... Пэтар ЗОБЦ. Пад афіцэрскім шынялём ...	53 61 65
	(тэорыя)
Вольга ГАПЕЕВА. Культурны і мэдычны асьпекты практык самапашкоджанья	85
	(крытыка)
Надзея ШАКУН. Работа над памылкамі, або Алыша как деепричастие...	93
	(«bum-bam-lit»)
Майкл ГАЛДЗЯНКОЎ. Сапсаванае мастацтва, альбо Тры перашкоды для беларускіх літаратарапају.	105
Ярыла ПШАНІЧНЫ. Ягоным продкам быў А. Зіноўеў...	110
Гарык СУКАЧ...	113
Зыміцер СЕРАБРАКОЎ. Ярыле Пшанічнаму – Бадрыяру і чалавеку...	118
	(акцыя)
Арцём КАВАЛЕЎСКІ. Wo! Man. Ёсьць чалавек ...	127
Джэма-Ала ЦЕРАХАВА. Нелады...	142
Віктар ЖЫБУЛЬ. «Працуе няспынна лабараторыя...»	150
Віктар КАЗЛОЎСКІ. З кнігі «Аржаныя пажары»	172
Цішка ГАРТНЫ...	181
Ізраіль ПЛАҮНІК...	187
Вольга МАРТЫНЕНКА. Лёгасусьвет Міхайла Якавіна...	192
Міхайл ЯКАВІН. Анёлы...	194
Афарызымы Міхайла Якавіна ...	199
Павал ЯКАЎЛЁЎ. Дзёньнік ...	203
СЯО ЧЫ. Жывыя дзёньнік...	207
Захар ШАРАНГІЧ ...	211
Яўген БОНДАРАЎ. «Справа здача ў адміністрацыю ПНІ №3» ...	220
	(нетутэйшыя)
Ілья СІН. Яно ў Яно...	227
Зыміцер ВІШНЕЎ. Фаракайнавыя мумілюсікі...	231
Вальжына МОРТ. Аўм ...	239
Івшуша ПАНІНА. Дыялог са шкляных перлінаў, ці Апошняя сустрэча з гуру...	245
	(tabula rasa)
ТАЙВО К...	251
Ліза БЕЛКІНА...	254
Віктар КАЗЮЛІН ...	264
	(беларушчына)
Анка УПАЛА. Уклясыкі ... Зыміцер ВІШНЕЎ. Як я руйнаваў паэтычны фестываль Медана...	269 273

АДЧУЖАНАСЬЦЬ

падараваная сутнасьць безуважных нормаў абароненых грамадзкім інстытуцыямі прымусу й контролю ў неадпаведнасці ім што ёсьць адной са стратэгіяў выжыванья ў скошанай траве мапы_падарожныя справаздачы [цытрамонавыя саломінкі ідэнтыфікацый у свабодным падзенні] аб разрэчаісненых варыянтах існаваньня размываюць фундамэнтальныя часткі капітальнай расьцягасці ня маючы прэтэнцыйных горлаў для сыгмэнту кантэкстуальнай навігациі

Вольга МАРТЫНЕНКА

нумар шэсцьць
4

АҮТСАЙДЭР-АРТ

Аўтсайдэрства — гэта існаваньне па-за межамі нормаў, якія навязваюцца грамадзкім ладам і ягоным інстытутамі прымусу і сацыяльнага контролю (адным з якіх зьяўляецца псыхіяtryя). Гэтая пазыцыя можа абірацца асобай съядома; часцяком жа выпхнутымі па-за межы грамадзтва становяцца ў выніку ціску зынешняга асяродзьдзя. Сутнасць сацыяльных нормаў такая, што неадпаведнасць ім — адзіная магчымая стратэгія выжываньня.

Мастацтва аўтсайдэраў цікае тым, што яно съведчыць пра ідяксынкратычны досьвед існаваньня па-за нормамі. Гэтыя разнастайныя справаздачы з падарожжаў у невядомы сусьвет, забароненую зону нясуць у сабе загадкі пра тое, што іншыя, альтэрнатыўныя мадэлі існаваньня магчымыя. Такое мастацтва нараджает сумненіне ў вартасці здаровага сэнсу, дэмантруе таталітарнасць рацыоналізму і нагадвае пра тое, што парадак існуе для таго, каб яго парушаць. Перадусім мастацтва людзей з псыхічнымі адхіленнямі дапамагае зразумець ці перажыць адмысловы стан творцаў і дэмантруе, якімі насырэч хісткімі і ненадзейнымі ёсьць нашыя разуменіне нормы ды ўяўленіне пра ўласную нормальнасць.

Практыкі мастацтва народжаныя адмысловым успрыняцьцем съвету; напэўна, мастаком ці пісьменнікам чалавека робіць індывідуальны досьвед дзівацтва. Мастацтва дазваляе выкарыстаць крэатыўнасць дзівацтва і ўласнага адчужэння і перанакіраваць ягоны вектар вонкі. Мастак — гэта самотны дзівак. Прыгадаем Кафку, Поля Боўлза ці Анры Мішо.

Адмысловы досьвед псыхіяtryчнай хваробы, візіянэрства, ужываныне псіхаактыўных рэчываў, маргінальны сацыяльны статус грунтую сабой творчасць такіх аўтараў, як Ейтц, Арто ці Уніка Цюрн.

Венскі акцыянізм, фильмы расейскіх нэкрарэалістau, музыка гуртоў Current 93 і Coil, панк-рок і індастрыэл, творчасць Бэроўза ёсьць вынікам съядома абранай маргінальнай пазыцыі, спробай дэканструкцыі ўяўленыняў пра тое, якім мусіць быць мастацтва.

Постмадэрнізм, культура руінаў, па вялікім рахунку зьяўляеца апрафэозам лёгкі камэрцыялізацыі і камадыфікацыі мастацтва. Сённяня любы маргінальны досьвед губляе сваю падрыўную сілу, становіца інкарпараваным у культурны кан-

тэкст і ператвараецца ў тавар. Аднак прастора сучаснага мастацтва не прызначаная для мастацтва аўтсайдэраў, нягледзячы на афіцыйнае прызнаныне аўтсайдэрства як звязы. Сам панятак аўтсайдэрства не працуе ў гэтай прасторы, бо аўтаномія мастацтва, аўтаномія культуры больш немагчыма¹.

Мастацтва аўтсайдэраў парадак-сальным чынам працягвае існаваць недзе ў паралельнай прасторы — яно застаецца неўбудаваным у культурны кансэнсус. Яно ахінуце некалькімі коламі адчужэння: гэта закапсуляваны съвет самага мастака, пабудаваны на адчужэнні; сацыяльная стыгма ці псыхіяtryчны дыяягназ; крытэрыі, якімі карыстаюцца мастацкія крытыкі. У эпоху татальнай камэрцыялізацыі мастацтва аўтсайдэраў уяўляе зь сябе сапраудную сферу супрацьстаянья, аднак, у адрозненьніе ад палітычнага мастацтва, дзе ў выніку ідэялягізацыі сама мастацкая якасць працаў зьнікае, аўтсайдэр арт съведчыць пра існаваныне альтэрнатывы менавіта сродкамі самога мастацтва. Дзякуючы яму мы можам адчуць, як рэ-

¹ Jameson F. *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism* Verso, 1991.

чайснасьць расколваеца на некалькі пластоў, больш не ўспрымаеца намі як гамагенная. Яно вабіць нас у падарожжа, падчас якога можна згубіцца, а можна адшукаць адказы на свае пытанні. Навука картографіі і навігациі стаеца надзвычай неабходнай.

Значная частка прадстаўленых у часопісе тэкстай належаць аўтарам, якія сталіся аўтсайдэрамі дзякуючы і адначасова наступерак няўмольнай працы сучаснай беларус-

кай псыхіяtryі і наркалёгіі. Яны адначасова рэканструююць адмысловы досьвед аўтсайдэрства і нясуць у сабе ні больш ні менш, праклён інстытуту псыхіяtryі -- жахлівай машыне, што перамолвае творчыя і жыццёвыя сілы людзей, якія ў яе патрапілі.

Мастацтва аўтсайдэраў прысутнічае ў сваёй адсутнасьці. Працы, прадстаўленыя ў часопісе, уяўляюць сабой мапу, якая робіць яго заўажным.

Вольга МАРТЫНЕНКА нарадзілася ў 1983 годзе ў г. Менску. Вывучае філозофію ў магістратуры ЕГУ. Працуе валантэрам у псіханеўралягічным інтэрнаце.

ПОСТМАДЭРНІЗМ – РЭЛІГІЯ – ФАЛЬКЛОР – ПСІХІЯТРЫЯ...

Існуе бясконцая колькасць вызначэнняў постмадэрнізму, авангарду, мадэрнізму, поставангарду, транслагізму іншых «ізмаў». У дадзеным тэксце мы бяром самыя агульныя вызначэнні эксперыментальнага мастацтва. Актуалізуюцца апазіцыя рэалістычнае, традыцыйнае і авангарднае, постмадэрнісцкае мастацтва. Галоўнае, што варта ўсвядамляць у самых агульных рысах традыцыйнае мастацтва – адлюстраванне рэчаінасці, малюнак, падобны на аб'ект, авангард – разбурэнне вобразаў рэчаінасці, малюнак, не падобны на аб'ект, постмадэрнізм – сінтэз традыцыйнага і авангарднага мастацтва, яго сімвалізуе калаж.

Можна праводзіць паралелі паміж свядомасцю постмадэрновай, рэлігійнай, архаічнай (фальклорнай), псіхіятычнай.

Постмадэрнізм і рэлігія

З рэлігійным авангардом і поставангардом аб'ядноўваюць ці, прынамсі, набліжаюць шэраг унутраных, метадалагічных фактараў, таксама знешніх, vonkавых, якія тычацца формы тэксту.

Старажытны юродзівы і сучасны мастацкі эксперыментатор паводзяць сябе ў нечым падобна. Тут можна вызначыці

Алесь Туровіч

неартыкуляванае спантаннае выказванне, ігнараванне і прафанацыя публікі, вонкавая агрэсія. Пратэст супраць усталяваных сацыяльных канонаў. Тэкст спантаннага выказвання можа мець значэнне і вызначаны тэкст, а можа і не. Шукаць і артыкуляваць яго — місія слухача ці ўдзельніка пэўнага рытуала. Кансерватыўныя рэлігійныя нормы пастаянна падвяргаюцца пэўнай эвалюцыі ў пошуку дасягнення тэалагічнай мэты.

Перыядычна ўзікае эвалюцыйны скакоў, калі ствараюцца на метаўзоруі новыя «сусветныя рэлігіі», «канфесіі», «рэлігійныя суполкі», «секты» — гэта вялікія ў часе, ахопе колькасці розных людзей, нацый працэсы. З іншага боку, тыпалагічна бліzkімі могуць быць праста незадзялкныя рухі ў душы, якія ствараюцца на ўзоруі вельмі дробных адзінак часу, у сферы мінімальных часцін лептонаў свядомасці. У кантэксце архаічнага, паганскаага, немонатэістычнага, дахрысціянскага веравызнання — ведаўства ці шаманізму адзначаеца незалежнасць, рытуалізацыя ці фетышызацыя аб'екта. Мастак і аб'ект, суб'ект становіцца са-мадастатковымі і незалежнымі. Могуць быць розныя параметры, у тым ліку незалежнасць. Можна праводзіць па-

ралелі паміж апазіцыямі рэпалістычнае — авангардае мастацтва, традыцыйнае — нетрадыцыйнае веравызнанне. Тут можна парашуноваць розныя рухі, накірункі і ў плане сацыяльнага прызнання, ступені ўплыву аўтарытэта, час пераходу ад «катакомбнага» стану да афіцыйна-дзяржаўнага.

Постмадэрнізм і фальклор

Есць шэраг фактараў, якія набліжаюць постмастацтва і архаічнае, фальклорнае мастацтва. Гэта перш за ёсё нонканфармізм і дэклараўаны непрафесіяналізм. Што дзяўчата, якія выходзяць у поле пагукаць вясну, што перформеры, якія выязджаюць у лес, каб пачытаць вершы птушкам, не атрымліваюць за гэта грошай, дзяржаўных прэмій ці дыпломаў. Мастацтва становіцца саматоесным. Удзельнік і назіральнік могуць супадаць у працэсе. Сам выканаўца становіцца аўтарам твора, яго выканаўцам, слухачом, гледачом. Межы паміж рэальнасцю, мастацтвам прымаюць іншую форму. Яны пачынаюць палягаць непаміж звязкай аб'ект — суб'ект — аналіз, а недзе ўнутры саміх гэтых катэгорый. Фальклорная аўтэнтычная спадчына знаходзіцца ў апазіцыі да афіцыйнага, пра-

фесійнага мастацтва, афіцыйных, са-
цыяльных інстытутаў. Так, фальклор
пераследавала царква, народныя звы-
чай пераследавала савецкая дзяржава.
Ёсць яшчэ адзін у пэўнай ступені па-
радаксальны факт. Вонкавая падтрымка
з боку дзяржавы той ці іншай праівы
народнай культуры можа мець адва-
ротны вынік. Так, фармальнае выву-
чэнне, пропаганда і актуалізацыя фаль-
клору можа прынесці больш шкоды,
чым карысці. «Гарадскія» спецыялісты,
што працуюць з аўтэнтычнымі народ-
нымі калектывамі, часта насаджаю-
ць ім «свой» фальклор, які вывучалі
па падручніках, у выніку чаго страчва-
еца актуальнаясць і значэнне менавіта
таго, што ёсць у той ці іншай мясцовас-
ці. Адпаведныя працы можна назіра-
ць і ў поставангардзе. Ёсць сапраўдны,
«родны», аўтэнтычны постмадэрн. Гэта
калі творцы самавяяўляюцца і не пе-
раследуюць якіх-небудзь меркантыль-
ных, матэрыяльных, сацыяльных, палі-
тычных, іншых мэтаў. Але існуе і кіт-
чавы «постмадэрн» — калі ствараеца
«прадукт», дзе ставіцца мэта вонкавага
эпатажу, рэкламы, паказаць ці як мага
выгодна прадаць сябе ці свой твор.
Адсюль узімаюць элементы самапера-
пісвання, плагіату і г.д. Істотна збліжае
аўтэнтычны фальклор і поставангард-

ную творчасць адносіны да тэхнічнага
прагрэсу, наступу электронных тэхна-
логій. Можна праводзіць паралелі па-
між свядомасцю аўтэнтычнай і тэхна-
геннай. Многія рэчы, якія здаваліся ка-
зачнымі, нерэальнімі, з дапамогай тэх-
нікі сталі реальнасцю. Казка і реаль-
насць сталі тоеснымі. Такім паказчыка-
мі могуць быць рух у прасторы, пера-
мяшчэнне, назіранне аддаленых прад-
метаў, фізічная моц (здольнасць зніш-
чаць аб'екты і суб'екты — звышброя),
здольнасць падтрымліваць контакт на
вялікіх адлегласцях і інш. З татальнym
пашырэннем тэхнічных сродкаў — Ін-
тэрнету, мабільнай тэлефоніі і іншага
ўзнікла неабходнасць самазахавання
асобы, самаактуалізацыя яе, самавы-
значэнне. Наступаюць даволі небяспечныя часы, калі чалавеку няма дзе
схавацца ад самога сябе ці каго інша-
га. Кожнага можна вынайсці, знайсці, у
той ці іншай ступені кантроліваць яго
учынкі і нават думкі. У дадзеным вы-
падку узікае актуальная задача па са-
маартыкуляцыі асобы, вызначэння са-
манезалежнасці і індыўідуальнасці. Тут
супадаюць інтэрэсы постмадэрністаў,
экологаў, фалькларыстаў, сацыёлагав,
якія актуалізуюць асобу і чалавека як
самадастатковую адзінку і абсалют-
ную каштоўнасць.

Постмадэрнізм і медыцына (псіхіяtryя)

Эксперимент, авангард, поставан- гард могуць супастаўляцца з розны- мі псіхалагічнымі кірункамі. Адной з методык дыянетыкі з'яўлецца высла- баненне свядомасці ад інграм — ба- лючых усведамленняў, якія сфармірава- валіся ў час, калі чалавек знаходзі- ёся ў «несвядомым» стане, гэта можа быць перыяд да нараджэння ці пас- ля траўмы. Тыя ці іншыя тэксты, якія акалялі чалавека, могуць яго траўма- ваць на працягу дойгага часу, увай- шоўшы ў пэўны стан, з дапамогай партнёра можна актуалізаваць і ўс- вядоміць той ці іншы фактар.

Абракадабравае вымаўленне і ўспрыняцце таго ці іншага тэксту можа дапамагчы вызначыць «ба- лючыя» кропкі, іх пераасэнсаваць у неўсвядомленым кантэксце. Выка- рыстанне метадаў постартата актуаль- на для дасягнення чыста медычных і псіхіяtryчных эфектаў і, адпаведна, клінічныя псіхіяtryчныя методыкі су- пастаўляюцца з мастацкім эксперы- ментамі і могуць стаць асобным ты- палагічным накірункам. Супастаўлен- не «псіхіяtryя — мастацтва» можа стаць эвалюцыйным крокам у да-

чыненні да апазіцыі «рэалізм — ма- дэрнізм».

Постмадэрнізм і хуліганства, антысацыяльныя паводзіны

З боку старонняга назіральніка тая ці іншая праява экспериментальнага, авангарднага, постмадэрновага, хэп-пінгавага і г.д. мастацтва можа нагад- ваць праявы хуліганства і антысацы- яльных паводзінаў. У дадзеным вы- падку жанры, метады і формы экспе- риментальнага дыскурсу могуць карэ- лявацца і даследавацца не толькі катэ- горыямі мастацтвазнаўчымі, культара- лагічнымі, агульнаметадычнымі — ка- тэтгорыямі ў лекцыйных залах міжна- родных канферэнцый. Яны могуць прыцягнуць увагу юрыстаў-тэарэтыкаў і праваахоўнікаў-практикаў у па- ста- рунках і залах судовых пасяджэнняў. Тут важна акрэсліць межы паміж ма- стацтвам і немастацтвам. Так, калі на вуліцы чалавек, які адносіцца да са- цыяльнай катэторыі «бомж», седзячы на тратуары, нешта спажывае з алю- мініевага тазіка, п'е адтуль нешта па- добнае на гарэлку ці «чарніла» — гэта можа вызначацца як антысацыяльныя паводзіны, што класіфікуюцца адпа- ведным артыкулам адміністратыўна-

га кодэksa. Калі тое самае робіць перформер, седзячы на сцэне — гэта можна вызначаць як пэўную з'яву перформанса ці хэпенінга. Дзе можа паллягаць мяжы паміж гэтymі, па сутнасці, амаль тоеснымі з'явамі? Падаецца, галоўным адрозненнем і маркерам можа быць праста саманазыванне і самавызначэнне субекта — аб'екта дадзенага дзеяння. Калі ўдзельнікі, назіральнікі загадзя папярэджаны, што гэта акцыя ёсьць мастацкім самавыялленнем, то гэта ёсьць мастацтва. Калі той ці іншы дыскурс, акт, рух, ма-люнак паstaулены ва ўмоўную рамку твора, паstaулены ў галерэі, выстаўлены на сцэне, можна вызначаць яго як акт мастацтва. Калі адбываеца праста хуліганская ўчынак — гэта ёсьць хуліганская ўчынак. З іншага боку «этыкетка-твор», можа мець розныя фор-

мы і вызначэнні. Нахуліганіць можна і на сцэне, і стварыць твор мастацтва на вуліцы.

Пастаянна ўзнікае праблема канвенцыялізацыі і ўсведамлення таго ці іншага тэксту, напісанага аўтарам. Праблема вызначэння, ацэнкі таго ці іншага твора, яго якасці, актуальнасці, карыснасці, наяўнасці мастацкасці ці праста дызайнерскага вырашэння (псеўдавырашэння і мімікры). Чытатч можа мець большае значэнне для жыцця мастацкага твора, чым сам аўтар, крытык можа быць сааўтарам тэксту, прычым мечь большую ролю ў лёсце твора, чым той, хто напісаў яго першым. Перапрачытанне, перапісанне, перарэдагаванне, не толькі акрэсленае і выяленае, але і па за свядомае ствараюць бясконцасць новых тэкстаў і твораў.

Алесь ТУРОВІЧ нарадзіўся ў 1973 годзе. Аўтар Белага, Чорнага, Празрыстага аркушаў паперы, а таксама Хвіліны маўчання. Мастацкія тэксты друкаваліся ў цэнтральным беларускім, летувіскім, польскім друку. Стойлітаратурнага руху «Бум-Бам-Літ». Дырэктар аддзела гуманітарных праграм Інстытута матэматыкі і кібернетыкі. Кіраунік студэнцкай праграмы «Усходнеславянскі фальклор — новыя шляхі даследавання». Сааўтар шэрагу навуковых распрацовак у галіне іерархічнай матэматыкі. Вывучае беларускі народны верш. Аўтар зборніка вершаў і прозы «Корпус». Прымаў удзел у аўдыёпраектах «Тазікі» (ББЛ), «Паганства старожытных славян» (з гуртом «Князь Мышкін»). Лаурэат прэмii паэтычнага фестываля Друскенінкай-98.

(быть)

На мяне сёньня лаяліся, што я зноў прынесла ў ложак пясочак, а я забыла, што зь ім учора рабіла, а тое б я ім сказала, гэта было нешта вельмі важнае. Сёньня я пайду на вакзал. Я чакаю там ліст ад сястры. Мая суседка съмьецца. Яна кажа: у цябе няма ніякай сястры. А другая суседка кажа: ня слухай старую дурніцу, хадзі куды хочаш.

А учора да нас прыйшоў новы сусед. Тры медсястры хацелі яго выгнаць, а ён не паслухаўся. Цяпер ён сядзіць і маўчыць. Ён вельмі сумны.

Урач сказаў: яго трэба звяязаць і вывесыці прымусова. А ён кажа: ня трэба, калі ласка, там яна мяне знайдзе, а тут ня знайдзе. Урач кажа: яна цябе нідзе ня знайдзе, ніхто яе ня пусціць. Але ён заплакаў і сказаў: яна паўсюль знайдзе, для яе няма зачыненых дзвярэй. Урач сказаў: уранку разьбярэмся, і пайшоў.

Уначы мая суседка адвяла мяне ў прыбіральню і сказала: калі ты будзеш так глядзець на яго, праглядзіш дзірку. Я сказала: няўжо ў ім зьявіцца дзірка. Яна сказала: так, вялікая дзірка. Я кажу: напэўна, яму будзе вельмі балюча. Суседка кажа: так, вельмі балюча, і ты будзеш ва ўсім вінаватая. Я сказала: я зусім ня буду на яго глядзець. Пасьля

гэтага суседка зачыніла мяне ў прыбіральні і пайшла. Уранку другая суседка мяне выпусціла, таму што я вельмі прасіла. Мне трэба было ісьці на вакзал. Там павінен быць ліст ад сястры. На мінулым тыдні нічога не было. Увесь тыдзень нічога не было. Другая суседка сказала: яна старая дурніца, ня слухай яе, глядзі куды хочаш. Толькі не глядзі на тэлевізар. Я сказала: чаму? Яна сказала: таму што ты таксама дурніца, і ўсё забываеш.

Я пайшла да першай суседкі і спытала: чаму мне нельга глядзець на тэлевізар. Яна кажа: таму што ён выбухне. Нам можна глядзець, а табе нельга. Потым я бачыла сон пра тэлевізар. Ён выбухнуў, таму што я на яго паглядзела. З тэлевізара вылез урач і сказаў: анёлак мой, навошта спаць на падваконьні, калі ў вас ёсьць ложак?

На вакзале я паглядзела пад усімі лаўкамі, і на лаўках, і на зямлі, і у съметніках. Я спытала ва ўсіх: дзе ліст ад маёй сястры. Яны сказалі: нават не ўяўляем, валі адсюль, дурніца ненармальная.

Потым я вярнулася. Першая суседка села побач з новым суседам і сказала: калі ты ня будзеш абе-

даць, я зъем твой абед. Сусед скажаў: калі ласка. Тады другая суседка сказала: вы загадкавы мужчына. Каго вы баіцесь. Ён скажаў: нікога. Першая суседка пабачыла мяне і кажа: як сястра маецца? Я нічога ня ведала і нічога не сказала. За гэта яны зъелі мой абед.

Увечары прыйшла прыгожая жанчына. Яна была, як каралева. Яна падышла да нашага суседа і сказала: ну што, бабнік, бавішся сярод ідыётак? Першая суседка сказала: слухай, сыцерва. Каралева сказала суседу: ідзі са мной. Потым ён не пайшоў, і яна сказала: ну хочаш я табе заўтра апельсінаў прынясу. Ён узяўся за галаву і падышоў да акна. Мой ложак таксама стаіць ля акна. Каралева раззлавалася і сказала: ну і канай тут. Быццам ты адзіны ў съвеце! Давай вычварайся, толькі потым перада мной ня поўзай. І яна пайшла.

Уночы мае суседкі намазалі маеваласы зубной пастай. Я прачнудлася і запытала: навошта? Яны сказалі: у нас завяліся мышы. Мы цябе намазалі, каб яны цябе ня зъелі. Я сказала: дзякую, а можна вы мяне заўтрапа таксама намажаце? Яны сказалі: з вялізным задавальненнем.

Уранку я пайшла на вакзал. Мяне не пусьцілі, сказалі, што вакзал зачынены. Я спытала: як жа мая сястра перадасьць мне ліст? Мне сказали: твая сястра ведае, што вакзал зачынены, і ня будзе пісаць лісты два тыдні. Я сказала: хіба вакзал зачынены? Вунь цягнікі езьдзяць. Мне сказали: табе гэта здаецца, там няма цягнікоў.

Тады я пайшла назад. Да мяне падышоў мужчына і сказаў: чаму такая прыгожая дзяўчына ходзіць адна. Я сказала: я хадзіла на вакзал, каб атрымаць ліст ад сястры. Але вакзал зачынены на два тыдні. Ён сказаў: хадзем са мной. Я сказала: мне нельга хадзіць далёка. Ён сказаў: гэта недалёка. Я сказала: я ведаю, што мужчыны могуць ператварацца ў жывёлін і забіваць даверлівых дзяўчат. Хто табе гэта сказаў? Суседка справа. Ён кажа: вы з суседкай — дасціпныя асобы. Але я цябе не заб'ю. Потым ён па-чай мяне ablізываць, як наш сабака. Я сказала: ты зараз ператворышся ў сабаку. Ён нічога не адказаў. Я напалохалася і збегла.

Потым удзень урач сказаў: нікуды не хадзі. Калі ад тваёй сястры будзе ліст, мы табе перададзім. Я ска-

зала: вакзал зачынілі на два тыдні, а потым яго адчыняць, і сястра напіша ліст.

Увечары прыйшла каралева і прынесла апельсіны. Яна сказала: слайныя ў цябе тут паненкі. Ці не надакучылі яшчэ? Ну то глядзі, потым спахопішся, а будзе позна. Я прыйду яшчэ заўтра, можа, засумуеш, ёлупень.

Потым яна пайшла. Наступнага дня доктар не пусціў мяне на вуліцу. Першая суседка сказала: будзеш ведаць, як па мужыках бегаць. Другая суседка сказала: ня слухай старую дурніцу, бегай па кім захочаш.

Уранку сусед выкінуў у съметнік апельсіны. Мае суседкі выцягнулі іх адтуль і сказали: ну і дурань. Потым прыйшла каралева і сказала: ну прашу цябе, вяртайся. Ты мне вельмі патрэбны. Вернешся? Ну чаго ты хочаш? Скажы, я ўсё зраблю.

Сусед падышоў да акна. Карапава прыціснулася да яго ззаду і сказала: прабач мяне, ня ведаю, у чым я вінаватая, але прабач. Тады я сказала: адыдзі ад майго акна. Я не хачу цябе бачыць. А першая суседка сказала: во дае. Карапава нічога не сказала. Яна паглядзела на мяне і выйшла.

Увечары позна яна паклікала мяне з-за дзывярэй. Першая суседка сказала: не хадзі, а тое зноў уліпнеш. Другая сказала: маўчы, старая дурніца, няхай ідзе, нічога ёй не прабоўца. Я пайшла. Карапеева мне кажа: паслухай, маленькая сучка, калі ты яшчэ хоць аднойчы брахнеш, цябе назаўсёды пасадзяць на ланцуг. І сястра ніколі табе не напіша. Я сказала: што табе ад яго трэба. Яна кажа: гэта не твая справа, ідыштка. Хадзі адсюль і запомні, што я табе сказала.

Цяпер я ведаю, што гэта сабачая карапеева.

Уначы я пачула, што мяне клічуць. Я паглядзела ў вакно. Там было ўночна. А гэта муж сабачай карапеевы казаў: Саня, Саня, Саня. Я кажу: што здарылася. А ён кажа: падыдзі сюды. Я падышла і ўбачыла, што ён размаўляе ў съне. Я спытала: чаго ты хочаш. Ён сказаў: стой побач са мной і нікуды не сыходзь. У цябе за съпінай крылы, толькі ты можаш утамаваць дэманаў. Я сказала: няма нікіх крылаў, табе здаецца. Ён не пачуў і сказаў: выратуй мяне ад злой вядзьмаркі, якая хоча звязаць мой лёс і кінуць у вязніцу толькі таму, што ёй падабаецца

катаваць людзей, а я ў нешчаслькі момант патрапіуся ёй на очы. Я сказала: як тваё імя. Ён адказаў: Мацей. Тады я спытала: ты казаў пра сваю жонку. Ён адказаў: так. Я хацела пайсьці спаць, а ён кажа: Саня, стой тут усю ноч, у яе доўгія рукі, яна не дасьць нам спакою. Я ўсю ноч стаяла побач. Толькі очы вельмі съярбелі.

Уранку ён прачнунуўся і пайшоў галіцца. Я пайшла за ім, а ён кажа: табе чаго. Я не адказала і пайшла спаць. Потым мне суседкі сталі казаць: чаго гэта ты ўдзенъ съпіш: уночы гуляеш? Другая суседка сказала: якая твая справа, няхай гуляе. А першая сказала: рабіць няма чаго, ідыштаў пладзіць. Другая сказала: ну і няхай сабе.

Я пабачыла сон, дзе на чорнай гары сабачая карапеева і незнаёмы мужчына адно аднаго ablіzvali. Я прачнунулася, таму што крычалі. Карапеева ля Мацеевага ложка крычала: ты зусім ачмурэу?! Вырашыў за круціць шэры-машэры з гэтай дурнаватай! Божухна! І дзеля гэтага ты сышоў з дому? Ды ў цябе самога ў галаве не хапае! Потым яна выйшла і ляслула дзывярьма. Праз хвіліну яна вярнулася, падышла да мяне і

ўдарыла мяне па твары. І закрычала: паскудная лярва! Трымайся да-лей ад майго мужа! Інакш... Я ска-зала: да пабачэнья. Яна сказала: Божа! І сышла.

Потым суседка справа ўключыла тэлевізар, зь яго пайшоў дым, і паўсюль згасла съятло. Таму мы вырашылі зноў спаць. Мне прысьнілася, што ў нашым садзе на лаве сядзіць сабачая каралева. Яна мяне пабачыла і сказала: падыдзі сюды. Я зразумела, што яна мяне кліча, каб змагацца са мной за Мацея. Мы пайшлі па незнайемых месцах. Я ніколі там не была. Раптам яна знікла. Побач быў толькі адзін дом з адчыненымі дзъяўрыма. Я ўвайшла туды і паднялася на чацьверты паверх. Пазваніла ў дзъверы, але ніхто не адчыніў. Тады я спусцілася ўніз, але праз трэці паверх была на-цягнута вяровачка. Мне насустрач па лесьвіцы падымалася дзяўчынка. Яна сказала: асьцярожна, гэта про-вад пад напружаньнем. Я спытала: навошта? Яна адказала: ад тыграў. У нашым пад'езьдзе завяліся тыгры, і мы перагароджваем лесьвіцу, каб яны нікога не загрызлы. Я ска-зала: але гэтага не было. Дзяўчынка сказала: ня ведаю. Я пайшла за

дзяўчынкай. Мы ўвайшлі ў кватэру, дзе нічога не было, а съены былі белья. Я спытала: вы пераехалі? А дзяўчынка адказала: мы гуляемся.

Удзень другая суседка прынесла белага пацучка. Яна сказала: я яго ўзяла ў суседнім корпусе ў лябараторыі. Няхай ён жыве ў нас. Першая суседка сказала: добра. Мы пачалі рабіць яму домік у тумбачцы, але ён залез у прыбіральні ў кош са скарыстанай паперай. Першая суседка сказала: ён хоча жыць там. Другая суседка сказала: няпраўда, ён не такі дурань. Потым яны абедзівye мне сказалі: пайдзі ў сад, прынясі яму лісьця і травы. Мы пакладзем гэта ў тумбачку, і ён захо-ча там жыць.

Калі я вярталася з саду, то ў калідоры пачула сабачую каралеву. Яна казала доктару: і гэта якраз калі трэба капаць бульбу. Адпусціце яго на выходныя. Доктар сказаў: нельга, ён хворы, яму трэба лячыцца. Яна сказала: я яго дагледжу, зь ім ні-чога ня зробіцца. А ў панядзелак я прывяду яго назад. Доктар сказаў: у нас так нельга. Яна сказала: тады перавядзіце яго ў мужчынскае ад-зьдзяленье. Што яму рабіць у жа-ночым. Потым за нашымі дзъяўры-

ма распачаўся лямант. Першая суседка крычала: пусьці яго! Пусьці! Доктар пабег туды. І я таксама пабегла туды. І сабачая каралева пабегла туды. Доктар сказаў: ану ўсе ціха! Што тут здарылася? Першая суседка плакала і нічога не адказала, а другая суседка сказала: тут пачуць нагнюсіў вось гэтай дурніцы на далонь і сам перапэцкаўся. Мы вырашылі яго памыць, а ён зваліўся ў вядро з хлоркай. Доктар сказаў: якая сволач пакінула тут хлорку. Другая суседка сказала: прыбіральщица. А я яго за хвост выцягнула, а гэтая дурніца на мяне накінулася, кажа, пусьці, яму балюча. А ў хлорцы яму лепш? Доктар сказаў: дзе вы ўзялі пацука. Mae суседкі нічога не адказалі. Доктар сказаў: сёньня і зайдута замест прагулкі пойдзеце на ўколы. Сабачая каралева сказала Мацею: ну што падабаецца табе тут? Мацей сказаў доктару: калі ласка, не пускайце яе сюды. Сабачая каралева сказала: дурдом стакротка! сышла. Я пайшла на мой ложак. У маёй руцэ я знайшла трапую і лісьцікі. Я не памятала, навошта яны. Я паклала іх пад падушку.

Потым сабачая каралева стала рэдка прыходзіць. Але Мацей ска-

заў: яна недзе побач. Яна так не адчэпіцца.

Аднойчы ўночы я прачнулася, таму што мяне паклікаў Мацей. Ён сказаў: ідзі хутчэй да яе, яна робіць нешта страшнае супраць нас, але я толькі цябе кахаю. Раней я да яе ставіўся добра, пакуль яна была звычайнай жанчынай, але потым яна зрабілася вядзьмаркай, і мне стала страшна зь ёй. Знайдзі яе, яна зарэзала шэсць чорных пеўняў і задушыла шэсць чорных катоў, але яна нам нічога ня зробіць, таму што ты сапраўдны анёл. Толькі калі яна ўсё яшчэ кахае мяне, яна можа табе пашкодзіць, але калі гэта так, яна ня будзе.

Потым ён узяў маю руку і паклаў туды штосьці. Ён сказаў: вазьмі, гэта табе дапаможа. Я паглядзела ў руку. Там нічога не было. Я спытала: што гэта? Ён сказаў: гэта табе перадалі ліст ад тваёй сястры.

Я пайшла шукаць Мацееву жонку. Яе не было ў садзе і на вуліцы. Я пайшла на вакзал, але прыгадала, што ён зачынены. Потым я хадзіла па горадзе, але яе нідзе не было. Я зайшла вельмі далёка і раптам пабачыла дом, дзе грава музыка. Я ўвайшла туды і пабачыла саба-

чую каралеву. Яна была на сцэне, вельмі прыгожая, а на пальцы ў яе быў пярсыцёнак зь вялізным каменем, які зіхацеў рознымі колерамі. Я таксама апынулася на сцэне, пабачыла мікрофон і ў яго сказала, каб яна чула: я ведаю, што сёньня ты зарэзала шэсьць чорных пейнёй і задушыла шэсьць чорных катоў. У цябе чароўны пярсыцёнак, а ў мяне нічога няма, нават свайго прасьцірадла. Давай пагутарым шчыра. Навошта табе Мацей? Хіба ты какаш яго? Ты была звычайнай жанчынай, а стала вядзьмаркай, вось ён напалохаўся і сышоў. Яна сказала: і тут гэтая ненармальная! Ну чаго табе ад нас трэба? Што ты паўсюль лезеш сваім бруднымі ручкамі? Я сказала: мне ліст ад сястры перадалі, а там нічога няма. Гэта ўсё з-за цябе. Яна сказала: ды няма ў цябе ніякай сястры! ну што за дурышка! Ты хоць сама разумееш, што кажаш? Куды ты лезеш сваім бруднымі ручыськамі? Што табе трэба ад нас? Я нічога не адказала, у мяне слова скончыліся. Тады яна мяне схапіла за руку вельмі балюча і павяла да выйсьця. На вуліцы яна мне сказала: каб я цябе ніколі, чуеш, ніколі болей ня бачы-

ла. Рабі што хочаш у сваім дурдоме, але каб я і там цябе ня бачыла. А калі гэты асталоп так цябе слухаеца, то перадай яму, каб ён не адкладна вяртаўся дадому. Калі ён ня вернецца, ён вельмі пашкадуе. Я сказала: ты ня маеш права чараўца супраць яго. Ты моцная, але ён вольны чалавек. Яна закрычала: як жа ты мне надакучыла! Потым яна кінулася на мяне з кулакамі і ўчапілася ў мае валасы. Я таксама ўчапілася ў ейныя валасы. Мы пачалі тузаци, потым пакаціліся на зямлю, і яна мне патрапіла ў вока сваім пярсыцёнкам. Яна мяне кінула на зямлі. Калі я ўстала, у мяне вельмі кружылася галава.

Потым я вярнулася ў бальніцу і паклалася спаць. Яна прыйшла да мяне ў съне. Яна была яшчэ прыгажэйшая, чым у той залі. Тут таксама была заля, толькі яшчэ большая, чым тая. Яна мне сказала ў мікрофон: аддай мне яго, аддай, аддай! Ён мне патрэбны, патрэбны, патрэбны! Я сказала: я яго не трymаю. Яна сказала: не, ты яго трymаеш, я хутчэй да цябе самой дабяруся, чым да яго, але ты мне не патрэбная, а ён патрэбны, чаму ты мне яго не аддасі? Я спытала: як?

Яна сказала: паўтарай за мной: Мацей, ідзі да сваёй жонкі. Ну, давай! Я сказала: я не хачу. А ты захаці. Я не хачу захацець. Яна сказала: ну ты й дурышча! Потым яна павярнула свой пярсыцёнак, і на сцэну пабеглі сабакі, коткі, тигры і птушкі. Іх было вельмі многа, і ўсе яны беглі да мяне. Я пачала ад іх адбівацца, але каралева сказала нейкае слова, і я не магла ад іх адбіцца. Яны не давалі мне дыхаць, а нейкая вялізная чорная котка зь зялёнымі вачыма ўзяла кіпцямі маё вока і съцінула, як у руцэ.

Я прачнулася ў незнамай кватэры. Там было вельмі цесна, і толькі адзін ложак. Яшчэ там быў Мацей. Я спытала: дзе твая жонка. Ён ска-

заў: я ня ведаю. Мы ад яе схаваліся — гэта галоўнае. Ні пра што ў мяне больш не пытайся. Я цябе кахаю. Калі ты памрэш, цябе возьмуць на неба, і ты зробішся анёлам. Я спытала: чаму? Ён сказаў: таму што ты сапраўдны анёл. Нават тое, што ты трошкі дурнаватая, не зашкодзіць. Для таго, што трэба ведаць анёлам, розум непатрэбны. А пакуль, на зямлі, мы будзем жыць з табой тут. Я марыў пра цябе. Я цябе кахаю. І сястру тваю я сам адшукаю, нават калі яе няма. Я сказала: дзякую.

Потым ён паставіў на пліту чайнік і запаліў газ. А што было потым, я пакуль ня ведаю.

скончана 26.11.02

ДЖЭЦІ (Вера БУРЛАК) – паэтка, літаратуразнаўца, перакладчыца. Аўтарка кнігі пазіці «За здаровы лад жыцьця» (2003), манаграфіі «Детская поэзия Серебряного века: Модернизм» (2004). Выступае як аўтарка і выканайца ўласных песьняў.

БЭЗАВЫ БАМЖАК

Менскі гарадскі раманс
(фрагмент)

Галава Лангбарда

Па прашпекце Скарэны кацілася звапнелая, ідэальна круглая галава архітэктара Лангбарда. Яна плакала і крышылася. Яна запляміла белым псеўдамармурам увесь праспект. Ніжняя высталая губа сцёrlася аб асфальт, на-маляваныя валасы павырываюцца да суцэльнай лысіны. Архітэктар Лангбард ужо не ведаў, што ягоная галава коціца па Менску, не ведаў, што яе скінулі з пастаменту.

А быў кароткі час, калі белы гіпс выконваў ролю шырокаполай даваеннай панамы з парусінавай тканінай — бо сонейка лашчыла, ды не прыпякала. Галава Лангбарда, замацаная адбіткамі пальцаў маладога таленавітага скульптара Павала Ніцкага, высілася роўна дзень у чэрвені на адкрытай пляцоўцы перад Домам Чырвонай Арміі. Ляжала і сачыла за перабудовай цэнтра сталіцы.

Павал пэўна ніколі не закаціў бы яе на прастакутны пастамент менавіта тут, перад Аляксандраўскім скверам, і да таго ж у недаробленым гіпсавым варыянце, калі б галава архітэктара аднойчы ўнаучы яго пра гэта не папрасіла. Галава папрасіла перш за ўсё не рабіць з яе бюста.

— Мы павінны рабіць бюсты лепшых розумай чалавецтва, мілы, шаноўны Iосіф Грыгоравіч! І павінны адліваць іх у каштоўным мэталі! — запратэставаў заспаны Павал, але ягоныя сонныя рукі не рухаліся, а здрэнцевела боўталіся ля каленак. — У гісторый шмат што было зроблены з нетрываальных матэрыялаў, і таму не захавалася... Гіпс, гліна, цемент — гэта не для Вас... Я дараблю Вас у бронзе, — упэйнена да-кончыў Павал, змагаючыся з воліяй сну. Хударлявы, у кароткіх баксёрках, праз сутонне начнога паветра ён быў падобны да паркавай скульптуры піянера-трубача, якому аднялі трубу перад сігналам трывогі.

— Мой малады калега, — цвяро-за пасмялялся галава Лангбарда. — Вы толькі паразважайце над гэ-тай фразай — «бюсты лепшых розумай чалавецтва». Быць «бюстам розуму» — гэта нейкая асаблівая грамадская функцыя, да якой я, прыватна, ніколі не імкнуўся. А цяпер Вы хочаце з мяне гэны бюст зрабіць... Пакіньце мне толькі галаву, калі ласка. І хопіць, хопіць яе адліваць. Хай час пакіне крышыва. Я бачыў веліч крышыва пасляваен-нага Менску. Рысы суровай велічы

горкі камення не менш выразныя, чым егіпетскія піраміды, паверце мне. Прызнаюся Вам, калі з майго Тэатру не толькі немцы зрабілі стайню, лепш бы ён ператварыўся ў велічную горы камянёў. А ён, бачты, стаіць. Засталося толькі пакласці вакол яго вашую шэрскую плітку. На маю думку, нават лепш белую, керамічную.

У галаве архітэктара зноў віравала артыстычнае натхненне. Павал ўсё разумеў, з усім пагаджаўся, ды толькі яго цела нязможна цягнула да ложка, і ён хутка заснúў пад словаі Лангбарда.

Больш за ўсё галаву Лангбарда хвалявала, што пасля таго, як яе зляпілі наноў, яна пачала сніць і разважаць — як раней. Яна пачала марыць і бачыць архітэктурныя фантазіі пра разбураны Менск, які прагне феерычнай адбудовы. Раніцай Лангбард пракрычаў:

— Павал, ведаецце, мне пабачылася ў сне, што старому гораду не быць! На Цэнтральнай плошчы ўзвялі Палац для масавага музычнага дзяяния! Але гэта я павінен быў зрабіць! Я мушу паглядзець на яго! Хутчэй каціце мяне туды, прашу Вас...

Галава Лангбарда чакала ў майстроўні яшчэ некалькі дзён, пакуль Павал дамовіўся, што паставіць яе на гранітны чырвоны прастакутнік толькі да першых дажджоў. Уесь час чакання галава качалася на драўляных насілках і бубніла: «Там павінна быць прыгожае жыццёвае асяроддзе... Серыя праектаў па адраджэнні сталіцы і яе центру прадугледжвала прыгожае жыццёвае асяроддзе....». Каб толькі галава магла хадзіць, яна вымярала б крокамі куты пакойчыка.

Нарэшце ўвечары скульптар Павал з памагатымі панеслі галаву на пастамент. Ісці давялося пешкі ад майстроўні на плошчы Перамогі да самога цэнтра ў яго геаметрычным выміярэнні. Лангбард наўмысна заплюшчыў вочы, баючыся расчараўвання — бо гораду ён не бачыў з пяцідзесятых гадоў. Шэсце выглядала здалёк інтрыгуюна, але чэрвеньскі позні вечар спустошыў вуліцы і насцяліў празрыстай сіней смугі, калі ўсё здавалася відовішчам праз мыльны дзымушак. У гэтай закругленай атмасфэры Лангбард стаў падобны да велізарнай белай перліны, здабытай з Менскага мора — неверагодна, але

факт. Рэдкія менскія бадзякі падумалі, што гэта ўсяго толькі дэкарацыя для цырку, якую цягнуць працаўнікі ў шэрых строях, бо будынак цырку быў побач.

Дайшлі шчасліва. Ношы з цяжарам апусцілі намазоленымі далонямі. Па нахіленай платформе пачалі каціць галаву архітэктара на гранітны слупок. Закацілі. Перад сыходам паклалі левым вухам долу і далі паспаць. Галаве, аднак, не спалося. Яна заёрзала і сама паставілася на карак. Расплюшчыла вочы і яшчэ раз ззвапнела — праз карычневае лісце начных дрэваў прасціравалася шырэзная бетонная плошча. У глыбіні гэтай невымяральнай прасторы стаяў Палац. Шэрае шкло смяялася. Палац насоўваўся на гледача насустрach позірку.

Лангбард змоўк да раніцы. Пра што мроілася яму ў думках? Ён нават не заўважыў, як моладзь з Панікоўкі намалявала на ягонай патыліцы спачатку хахляцкі осэлэдэць, а пасля панкаўскі іракез. Ён сумаваў па разбураным Менску і адначасова жахаўся ўспамінаў аб той бездапаможнай распластанасці, у якой ляжаў горад у саракавыя гады. Сумаваў, жахаўся і маучай. Пры чым

тут іракез з осэлэдцам, калі цэнтральная частка Менску з галоўнай магістраллю ўжо была шчыльна забудаваная?

Раніцой вялікая белая галава Лангбарда прывабіла люд. Акрамя таго, што гэта ў гіпсе ўвасобіўся нехта са скверавых півунуў ліва па начох — іншага не думалася. Лангбард пачаў размову сам:

— Я, дарэчы, дойлід. Іосіф Грыгоравіч Лангбард. Нарадзіўся, дарэчы, сярод такіх як вы, беларусаў, у Бельску-Падляскім. Дарэчы, у адзін год з Янкам Купалам і Якубам Коласам, у 1882. Але толькі я пра гэта памятаю. Каб вам было лягчэй зразумець, я паставіў архітэктуру...

Але далей за гэта Лангбард не змог дагаварыць. Людзі загулі і нехта дадаваў за словамі архітэктара:

— Паставіў архітэктуру! Пэўна, у цікавую пазіцыю...

— Я выкарыстоўваў дынамічны рымт...

— Во дзе зацёр гаротную...

— Я ўвасобіў у жыццё...

— Сотню падобных да сябе пачвараў...

— Нашае эксперыментальнае будаўніцтва...

— Чамусьці сталася экскрэментальным...

— Мы хацелі, каб будынкі камунальнага прызначэння мелі агравадную ўмяшчальнасць...

— І былі будынкамі барацна-бардачнага тыпу...

— Мы клапаціліся пра дастатковую інсаляцыю памяшканняў...

— Выйшла аднак на інсцуліцыю...

— З мухамі размаўляць лягчэй, чым з вамі, людцы, — адрэзаў Лангбард і апусціў чало на пятнаццаць градусаў.

Людзям не спадабалася, што яны горшыя за мух, яны ператварыліся ў гарадскіх птушак і пагадзілі Лангбарду на іракез з осэлэдцам, калі цэнтральная частка Менску з галоўнай магістраллю ўжо была шчыльна забудаваная?

Адвечны прыцяг зямлі

Нейкі час вакол галавы Лангбарда было пуста, бо надышла пара абеду. Па горадзе звінелі ці то трамваі, ці то лыжкі па слоіках з абедзеным салатам працоўных. Было прадчуванне, што нешта набліжаецца.

— Прывітанне Вам, фрыульскі лангбард, вынішчаны аварамі... — нечакана недзе з тылу павіталася з галавой архітэктара Шыншыла, цалкам апранутая ў чорнае, бо чатыры дні, як цалкам страціла дух жадання пад бэз. — Я, на жаль, не люблю сыходзіць з прывычнае сцежкі. А Вас нехта паставіў менавіта там, дзе я звыклася хадзіць. Таму я выбрудзілася Вашым псеўдамармурам, шаноўны голаў архітэктара Лангбарда.

Шыншыла з прэтэнзіяй паўстала перад яго вачыма, каб паказаць на чорным белыя плямы, пры гэтым каскетуючы спецыяліста. Але Лангбард падумаў, што ён не стаў бы ляпіць з яе ані помніка, ані вазы.

— Вам падабаецца гэты рэвалюцыйны некропаль, паненка? — запыталася галава ў Шыншылы і зірнула ў бок Цэнтральнай плошчы і Палацу.

— Вы мaeце на ўвазе Саркафаг?

— Я маю на ўвазе гэтыя ашмёткі майго грандыёзнага праекту з тэрмамі, грамадскімі лазнямі, басейнамі і гімнастычнай заляй! — абурана засіпела галава і ледзь не разлязцелася на кавалкі ад унутрычарапнога ціску.

— Мне, прыватна, шкада толькі Дамініканскага сабору, але што цяпер казаць. Сацрэалізм замест Барока — змена эпохай. Вы хочаце сказаць, што замест Саркафагу магло быць нешта іншае? Ажно не верыцца! — заблішчэлі вочы ў Шыншылы.

Галава Лангбарда ўсёй моцай імкнулася перадаць, як яна ў роспачы хапаеца за галаву.

— Пакуль Вы адна, дык дазвольце мне Вам паскардзіцца, шаноўная гараджанка. Перад масамі я не жалуюся, бо масы паводзяць сябе неўраўнаважана, — пасправаў Лангбард стрэсці з галавы злепкі птушынай шуды. — Калісьці я марыў стаць архітэктарам аднаго гораду...

Дык вось, як глыбока эрудзіраваны спецыяліст з вытанчаным густам, лічу, што я прыдумаў надзвычай удалы ансамбль цэнтру Менска. Я абапіраўся на паглынальную шэдэўральнасць помнікаў рымскай архітэктуры. Для мяне спадчына мінуўшчыны была адзінай школай творчай мудрасці і майстэрства, і заўважце, працаўаў я яшчэ да сацрэалізму.

— Чакайце, шаноўны, пакуль не распавядайдце! На дадзенай менс-

кай прасторы неабходна піць піва, бо без гэтага размова не счэпіцца. Я зараз! — клікнула Шыншыла і кінулася ў бок «Цэнтральнага» гас-транома па пляшку піва для сябе і для архітэктара.

Лангбард аднак не здзяўжыў яе знікнення, бо пачаў гаварыць надта галосна, рашуча, натхнёна і зруйна-вальна. Ён адчуваў, што недзе ззаду гойдаецца чорны хударлявы ценъ і ўважліва слухае. Ён быў упэўнены, што гэта і ёсьць яго суразмоўніца, толькі абышла яго і хаваеца ў прахалодзе.

— Між намі прызнаюся, паненка, што я кахаю вертыкальныя кам-пазіцыі, бо гарызантальная форма будынкаў нагадвае мне стан мёртвага ці спячага, што прыгнята-ча ўздзейнічае на чалавека. Чала-век, у тым ліку ў будынках, павінен супрацьстаяць адвечнаму пры-цягу зямлі. Дзе Вы бачыце верты-кальны Менск?! Што яны нарабілі... Ах, што яны нарабілі... І гэтая кам-прамісна квадратная трумна! Трумна Рэспублікі! Як Вы кажаце — Сарка-фаг. Роспачнае акрэсленне... Ды ён ужо звонку недаступны, і ўсім сваім выглядам парушае прынцып дэмак-ратычнасці ў характары забудовы.

Зірніце толькі на манументальную магутнасць лесвіцы! Далёка не ўсе могуць падняцца на сходкі гэтага Палацу, каб не стаць на калене.

— Спадару Лангбард, магчыма, тое, што Вы бачыце, цалкам адпа-вядзе эстэтычным запатрабаван-ням і густу беларускага жыхарства. Болей за тое — гэта стыль эпохі, яго не пазбегнуць! — прашапацеў на вуха дойліду чорны хударля-вы ценъ.

Лангбарду гэтыя слова былі не надта прыемныя, але пераважна ад таго, што той, хто казаў, гарачай пайяр пакідаў на яго вапенных вушах вільгаць. Лангбард менавіта ўласнымі вушамі адчуў, што сім-патычная суразмоўніца знікла, і яе падмяніў чужы чорны ценъ. Гэта яго напружыла.

— У мяне склалася ўражанне, — пачала галава архітэктара ас-цярежна і запаволена, — што гэ-ная будыніна ўплывае на духоўнае развіццё працоўных... Яна пазбаўляе чалавека святла і паветра! Яна правакуе абурэнне мас! Раўнавазе мас можа спрыяць толькі віртуоз-нае расчляненне прасторы! — ука-лоў апошній фразай майстра, быц-кам зрабіў выпад рапірай. Калі б у

гэты момант да Лангбарда даля-
пілі тулаў суразмерна яго галаве,
ён стаў бы белым волатам перад
дробнай чарнотай.

Усёй моцай волі галава Лангбар-
да крутанулася вакол восі і крык-
нула:

— Дык Вы — нелюдзь! Вы чор-
ны дух гораду! Каго Вы перасле-
дуце — мяне ці тую маладую асо-
бу? — надта адважна, адкрыта за-
пытаяся савецкі чалавек сярэдзіны
дваццата гастоддзя і ўзняў чало.
— Дзе тое хударлявае дзяяўчо, з
якой я гатовы зляпіць скульптуру і
вазу?! Распрушылі менчукоў, га, аб-
ракадабра?

Чорны ценъ затросся ў рогаце.

— Дурында пайшла купляць Вам
пляшку «Аліварыі», ха! Як быццам
не ведае, што пасля піва надта хо-
чацца памачыцца, ха! А як жа вашая
башка будзе мачыцца, прамоўца?!
Як?! — дух сканцэнтраваўся і зазір-
нуў архітэктару ў очы. Яго зренкі
блішчэлі слязьмі, што з'явіліся ад
рогату. Гіпнатаўзуючы Лангбарда,
дух рэкамендацыйна дадаў:

— Башка не мочыцца, башка можа
толькі каціцца з плячэў...

Моцны ўдар стапы пахіснуў гала-
ву Лангбарда на пастаменце. Архі-

тэктар адкінуўся чалом уперх і ўба-
чыў цудоўны лазурыт чэрвеньска-
га неба, — ясны, незаплямлены,
вечны.

Калі праз нейкі час прымчала-
ся Шыншила, галава Лангбарда
на пастаменце адсунтнічала. У гус-
тым летнім паветры застаўся і вісеў
студзяністы ценъ ад нагі, што скі-
нула галаву долу. Уладальніка моц-
най пяты побач ужо даўно не было.
Шыншила дазволіла ценю ад нагі
разбіць дзве пляшкі «Аліварыі», акі-
нула позіркам пляцоўку і зайдзі-
ла, як галава асірацела коціца па
прашпекце Скарэйны.

— Хутчэй! Хутчэй! Дапамажыце
мене! — склікала Шыншила людзей
на праезжую частку, каб зрушы-
ць белы шар з месца і заваліць на
бройку Цэнтральнай плошчы.

Перад тым, як канчаткова браз-
нуцца тварам аб асфальт, узрушены
з'яўленнем Шыншилы голаў у рос-
пачы закрычаў:

— Вось пабачыце, яны яшчэ наза-
вучу гэты прашпект прашпектам Не-
залежнасці! Яны яшчэ пасцелюць па
ім, як па мосце з Тарэспаля на Мас-
кву, чырвоную вітальнью дарожку
вызваленцам! Я не пра тое думай у
44-м годзе, не пра тое!

Галава плакала і крышылася. Яна запляміла белым псеўдамармурам увесь прашпект. Ніжняя высталая губа сцёrlася аб асфальт, намаляваныя валасы павырываюцца да суцэльнай лысіны. Было ўражанне, што жыхары спякотнага гораду лепяць велічэннага снегавіка і навіваюць з белага пылу хрусткі снежны камяк.

Прапоцтва

Выбруджаная і папрасканая галава Лангбарда перадсмяротна трывніла. Пыталася, пыталася ўвесь час, колькі калонай мае цэнтральны будынак Акадэміі Навук. Людзі, якія сабраліся на здарэнне, імкнуліся аднавіць калоны ў памяці і хутка падлічыць іх у спадзяванні, што архітэктар выйдзе з хворага мармытання, але лічбы розніліся — ад чатырох да восьмі. Болей нікто не даваў, пры гэтым усе сумняваліся. Шыншыла выправіла пасыльнага на станцыю метрапалітэна «Акадэмія Навук» даведацца дакладна, сама ж засталася белай вільготнай хусцінкай закрываць ад скразняку прабітае чало знакамітага менскага дойліда.

Раптам, відавочна, узгадваючы лекцыі ў Пецярбургской Акадэмії

Мастацтваў, Лангбард пачаў трывніць хіба па-руску. Натоўп прыслухаўся і нічога не зразумеў.

— Шурайце перакладчыка! — шэптаць папрасіла Шыншыла. — Тут кожнае слова можа быць прароцтвам. Гэта ж Лангбард! — і дадала:

— Гэта выразна спецыяльная лексіка. Трэба каб нехта надта добра ведаў рушчыну і беларушчыну адначасова. Хто зможа?

— Відаць, я найлепей ведаю, бо я і за палякамі жыла, і за саветамі — сарамліва прызналася адна вяскоўка, якая прадставілася бабай Польцяй. Яна падышла і нахілілася нізенька да вуснаў яшчэ раз паміраючага майстры. Прыйгатавалася.

Лангбард не чакаў, калі пачне перакладчыца, і гаварыў сабе.

— Цэнтральная часть колонны увенчана ажурной аркадой ...

— Лавіце кожнае слова і хутчэй перакладайце, баба Польця! — прасіла Шыншыла, пільна гледзячы на вусны Лангбарда.

Баба Польця збянтэжылася, спачатку хацела заціснуць рот далонню, але, змяніўшы канфігурацыю пальцаў, перажагналася, набрала паветра і выдала:

— Спачатку мы лён ірвем, пасля сцелем, затым у стаўпочкі ставім...

Лангбард не рэагаваў:

— ...эхин композитной капители состоит из элементов различных архитектурных ордеров ...

— Міленькія, што ж я магу... — яшчэ больш збянтэжылася перакладчыца. — Ну... Потым каству трэплем, ёсць такія ручныя трапачкі, а далей пакулы чэшам, — застрачыла баба Польца.

Лангбард крыху дрыгануў паветкамі і выдыхнуў:

— ...окна двухсветного зала обрамлены богато орнаментированными фигурыными наличниками...

— Ратуйце, дзе ж я.... часалкамі чэшам, шчоткамі такімі спецыяльнымі, — страпаліла за вешчуном перакладчыца і вінавата адмахівалася рукамі, ды ўсе разумелі, што пераклад справа нялёгкая.

Лангбард крыху ўзмацніў голас, і падалося, пачаў гаварыць больш раздзельна:

— Детали выступают в органическом соподчинении...

Баба Польца апошні раз перапыталася:

— Га? — і азірнулася: твары лавілі кожнае яе слова і згодна ківалі як

майскія ландышы. Пасля такога відовішча бабу Польцу ўжо нішто не стрымлівала:

— Цяперка можна кудзельку на калаўрот несці, на попрадкі, — адважна рубанула яна і рукой паказала, сколькі кудзелькі яна навіла за гэты час.

Лангбард заварушыўся і прыспешыў артыкуляцыю:

— ...с общим композиционным построением внутреннего пространства...

Здавалася, ён згубіў ільняную ніць свайго расповеду, але баба Польца рашуча яе падхапіла:

— Тут праснечка, там дзяржалочка.

— Статическая центричность...

— Ніцерка снуе...

— Статическая центричность...

— Матавілы матаюць...

— Статическая центричность... — чамусьці трэці раз вымавіў Лангбард.

— ...Папрадуха радая, — шчасліва скончыла фразу баба Польца.

Лангбард раптам адкрыў вочы, утаропіўся ў перакладчыцу і засакатаў пісклівым голасам майстрыхі сваёй справы. Людзі загулі, бо ўзрадаваліся, што ён ачуняў.

— ...нарушается введением мощного выступающего пилона и ритма вертикальных членений-лопаток.

Баба Польца трималася як герой. Агульным сэнсам перакладзеных сказаў яна перадавала сабраным мудрасць вякоў пра пераймальнасць народнага майстэрства, і людзі былі ёй за гэта ўдзячныя. Ёй застаўся для перакладу апошні сказ, і яна ўпэўнена пралапатала:

— А на краснах на навайкі навіваеш, на рагачыкі накідваеш чаўнаком, глядзіш, і трубка палатна табе будзе.

Бачна было, што галава Лангбарда вельмі знясілела.

— Беларусы, — зусім ціха пачаў ён. — Когда же вы будете творить будзущее?

Людзі штурханулі бабу Прольцу для перакладу, і яна расчаравана дадала:

— Ды ён проста пытаемца, колькі такая рулька ільну каштуе, і ўсё тут.

Шыншыла зняла з чала архітэктара хусцінку, каб хутка ацерці сабе слёзы расчулення, і нейкі чорны скразьняк заляцеў унутр галавы Лангбарда, жыгнуў там бы пілой па металі, і Лангбард вокамгнен-

на сціснуўся, раздзмуўся і велічна лопнуну.

Яго псеўдамармуроўы пыл разагнаў людзей як мух, ці як гарадскіх птушак ад белага крышыўва. Хтосьці хапаў аскепкі на ўспамін, хтосьці страсаў з сябе звычайную вапну. Шыншыла ж засталася пры глыбокай думцы пра колькасць акадэмічных калон і кошце ільнянай рулькі.

Пустазвонная каланада

Ад таго часу за Шыншылай нехта хадзіў ці нават лётаў. Хаваўся за дрэвамі, калі яна азіралася, а часам на іх залазіў. «Нехта ў мяне захахаўся! Нехта заўважыў непаўторнасць маіх рухаў. Камусьці спадабалася, як я завязваю шнуравадлы,» — з узаемнай сімпатыяй думала Шыншыла і імкнулася больш махаць рукамі і часцей нагінацца да абутку. Яна нават адпрацавала дома погляд па дыяганалі — з верху правага кута вока рэзка апускаецца ўніз левага — каб наводмаш перакрэсліваць нечаканыя прапановы кавалера.

Новы флірт дзейнічаў на Шыншылу супакаяльна, але сярод апошніх

нявырашаных пытанняў заставала-
ся колькасць калонаў цэнтральнага
будынку Акадэміі Навук, што яшчэ
да вайны быў спраектаваны Ланг-
бардам.

Пасыльнага ў дзень пайдырнай
смерці архітэктара так і не дача-
каліся, таму пытанне з калонамі
заставалася без адказу. Адна-
дня Шыншыла з канкрэтным наме-
рам туды паехала і ўзрушана ста-
ла перад магутнай двухраднай ка-
ланадай.

Калон было дваццаць восем.
Дзяячына пералічыла іх парамі і
па адной. Сапраўды, дваццаць во-
сем. Тоё, што ў Менску ніхто не ве-
даў, колькі калон і колькі радоў ка-
лон мае гэтая шэдэўральная будын-
на, пацвярджала адно — галоўным
клопатам селяніна быў хлеб. На-
маганні Лангбарда наблізіцца архі-
тэктuruру Менска да храму Апало-
на ў Карынфе, ці на худы канец,
да храму ля мяснога рынку ў Рыме
былі дарэмнымі. Усё ператварыла-
ся ў пустазвонную каланаду, і пус-
ты звон гудзеў на ўсю Беларусь.
Шыншыла нават кранулася кало-
ны проста нейкім алоўкам, — тая
адгукнулася ёй ксілафонам. Яшчэ
— зноў зазвінела. Ужо цымбаламі.

Яшчэ — пяе! Нішто сабе! Шыншы-
ла ўзняла голаў — калоны стаялі
акадэмічным хорам і гул «Гаўдэа-
мус». Потым загойдаліся ў розныя
бакі, як даўгія промні пражэктараў.
Яны шукалі неchy чорны цень і рап-
там яго высвецілі цалкам. Мужчына
прылёг спінай да бетоннага ма-
наліту і чакаў. «Гэта той, хто зака-
хаўся ў мяне!» — зразумела Шын-
шыла, але насустрach не пабегла, а
вырашыла пагуляць з ім у заляцан-
кі. Пасля дзесяці пар калон карот-
кай перабежкі Шыншыла затаілася.
Яна ўпёрлася цемем у затынкаваны
цэліндр, як у ствол бярозы і марыла
пра кароткія адрывістыя пацалун-
кі з незнамцам. Ёй было салодка
і нават потна спадзявацца на гэта.
Яна пайтaryла на ўсялякі выпадак
погляд па дыяганалі — адно толькі
у адваротным напрамку: з нізу ле-
вага кута вока рэзка паднімаецца
уверх правага — і раптам убачыла
на калоне паперку з машынапісным
абвешчаннем. Ля акадэмічнай ка-
ланады адкрываліся двухтыднёвыя
вячэрнія курсы любові, жадання і
скрухі пад адкрытым небам.

Чорны цень мужчыны запрыкметіў
Шыншылу і пачаў да яе красціся.
Яна з вокамгненнай рэакцыяй пры-

няла позу гвардзейскага мінамёта і адпаўзла за чацвёртую калону злева ў вонкавым радзе. Адстрэлівацца кароткімі адрыўствымі пацалункамі падалося ёй яшчэ ранавата. Шыншила з прыкрасцю ўзгадала, як мала ў ёй любові да таго бамжа, што пасцаў пад яе бэз, як яна шчыра не любіць трох алкашоў на пад'езднай лаўцы, як яе карабаціць, калі распрануты да поясу шафёр вядзе гарадскі аўтобус праз спёкую дні, і сталіца становіцца прыярытэтным калхозным полем. «Мне трэба тэрмінова ратавацца ад нянавісці. Я ненавіджу гэта ўсё!» — падумала са сціснутымі зубамі Шыншила, і на яе далонях зноў пачалі адрастатць кастаньеты. Ёй захацелася запрасіць на курсы любові жадання і скрухі той ценъ, што яе пераследаваў, аднак чамусыці за дваццацю восьмю калонамі з'явілася дваццаць восем аднолькавых мужчын, і яны ўсе прыйшлі міма Шыншилы, быццам ні яе рухі, ні яе шнуравадлы іх ніколі не хвалявалі.

Курсы любові, жадання і скрухі

Інструктарка па каханні мела хвосцік. З валасоў, канечне. Зза-

ду галоўкі. Белы, пафарбаваны на платынавы, ён матляхайся па рамёнах, калі яна тлумачыла задачы на курсах любові, жадання і скрухі. Быў першы занятак. І надалей слухачы збіраліся ля каланады Акадэміі навук вечарамі, штодня на працягу двух тыдняў.

— Абярыце сабе калону! — выразна і громка сказала інструктарка групе з дваццаці восьмі чалавек. Яна нават, быццам настаўніца па фізкультуры, прыўзнілася на дыбачкі, і, здавалася, зараз пачне рабіць глыбокія нахілы ўзад і ўперад. Шыншила падумала, што ўсё, што б ні казала гэтая дзячына, што б ні рабіла, мімаволі падаецца вельмі эратычным, і толькі белы хвосцік на галоўцы часам адуважваў сканцэнтраваных людзей ад думак пра тое, па што яны сюды прыйшлі. Хаця Шыншила падумала «прыперліся».

Шыншила нават не блукала ў пошуках. Яна свядома абрала сабе цэнтральную калону спераду. Каб толькі не збоку, бо яна не хацела мецьмагчымасці збягаць з заняткаў. Яна рашуча хацела навучыцца каханню.

Праз хвіліну, калі ўсе размеркаваліся, інструктарка стаяла перад

шэрагам сцяганосцаў з тоўстымі дрэўкамі цераз плячо. Прынамсі так выглядалі навучэнцы поплеч са сваімі бэтоннымі абраннікамі.

— Даўк ведайце, шаноўныя, — інтыгуюна праішлася інструктарка праз каланаду, як праз анфіладу, — цяпер гэта вашыя абраннікі на два тыдні. Гэта прамыя аб'екты вашага кахання.

Магчыма, хтосьці з слухачоў у гэты момант і пахіснуўся, але ж толькі не калоны Акадэміі навук.

— Аб'екты вашага кахання, як бачыце, непахісныя, — пасміхнулася інструктарка і кранула далонню аднаго з «абраннікаў». — Пакуль што яны ўсе аднолькавыя, усе недасягальныя. Але галоўнае, што яны нікуды не падзенуцца, нікуды не збягучыць. Жывіце каля іх, перарабіце, саскрабіце, размалюйце, адаптуйце. Усё ў вашым каханні залежыць толькі ад Вас. І час да гэтага прызвычаіцца. Вось і першы важкі прынцып, на падставе якога мы будзем з вамі працаваць.

Шыншила амаль не пачула апошніх словаў інструктаркі. Яна ахапіла, як магла, калону рукамі і завісла, гледзячы хвілін пятнаццаць на шурпатую тынкоўку на адлегласці

трох метраў ад аснавання. Пры напружанні вачэй крэмавы колер калонны пачаў мяняцца то на салатавы, то на ясна-ружковы. На шаснаццатай хвіліне Шыншила пачула, што ўжо ніколі не зможа адарвать рук ад гэтай калоны, што так бы і стаяла, гледзячы ў далягяд, без словаў, без канца. Яна затрымалася ў гэтай позе на чатыры заняткі. І толькі на пачатку пятага са спіны падышла інструктарка і інтымна, так, каб ніхто не пачуў, спыталася ў Шыншилы:

— Прабачце, можа ў Вас выпадкова праблемы з нацягваннем прэзерватыва?

Шыншила ўдзячна азірнулася і сказала прысаромлена:

— Прабачце, але мы пакуль не жывем разам.

— Ага, — кіманула, спачуваочы, інструктарка, — а Вы спрабавалі яго распрануць?

— Не трэба і спрабаваць, спадарыня настаўніца, бо ён і так голы, басяцкі мой край!

Інструктарка абышла калону і стала насупраць Шыншилы, паглядзея, як і яна, за калонныя гарызонты і вельмі далікатна спыталася:

— Дазвольце даведацца, а каго Вы прабуеце пакахаць?

— Беларусь, маю Радзіму, край мой родны, дарагі... А што, тут гэтаму не вучаць? Шкада. Дык дзе ж тады?

— Ну, ну, ну. Хоць для маёй практикі гэта першы прыклад тагога жадання, але драбіць каханне на прыватныя выпадкі не варта. Усё ж раю Вам застацца і паспрабаваць пакахаць радзіму паводле нашых методык. Не даводзьце сабе да адчаю, паглядзіце, што робяць іншыя са сваімі абранцамі, мо Вам гэта дапаможка?

Шыншыла зірнула на суседнюю калону, якую мякка песцілі вечаровыя летнія промні, і пазайздросціла хлопцу, што пачаў бачыць у чэрвеньскім цяпле калоны ўтульны ложак, дзе добра нават не кахацца, а проста спакойна спаць. Шыншыла азірнулася на сваю калону і не пабачыла лета — у лепшым выпадку, пачатак восені ці мокры сакавік. Яна паграсіла ў інструктаркі фарбы, пэндзаль і анучы. Крыкнула наўздағон:

— Фарбы толькі гарачыя! Жоўтую, чырвоную, аранжавую! І яшчэ яскравага блакіту з буйной зелянінай! Нічога прамежкавага не нясіце, калі ласка!

Інструктарка шчыра хацела дапамагчы. Па службовым абавязку яна не магла дазволіць каханню загінуць, таму хуценька падбегла з вёдрамі, потым яшчэ з вёдрамі, потым з вялікім малярскім пэндзлям і анучамі.

Шыншыла скапілася і пачала апантана замазюківаць айчынны слуп шалёнымі колерамі. Вар'янтская зеляніна давала разгулу вакол калоны і лезла ўверх. Не чакаючи пакуль тая падсохне і суцешыць сваё неураважанае ззянне, Шыншыла стала паліць яе ненажэрным аранжавым колерам. Калона расхіствлася ад спёкі, пачала выкідваць іскры, і вулканічны аранж злізаў бясколерную тынкоўку. Мастацкі густ падказаў Шыншыле хлыснуць на калону нервознага блакіту, упрыгожыць несупынны бірузовы акіян пульсуючым святлом чырвонай фарбы, а потым расцяць жоўтымі водбліскамі. Беларускі слуп нарэшце ажыў, зайграў шмакаляровасцю, хацеў бегаць, а не стаяць на месцы. Радзіма, яшчэ некалькі хвілін таму абыякавая да кахання, цяпер была гатовая аддацца па-мексіканску.

Але Шыншыла не магла яе пакачаць. Яна збянтэжана паглядзела на

новы беларускі вобраз, які яна так напружана стварала, і адчула яго невымаўляльную чужынскасць.

— Гэта колер не маёй радзімы. Колер маёй радзімы іншы. І як мне цяпер яе кахаць? — сказала яна інструктарцы, і тая разумела, што і сама не ў стане пакахаць гэты вагнамётны варыянт Беларусі.

Фарбы яшчэ былі цёплымі і сліzkімі на далонях Шыншылы. Яна ацёрла анучай брудныя рукі і заўважыла, як на блаклай тканіне сумесь палымяных колераў дала прыемны карычнева-шэры бруд. Зялёнае стала па-весенську падгнілым, у блакіт замяшалася непразрыстасць цвілых азёраў. Якое ж гэта было роднае! Якое сціплае! Якое замешанае з усяго! Радзімае, беларускае, сваё.

Шыншыла кінулася анучай мяшаць колеры на яркай калоне. Калі буяне перайшло ў мудры пакой, дзяўчо абняло сваю радзімую шызасць, прыліпла кашуляй да прыглушанага зялёнага, бура-чырвонага, змрочна-блакітнага, выпаленага аранжавага. Цяпер для шчасця ёй не хапала толькі густой імглы.

— А хай і так, кахаю цябе, буду с табой, мая Шэрэая краіна, — уці-

калася Шыншыла ў бетон акадэмічнай калоны.

Праз два тыдні інструктарка блукала паміж «выбраннікаў» і пароўноўвала вынікі, шукала адрознае. Хтосьці стаяў у абдымку са сваім вялікім і высокім каханнем. Хтосьці прыносіў ахвяраванні. З дваццаць трэцій калонай чокаліся. У адной дзяўчыны пачаўся сіндром замуравання ў калону, яна перапужана хадзіла колам. Хтосьці рабіў вакол калоны клумбы с кветкамі. Ля самай прыгожай, невядома чыёй калоны ўжо тыдзень з вечара да раніцы стаялі ахоўнікі. Шыншыла ж на хвалі кахання да радзімы засланяла сваю калону ад будучага снегу, ахутвала яловымі лапкамі, каб ноччу яе не грызлі дзікія трусы. Каб курсы працягнуліся які месяц, яна б, напэўна, зрабіла з яе Белавежскую пушчу.

Беларускае мора

Шыншыла кахала. Два тыдні курсаў, некалькі вёдраў фарбы і брудная кашуля, якую ўжо нельга было да чыстага выпраць — і Шыншыла моцна кахала радзіму. Моцна, але не так балюча. Так балюча яна ка-

хала іншае, дакладней, іншага. Калі яна сумавала па ім, ёй сніліся чарніцы. Снілася, як па адной ягадзіне яна прапускае праз сябе сваё грунтуюна пачуццё. Гэты сум не скрыгатаў па нетрах — ёй неяк безвыйсцёва не хапала ягонай прысутнасці, як не хапае прытулку ў бязмежным полі. Пасля няспешнага асэнсавання гэтай фразы — »Мне не хапала цябе!« — Шыншыла аднак вырашыла перарабіць яе на нешта больш адпаведнае ўласнаму замілаванню. Яна накруціла нумар тэлефону і сказала: «Я не хапала цябе!». Ён зразумеў! Якое гэта было шчасце! Ён адказаў ёй тымі самымі думкамі, поўнымі шчырай чалавечай мілосці: «І я не хапаў цябе!» Яна пераутварылася ў ванільны пудзінг — мяккі, цеплы, салодкі і працягнула:

- Я не хапала цябе так моцна! Я не хапала цябе шмат дзён! Так даўно!
- Я не хапаў цябе паўсюль! Я не хапаў цябе на прыпынках тралейбусаў і ў метро! Я не хапаў цябе ў незагайнай адзіноце! — доўжыў ён, і тэлефон гудзеў мікрофонамі ад радасці.

- Схапі мяне, любы! — папрасіла яна.
- Ахапі мяне, любая! — папрасіў ён.

І яны сустрэліся літаральна праз некалькі хвілін. Ён быў ускудлочаны ад палёту. Яна страціла ў хуткасным імкненні да яго ўсё сваё лёгкакакрылае адзенне. Ці для гэтага было вызначана месца? Не! Яны хапалі адзін аднаго ў лёце і прызыямляліся, дзе маглі, па ўсім горадзе.

- Ты хапаеш мяне?
- Хапаю, вельмі хапаю. Хапаю кожную тваю думку і зморшчынку.
- Ты будзеш хапаць мяне заўсёды так, як зараз?
- Я буду хапаць цябе яшчэ мацней, бо кожны дотык дадае мне сілы.

Хто з іх пачынаў гэты дыялог, і хто працягваў — было не ясна. Гэтыя слова самі луналі ў паветры Менска. Трава расла вышэй за іх вушы і казытала. Сонца было бессаронным сведкам іх захопленага маўчання.

Гэта было апагеем кахання. І тады ім захацелася мора. І тады ім захацелася мора. І тады ім захацелася мора. Але мора ў Менску не з'яўлялася, быабанент ля тэлефоннай слухаўкі.

- Кінь мяне! Я хачу разбіцца аб гэту загісаную глебу! Менск кульгае, а не лётае! Тоне, а не плавае!

Але ён быў так зіхотка ў яе закаханы, што сказаў:

— Менск не тоне, а патанае ў зеляніне! Ты толькі пазухні, і трава залье табе вусны! Мы ляжым на пяску зялёна га Менскага мора, а іншага ў Менску няма. Купайся, дурылка, у каштанах. Матляхайся і пырскай таполямі. Плавай па зялёных поймах гораду.

І Шыншила пачынала віцца на траве, аднак не плысці. Не плысці.

Ён не смяяўся, хаця наогул яе каханка звалі Зэльва, як Сава, Сева ці Вова. Зэльва Лабанарскі. Проста ў ягонай сям'і было прынята даваць дзецям рачныя імёны. Бо бацькі Зэльвы, біёлагі, лічылі, што людзі паходзяць ад вадзяных малпаў, а проходкі беларусаў, пэўна, вынурыліся з рэкаў. Рака была іх домам, і яе яны называлі перш за ёсё. Яны былі бабрамі сваёй радзімы. Так, прынамсі, няхітра лічылі бацькі Зэльвы — Лаба і Нараў. Усе рэкі імкнуцца да мора. І таму бацькам Зэльвы марылася, што сын абавязкова стане вялікім чалавекам, што потугі да мора ўзнікнуць у яго на ўзроўні падсвядомасці.

Шыншила ведала, што Зэльва на ўзроўні падсвядомасці ўмее плаваць. Але яна не ўмела. Ніяк. Нічым. Ні рукамі, ні ногамі, ні персямі. Ёй патрэбна было сапраўднае мора,

як іншым жыхарам яе забалочанай зямлі. Гэта яна, як іншыя, марыла пра сарамлівы дотык вінаватага ва ўсім прыліву. Гэта яна, Шыншила, як усё насельніцтва яе дрыгвы, патрабавала позірку ў далячынъ, дзе не было камышовых зарасцяў. Калі яна падала ў камышы, як падбітая качка, яна кідала кахаць.

— Ты — Свіслач, Зэльва. Ты проста Свіслач. Ты хочаш, каб я кахала цябе праз зялёную каламуць гарадской ракі. А хіба ж у такім каханні будуць забаўляцца дэльфіны? Ці ёсць тут прыстань для непараможнай флатыліі? А глыбіня ці дасягне вершыняў патыліцы... Аднасэнсоўна, ты — Свіслач, Зэльва, — білася Шыншила ў адчай расчараўвання.

Яна ўспырнула з менскага траунікуля плошчы Перамогі, не развітаяшыся. Яна ляцела замест плыць. Яна хадзела ведаць, ці патрэбна беларусам мора. І толькі Зэльва імкнуўся туды на ўзроўні падсвядомасці, бо рэкі Беларусі так ці інакш імкнуцца да мора і кахаюць назаўсёды.

Тры ночы з Сакратасам

У музейных пакоях было золка. Сакратас ляжаў побач, да грудзей

прыкрыты вясковай коўдрай у стылі пэчворк. Пэўна, там ужо канчайся ягоны карставы бюст, выдзеўбанны бацькам камнерэзам і народжаны мацерай-павітухай.

Мудрагелец быў такі лысы, што гэнае безвалоссе падавалася хваробай. Агідны вапенны чэрап меў шчарбіны і месцамі бліскацеў, бо яго заўсёды пераносілі, лапаючы менавіта за чало і патыліцу.

Шыншила сама замовіла сабе сустрэчу з Сакратасам. Папрасілася на факультэт гісторыі на Чырвонаармейскую, дзе было шмат гіпсавага ліхальца. Знайшоўся і бюст філосафа. Амаль арыгінальны. Бо сапраўднага выгляду мысляра не ведаў ніхто. Яна планавала запытацца ў яго, жыхара Афінаў, ці патрэбнае баларусам мора? На размовы з Сакратасам у яе было трывольныя дні. Ён пажадаў трывночы без дыктафона. Лёс філасофіі пайтарыўся. Яе можна будзе толькі пераказваць наноў.

Штыунае ляжанне побач было даволі вымагальным. Акрамя пытання пра мора Шыншила не запаслася тэмамі для размоў. Але Сакратас спаў. Яна ўважліва прыгледзелася да ягонага твару. Бязвокі. Броваў і веек не было. Не вымалёўваліся.

Белая гладкая вапна перацякала з выпаліраванага ілба ў шчокі, запаўшы крыху ў месцы вачніц, ствараючы эффект пачварнага набалдашніка. «Добра, што ён не ружовы, — падвынікаўала Шыншила.
— Не! Гары яна гарам, гэтая мудрасць вякоў», — пасілілася яна ўсцашы і ўцячы.

Але Сакратас не даў ёй нават і сесці на ложку. Ён зарыпеў, і сваім каменнымі бюстам насынуўся на шыншилавае дзявоцтва.

— Ну, давай, пацилюй мяне, вянедка! — прыцмокнуў ягоны няўзбуджаны тварык, і філосаф раптам наставіў скамянелую перакошаную сківіцу з-пад кучаравай белай барады. Засмуродзіла згнілымі водрасцямі Эгейскага мора.

Шыншила рэзка забылася, пра што яна хацела запытацца. Ён чаекаў яе пацалункаў, заплюшчыўшы сплюшчаныя вочы.

— Скажыце, спадар Сакратас, чаму старажытныя грэкі панавыдзеўблі столькі мармуровых рэзьбаў?

— сказала проста для падтрымання размовы Шыншила і моцна сціснула край коўдры сцінелымі да фіялетавага пальцамі. «Буду абараняцца накідваннем коўдры яму на галаву!

— рашуча падумала яна. — Задушу, калі пачне спакушацца!»

Сакратас tym часам падумаў пра свайго вучня Платона, што бы той сказаў на гэта, і вырашыў не надта напружваць сваё шэрае ад часу речыва.

— Iх было не болей, чым вашых паганскіх драўляных ідалаў! Толькі вашыя стоды пазгнілі!!! Xi-xi-xi! — выціснуў з сябе затхлае паветра акамя-нелы каханак гістарычнай інтэрпрэтацыі. — Калі мне было пяць гадоў, я паліў каменнью старажытнагрэчаскую люльку, таксама, між іншым, выдзеў-баную! А вы, склавянская кацмалухі, пыхкалі сваімі драўлянымі файкамі... Xi-xi-xi! Нашыя і сёння выносіць на бераг мора, а вашыя паствелі разам з травяным попелам! Xix-xix-xix! Драўляная склавянская кацмалухі!

Сакратас пачаў ікаць, а Шыншyla ўзгадала пра сваё падрыхтаванае пытанне аб моры для беларусаў. Яна моцна дала ікаючаму Сакратасу па карку і сказала штучным басам, каб яе прыемны голас не нагадаў старому пра пагярэднія намеры:

— Бацька, ці патрэбна беларусам мора? — вось так, каротка і канкрэтна запыталася яна, праўда, даверлівасці ў яе інтанацыях не атрымалася.

Паварухнуўшыся, Сакратас вылез з-пад квяцістай латанай коўдры. У яго былі руکі. Выставалі і жаўтаватыя, з мікоўнымі нагцямі і пятамі, ступні.

— Ці патрэбна мужыку, які хоча пасаць, каналізацыя? Ты пра гэта пытаяешся?

I раптам сціх, зараза. Быццам фармуляванне гэтай фразы выцягнула з яго апошняя сілы.

Сакратас спаў тры ночы. Думаў. Расхінуўшыся ў сне, ён прадэманстраваў Шыншыле пругкае цела грэчаскага Апалона. Скурч ягадзічных мышыц адліўся прыгажосцю ў алябаstry. Цела было не ягонае. Ягоны быў толькі розум. Ён зразумеў, што Шыншыла шукае дух жадання пад бэз.

З раніцы пасля трэцяй ночы сну ў Сакратасе нешта загуло.

— Голымя, — прагугнёй філосаф. — Так. Голымя. Дакладна.

У Шыншылу закраўся страх чарговага спакушэння з боку магуты думання. «Ён патрабуе, каб я распранулася і стала перад ім голымя? Не будзе гэта-га!» Яна паспрабавала зрабіць выгляд музэйнай прыбіральшчыцы і змахнула пыл з сакратасавай лысіны, які камякі асеў за тры дні і тры ночы.

— Менавіта так называлася мора ў паўночных крывічоў на пачатку но-

вай эры! Голымя пасціралася за шо-
лымям. За пагоркамі. Я бачыў гэта
ўва сне. Голымя ператварылася ў ба-
лынью. Балынья — гэта твань. Пэў-
на, тады гэта была экалагічная ка-
такстрофа.

— Беларусам патрэбнае мора!
— зараўла горка Шыншыла. — Без
мора мы не ўмее думаць пра волю!
Мы не ўмее змагацца са стыхіяй!
Мы тонем! Нам патрэбныя хвалі!
Хвалі і кіты! Хвалі, каб хваливац-
ца! Кіты, каб было, на чым будава-
ць сваю зямлю! Калі голымя за шо-
лымям ператвараецца ў балынью,
гэта не экалагічная катастрофа, а
грамадская, дзядуня!

— Вы замянілі мора на бязмежныя
гарадскія плошчы, марачка, — мудра-
гелец скасіў на яе белае вока без
зрэнак. — Усё, што засталося ў бе-
ларусаў ад салёнай прасторы мора
— гэта слёзы. Плачце часцей, не су-
цяшайцесь. Ад жа ўсё роўна ты мяне
не пацялюеш, склавянка... — абурыў-
ся Сакратас і раскрышыў свой вален-
ны чэлес, пазычаны ў Апалона.

Шыншыла ўцякала з гістфаку ўся
заплаканая, пакідаючы чаравікамі бе-
лыя крэйдавыя адбіткі на падлозе.
Экзамены ўжо скончыліся. За вы-
чварэнныя адносіны да матэрыяльнай
базы факультету дэкан адмовіў ёй у
простым і шляхетным сыходзе.

Інэса КУР'ЯН нарадзілася ў 1964 г. у сям'і савецкай эліты. Кар'еру гуманіта-
рыя распачала ў 1,5 гады, калі пачала цудоўна і разважліва выказвацца, у 4
гады свабодна чытала, у 6 год пачала пісаць вершы. Славіст з 18 год, перак-
ладчык з 20, выкладчык з 25, перакладчык мастацкай літаратуры з 29. Сва-
бодна валодае рэфератыўным, сінхронным і мастацкім перакладам. Аўтарка
падручнікаў па польскай і славенскай мове. Кандыдат філалагічных навук.
Родныя мовы — беларуская, руская, польская, ведае славенскую, ангельскую,
нямецкую. Перакладала польскую, славенскую і украінскую паэзію, кароткую
прозу і эсэістыку. Майстра літаратурнай прадмовы. У 1996 г. выступіла наву-
ковым кіраўніком беларускага перакладу «Дзядоў», у тым ліку аўтарка песень
са стар. 69, 73 у III частцы выдання 1999 г., дадаткам рэдагавала «Крымскія
санэты» Міцкевіча, беларускі пераклад Віня-Пыха і 28-моўны слоўнік Барш-
чэўскага. Укладальнік і перакладчык першай анталогіі польской дзіцячай па-
эзіі па-беларуску.

Анка УЛА

АХІЛЕС І БАРБАРА

* * *

Антыхны філёзаф Зянон казаў, што хутканогі Ахілес ніколі ня здолее дагнаць марудную чарапаху. Чаму ня здолее? Ды таму, што не пабяжыць. Нават Ахілес не пабяжыць... А навошта бегчы, калі можна навіны паглядзець па тэлебачаныні, прыбрацца ў пакоі ці скласьці надзвычайна патрэбную справаздачу для адміністрацыі. Можна яшчэ што-небудзь зрабіць уласнымі рукамі ці зарабіць грошай. А можна займацца самаадукацыяй ці, калі не атрымоўваецца, паступіць ва ўніверсітэт на другую вышэйшую ці, прыкладам, акадэмію якую-небудзь, лепей за ўсё юрыдычную. Альбо прадавачкай можна пайсьці працеваць, гандляваць таматамі. Таксама можна.

Не. Думаю, што і Ахілес не пабяжыць за чарапахай, калі толькі...

— Ахілес, хутчэй пойдзем дадому! — Барбара бярэ Ахілеса пад руку, і яны выходзяць vonkі за шклянныя дэзвёры крамы хатніх жывёлкаў. Чарапашка сумна глядзіць ім усьлед і задумліва разымінае лапкі.

15 сакавіка

Ужо не памятаю, як я першы раз даведалася пра закон Ома. Ды не пра таго Ома, па якога вы падумалі. Таго, пра якога вы падумалі, хутчэй за ўсё ўвогуле не было. Альбо было, але не так, як вы сабе ўяўляеце. Ну, цемра! Усё вам трэба тлумачыць! Але настрой такі крыху лагодны ў мяне, таму распавяду.

Омава жыцьцё

Даўно-даўно дзесьці ў цэнтры Эўропы жыў-быў Ом. Быў ён добры й ціхі-мяны чалавек, таму ўсе суседзі клікалі яго дзядзечкам, а шматпакаёвую кватэру, дзе ён жыў, адпаведна «халупкам дзядзькі Ома». Як мы ўжо адзначылі, Ом быў незвычайнай дабрыні чалавек, але часам несъядомыя суседзі дражнілі яго такой дражнілкай:

Тоўсты лысы дзядзька Ом
Мыўса толькі кіпенём
І цяпер у дзядзькі Ома
Рэдка ўсі бываюць дома.

Паколькі Ом ніколі кіпенем ня мыўся (тут трэба адзначыць, што ён увогуле рэдка займаяўся гігіенай:

у сярэдневеччы тое быў мавэтон), дзядзька вясёла ўсьміхаўся у вусы і пачынаў бегаць за суседзямі з паленам — простыя сярэдневеччныя норавы. Суседзі паказвалі Ому язык і зьбягалі, бо няма прыёма супраць Ома і фізычна супраціўляцца яму сэнсу няма. З тых часоў фізычную адзінку супраціўлення эўрапейцы, з тых, хто разумнейшы, клічуць «омам», хаця ад пачатку яна неяк па-іншаму, відаць, называлася.

Жонка Ома кахала і казала ўсім: «Мой Ом — мая крэпасцьць», пры гэтым заўажаючы, што ў яе-та першы муж заўжды Омам.

Ось такі быў гэты Ом адмысловы і законаў ён не выдаваў. А тое, што некаторыя кажуць, што Ом ёсьць нямецкім фізыкам XIX стагодзьдзя, дык тое няпрауда для школьнікаў і студэнтаў. Чэснае-прычэснае!

16 сакавіка

Ахілес лічыць, што самая жахлівая рэч у сьвеце — гэта храномэтар. Такі ўнутры атамны дзеля асаблівой дакладнасці, а звонку — птушачка з хаткай. Нібыта такое ку-ку. Сядуць вось так Ахілес з Барбарай на кухні ёсьці, альбо гарбаткі папіць, альбо

кавы. Кадабру частуюць: яна так съмешна гарбату п'е праз трубачку(мне тлумачылі што напоі п'юць «праз саломінку», але я ўсё адно кажу «праз трубачку»). З Бабуляй часам гаворку заводзяць, калі яна самаадновіца з попелу. І тут: «КУ-КУ»!!! Час класьціся спацы! Альбо бегчы на працу! Альбо на чыгуначны вакзал... у дзіцячы садок... на самалёт... на аўтобус... на сустрэчу з Адэлаідай Сабакаўнай... у Дублін...

Вар'яцкі дом, праўда-праўда! Нене, нават і не ўгаворвайце мяне. Трэба прадаваць храномэтар.

18 сакавіка

Сённяня па радыё ўзгадалі закон сусьеветнага прыцягнення. Ахілес шукаў яго ў Канстытуцыі, але не знайшоў. «Дрэнная Канстытуцыя» — зрабіў выснову Ахілес. «Мая лепей», — супакоіла яго шырокабёдрая Барбара.

23 сакавіка

Хранцускага аўтара шматлікіх цікавых афарызмаў Ла Рошфуко спачатку звалі de la Rauchefoucauld — вельмі складана. Ён з-за гэтага моцна пераймаўся, бо ніхто ня быў здоль-

ны правільна запомніць і запісаць яго імя, нават бацькі і супрацоўнікі дому грамадзянскіх абрадаў. У de la Rauchefoucauld пачалася дэпрэсія, і ён прыйшоў да Ахілеса тапіца ў ягонай балеі. Шкада стала Ахілесу хранцускага аўтара шматлікіх цікавых афарызмаў, таму ён папрасіў сваіх інтэлектуальных сяброў Карлу й Фрыдрыха прыдумаць для de la Rauchefoucauld новы алфабэт, але Карла і Фрыдрых былі занятыя: у іх акурат у той дзень была заплянавана сусьеветная рэвалюцыя і бабах-фэйербах з аплядысментамі апасылья. Так што аніяк. Тады Ахілес пайшоў у студыю артдызайну ці, як яшчэ кажуць, мастацкай прыдумкі да Кірыклы й Мефодыя. І тыя ўрэшце вынайшлі пісаць вось так: «Ла Рошфуко» — вельмі зразумела і яшчэ шмат розных літараў панапісалі на паперцы, цэлы алфабэт: і «А», і «Б», і «Ү», і «і». Так, і «і» таксама у гэтай паперцы было. Усё адтуль. Кірыкла сказаў, што літары трэба назваць «кірыкліцай», бо калі назваць мефодыевіцай, то і прыдумляць іх было ня трэба. Такі нясыцілы. І яшчэ сказаў, што добра, што з Карлай і Фрыдрыхам адбываўся бабах, бо лепей за Кірыклу ніхто не складае альфабетаў. А Мефодый дапамагаў.

25 сакавіка

Злавіў неяк Ахілес залатую рыбку, а яна і кажа яму сіплым голасам: «Выканай, банбіна, тры маіх жаданьні! Жаданье першае: хачу атрымаць магдэбургскэе права!»

Разважый Ахілес: «Абыштошная рыбка нейкая, і проба ў яе на пузе расплывістая».

— Ты б яшчэ правы на кіраванье цяжкагрузнай фурай папрасіла, ага, — так адказаў ён рыбцы і паклаў яе назад у акварыюм.

26 сакавіка

Самааднавілася з попелу Бабуля. Яна заўсёды з'яўляецца нечакана і гэтак жа сама нечакана зынікае. Такая загадковая. Увесь час нешта ціхенъка съпявает сабе пад нос. Ось і сёньня ніадкуль матэрыйялізавалася, сказала «Прыіві табе, унучка!», павісла на Барбаравай люстры: гайдеецца і пасъвіствае.

Барбара спабавала яе зьбіць пантофляй — з тараканамі ў яе добра атрымоўвалася, — але ўсё дарэмна: маневровасць у Бабулі выдатная, бо ў парунанні з тараканамі яна больш высокараразвіты арганізм. Ахілес па-

крышыў у талерачку на падлозе печыва і паліў яго малаком, але Бабуля, відаць, была не галодная, і гайдалася пакуль разам з люстрай не павалілася на Ахілесавы прысмакі. Пакуль Ахілес уголос шкадаваў пабітую талерку і люстру, Бабуля прыцінулася да съяны і пачала набываць съветла-зялёную у дробненъку кветачку афарбоўку. Неўзабаве яна канчаткова зылілася па колеры са шпалерамі, і толькі рэльеф дазваляў вызначыць яе мейсцазнаходжаныне. Ахілес сфатаграфаваў анамалію і пайшоў за Барбарай на кухню піць гарбату з рэшткамі печыва.

27 сакавіка

Аднойчы Ахілес чытаў нанач тэарэму Муаўра-Лапласа. Гэта такая адмысловая тэарэма, якую добра чытаць, каб заснуць, бо яна карысная і спакойная. Муаўр... Муаўр... — муркаў Ахілес на наступны дзень — тое было адзінае слова з тых, што ён запомніў у працэсе чытаныня тэарэмы. А тут насустроч ідзе безназоўны сусед па лесьвічнай пляцоўцы. І так само атрымалася, што імя пераскочыла на суседа. І сталі яго зваць Муаўр. А раней ніяк ня звалі.

Хонаванутра

У дворніка Дэмагогія была Хонаванутра. Гэта не хвароба, а хатня жывёла. Іншымі словамі, звычайны кот. У яго было шыкоўнае доўгое футра, дрэнны характар і «родственінкі» ў Варшаве. Кожную нядзелю яны тэлефанавалі Хонаванутры з Варшавы ў самую што ні на ёсьць рань. Дэмагогій пачынаў зваць ката да тэлефона: «Хонаванутра-хонаванутра-хонаванутра!» — узынімаў увесь дом на вуши, а кот усё адно яго ня чуў, бо з раніцы ў нядзелю звычайна быў занятым, што крэпка спаў. Так хонаванутра ніводнага разу не паразмаяляла са сваімі «родственінкамі» з Варшавы.

28 сакавіка

— БУЛЫ БА! БУ! БЛЯ! БУБ! БУБ! ЛЯ! БУБ! БАБ! АБ! АБ! УБ! — бунела бабуля, ходзячы туды і сюды па Ахілесавай кватэры.

— Я вас праводжку, — адразу ветліва сказаў Ахілес, знайшоўшы яе ў сябе дома і прыемна ўразіўшыся.

31 сакавіка

Сядзіць Ахілес у ваннай на бруднай бялізне і ловіць у балеі рыбку: у акварыю-

ме нат' больш і не спрабуе: залатая рыбка ўесь час выцягваецца: то карыта ноўвае, то шампунь, а то і залаты прас патрапаў, а ў Ахілеса няма. Таму і досыць.

Дык вось, карацей, ловіць ён рыбку. Батарэя прыемна цурчыць, лямпачка вялікай моцнасці сьвеціць і грэе, люстра ўсё гэтае хараство адлюстроўвае — добра! А тут лёска як затгузаецца! Пацягнуў Ахілес вуду і выцягнуў боты з зубамі! Ну вы ўсе дзе-небудзь такія ды бачылі, хоць бы і па тэлебачаньні: зяпа разяўленая, іржавымі цвічкамі пачвякаюць, есыці просяць. Пабеглі боты з ваннай на кухню наўпрост да лядоўні. Бяжыць за імі хутканогі Ахілес, а дагнаць ня можа. Замкнуліся боты ў маразільной камэрэ, і дастаць іх адтуль аніяк немагчыма, толькі храбусьценьне за дзъверкай чувачуць. Толькі тут Ахілес здагадаўся, што гэта ня простыя боты, а БОТЫ ХУТКАЕДЫ! Мусіў Ахілес іх разам з лядоўнай выкідаць праз вакно, бо ў іншым выпадку яны б яго зъелі.

33 сакавіка

Кобра Кадаба вельмі добрая. Яна хатня жывёла, альбо лепей сказаць хатня ўлюблёнка Барбары. Кадабра шые, Кадабра вяжа кручком паласа-

тыя шкарпэткі, галоўным чынам таму, што ўсё астатніе на ёй дрэнна трывмаецца. А хто не ўяўляе, як Кадаба вяжка, дык вельмі проста: хвосьцікам. Кадабра ўвогуле шмат дапамагае Барбары па гаспадарцы: падлогу памыць альбо бялізуны пасыціраць — ніяма праблемаў. Такая чароўная.

Паколькі ўсе справы на сёньня былі зробленыя, Кадабра маркоцілася ў адзіноце дома, элегантна паплёўваючы з форкті на галовы мінакам і ціха съмлялася ад задавальнення, калі патрапляяла. Кожнае меткае патрапленыне Кадабра адзначала крыжыкам на падваконьніку. Унь Дэмагогій ізноў здымаета свайго ката з дрэва. А ну яму на лысіну! Xi-xi-xi-xi! Думае, верабейка ня вытрымаў у палеце!

У такіх няўрымсыльвых гульнях Кадабра прабавіла дзяве гадзіны, пакуль Барбара не вярнулася з цырульні. Потым яны разам глядзелі тэлевізор і разам рагаталі над Дэмагогіем, які прыйшоў пахваліцца, што ў яго ад птушынага памёту раптоўна зьняло шматгадовы рэўматызм.

35 сакавіка

А Барбара села на дыету. Ды не на простую, а на булкавую. Запісвайце

спадарыні: булка з раніцы, дэзве — у абед, тры — на вячэр. І гэтак тры тыдні. На чацвёрты тыдзень ад булкаў Барбару ванітавала, таму есьці іх яна адразу перастала і да канца месяца схуднела. На 8 кіляграм.

37 сакавіка

Прачнуся Ахілес унаучы і чуе, нібыта нехта ходзіць па кватэры: лёгенька гэтак: туп-туп-туп у каморку з кансервамі і варэннем. А потым ужо назад, толькі крокі цяжкія, ажно падлога прагінаеца: рыпрыпрып да адзежнай шафы.

«Бабуля хуліганіць, — вырашыў Ахілес, — з раніцы праводжу на шабас». І спакойна заснуў.

Узышло сонейка. Ахілес узьняўся, памыўся — і да шафы. Адчыняе яе, а там... Абрусок ляжыць складзены. А пад ім чаго толькі ніяма: яблыкавыя агрывкі, цукерачныя аборткі, 20.000 рублёў дробнымі купюрамі і нават курыныя костачкі. Рэшткі варэння (халоднай неапे�тытнай лужынкай) таксама.

Ось яно што! Абрус-самабранак у доме завёўся! Прадукты, гроши, вінаград, бытавыя прыборы сам бярэ, сам есьць, ужывае, носіць,

прадае... Але ж ад яго і карысцьцу бывае: у суседзяў возьме — у дом прынясе. Але гэта толькі ў тым выпадку, калі самабранак няправільны, а так... Калі яго ў час не спыніць не стрымаць, ён палову дома вынясе!

Узяў тады Ахілес абрусок і падарыў знаёмаму мытніку. Няхай кантрабанду адбірае! Потым распавядалі, што гэты абрус даслужыўся да самага галоўнага мытніка ў краіне — вельмі шмат добра прыносіў. Нават у яго былі і пагоны. А ў кватэры такому ня месца!

38 сакавіка

Ахілес пасадзіў гарод. А як жа? Можна вырошчаць ураджай. Так бы мовіць, здабываць яго. Агуркі, бульбу, бананы з таматамі. Вартаваць іх ад грабіцеляў з ружжком. Толькі есьці іх потым шкада. Сінякі ў іх, калі пажуеш. Лепей пакласыці туды, дзе ўзяў.

39 сакавіка

Бог ты мой, што такое пасатыжы?! Пасатыжы-пасатыжы-пасатыжы! Сыты тата, тата рыжы і на лыжах... Ведаю гісторыю пра пасатыжы... Можа, калі распавяду.

У Ахілеса дома Пасатыжы не жывуць, яны жывуць у нары, а ўнаучы выпаўзаюць, каб каго-небудзь прышчыкнуць, прыціснуць ці адкусіць каму-небудзь нагу.

А Веражбей і Вымарадак — тыя зазвычай гняздуюцца. Птушкі нібыта. Веражбей той а-яй! Замовы ўсялякія практыкуе і праклёны непрыемныя. Кладзе людзям кнопкі ў абуatak і іголкі ўтыквае ў шпалеры. Бывае, што і сурокі наводзіць. Са сваіх вачэй і наводзіць з распрыўкрасных. Міргне на цябе, ты нутром і адчуваеш, што ў цябе малако пракісла... гм... у лядоўні. Тады трэба яму грошы плаціць, каб ён сурокі зьняў. Ну вось, рублік заплоціш і ідзі дадому — весляісія. Кожны раз, атрымоўвочы рубель, Веражбей зъянтэжана чырванее — зарабляе.

Вымарадак — той яйкі адкладае: на тое падарыла яму матухна-прыродда вялікі яйкаклад. Вось паўсюль адкладае, дзе яго не прасілі. У шкарпэткі, у ракавіну. Добра, калі ў съметніцу, але ж калі і ў ложак адкладае. Непрыемна. Мокра і зноўтакі, і шкарлупкі вострыя: спаць нязручна, калі не выкідаць. А яечню з гэтых яйкаў гатаваць не магі, бо сам тады ў Вымарадка ператворышся.

Кшталту, як хто з капытца пап'е, той у казълянятка, так і тут.

42 сакавіка

Ну што, казку хаціце? Эх, дарослыя людзі, а туды ж! Жартую, зразумела. Хто казку ня хоча, таму ўвогуле трэба ісьці маркетынгам займацца. Вось хай ідуць і займаюцца, а мы будзем казку прыдумляць і распавядцаць. Пра рэпку.

Пасадзіў іншаплянецянін на месяцы Рэпку. Вырасла яна вялікая-вялікая. З дом. Такая добрая Рэпка. І вітамінаў у ёй відзьма-ніявідзьма! Ажно яна ад іх лопаецца — так шмат. Стаяў іншапланецянін Рэпку цягнуць, але выцягнуць ня можа, бо гэта быў ужо старэнькі дзядуля-іншапланецянін. Вочы ў іншапланецяніна на лоб лезуць, а Рэпка з месяца — не. Усё за глебу чапляеца каранямі, кажа: «Не хачу, каб ты мяне выцягнуў і зьеў, нешта не падабаецца мне». Паклікаў іншапланецянін іншага іншапланецяніна на дапамогу: цягнуць-пацягнуць — выцягнуць ня могуць. А вы ўйдзялі калі-небудзь, як іншапланецяне за Рэпку хапаюцца? У іх асабліва моцныя вочы і зубы, вось яны іх і скарыстоўваюць. Пазвалі іншапланецяне іншапланецянку, Унуч-

ку, здаецца, ці Мышку — у іх там, паміж іншым, розыніца невялікая: Мышка толькі хвосьцікам адрозыніваецца, нават на Рэпку чымсыці падобная. Дык вось, прыйшла на дапамогу ...ммм... ну, усё-ткі хай будзе Унучка: вока за вока, зуб за зуб — выцягнулі іншапланецяне Рэпку. Сталі яе есьці-паядаць і добра нажываць.

Вось такая казка. Калі яшчэ захочаце, то зьевратайцеся. Я іх шмат ведаю, казак такіх.

Ылк

Вось яшчэ вам распавяду, што ў лесе жыве ылк. У ылка рогі, у ылка капыты немалыя. А хвосьцік у яго мале-енечкі. У вялікім патрэбы няма. Жыве ён дзе прыйдзеца. Ну, і ад падвіда залежыць. Дупляны ылк — той па большасці ў дупле, а норны — таго, зразумела, можна адшукаць у нары, калі ён па лесе не бегае. Хоць, ведаце, і наадварот часам здаряеца. Памяць у ылка аніякая, тыдыц, калі па-шчырасці сказаць. Забудзе ылк, што ён норны — дый шасць у дупло, вось табе і капытны! Ужывае ён мюсьлі паціснутыя, альбо біфідакефір. А для госьцейкаў дарагіх у яго запа-

ветны збанок прыпасены. І што ён у ім захоўвае, ылк-гаспадар ня ведае, бо сам адтуль — ні-ні.

Дзяўчыны, якія дасьведчаныя, любяць на ылкаў палка паляваць, асабліва талакою. Яно і зразумела: ылк — сымбаль плоднасці і мужчынскага хараства. Якая дзяўчына ылка за бараду ўхапіла — тая ўжо нейзабаве замуж і пойдзе. А за хвост яго хапаць ня тое што нельга — бессэнсоўна: поўнагадовы ылк яго адкідае на манэр яшчаркі, а дзёўцы — кукіш. Іншыя дзяўчыны, здарaeцца, і малін назьбіраюць дый ылку ў мюсьлі пнуцца насуваць. Дык ці возьмеш яго тым? Тоe і ёсьць, што не.

Хамстэр — тоe наадварот жывёла танная й нявартая. Разам з самкай-хамстэр ён падгрывае тоўстае дрэва, покі яно не паваліцца камунебудзь на купал, робіць у ім кватэру і жыве ў ёй да старасці. Галоўнае — тэлевізар.

У пяцьдзесят год хамстэр абавязкова выйграе ў лятарэю. Ды не падробязі! «Супэр-ляпто», прыкладам. У яго бяруць інтэрвю і на пытаныне пра яго ўлюбёны занятак хамстэр адказвае: «Занімаца сэксам». Болей пра хамстера няма чаго казаць. На гэтym ён скончваецца. Такі хамстэр.

Барбара выкапала яму пад пастку на мышэй ля самога пад'езду. Так усё добра замаскравана, і сырок плаўлены пакладзены. Першы сярод роўных трапіў у пастку на мышай Ахілес. Не праз сырок, вядома. Цёмна было, таму ямку і не зауважыў. Усю нач у ёй праседзеў. Зъверху яшчэ мышэй нападала. Тыя таксама сосьлепу. Апошнім прыгожа паваліўся ў ямку дворнікаў кот Хонаванутра. Эта было адзінае асэнсаванае падзеньне, інсцыніраванае пад выпадковае. Мышэй пад раніцу ў ямцы значна паменела, а Хонаванутрына пузу чамусці паболела. Апошня дзіве мышы, што яшчэ засталіся, Хонаванутра паклаву у голаў, каб ямчэй было спаць, покі яго не прыйдзе выратоўваць гаспадар. Хонаванутра салодка плюшчай вочы, а мышы ў яго пад галавой ня спалі і захоўвалі бадзёрасць, хоць і не варушыліся. На тварах у іх было бачна змаганыя думкаў. На раніцу Хонаванутра ўласна лапна высадзіў іх на паверхню плянэты, і яны, крыху хістаючыся, пайшлі дахаты, трymаючыся за лапкі. З таго часу Хонаванутра ня ёсьць мышэй, і Дэмагогій мусіць траціца на пакупны корм. А мышы, тыя, што...

Размножваюцца. Вось і ладзь пасъля гэтага пасткі на мышэй.

51 сакавіка

Неяк раптоўна ў цэнтры пакоя вырас энта... энкапліт. Адкуль насеныне — незразумела. Энка... энталіптавае насеныне можна адшукаць толькі ў Аўстралії, скуль выводзіць свой радавод Бабуля Барбары. І калі Ахілес глядзіць на тое, як высока часам скоча яна па канапе з сумкай паштальёна, ён дае ёй веры.

Сам Ахілес у Аўстрале ня быў, але ў Кадабры было зялёнае плястмасавае вечка ад бутэлочки з энта-хтанта... з настойкай на лісьці гэтага дрэва, карацей. Яна яе на вуліцы знайшла і ўвесь час нюхала, а потым згубіла. І пасъля гэтага раптам усё вырасла. І ў пакой стала цесна, таму што энталіт — гэта такое асабліва шкоднае дрэва, якое толькі нюхаць прыемна, а калі яно расыце ў вас ужо практычна на галаве, хochaцца яго хутчэй выселіць, пакуль яно не выселіла вас. Ну, Бабулі, вядома, падабаецца і Кадабры таксама: зеляніна ў хаце, прырода ізноў-такі. Аднак. Ахілес перасадзіў яго ў ліфтавую шахту, і зараз там энкапцілавы рай. Ліфт не працуе, але

па энталіту лазіць можна. Усе суседзі вельмі задаволеныя.

52 сакавіка

Праз гэтае дрэва ў дом прыйшла спэцыяльная жанчына з жыльлёва-камунальнай службі і абавязыціла, што за энталіт у ліфтавай шахце трэба плаціць камунальныя плацяжы, паколькі жыльлёва-камунальная служба (то бок цёзечка вось гэтая) яго выявіла. І ў паперцы-квітанцыі будзе пазначана асобным пунктам: «карыстаньне энкаліфтом». І пагражае гэтая спэцыяльная жанчына кулаком з квітанцыямі і стучыць нагой у пантофлі на вострым абцасе па дрэве, ад чаго па энталіце казльніяя калытцы пачынаюцца. І жанчына гэтая ў пантофлі Адэлайды Сабакаўны, начальніцы Ахілеса, родная сястра Маніока.

Выйшаў тады ад усіх жыхароў дома сама паважаны прадстаўнік — Бабуля, ды й кажа: «Зараз будзе біг барабум!» Затым Бабуля зрабіла лоўкае сальта назад і з ба-бумам самаліквідавалася на вачах удзячнай аўдыторыі. Цалкам аўтаматычна Маніока Сабакаўна апошні раз усадзіла абцас у дрэва, і не пасыпей асесці попел, які традыцыйна застаецца ад самалікві-

дацыі Бабулі, спэцыяльная жанчына ўцякла з месца падзеяў.

Бабуля аднавілася на наступны дзень у вентыляцыі дома. Там яе чакаў торт і каклеты. Каклеты ёй вельмі пасуюць, калі яна іх есць, у сэнсе яны ёй да твару.

53 сакавіка

Узяў Ахілес стары манітор, выдзеўб яго ўнутры і надзеў сабе на галаву — атрымаўся тэлевіzar і тэлевядучы. Барбара тады села забаўляльную праграму глядзець, а там якраз ішла перадача пра варажбу.

Кажуць па тэлебачаныні, што сёньня, маўляў такі, адмысловы дзень, калі юным паненкам трэба плесьці вяночкі і кідаць іх у ваду. і гэты, маўляў, вянок абавязкова прышканы бачыць да таго берагу, дзе яе нарочоны жыве. Схапіла тады Барбара алаказію ды спэцыфілум (кветачкі такія, pot plants у гаршчках), спляла зь іх вянок і паклала ў вялікі імбрык з вадой. Што адбылося далей, баюцца і распавядаць. Імбрык падхапіла ў паветра і ляснула аб «тэлевіzar». Гуз зараз у Ахілеса, а тэлевіzar сапсаваўся, глядзець яго зараз не магчыма — імбрык перашкаджае.

Анка УПАЛА (вытворнае ад «ЯнкіяКупала») нарадзілася 14 сакавіка 1981 года ў Магілёве. Скончыла факультэт замежных моў МДУ імя А. Куляшова. Працавала перакладчыкам, выкладала ангельскую мову ў Цэнтры дзіцячай творчасці. Цяпер працуе журналістам. У студэнцкія гады друкавалася ў магілёўскай прэсе, у 2002 г. выдала адзіны нумар жартоўнага самвыдатайскага часопіса «Магазін «Alma mater»». У 2003 годзе малая проза Анкі Упаль была надрукавана ў складзе зборніка твораў студэнтаў і выкладчыкаў МДУ імя А. Куляшова «На ўзлёце». У кастрычніку 2006 года разам з паэтам Віталем Рыжковым ладзіла ў Магілёве псыуда-праект «Квадрайкі»— літаратурнае прывітаныне паэту Алесю Разанаву і мастаку Віктару Маркаўцу. Зь беларускамоўнай прозай і вершамі выступала на розных пляцоўках: у 2005 г. «Свята вольнай пазэй» (Ляўкі), у 2006 г. на Аршанскім полі, 4-ым акустычным канцэрце ЦЖР (г. Магілёў), презентацыі кнігі Алеся Разанава «Дождж: возера ў акупунктуры», 2007 г. ды інш. У чэрвені 2007 года перемагла на турніры «Чатырохногая варона» імя Даніила Хармса ў Санкт-Пецярбурзе.

(пера-
клады)

Нейкім цудам цягнік не спазьніўся й роўна а чацвёртай спыніўся на чыгуначнай станцыі ў П. На станцыі не было ніводнага пасажыра, і Богдан Марыч на хвіліну задумаўся, ці не было б лепш увогуле не сыходзіць з цягніка, а застацца ў ім і працягнуць падарожжа да канцавой станцыі — памежнага горада Н. Але потым усё ж такі пацягнуў валізу далей па калідоры вагона, пакуль не дасягнуў дэзвярэй, і спусьціў яе на пэрон. Валіза была цяжкая ад кніг, мажліва, дарэмна прывезеных, як і шмат разоў да гэтага, але па разылітым малаку ня плачуць, думаў Богдан, пакуль выпростаўся й азіраўся вакол сябе. Цягнік ужо адыходзіў: парыпвалі злучэныні й ланцугі, краталіся колы. Бэтон задрыгатаў пад ногамі Богдана. Як толькі цягнік зынік, Богдан заўважыў службoўца чыгункі: са зматаным чырвоным съязжком пад пахай той шыбаваў у напрамку дэзвярэй з надпісам «Начальнік станцыі». На Богдана ён не зірнуў. Грукнулі дэзверы, зазвінела шкло, а праз момант на вакне варухнулася фіранка. Недзе тут, падумаша Богдан, было начальнікава вока. Фіранка ўпала,

Богдан нахіліўся, схапіў ручку валізы й паволі рушыў да выхаду, які, калі памяць яго не падводзіла, вёў на плошчу.

2

Гатэль знаходзіўся на супрацьлеглым баку, у цяні некалькіх высокіх таполяў. Богдан мусіў троны разы спыніцца, пакуль перасякаў плошчу, каб аддыхацца, даць руцэ адпачнучы і пацерці навярэджаную далонь. Калі б ён быў паэтам, яму, магчыма, было б лягчэй. Безумоўна, лягчэй, бо замест аднаго яго рамана можна было б надрукаваць шэсцьсем паэтычных зборнікаў, калі ня болей. Акрамя таго, кнігі вершаў амаль заўсёды ў мяккім пераглёце. Раманы ж Богдана былі ў цвёрдай вокладцы, а некаторыя мелі нават супервокладку. Богдан падняў валізу і зрабіў апошнія дваццаць кроакаў да гатэля. Тут ён упершыню ўбачыў невялікі плакат з абвесткаю пра сваю літаратурную вечарыну: яго імя было напісаны правільнна, як і назвы ягоных кніг, але затое фатаздымак быў мутны і ствараў уражанье, што Богдан носіць вусы і бараду. Богдан ніколі не на-

сіў барады, ды й вусы ён адпусціў толькі таму, што калісьці, дваццаць гадоў назад, ён паверыў, што яны робяць яго старэйшым і больш сур'ёзным. Ён зноў паглядзеў на плакат, прымружыўся, нахіліў галаву, але што б ён ні рабіў, барада й вусы заставаліся на невыразным твары на фатаздымку. «Уваход вольны» — стаяла ўнізе плаката. Богдан націснуў плячыма на шклянныя дзъверы і так, падаючыся задам і цягнучы валізу за сабою, ён праз фае гатэля датупаў да рэцэпцыі. На рэцэпцыі нікога не было. Богдан спачатку пакашляў, потым з гукам пасунуў валізу і толькі паслыя заўважыў званочак. Ён узяў яго і патрос. «Зараз іду», — пачуўся жаночы голас з-за дзъверэй, і зноў устанавілася цішыня.

3

Калі жанчына нарэшце зьявілася, аказалася, што яна малодшая за яго, як і прадказваў голас. У кутку яе вуснаў, зь левага боку, Богдан заўважыў крошку хлеба і ледзь стрымаўся, каб ня зьняць яе ўказальнім пальцам. Але замест гэтага сказаў, як яго клічуць, і што

яго павінен чакаць забраніраваны пакой — так яму паведамілі. Жанчына сказала, што ёй трэба паглядзець, выцягла вялікі сыштак з-пад пульта й начала яго гартаць. Крошка сасылізнула зь яе шчакі, паляце-ла на разгорнутыя старонкі і ўпала на падлогу. Богдан ня бачыў, як яна падала, але ён мог уявіць сабе, як яна тоне ў пустэчы, у tym ніжшым съвеце, якім валодаюць чалавечыя ногі. «Так, — прамовіла жанчына, — пакой вас чакае». Яна павярнулася й зьняла ключ з дошкі на съ-цяне. «Нумар 14, — сказала яна, — другі паверх». І толькі пазней, калі Богдан ужо ўпіхваў валізу ў ліфт, яна перадала яму канверт, які нехта пакінуў для яго, й на якім друкаванымі літарамі было напісана яго імя.

4

Пакой нумар 14, як і большасць гатэльных пакояў на пэрыфэрый Сэ-рбіі, быў на мяжы заняпаду. Лямпа каля ложка не гарэла; разэткі былі павырываныя са съцен, і го-лыя электрычныя правады тырчалі проста зь дзірак; у кутах ля столі вісела павуціньне; съцены былі аб-

дзёртыя й брудныя, і зусім цёмныя ад тытунёвага дыму; у прыбіраль-ні капала вада; пластмасавая на-крыўка ўнітаза, якая трэннула па ўсёй даўжыні, была прывязаная шпагацінай да водаправоднай трубы. Дваццаць тры гады таму, калі Богдан апошні раз быў у П., пакой ў гэтым гатэлі — а можа, як раз і гэты самы пакой! — былі амаль што люксусовым прыстанішчам сярод той правінцыйнай аднастайнасці, у якой працякала тагачаснае жыцьцё. Тым часам, зразумела, прайшла вайна, і ўсё зьмянілася, як бы-вае, калі нехта паварочвае стол, і перад tymі, хто й надалей сядзіць на сваіх месцах, з'яўляюцца кубкі й талеркі, якія ім насамрэч не нале-жаць. Так і мястэчка П.: некалі яно даволі выгодна існавала ў цэнтры краіны — сёння апынулася недалёка ад мяжы, на шляху, які немінуча за-канчваецца ў Н., дзе, Богдан прад-чуваў, было яшчэ горш, і дзе ёсць гатэль (каля ён яшчэ існуе), перат-вораны ў дом для ўцекачоў. Ён сеў на вылінялы фатэль і адкрыў кан-верт, што атрымаў ад дзяўчыны на рэцэпцыі. Выцягнуў аркуш паперы, разгарнуў яго й прачытаў сказ, так-сама напісаны друкаванымі літара-

мі: «Патэлефану́йце мне, калі ласка». Пад ім замест подпіса стаяў нумар тэлефона.

5

Богдан насамрэч чакаў пачуць жаночы голас, так што, калі на другім канцы абазваўся мужчына, ён спачатку хацеў пакласці слухаўку. Але потым назваў сваё імя і сказаў, што толькі што прыехаў. «Я ведаю, — сказаў мужчына, — я вас бачыў». Богдан падумай пра вока начальніка станцыі, пра фіранку, што варушылася на вакне, пра дзъверы ў цёмных ценях. «Я хацеў бы вас папрасіць, — працягваў мужчына, — каб вы выкроілі трошкі часу для мяне пасля вашага чытаньня». Богдан слухаў. «Я хачу вам нешта паказаць, — прамовіў мужчына, — гэта ня зойме шмат часу, хвілін дзесяць, можа, меней». Богдан ня мог вызначыць, колькі гадоў гэтаму мужчыне, але просьба ў яго голасе падказвала Богдану, што размова пойдзе пра нейкі вялікі й важны рукаўіс, які ён павінен будзе прачытаць і адзначыць пахвальнай рэцензіяй. «Ня бойцеся, — сказаў мужчына, быццам бы чытаючы яго дум-

кі, — я ня буду прасіць у вас ніякай рэкамэндацыі». «Мне сказаі, што пасыля майго выступу прадугледжана вячэра», — адказаў Богдан, і гэта была яго апошняя магчымасць абараніцца. «Дзесяць хвілін, — сказаў мужчына, — можа, і таго ня будзе.» «Дзесяць хвілін», — паўтарыў Богдан і паклаў слухаўку, злы на сябе за тое, што згадзіўся.

6

Богдан сышоў у фое гатэля, пакінуў ключ на пульце пустой рэцэпцыі і выйшаў на двор. На яго мутным фатаздымку й надалей вызначаліся вусы й барада, можа, нават трохі даўжэйшыя й гусьцейшыя, чым калі ён убачыў іх першы раз. На плошчы нікога не было. Толькі нейкі сабака паказаўся з-за дальняга дрэва, падбег да другога, падняў нагу, пакінуў на ім свой съледы зынік. Богдан павольна рушыў на другі бок плошчы, бліжэйшы да чыгуначнай станцыі, дзе на адной з бакавых вуліц, прынамсі, у яго памяці, у садку невялікай рэстарацыі ён заўсёды піў добрую каву. Богдан не паварочваў галавы, пакуль ішоў, але краем вока паглядваў на вок-

ны й фіранкі. Нічога не варушылася, хаця гэта можна было б растлумачыць і выключным майстэрствам назіральніка, бо мястэчка невялікае, думаў Богдан, прыдатнае для таго, каб уменьне падглядаць праз дзіркі й шчыліны расло й ператваралася ў сапраўднае мастацтва. Калі ён завярнуў на бакавую вуліцу, убачыў, што памыліўся: не было й намёка на рэстарацыю, толькі зашклёны ўваход у сельскагаспадарчую аптэку. Богдан перайшоў на суседнюю вуліцу, зазірнуў яшчэ на дзвіве, але рэчаіснасць была няўмольнай і поўнасцю разыходзілася зъ яго ўспамінамі. Богдан вярнуўся ў гатэль. Побач з кансьержкай, аба-першыся на пульт, яго чакаў загадчык бібліятэкі.

7

У бібліятэцы, сярод пыльных кніжак, Богдан адчуў сябе лепей. Маленькімі глыточкамі ён пачягваў вострую, пахучую дамашнюю ракію, якую яму ў даволі вялікі кубак наліла старая бібліятэкарка, усхваляваная ад таго, што ёй трапілася магчымасць павітаць віднага пісьменьніка. А ў гэты час загадчык распавя-

даў пра гісторыю бібліятэкі, пра выдавецкую дзейнасць, якая спынілася ў ваенныя часы, пра чытачоў, што ня маюць грошай, каб заплаціць за абанэмант, пра штогоднік паэзіі, які тут насуперак усім цяжкасцям аб'яўляюць кожнага першага траўня, і пра фэстываль лялечных тэатраў, які паслья ўз্যвядзеняня новых межаў пераехаў у П. з М., дзякуючы арганізатору фэстываля, які цяпер сам быў уцекачом. Богдан ківаў галавой, адчуваючы, як цяпло ракіі напаўняе ямкі пад каленямі. Потым нейкія людзі ўвайшли ў загадчыкаву канцылярыю, спачатку жанчына ў доўгім паліто, потым мужчына ў зялёным пінжаку і, нарэшце, дзяўчына зь мясцовага радыё, якая адвяла Богдана ў кнігасховішча, дзе іх не маглі патурбаваць, і сказала, што размова пойдзе пра лёс мастака ў смутныя часы. Богдан правёў з дзесяць хвілін, нахіліўшыся над яе магнітрафонам і заглядзеўшыся на яе пазногі, пакрытыя чорным лакам. «Вы пісалі калі-небудзь вершы?» — спытала дзяўчына. «Пра гэта, — адказаў Богдан, — мы маглі б пагаварыць паслья чытаńня». Богдан не падняў галавы, але кончыкам паль-

ца прыціснуў адтуліну мікрафона на яе магнітафоне.

8

З-за слабага асьвятлення чытальнай залы на тварах слухачоў ляжалі цені. Дзяўчына з радыё сядзела ў першым радзе; усе астатнія — дванаццаць чалавек, палічыў Богдан — зъмясьціліся на апошніх радах, бліжэй да дэзвярэй. Богдан паспрабаваў вылучыць аўтара ліста, але ён хутка пакінуў гэтую задуму, бо, мусіць, з-за ценяў усе прысутныя здаваліся яму аднолькава падазрнымі. Загадчык бібліятэкі сказаў не-калькі словаў аб Богданавых кнігах, згадаў галоўныя ўзнагароды, паведаміў пра выданыне яго збору твораў і падкрэсліў, што гэта літаратурная вечарына задумана як размова аўтара й чытача, і што паслья таго, як Богдан прачытае ўрывак са свайго найноўшага рамана, можна задаваць пытаныні. «І купляць мае кнігі», — дадаў Богдан і ўсыміхнуўся. Ніхто з прысутных не адказаў усьмешкай, акрамя старой бібліятэкаркі, адкознай за продаж кніг, раскладзеных на адным са сталоў. Яна яшчэ больш нахілілася над кнігамі, як бы загад-

зя шкадуючы кожную з тых, якая будзе куплена. Богдан чытаў свой улюблёны ўрывак: «Паслья бою вайскоўцы адпачываюць, адны аглядваюць раны, другія пішуць лісты, вайна, па сутнасці, скончана, і съвет нібы нарадзіўся зноў, прайда перамагла, жыццё працягаецца, не, — папраўляецца Богдан, ці, дакладней, яго герой, — жыццё ніколі не абарвецца, жыццё мацнейшае за съмерць, ды і тыя, хто памёр, хто аддаў сваё жыццё за наша лепшае сёньня, за іншае заўтра, яны, па сутнасці, ня мёртвыя, яны жывыя ў нас усіх і ніколі не пакінуць жыць у нашай крыўі і нашай памяці, і, калі да нас прыйдзе каханье ды мы зноў адчаем жарсць, якая пераможа нашу стому, усё будзе добра, не, усё будзе лепш, лепш, чым калі-небудзь было». «А цяпер, — прамовіў загадчык бібліятэкі, — паслушаем пытаньні». Залей авалодала цішынёй. Загадчык кашлянуў два-тры разы: яму было відавочна няёмка, Богдану ж, па шчырасці, было ўсё роўна. Паслья чытання тлумачэнні, відаць, былі залішнія. Але, як толькі Богдан сабраўся шапнуць загадчыку, каб той заканчваў вечарыну, у паветра паднялася рука. «Калі ласка,» — сказаў загад-

чык. Съветлавалосы хлопец, захутаны ў плашч, пачаў гаварыць яшчэ да таго, як узъняўся. «Я хацеў бы ведаць, — сказаў ён, — што думае наш паважаны госьць пра артыкул у газэце «Ісціна», у якім даволі падрабязна гаворыцца пра нібыта блізкую трагічную сувязь пісьменыніка зь вядомай асобай у нашым горадзе». Богдан не спрабаваў схаваць гнеў: «Лухта ўсё гэта, — сказаў ён, — якая мае толькі адну мэту — падарваць барацьбу за сапраўдны, шчыры патрыятызм ды растаптаць нас — тых, хто поўнасцю прысьвяціў сябе гэткім памікненням і ідэалам». «Значыць, — працягваў хлопец, — не было ніякай сувязі, не было ніякай трагедыі?» «Звар'яцелая жанчына скончыла жыцьцё самагубствам, і гэта ўсё», — адказаў Богдан. Загадчык бібліятэкі заапладзіраваў, за ім і астатнія наведальнікі, але воплескі былі кароткія й скончыліся, пакуль яшчэ Богдан раздумваў, ці не пакланіцца яму ў знак падзякі.

9

Калі съветлавалосы хлопец зноў зъвярнуўся да яго на выхадзе з чытальняй залы, Богдан пазнаў голас,

зь якім размаўляў гэтай раніцай па тэлефоне. Малады чалавек сапраўды ня меў пры сабе нікага рукапісу — Богдан мог уздыхнуць спакойна. Хлопец сказаў, што лепш за ўсё было б пайсьці ў Богданаў пакой. «Гэта ня зойме шмат часу, — сказаў ён, — некалькі хвілін». Богдан быў галодны й стомлены, і хацеў як мага хутчэй сесьці за стол, але хлопец адхіліў яго пррапанову знайсьці які-небудзь зацішны куточак у кавярні, куды Богдана павядуць вячэраць. «Пяць, самае вялікае дзесяць хвілін, — сказаў хлопец, — але самнасам, прашу Вас». У рэшце рэшт Богдан згадзіўся й разам з хлопцам накіраваўся праз плошчу ў гатэль. На рэцэпцыі нікога не было, і Богдан сам мусіў зьняць сабе ключ з дошкі. Яны падняліся па ўсходах і ўвайшлі ў пакой. Хлопец сеў у фатэль; Богдан апусьціўся на ложак. «У той час, калі іншыя прыводзяць да сябе дзяўчат, — падумаў Богдан, — мне трэба забаўляць хлопца, які сам ня ведае, чаго хоча». Хлопец падняў галаву і паглядзеў Богдану прама ў очы. «Значыць, — кажа ён, — тая жанчына была вар'яткай». Богдан з хвіліну не разумеў, пра што гаворыць хлопец,

але потым успомніў. «Яна была сапраўднай вар’яткай, настолькі не ў сабе, што ня ведала, што робіцца». Хлопец маўчаў. Богдан адчуў боль у страўніку. Калі хутка ня з’есць чаго-небудзь, сёньня ноччу ня зможа спаць. Хлопец зірнуў на Богдана: «Гэта была мая маці, — сказаў ён». Богдан праглынуў сыліну. «І яна не была вар’яткай, — працягваў хлопец, — яна проста хацела, каб хто-небудзь какаў яе па-сапраўднаму». Богдан хацеў сказаць: «Я какаў яе», — але часу, каб ілгаць, не было. Хлопец апусьціў руку ў кішэню: «Вось што я хацеў вам паказаць», — сказаў ён. Богдан зірнуў долу й на руцэ хлопца ўбачыў гранату. Пра гэтыя гранаты ён чы-

таў: апошнія гады вайскоўцы прыносілі іх з поля бою й прадавалі за невялікія гроши. Хлопец съціснуў яе другой рукой і выцяг засыцера-гальнік. Богдан падумаў было, што трэба ўстаць, і раптам так дакладна ўбачыў сябе, як нясеца, што муха без галавы паўз съцены, уніз да падлогі, з-пад ложка, уздоўж столі, як б’еца аб шыбу, адлятае ад дзывярэй, як кліча на дапамогу, а потым лёг найвыгодней на ложку, прыхіліўся плячыма да падушкі й паглядзеў угару. Калі будзе ўважлівы, падумаў, убачыць, як загойдаецца жырандоля.

Пераклад з сербскай
Алены ХАДАРОВІЧ

Давід АЛЬБАХАРЫ нарадзіўся ў 1948 годзе у былой Югаславіі. У Белградзе вывучаў ангельскую мову й літаратуру. Яго першы зборнік апавяданьняў выйшаў у 1973 годзе. Кнігі «Опис смерті» (1982) і «Мамац» (1996) былі ўзнагароджаны шматлікімі міжнароднымі прэміямі. Творы Давіда Альбахары перакладзены на 15 моў. З 1994 года пісьменнік і перакладчык Давід Альбахары жыве й працуе ў Канадзе.

АПОШНІ ДЗЕНЬ ЛЕТА

— А ведаеш, магчыма, сёньня апошні дзень лета... — мовіла яна аднойчы, калі яны сядзелі на тэрасе ў праменях вячэрняга сонца, а лісьце на дрэвах крыіху трывожна шапацела ад лёгкага ветрыка.

І ён ясна зразумеў, што гэта — пачатак нечага такога, да чаго, напэўна, праста трэба прызвычаіцца.

Ішоў трэці тыдзень ліпеня, і ён быў рады, што лета толькі пачалося. Ягоны адпачынак распачаўся роўна тры дні таму, і пра апошні дзень лета думаць зусім не хацелася — прынамсі, у бліжэйшы месяц.

Яны абодва былі праста створаныя для таго, каб цешыцца летам. Яны прыклалі столькі намаганьняў, здабываючы гэты адпачынак, і зараз рабілі ўсё мажлівае, каб атрыманець асалоду ад кожнай прыемнай дробязі. Дык ці ж павінны былі яны марнаваць час, хвалуючыся аб tym, што лета хутка скончыцца? Не! Асабліва ўлічваючы тое, што да канца лета насамрэч заставалася яшчэ шмат тыдняў.

Некаторы час яны сядзелі моўчкі, а потым ён упэўнена сказаў, што яшчэ зусім не канец лета. І вечар працягваўся: гаманіла радыё, кожны зь іх чытаў сваю кніжку і, уласна кажучы, не адбывалася нічога асаблівага. Толькі ад-

нойчы побач зь іх домам спыніўся съветла-жоўты «Рэно-Лагуна» і ў іх запыталіся, як праехаць да нейкага суседа, якога яны ня ведалі.

Яны пілі з тэрмаса каву, елі печыва й мінімум два разы на гадзіну казалі, што кахаюць адно аднаго. Ёнас час ад часу падумваў кінуць няспынна паўтараць фразу «Я цябе кахаю!», таму што гэта ўжо стала надакучлівым і нават трохі падазроным — магло зьявіцца ўражанне, што за апошніх паўгадзіны здарылася нешта такое, што прымусіла яго перастаць кахаць яе... «Божухна, што са мной адбываецца?! Што я ўвогуле раблю тут з гэтай жанчынай?.. Не, так не павінна быць...» — гэтая думка ўзынікла ў Ёнаса зьнянацку і была дужа нечаканай.

Аднак яму было цяжка нават уяўіць сабе сваё жыцьцё без Мікаэлы, яна была ягонай неад'емнай часткай. Іх чакала цудоўная сумесная будучыня, у якой ён рабіў бы іх фатаздымкі і наклейваў бы іх у альбом... Таму ён вырашыў працягваць паўтараць, што кахае яе, па дзесяць разоў на дзень, інакш яна пачала б думаць, што нешта здарылася.

А нічога ж не здарылася.

Прынамсі, нічога такога, аб чым бы ён ведаў.

Не, абсолютна нічога не здарылася і не павінна было здарыцца, бо была сярэдзіна лета, а гэта такі час, калі зусім нічога не адбываецца.

...Праходзілі дні, так падобныя адзін да аднаго. Ёнас і Мікаэла па чарзе езьдзілі на ровары па марозіва, гародніну, сыраквашу ды вячэрнія газэты. Ёнас гуляў па наўакольлі ў стаптанных сандалях, радыё не змаўкала амаль цэлымі днямі, і Ёнасу падабалася, што ён ужо нават вывучыў на памяць шмат песьень. Аднойчы ў спальні на другім паверсе разьбілася вакно, і Ёнасу давялося ехаць у Нортэль да майстра, які займаўся вырабам шклі. Гэтая вандроўка таксама парадавала Ёнаса.

У астатнім усе дні былі падобныя — дні чарговага цёплага лета напрыканцы дзевяностых. Газэты пісалі, што на іх старонках яшчэ доўга будзе ісьці гаворка пра цёплае лета, а трава ўжо была жоўтая.

Па вечарох Ёнас і Мікаэла гулялі ў карты ды жавалі цягучкі, і наўокал была такая цішыня і спакой, што на дрэвах не варушыўся ніводзін лісток. Ракеткі для бадмін-

тону ўжо былі складзеныя на паліцы ў калідоры, газонакасілка стаяла ў павеци, і ўвогуле ўсё было ўпрадкавана.

Яны па доўгу шпацыравалі, на-
зіраючы, як наліваюцца каласы, і
удыхаючы пах пылу й чаканьня, які
ужо зьявіўся ў паветры. А кожную
раніцу, калі яны прачыналіся, Міка-
эла крыху ўсхвалявана глядзела на
Ёнаса ды казала, што ўжо сёньня,
напэўна, дакладна надышоў апошні
дзень лета. Паслья яны доўга ля-
жалі ды абміркоўвалі верагодна-
сьць гэтай падзеі. І зазвычай іх гу-
тарка сканчвалася тым, што Міка-
эла пачынала плакаць, тлумачачы
гэта тым, што яна дужа шчасль-
вая, што яны зь Ёнасам разам. А
калі якая-небудзь раніца выдавала-
ся дажджлівая і халодная, Мікаэле
хацелася бараніць той дзень нават
крыху больш, чым іншыя, і Ёнасу
гэта падабалася, яму падабалася,
як яны пражываюць кожны дзень.
Аднойны Мікаэла сказала, што яна
шчасльвая настолькі, што яшчэ ад-
зін такі цудоўны дзень можа ўжо
нават быць лішнім.

Тады яны сабралі кош, паклаўшы
туды свае кніжкі, радыё, карты, пле-
ды ды іншыя рэчы, і рушылі на другі

бок сваёй вялікай выспы. Яны доў-
га ішлі па цёплым і нейкім як быц-
цам нерэальным узьбярэжжы, раз-
маўляючы аб tym, якія яны шчасль-
вия, і аб tym, што заўтра, магчыма,
наступіць такая золкая ды скрэзъ
мглістая восень, што ты нават пе-
растанеш пазнаваць сябе, і адзінае,
чаго табе захочацца — ехаць у го-
рад, скруціцца абаранкам у лож-
ку і не паказваць на двор носа...
Аднак калі б так раптам здарыла-
ся, Мікаэла і Ёнас з упэўненасцю
змаглі б сказаць, што яны выкарыс-
талі свой апошні летні дзень най-
лепшым чынам.

— Я цябе кахаю, — кажа ён.

— І я кахаю цябе, — адказвае
яна.

І паслья яны абодва думаюць, як
жа моцна яны адно аднаго кахаю-
ць, і як гэта добра.

Па дарозе назад яны дзівіліся на
захад сонца і на поле, якое зусім
нядайна ўбрали. На правадах гурта-
валіся птушкі, і ў паветры ўжо ад-
чуваўся той асаблівы лёгкі неспакой,
хаця ўсё па-ранейшаму было
цудоўна. Яна мацней сціснула яго-
ную руку, як быццам наперадзе іх
чакала нейкае выпрабаванье. Го-
лас яе задрыжэй.

Увечары яны смажылі грыль і гутарылі пра тое, як важна берагы лета і цаніць кожнае яго імгненьне. І яшчэ пра тое, што, напэўна, ніхто так ня варты добра гага лета, як яны, якія столькі перажывалі і ледзь ня цэлую зіму змагаліся за права атрыманца адпачынак менавіта ў гэты час, каб з асалодай пражыць летуценнае ды караценъкае лецейка. А заўтра ж ужо, напэўна, надыдзе восень, і жыцьцё зноў ператворыцца ў бясконцы шэраг будняў...

Але наступны дзень быў гэткім жа цёплым, як і папярэдні. На двары стаяла толькі дзевятнаццатага жніўня, і нават птушкі пакуль не зьбіраліся ляцець на поўдзень. Калі праз тыдзень, выпраўляючыся ў горад, Ёнас і Мікаэла пакідалі сваё лецішча, было такое адчуванье, што лета зараз у самым разгары:

■ ■ ■

зноўку пачалі квітнець ружы, пасьля пэрыядычных начных дажджоў усё зазелянела й набрыняла съве-жасцю. Увогуле, каб не духмянья яблыкі, якія паўсюль ляжалі ў тра-ве, можна было б сказаць, што лета толькі пачалося.

Калі ў адзін з верасьнёвых выход-ных Ёнас вярнуўся на лецішча, каб адключыць у сваім дамку ваду і за-чыніць яго на зіму, надвор'е па-ранейшаму было цёплым, і суседзкія дзеці нават купаліся... І ўжо не вы-клікала крыўды, а проста падавала-ся трошкі дэйўным тое, што доўга-чаканы апошні дзень лета так і не надышоў — той дзень, якія яны так хацелі перажыць разам, падзяліўши пароўну ягоныя смутак і журбу.

*Пераклад са шведской
Дар'і ВАШКЕВІЧ*

Фрэдрык ЛІНДСТРАМ нарадзіўся 27 ліпеня 1963 года ў Эскільстуне, Шве-цыя; лінгвіст, комік, пісьменнік, кінарэжысёр і вядучы праграм на шведс-кім радыё ё тэлебачаныні. Аўтар кніг «Найгоршая мова ў съвеце» (2000), «Што робяць усе суперневядомыя людзі кожны дзень?» (2001), «Найра-зумнейшыя слова на планете», «Хто такі Бёрн ды Бэні ды іншыя людзі-загадкі» (2004), «Знішчэньне Свічоды й нараджэньне Швецыі» (2006).

ПАД АФІЦЭРСКІМ ШЫНЯЛЁМ

драмалётка

Асобы

Ён
Яна

Мюнхен, 12 траўня 1945 г.

Вялікая тэрраса напаўзруйнаванае вілы. Яна п'е ваду з келіха. Уздыхае. Маўчыць. Праз пэўны час чутно, як нехта ўнізе ходзіць па пабітym шкле і цагляных аскепках. Крокі набліжаюцца. Нехта па дружэ ўзьбіраеца на другі паверх, пасыпваеца, удараеца, цяжка дыхае. Яна палохаеца і хаваеца пад ложак. На тэррасу выходитзіць Ён. Ён зъянтэжсаны выглядам пакою, ходзіць, аглядае і фатаграфуе. Раптам Яна закашлялася. Ён на імгненыне спыняеца і пасьля хутка йдзе да ложка, нахіляеца. Яна крычыць. Цяпер Ён палохаеца, як чалавек, які ўбачыў чужынца ва ўласным доме.

Ён. Вы хто?

Яна. (дрыжыць ад страху) Ня трэба, калі ласка, ня трэба...

Ён. Да не пакрыўджу я вас... Што вы робіце ў гэтym пакoi?

Яна. Ня трэба, калі ласка... Я не размаўляю па-рускu...

Ён. Але ж я ня russki. Xiba ж вы ня чуеце, што гэта нямецкая мова?

Яна. А вашая форма?

Ён. Яна амэрыканская.

Яна. Па-амэрыканску я таксама ня ўмею.

Ён. Ведаеце, досыць. Вылазьце з-пад ложка. Нічога я вам не зраблю. Чуеце?

Яна: Ня вылезу. (*Ціха скуголіць*) Памажэце... Памажэце... Не чапайце мяне. Я тут жыву.

Ён. Бачна, канечне, што вы абжыліся. Нават кветкі паставілі на нейкую тумбачку.

Яна. Зылітуйцеся, прашу... Я адна. Мой жаніх загінуў на вашым фронце...

Ён. Дзе?

Яна. Каля Mensku.

Ён. Дзяўчына, я ж вам ужо казаў, што я амэрыканскі вайсковец. А дакладней, я ваенны рэпарцёр.

Яна. Але ж вайна ўжо скончылася... Ці ж не падпісаная капітуляцыя?

Ён. Падпісаная. Вось я і пішу пра заканчэныне вайны.

Яна. Я нічога вам не магу сказаць... і даць вам нічога не магу... у мяне нічога няма.

Ён. Але ж я і не прашу нічога... Вылазьце вы, у рэшце рэшт, з-пад гэтага ложка.

Яна (*Вылазіць*). Добры дзень.

Ён. Добры дзень.

Яна. Як так здарылася, што вы зайдлі акурат у гэты дом? Такіх развалінай навокал да халеры і больш...

Ён. Я прыйшоў у дом знакамітага пісьменніка Томаса Мана.

Янаю А я і ня ведала. Чула, што тут жыў калісьці нейкі дзяеч маастацтва. Па ўсяму было відаць... Толькі пра мяне нічога не пішэце.

Ён. Ня буду, не хвалюйцеся.

Яна. Дазвольце пацікавіцца, адкуль вы так добра ведаеце нямецкую мову?

Ён. Я вучыўся ў Нямеччыне да вайны. А ў суседнім доме жыў мой сябра.

Яна ўскрыквает.

Ён. Што яшчэ?

Яна. Ну дык што вы тут шукаеце? Чаго вы туды ня йдзеце?

Ён. Той дом не пашкоджаны і зачынены... Не магу ж я туды ўлам-

вацца. Вашая негасьціннасць прымушае мяне выйсьці на балкон папаліць цыгарэту. Дазволіце?

Яна маўчыць. Ён трошкі адыхаціць, запальвае цыгарэту, курыць.

Яна. На пачатку вайны ў тым доме жыла толькі пара старых людзей. Ня вельмі яны былі са мною гаваркія. Съярша я зь імі віталася, а паколькі яны мне не адказвалі, то й мне потым стала ўсё роўна.

Ён маўчыць.

Яна. Калі пачалося жахлівае бамбаваньне, гэтыя старыя за горад паехалі. То-бок хацелі паехаць за горад, але бомба трапіла ў цягнік. Жахлівы лёс. Лепш бы яны тут засталіся!

Ён. Гэта былі мае бацькі.

Яна. Што?!

Ён. Гэта былі мае бацькі.

Яна зной пачынае дрыжаць ад страху.

Яна. Што вы цяпер — мне помсьціць за іх будзеце?!

Ён. Не, чаму, яны ж загінулі ад нашых бомбаў. Супакойцеся, не палохайцеся. Я толькі зайшоў у дом сваіх былых суседзяў.

Яна (больш заспакоена). Ну і наўшта вы казалі, што той хлопец, які жыў у доме насупраць, быў ваўшым сябрам?

Ён. Таму што вы былі насымерць перапалоханая. Калі вы ўзгадалі маіх бацькоў, мне ўжо сорам было хлусціць.

Яна. Ці ж вы ня ведалі, што яны загінулі?

Ён (на хвіліне разважаньня). Так, я даведаўся праз швайцарскі Чырвоны Крыж. Цяпер вы разумееце, чаму я тут блукаю навокал?

Яна. Я хоць і спалохалася, але па гаворцы зразумела, што вы немец... А вы, магчыма, са страху пераапрануліся? Адкуль у вас гэтая форма?

Ён. Я — амэрыканскі вайсковец.

Яна. Немец і амэрыканскі вайсковец? Нічога не разумею.

Ён. Здараецца часам.

Яна. Як жа вы маглі ваяваць супраць свайго народа?

Ён. А я не ваяваў. Я ваяваў супраць зла. Дарэчы, я і не страляў зусім. Я ж вам ужо сказаў, што я ваенны

карэспандэнт, і мая справа — пісаць
рэпартажы зь лініі фронта.

Яна. Аднак, вы былі супраць
нас.

Ён. Я быў супраць фашизму.

Яна. Адсюль вынікае, што вы —
камуніст.

Ён. Чаму? Як гэта вам на разум
прыйшло?

Яна. Ды так, прыйшло.

Маўчаньне.

Яна. Дарэчы, вы першы наведнік
майго новага дома... Я, праўда, тут
ужо жыла раней.

Ён. Калі?

Яна. Шчыра кажучы, мімалётам.
Некалькі гадоў таму.

Ён. І што вас зноў прывяло на гэ-
ту тэррасу?

Яна (*усё больш разъняволена*).
У гранд-гатэлі «Чатыры пары года»
пакоі не па маім гусьце аздобле-
ныя.

Ён. Тады прашу прабачэння.

Яна. Проста вам казаць. Зьбег-
лі сабе зь невядома якіх намераў,
адвільнулі ад вайны, а цяпер мне
пытаныні задаеце: што я маю ра-
біць на тэррасе, на якую вы ў ма-
ленстве кожны дзень узіраліся?

Можа вы на ёй і з суседзкімі дзеце-
мі гуляліся?

Ён. Я насамрэч не ўпершыню на
гэтай тэррасе. Хаця больш нам па-
дабалася гуляць у садзе. Там было
нашае каралеўства...

Яна (*з хваравітай іроніяй*). Ка-
ралеўства...

Ён. Можа я ня тое слова па-
дабраў, але мяне цікавіць, якою
бядою вас занесла ў гэты дом?

Яна. Тры кватэрны, у якіх я па чар-
зе жыла ў апошнія месяцы, былі
разбамбаваны ўшчэнт. Потым я пе-
рабралася да швагеркі. Старыя мае
памерлі ад інфаркта. І так хутка.
Адзін за адным — зь перажывань-
няў, што ад нашага дома, а ён быў
не малы, зусім нічога не застало-
ся. Адзін мой брат згубіў на фрон-
це абедзьве ногі. Магчыма, ён яшчэ
жыве ў якім-небудзь закінутым ля-
зарэце. Жаніх мой загінуў на рускім
фронце. Другі брат — у рускім пало-
не. Вось, засталася толькі швагер-
ка. Ды й тая перад самым канцом
войны, дакладна два тыдні таму, у
мяне на вачах згарэла. Людзі гар-
элі, як паходні. Гарэлі і скакалі ў
раку. Ды ўсё дарэмна (цяжка ўзы-
хае). Не распытаўця мяне. Магу я
ӯ вас цыгарэту папрасіць?

Ён. Маеце ласку.

Яна. Дзякуй.

Яна зацигваеца, кашляе.

Яна. Нязвыклыя цыгарэты, даруйце.

Ён. Іншых, на жаль, ня маю. Як вас зваць?

Яна. А вас?

Ён. Альфрэд.

Яна. А я для вас хай буду Дораці.

Ён. Як гэта — »для мяне»?

Яна. Ну, вы ж у нас амэрыканец.

Ён. Дораці, як бы вас ня звалі, вы ведаеце, што я...

Яна (*перабіваючы яго*). ...немец. Але я сапрауды калісці была Дораці. Мая маці захаплялася акторкай Дораці Лямур. А потым, у трывцаць трэцім, калі мне споўнілася трываццаць, мяне перахрысьцілі ў Крысыцін...

Ён. І хто вас перахрысьціў?

Яна. Бацькі. Мы захапляліся фюрэрам, і новае імя ім падалось больш нямецкім. Што я хацела яшчэ спытаць?.. А! Чаму вы ня йдзезе ў свой дом?

Ён. Вы ж бачыце, што ён закалочаны. Я пачакаю, пакуль усё ўпрадкуеца...

Яна. Дзіўна, што яшчэ ніхто ня ўлез у ваш дом, цуд сапраўдны. Хаця па пальцах можна пералічыць жыхароў Мюнхена, якія маюць дах над галавой.

Ён. Вось і я не магу, так па-набнаму...

Яна. Бачна, што вы заўжды жылі ў дастатку...

Ён (*сабе*). ...знала б ты, як з гэтym «дастаткам»...

Яна. ...сноўдаецае тут у адпрасанай форме. А людзі голыя, босыя падыхаюць пад родным небам! Але ж у гэты дом вам хапіла нахабства ўлезьці. Пераможцу гэта не надта пасуе — поўзаць тут і лазіць, як сапраўдны злодзеі...

Ён. Пардон, я сюды ня ўлез. Гэты дом разбіты.

Яна. Тут мой пакой... А вы нават не пастукалі... Добрая ж у вас манэры...

Ён. Дом выглядаў страхотна спуштошаным.

Яна. А як жа кветкі на маёй тумбачцы?

Ён. Мае прабачэнні, але ж нічога ня здарылася... Зразумейце мяне... Я хацеў знайсьці съяды свайго дзяцінства, памяткі маладосьці...

Яна. У гэтым гарнітуры ідзеце і шукайце іх у Тэхасе, а тут маю шу-

каць толькі я... І ўвогуле, адкуль вы ўзялі права тут штосьці шукаць... Калі вы яшчэ доўга мне будзеце тлуміць галаву, я вас хуценка папрашу выйсці прэч... Напэўна, вы як сусед добра ведалі ўласьнікай гэтага дому...

Ён. Безумоўна.

Яна. І, пэўна, гэта была вялікая сям'я, вунь якая агромністая віла...

Ён. Са старэйшым сынам гаспадара мы сябравалі.

Яна. Вы ведаецце, дзе яны цяпер?

Ён. Не.

Яна. І пра сына вам нічога не вядома?

Ён. Ён больш не жыве.

Яна. Загінуў на вайне?

Ён. Ня толькі ж на вайне можна памерці.

Яна. Калі б вы жылі тут, іншай съмерці вам не прызначылася б. Свая съмерць тут люксус... хіба толькі для пераможцаў. Ну, а што зь ім, з чаго памёр гэты ваш сябра?

Ён. Ён сам сябе забіў.

Яна. Во, як прыгожа! Чаго толькі багаценькія не вычвараць! Быццам ніхто, апрача іх, ня мае праблемай...

Ён. Ты так не павінна казаць. Што, думаеш, толькі бедным цяжка?

Яна. Жыць у такім доме і пакутаваць!

Ён. Ты яшчэ гэта зьведаеш.

Яна. Якім чынам?

Ён. Ты ж тут адзіная жыхарка, так званая гаспадыня.

Яна. Я зараз вас сапраўды папрашу адсюль.

Ён. Не гарачыся. Няўжо табе не цікава, які быў малады гаспадар.

Яна. Цікава. Ці ён быў ладны?

Ён. Вельмі!

Яна. На ймя?

Ён. Кляўс.

Яна. Кляўс... Ну, апішэце мне яго.

Ён. Чарнявы. Валасы як вугаль. Падобны да апантанага сьвятара.

Яна. А чым насамрэч займаўся?

Ён. Быў мастаком.

Яна. Ах так, дзеяч мастацтва! Прыгожы брунэт... А мой меў плятынавыя валасы... Мне ж употайкі заўсёды падабаліся чарнявыя. У Трэцім рэйху не пажадана было захапляцца цёмнавалосымі мужчынамі, хіба ж толькі фюрэрам. Эх, выпіць хочацца... Магчыма, мaeце ў сваім лімузіне якісь «мацунак»?

Ён. Якраз маю. Выдатнае віскі.

Яна. Ня тое гэта жлукоцьце, якое піў ваш парсюк?

Ён. Што за парсюк?

Яна. Ваш хаўрусьнік, спадар Чэрчыль. Ён бамбаваў і паліў нашыя гарады.

Ён. Ня будзем зараз пра тое.

Яна. Добра, ня будзем... Выйсьце там, направа па лесьвіцы...

Ён. Дзякуй.

Калі ён адыходзіць, яна пачынае паспешна штосці шукаць, напяваючы аптымістичную мэлёдыйку. Знаходзіць нейкі флякон з вадкасью, палошчыць рот і выплёнвае.

Яна. (мармыча, як чалавек, што размаўляе сам з сабой) Чалавек так съмярдзіць ад гэтых кансэрваў... А дзе ж тыя завушніцы?.. Адзіная каштоўнасць, што ў мяне засталася, і туго згубіла... А дзе грэбень? Ай, усё роўна...

Зноў зъяўляецца Ён.

Яна чуе крокі, азіраеца, ускрывкае.

Яна. Ой, як вы мяне спалохалі...

Ён съмлецца.

Ён. Вось я і абярнуўся. Прынёс яшчэ нечага на зуб.

Яна. Мы таксама з голаду не падмірам. Кансэрваў маем.

Ён. Усё роўна бяры!

Яна. Далібог! Будуць мяне ворагі карміць!

Ён. Былыя ворагі.

Яна. Мне вашыя кінкі не падаюцца.

Ён. Ты першая пачала.

Яна. Адкаркуюце нарэшце гэтых чэрчылевы лікёр.

Ён адкаркоўвае віскі.

Яна. Кілішкаў няма.

Ён. Тады будзем цягнуць з бутэлкі.

Дае ёй бутэльку.

Ён. Зрабіце ласку!

Яна. Дзякуй.

Яе глыток ня надта съціллы.

Яна папярхаецца і пачынае кашляць.

Яна. І вы, пераможцы, п'яце гэтае съвінства, яно ж съмярдзіць, што конскія сцулі... Цыфу...

Ён. Дай мне...

Яна. Зь вялікай радасьцю!

Ён робіць моцны глыток. Рэагуе станоўча.

Яна. Аднак, добра расьцякаецца па жылах гэтае пойла.

Ён. Вось бачыш.

*Яна. Ня думала я, што сёньня да мяне хтосьці прыйдзе... І зь якой на-
годы забўся той чорны съвятар?*

*Ён. Ніхто гэтага ня можа ведаць.
Адно толькі Богу вядома, што на
яго зайшло.*

*Яна. Прыгожыя ў яго былі кар-
ціны?*

*Ён. Дзіўныя, змрочныя: калекі, не-
відущчыя старцы, незвычайнія пус-
тынныя мясціны, выгнутыя лядаш-
чыя коткі...*

*Яна. Жах... Можа ў яго было
нняшчаснае каханье?*

*Ён. Я не сказаў бы, насіла яго па
съвеце, як і ўсіх нас свайго часу. Ён
шмат падарожнічай, бо яму патрэб-
на было...*

Яна. Чаму патрэбна было?

Ён. Ня мог знайсьці спакою.

*Яна. Я таксама хацела ў Бэрлін...
І ўсё складалася так, што адна-
го дня маё жаданье зьдзейсьніц-*

ца, аднак нічога ня выйшла... І на
Хэльгалянд хацела... А ягоныя ба-
цькі разумелі адзін аднаго?

Ён. Але.

Яна. Чаго ж ён пайшоў з дому?

Ён. Даўка яму там было.

*Яна. Я таксама з-за бацькі пайша-
ла. Піў ён моцна. Была дзіўная хал-
одная восень, замглёнай, вільга-
ць аж у косьці лезла. Я цягалася
ўздоўж ракі, па парках, прамерз-
ла, прамокла, а ўнутры ўсё палы-
хала, кружыла галаву. Mae двара-
выя сяброўкі суцяшаліся марамі
аб кінаакторах, а мне ўжо патрэб-
ны быў мужчына зь цела і косьці,
мне, трыванццаігадовай... І ён тады
зьявіўся... Я сустрэла яго ў парку...
Так здарылася, што мы былі знаё-
мыя, ён працаўаў з бацькам на ад-
ной фабрыцы... Герман такі... Было
яму гадоў можа дваццаць... Ён не
прымушаў... І ня вельмі жадаў мяне
нават... Чарнавалосы быў... Прабіў-
ся ў мяне на лаўцы, у парку... Па-
тыхала ад яго гарэлкай, прамёрзлы
быў як цуцык і меў нават пах змок-
лага шчанюка. Мяне і дагэтуль уз-
буджае, калі тхне перагарам і мок-
рай сабачай поўсьцю... Ай, дай мне
чэрчылевага труцінья!*

Ён. Бяры, не пытайся.

Яна робіць яшчэ адзін моцны глыток.

Яна. Страчаліся, бывала зь ім. Ён павітаецца заўсёды радасна, я ж рабіла выгляд, што не магу яго ўзгадаць... А ў самой аж каленкі дрыжэлі... Магчыма, я і чырванела... Мае сяброўкі казалі мне, што я часта чырванею, і нават жылка на ілбе выступае, а я гэтага зусім не адчуваю... Паслья ён зынік нечакана. Распавядалі, што ён камуніст і зьбёг у Рәсцею... неўзабаве паслья гэтага выпадку ў парку. Каханкі мае, як бачыш, усе гінуць у Рәсцеi... Раскажы яшчэ што-небудзь пра свайго чарнавалосага...

Ён. Паслья ўскрыцьця першым сказам мэдыцынскай даведкі напісалі: Геркулесава постаць, сэрца маленькай дзяўчынкі — у гэтым ён увесь. Ён любіў ружы, пагоркі, дзяцей, жыўнасць, і нават не любіў, а кахаў гэта, з жарсыцю: яхты, сънег, мора, музыка, карціны, жанчыны, цырк, юнакі, тэатар... Але адначасова ён казаў пра самазабойства і разважаў пра яго, як пра нейкую дзівосную забаву, якую ён калі-небудзь сабе дазволіць, альбо як пра наканаванасць, якой, на жаль,

нельга пазьбегнуць. «Так неразумна, што гэта павінна стацца ўласна цяпер, калі я ў сваёй хатцы і побач Вольфрам», — пісаў ён да мяне. Вольфрам — ягоны сабака, а домік стаяў ля возера.

Яна. Бядак... А я жыву ў яго доме... Ну, а ты? Ці маеш сям'ю?

Ён. Не.

Яна. Вось і мне падалося, што адзін бадзяесясь па съвеце. А браты ці сёстры ёсьць?

Ён. Два браты і тры сястры.

Яна. І ўсе жывыя?

Ён. Дзякую Богу, так. Ну, а ў цябе што?

Яна. Ты што, забывауся? Я ж табе казала, што брату адарвала абедзьве ногі на рускім фронце, і ён марнуецца ў якім-небудзь вашывым лязарэце, калі ён яшчэ жывы. Мы ад вайны ня збеглі, як ты і твая сям'я...

Ён. Калі б мы засталіся, то нас свае пабілі б да таго, як упала б першая ангельская бомба...

Яна. А ты што, габрэй?

Ён. Не.

Яна. Тады б нічога табе не было. Якая я п'янай! Куды пазіраеш? Ты мяне зусім ня слухаеш!

Ён. А? Што? Гляджу вось на гэты твой балькон. Бацька мне ўзгадаў-

ся. Заўсёды, калі я адыходзіў, ён крычаў мне съледам: «Калі табе будзе дрэнна — вяртайся! Памятай, дзе твой дом».

Яна. А зь якога балькону ён крычай?

Ён. З гэтага. З твайго.

Яна. Не разумею: пры чым тут ты, твой бацька і гэты балькон.

Маўчаньне.

Ён. Я — Кляўс Ман.

Яна (*крычыць са злосцю*). Скажы мне нарэшце, хто ты?! Адышце, калі ласка, бо я магу не стрымацца! Так, насамрэч, я трохі выпішы, вельмі прашу вас, каб вы пакінулі мяне ў спакоі, альбо ўжо стравіцце, бо іншага ж вы ня ўмееце! Ты ўесь час кажаш, што Кляўс мёртвы, што ён забіў сябе, цяпер ён зьнячэўку ажкыў! І выходзіць, што гэта ягоны дом... Хлусьня! Ты хлусіш! Альбо ты хлусіш што ты — Кляўс Ман, альбо ты хлусіш, што ты мёртвы!

Ён съмляецца. Яна бярэ бутэльку і добра прыкладаецца.

Яна. Па-першае, я папрашу не съмляцца...

Ён. Але нічога іншага мне не застаецца...

Яна. Я ўжо амаль закахалася ў твайго чарнявага бедака Кляўса, а цяпер ты кажаш, што гэта — ты! Друхло ты! Я ў думках перасялілася ўжо ў свой пакойчык і ўяўляла, як ён прыходзіць да мяне, у нашым уласным доме...

Ён. І ў які пакой ён прыходзіць?

Яна. У пакой над бальконам.

Ён. Значыцца, у мой пакой.

Яна. Можа калісьці гэта і быў твой пакой, але ты добраахвотна пакінуў яго. Мяне ж зь яго выгналі.

Ён. Гэта быў і ёсьць мой пакой, пардон! Я ў ім грамадзіў свае жыццёвяя пляны, тут былі зачатыя ўсе мае мары, зьдзейсненныя і няздзейсненныя, там, на версе, зарадзілася щасцьце і страх...

Яна. А ў мяне там было толькі щасцьце!

Ён (*зь іроніяй*). Я такое адчуваў толькі ў нумарах гатэляў.

Яна. Ня ведаю, ў які бок ты гнеш, ды толькі мне ўсё роўна!

Ён. Ці магу я хаця б запытацца, як ты трапіла ў гэты дом?

Яна. Запытацца можаш... Толькі яшчэ не вядома, ці я адкажу. Ты

ж для мяне – нявысьветленая асона. Ці ты Кляус з гэтага дома, ці з суседняга?

Ён. Я Кляус з гэтага дома. У суседнім быў Альфрэд.

Яна. Тады навошта ты ўвесь час хлусі і выдумляў уласную съмерць? А ці існаваў увогуле гэты Альфрэд...

Ён. Існаваў... Яшчэ як... Бачу, ты радыё маеш!

Яна. Маю.

Ён. Ды яшчэ на батарэйках!

Яна. Ну й што з таго!

Ён. Нічога. Ня кожны такое мае!

Яна. Ну, ня мае!

Яна падыходзіць да радыё і пачынае лавіць хвалі: шумы, дыкторы, музыка. Нарэшце яна спыняецца на Глене Мілеры.

Яна. Прыгожая музыка.

Ён. Прыгожая, толькі варожая.

Яна. Зноў ты пачынаеш... Дамы запрашаюць кавалераў.

Ён. О!.. Калі ласка...

Танчаць. Ён падпявае, мурлыча мэлёдьюю.

Яна. А ці магчыма, каб ты хоць раз сказаў праўду?

Ён. Я і не падманваў, я толькі ўзяў ablічча іншага чалавека. Акрамя некаторых дробязяў, лёс мой і Альфрэда аднолькавы.

Яна. Якая прыгожая музыка... А ён сапрауды быў чарнявы?

Ён. Быў.

Яна. Ён быў для цябе дарагім чалавекам?

Ён. Вельмі. Калі ён памёр, я пачаў разважаць аб съмерці і таксама хацеў скончыць жыцьцё самагубствам.

Яна. Няўжо ты так проста змог бы сябе прыстукнуць? Ну, дык паспрабуй, калі такі ўпэўнены...

Ён быццам ня чуе.

Ён. Съмерць – гэта частка жыцьця. Я зайдрошчу пісьменніку, які калісьці напісаў, што съмерць і жыцьцё – гэта тое самае, як чорнае і белае, мужчына і жанчына, поўнач і поўдзень, альбо, як кажа руская прымайка,: няма ліха без добра.

Яна. Ай, вярзота...

Яна выключае радыё. Хвіля цішыні.

Ён. Ды не. Шчыра кажучы, я съмерці не баюся, мяне палохает самота.

Яна. Згаджаюся. Самота — гэта паскудзтва. Адному жывучы, нават няма каму па хрыбце паскрэбсыці.

Ён съмляецца.

Ён. Паскудна, канечне, калі ня маеш каго-небудзь, хто прыйшоў бы ў твой пакойчык ды трошкі памацуў цябе.

Яна. Куды гэта ты хіліш?

Ён. Так проста.

Яна. Але ж ты прыйшоў сюды ня дзеля таго, каб памацаць мянене.

Ён. Сапраўды... Ці ж гэта не абсурд... Адкуль я ведаў, што мая тэрыторыя будзе таксама акупаваная.

Яна. Цікава выходзіць...

Ён адхіляе тэму размовы.

Ён. Можаш ты мне нарэшце расказаць, як ты трапіла ў гэты дом?

Яна. Ты ўпэйнены, што я скажу табе праўду?

Ён. Я спадзяюся.

Яна. Калі ты ўвесь час хлусіў, чаму б мне ня ўзыць твой прыклад?

Яна зноў глытае з бутэлкі і кажа далей, быццам просіць пра-бачэнья.

Яна. Гэтае пітво проста жудаснае. Але калі я яго жлукчу, у мяне страх да цябе праходзіць.

Ён. Ну, бачыш...

Яна. Пытаесцца, як я трапіла ў гэты дом? Вось што... Я закахалася ў фюрэра. Я нават у думках здраджвала зь ім свайму камуністу. Аднойчы прыбегла маці... Яна аж макрэла, калі чула голас фюрэра... Прыйшла з навіной, што ёй прапанавалі, каб яе дачка нарадзіла дзіця для бацькі народа. І пачаліся доўгія праверкі. Я была ў захапленыні. Але разам з тым маё сэрца съціскаў жах, што я не падыду. У выніку даказалі, што мы ўжо не адно стагодзьдзе зъяўляемся чыстымі арыццамі, і ўсе вымярэнны пацьвердзілі, што я — вылепленая мадэль нямецкай дзяўчыны, якая з адпаведным партнэрам народзіць новага чыстага земляніна. Замінка здарылася толькі з выяўленынем цнатлівасці. Лекар, які павінен быў паставіць подпіс пад май дзявоцтвам...

Ён (перапыняючы). Мяне не займае, як ты аднавіла дзявоцтва, мяне займае, як ты трапіла ў мой дом...

Яна. Тут, у гэтым доме, і мне ўсё роўна, чый ён ёсьць, адбываўся найлепшыя дзеі нямецкага каханья.

Ён. Пра што ты кажаш?

Яна. Пра найлепшыя дзеі нямецкага каханьня.

Ён. Якія дзеі? Якога каханьня?

Яна. толькі ня блытай, гэта ня быў бардэль. Ты са сваім заморскім розумам ніколі гэтага не дацяміш.

Ён. Далей!

Яна. Калі высьвятлі, што я – сапраўдная нямецкая дзяўчына, мне далі памяшканье, каб у ім я нараджала новых нямецкіх дзяцей, без славянскіх і жыдоўскіх дамешкаў.

Ён. У гэтым доме...

Яна. Так, у гэтым доме... Калі мяне сюды прывезьлі, тут ужо было пяць найпрыгажэйшых дзяўчат. Тут мне прадставілі і яго... *Ён* быў асьляпляльны, як бог, і тут, у гэтым пакойчуку, які ты называеш сваім, пачалося нашае каханьне...

Ён. І ты лічыш, што гэта ня быў жоўты дом?

Яна. Я ж кажу табе, што гэта быў дом каханьня, і я была сярод першых, хто пераступіў ягоны парог.

Ён. І гэты дом забойцы ператварылі ў размножнік будучых злачынцаў!?

Яна. Маўчы!

Ён. Ты мне будзеш казаць «маўчы»?!

Яна. Так, я! Ты здаў гэты дом, ты яго кінуў! Добраахвотна!

Ён. Ты думаеш, што я зь лёгкім сэрцам пакідаў каменьні гэтай халупы, дрэвы нашага сада. Мы адышлі з гэтай праклятай краіны, каб змагацца супраць самага вялікага злачынцы, а вы з майго роднага дома зрабілі дом збэшчы! Тут, дзе мы дзецьмі сънілі свае калядныя сны, ты, як сука, шчанілася байструкамі...

Яна. Я не шчанілася... Чуеш... Я не...

Маўчаньне.

Яна. Для мяне ён таксама стаў домам збэшчы, каб ты ведаў.

Ён. Не рабі зь мяне ідыёта.

Яна. А ты не цвялі мае раны.

Ён. Ты ж сама кінулася ва ўспаміны.

Яна. Дзеля таго, каб нарадзіць, я згодная прайсьці яшчэ раз праз тое, праз што прайшла.

Маўчаньне.

Яна. Калі яны пераканаліся, што заўчасна абвесцілі мяне пародзітай кабылай, яны ня выкінулі мяне

на вуліцу, але затачылі ў бардэль, афіцэрскі бардэль вышэйшай катэгорыі, дарэчы, у дом твайго чарнавалосага пастыра. Туды ж завітваў і той, каму так і ня суджана было стаць бацькам майго дзіцяці. Калі ж ён аж заходзіўся ўва мне ад шалу, то рабіў выгляд, што порыць мяне з пагарды і варожасці, а я адчуvalа, што ён усё роўна мяне кахае... Калі ж яму іншая тутака, у гэтым доме, нарадзіла дзіця...

Ён. Ня трэба!

Яна. Буду! ...то нараджэнье съяткавалі ў нашым бардэлі. Я тады нажэрлася ўшчэнт. Той ноччу мяне насавала ня менш як дзесяць п'яных эсэсаўскіх выпердкаў... Калі яны канчалі, я кожнага прыціскала да сябе так, ажно назаўтра зь мяне цадзілася сперма, як дрыстатая каша... Я так спадзявалася, што хаця б ад адной п'янай афіцэрскай съвінні я зацияжару... Але ж нічога... Нічога!.. Пасьля яго паслалі на фронт... І ён не вярнуўся... Распавядалі, што ён з брыгадай нямецкіх жаўнераў уварваўся ў нейкую рускую вёску, і яны ўсіх жыхароў, разам зь дзецьмі, закрылі ў хляве і спалілі... Потым мясцоўня адпомсцілі... Але я ўсё роўна

яго кахаю... Маці не даравала мне, што я не нарадзіла дзіця... Пачала мяне ненавідзець.

Ён. Ня будзем больш пра гэта.

Яна. Ня будзем...

Ён зноў уключает радыё. Загучай стары нямецкі чарльстон. Яна падышла да радыё і падкруціла яго на поўную гучнасць. Пачала павар'яць съплюваць.

Ён. Перастань!

Яна (яшчэ больш распаяляецца, крычыць). Няхай жывуць пераможцы!

Ён. Перастань, я табе кажу!

Яна на злосьць не перастае. Тады ён б'е па радыё, і радыё разълятаеца.

Цішыня.

Яна. Што ты зрабіў, га?.. Гэта адзінае, што ў мяне засталося...

Ён. Чаго ты ўціснулася ў маё жытло і шныраеш па майм жыцьці... Прабач... Я прынясу табе новае, у мяне ёсьць у машыне...

Яна. Дзякую, ня трэба.

Ён. Зразумей мяне, прашу. Падэтны чарльстон мы з ночы ў ноч

танчылі тут, на балконе.

Яна. Як бачыш, нічога не зъмнілася.

Ён. Маеш трошкі вады?

Яна. Там, у збанку, толькі ўжо нясьвежая.

Ён. Пойдзе.

Яна. Дай мне яшчэ твойго віскі.

Ён глынуў *Вады, адкаркавай другую бутэльку Віскі і прапанаў вай ёй.*

Яна зноў добра прыклалася.

Яна. Каб ведала, што гэтае віскі так добра пойдзе, ніколі б ня кідала столькі бомбай на Англію (*съпявае*): «Ніводнай бомбы, ніводнай бомбы на Англію...» Сапрауды, шкада, што мы не захапілі Англію. З тымі нашымі съвіньямі мы толькі нейкі канъяк каўталі... зь півам... Ведаеш, я так спадзявалася, што хоць адна часынка гэтай кашы трапіць у яблычка... Так спадзявалася... А праз месяц, праз два месяцы – цёплая кроў... зноў цёплая кроў... і зноў гэтая цёплая кроў... без канца і краю... і ва векі вякоў... амінь... Ведаеш, янкі, у тыя пакоі яны прыходзілі адзін за адным, і адзін за адним мяне пакідалі.

Ён. Большаясьць маіх каханьняў былі такія ж самыя, як і твае.

Яна. Мяне ўсё ж адзін кахаў паспраўднаму.

Ён. Цудоўна. Я таксама на гэта спадзяюся.

Яна. Мае ўсе мёртвыя. Твае, напэўна, жывыя.

Ён. У мяне горай. Мёртвае маё каханье да ўсіх іх...

Яна. Зноў вярзеш. Мяне ты не ацыгніш.

Маўчаныне.

Ён. Калі б я мог вярнуцца ў свой вішнёвы сад...

Яна. Дзе ты бачыш вішні? Ты на самрэч зашмат выпіў.

Ён. Я чую, як сякуць дрэвы, і няма больш старога Фірса...

Яна. Як бы мне не памяшацца ад твойго пойла... Я ўжо добра набрася... Ведаеш што, а ты не мог бы мне паказаць дакумэнты?

Ён. Навошта?

Яна. Калі ты хлусіш мне, як і раней, я хацела б убачыць, хто ты такі.

Ён. Чаму ж я табе веру?!

Яна. Прабач, але магчыма, усё тое, што я табе расказала – голая хлусня. Так, магчыма. Магчыма

— усё байка, і ўсё ідзе сваім шляхам: чырвоная шапачка пытаецца ў вайка, воўк адказвае, усё па правілах... Спачатку — ты Альфрэд, пасьля — Кляўс, ты нейкая карнавальная маска, апранутая ў пераможца — «аўсвайс», калі ласка!

Ён паказвае ёй жаўнерскі мэдальён, што вісеў у яго на шыі.

Ён. Вось, паглядзі, гэта мой жаўнерскі мэдальён.

Яна (чытае). Кляўс Хайнрых Томас Ман. Бацька — Томас. Нарадзіўся шостага, адзінаццатага, тысяча дзесяцьцьсот шостага... Табе ўжо шмат гадоў!

Ён. Памаўчы хвіліначку.

Яна мармыча нешта накішталт:
«Зъ якой нагоды?»

Ён. Прашу цябе.

Чутно, як шуміць рака.

Ён. Рака паднялася.

Яна. Памаўчы, мне добра ўспомінаеца.

Ён. Мы разам з твайм чарнівым так любілі слухаць гэты шум. Часам

рака была неспакойнай, як мора, і мы ўдваіх пад гэтым каштанам, яшчэ дзецьмі, кожны сам па сабе, гналіся ѿплюмі начамі за асалодай. І ў эпілептычных рухах, скурчыўшыся, капалі на траву, якая пасъля рабілася нам прытулкам спакою. А потым гэтае страшэннае пачуцьцё граху. Бог ведае чаму...

Яна. Чаму?! Таму што ты занадта выкшталцоны... Таму што з гэтага вы робіце проблему... У выкшталцоных, дарэчы, з-за іх дабрадушнасці і не стаіць... Да мяне ў бардэль прыйходзіў адзін афіцэр, і так прыгожа граў мне на піяніна, што я плакала... А гэтыя сувінны тымчасам крычалі і ламаліся ў дзъверы...

Ён. Усё тут пачалося... Усё... Як файна было спазнаваць сваё цела, у гэтым, як ты кажаш, твайм пакічыку. Бацькі думалі, што я яшчэ дзіця, а я і ня памятаю, каб калі-небудзь пазней я выдумляў больш вычварныя гульні. Пры гэтым мяне не пераставаў радаваць марэлевы джэм у пончыках, і я па-дзіцячаму ablізвай пальцы. Такі маленькі Манчык. Памятаю, як я тады запісаў, што дзіўлюся, чаму гэта Бог не карае мяне за мае праграшэнні. Божа, ты гэтага ня робіш, запісаў я,

бо цябе, мабыць, няма... Я запісаў
гэта ў чатырнаццаць гадоў.

Яна. Ты выпадкова не пісьменьнік?

Ён. Так і ёсьць.

Яна. Во, ліха мяне пабяры! Пра
што ж ты пішаш?

Ён. Мая вечная тэма – разывітанье.

Яна. Я так і падумала, што ты пі-
шаш кнігі.

Ён. Пішу, пішу.

Яна. Назаві якія.

Ён. Розныя – раманы, карот-
кія гісторыі, падарожныя нарысы,
п'есы.

Яна. Ты столькі напісаў?

Ён. Так.

Яна. Калі я была маленъкая, то
вельмі любіла слухаць казкі, а чыта-
ць не любіла. Калі чытала – мне
галава балела. Не, толькі не чытаць.
Я з большым задавальненнем хад-
жу ў кіно, паглядзеце якога-небудзь
«Пілота Квакса». Вось дзе насьмя-
есьця! Ды яшчэ паглядзеце на Ілзу
Вэрнер ці на Марыку Рок.

Яна пяе і пачынае танчыць.

Яна (сплявае). «Аднойчы ноччу
поўная радасці...» (перапыняец-
ца) А твой бацька часам не пісь-
меньнік?

Ён. Безумоўна.

Яна. І хто лепшы?

Ён. Ён.

Яна. Насамрэч ён?

Ён. Ён.

Яна. Мне ня хочацца больш раз-
маўляць. Ну і дае гэтая чэрчэлевая
падробка, гэтае чмутло! Пойла ў
vas съмярдзіць стайнія. Цыгарэты
мочыце ў парфуме... Да дупы ўсіх
пераможцаў!

Ён. Пра якое чмутло ты гаворыш?

Яна. Пра гэты чэрчэлевы булён!

Ён. Ты ўвогуле ведаеш, што та-
кое чмутло?

Яна. Вядома. Ты – чмутло... Ну,
дабранач!

Ён. Дабранач.

Маўчаныне. Ён ціха кашляе, уз-
дыхае. Пачынае размаўляць сам
з сабой.

Ён. Ты чуў, Чарадзей, як яна мяне
назвала?... Ну так, ты маўчыш, замы-
каешься ў свой філязофскі спакой, зь
якога ня съмееш выпусціць і слоўка.
Я дакладна ведаю – ты думаеш пра
мяне тое самае... Я для цябе такса-
ма быў несапраўдным, падробкай, як
яна кажа – чмутлом. Нейкая цыпа,
што сёньня краля-гаспадыня на на-

шай Пошынгерштрасэ, падзяляе думку з Вашай Вялікасцю. Прымесце мае віншаваныні! Бядачцы хапіла некалькі кропель лёгкага віскі, каб упіцца, а мне хапіла некалькіх кроکаў у гэтym мюнхенскім алакаліпсісе, як я зусім адурэў ад наркатычнага смуроду. Ледзьве я патрапіў у нашае каменнае пекла, як мяне зноў ахапіла пайночная жарсць, быццам мне з нашкрабаным рэцэптам трэба шукаць асьветленнае акенца лякарні... Я даўно так сябе не адчуваў. Уніформа пазбаўляла мяне права на пачуцці. Журналісты шмат разоў пляскалі ў далоні з нагоды майго рашэння аб ад'ездзе, смакавалі, казалі, што я сілаю ўласнага разуму надаў барацьбе са злом вайсковую пераможнасць. Каб ты ведаў, Чарадзей, як мала гэтых перамогаў... Стаміўся я ад захлых гатэляў, дзе разбаўляў самоту з маракамі і бадзягамі ў пустых, марных уцехах, якія крыху бунтавалі маю кроў. Я апынуўся ў войску, каб знайсці сабрата. Нéадчэпнае спадзяваныне эўрапейца! Толькі дарэмнае! Съмяесься, так? Якое ты на гэта маеш права? Ты ўвогуле калі-небудзь вось так, як я з табою, са мною размаўляй? Дзе там! Табе і ў галаву не прыходзіла... Навошта ты ажаніўся і

прыдумаў сабе такую вялікую сям'ю? Чаму ты не застаўся сам? Але ж не, без сям'і ты б згінуў! Каб ты не трymаў сябе ў цуглях, каб ты не прыдумаў свайго мяшчанскага жыцця, каб не задушыў у сабе дэманаў асалоды, ненажэрнага клічу мяса, не пепракрэсліў наказаў лёсу, якія цягнуць чалавека ў свяціліща граху – ты хутчэй за ўсё памёр бы! Альбо цягаўся б па занядбалых вакзальных буфэтах, як апошняя паталуха спадзіваўся б на потныя абдоймы альбо глыток съмярдзючай дзярэлкі. Ты абраў для сябе шпацыры, чынавенскі расклад жыцця, уласную цыгару, каньяк, жонку, гурму дзяцей з прыслужкамі. Ты напладзіў шэсць галадраных дзяцей... Не глядзі на мяне так... Сапрауды, стварыў шэсць няўдалых падабенстваў... За тое маеш свой сэкстэт, які пад твайм бальконам можа заўсёды засыпяваць табе «Маленькую начную сэрэнаду».

На ўвесь голас пачынае съпяванье «Маленькую начную сэрэнаду» Моцарта.

Яна (прачынаеца). Слухай, сціхні! То вы бомбы кідаце, то крычыце... Досыць гэтай каўбойскай музыкі!

Ён памалу перастае съпяваць.

Яна (празь нейкі час). Янкі, хадзі спацы!

Ён. Ня вельмі грэюць травеньскія ночы ў Мюнхен...

Ён падыходзіць да яе.

Яна. Накрый мяне сваім шынялём.

Ён накрывае. Кладзеца з боку.

Яна. Як прыемна адчуць побач з сабой чалавека.

Ён. Так, прыемна, але замала...

Яна. Малавата, вядома...

Маўчаныне.

Ён. Дабранач, Дораці, ці Крысьцін, як там тваё імя?

Яна. Ну, а мне да цябе як звязватацца: Альфрэд ці Кляус?

Ён. Ніяк не звязвтайся, пажадай толькі добраі ночы.

Яна. Добраі ночы.

Канец

Пераклад са славенскай мовы

Інэсы КУР'ЯН і

Сержка МІНСКЕВІЧА

Пэтар ЗОБЦ (Peter Zobec), славенскі рэжысэр радыё і кіно, пісьменык і перакладчык. Ягонае імя добра вядомае ў коле эўрапейскіх кінематографістаў. За кароткія дакументальныя стужкі, мастацкі і тэлевізійныя фільмы Пэтар Зобц быў адзначаны шматлікімі ўзнагародамі. Акрамя кінематографіі захоплены літаратурнай, перакладчыцкай і журналісцкай дзейнасцю. Лёс, сапраудныя факты жыцця, у тым ліку факт самазабойства ў 1949 г. Кляуса Мана, старэйшага сына славутага нямецкага пісьменніка Томаса Мана, быў пакладзены ў аснову сюжэта драмалёткі «Пад афіцэрскім шынялём», якая была створаная Пэтарам Зобцам у 1999 г. Пэтар Зобц шматкроць бываў у Менску, мае тут цудоўных сяброў, у тым ліку кінематографістаў. Адчувае глыбокі сэнтывізант да Беларусі. Як сам кажа праз паўжарт — паводле празрэнныяў знаёманій астралагіні, у мінулым жыцьці ён быў... беларускім шляхцічам! На Беларусі зъбіраў сваіх прыяцеляў у салёне, музыцируючы на фартэпіяна. Беларусь — яго мінулая радзіма.

(тэорыя)

КУЛЬТУРНЫ І МЭДЫЧНЫ АСЬПЕКТЫ ПРАКТЫК САМАПАШКОДЖАНЬЯУ

Вольга ГАЛЕЕВА

85
ТЭКСТ

Цела ўспрымаецца як першасны аб'ект уласнасьці, мы ўсьведамляем права распараджацца ім, ягоных жыцьцём і съмерцю. Яшчэ ў 1918 годзе Рыхард Хэльсынбэк (Richard Huelsenbeck) напісаў у Дадаіскім маніфэсце: «Лепшым і найболей экстраардынарнымі артыстамі стануць тыя, хто штогадзінна будуць выхопліваць лахманы ўласных целаў з раз'юшаных катарактай жыцьця, хто з акрываўленымі рукамі і сэрцамі, будуць пасціцца па розуме свайго часу»¹. Цела дагэтуль застаецца «актыўным полем дыскусій і перамоў. Гэта таксама культурны артэфакт, сфармаваны ў характэрным культурным і палітычным кантэксьці»².

Самапашкоджанье – даволі шырокі тэрмін, які аб'ядноўвае складаную групу паводзінаў, праявамі якой з'яўляюцца пашкоджаніні ўласных тканінаў. Яно ўключае драпанье, прыпёкі, парэзы скury, вырыванье валосься, ламанье костак, ампутацыю, вочную энуклеацыю. У

¹ Толмачкій Д. <http://members.fortunecity.com/nickey/triphop/q21.htm>

² Cahill A.J. Grosz E. Introduction: The Promise of the Unruly Body // Continental Feminism Reader. Ed. by Ann J. Cahill and Jennifer Hansen. Rowman & Littlefield Publishers, 1994. p. 288

псіхіяtryі пацыенты, што прычыняюць сабе самапашкоджаньні вынесенія ў новую асобную групу.

Для сучаснага грамадства з культам прыгожага, незаплямленнага і здаровага цела самапашкоджанье лічацца табу.

На аснове праведзеных даследаваньняў (Фаваца і Разэнталь)³ была прадпрынятая спроба клясыфікацыі практикаў самакалецтва, заснаваная на ступені сур'ёзнасці пашкоджанья, якое наносіцца і мадэлі паводзінаў. Былі вылучаныя тры тыпы. Асноўны тып асачыюецца з найвялікшымі псіхалагічнымі засмучэннямі. Стэрэатыпны тып гэта вынік захворваньня, якое правакуе паўтаральныя і несьвядомыя пашкоджаньні. Павярхойны тып самакалецтва гэта наўмысны акт, які лічыцца псіхалагічна значным. Людзі, якія займаюцца дадзеным тыпам самакалецтва, рэжуць і паляць сябе дзеля таго, каб зьняць псіхалагічны стрэс і крыз. Намерам такіх практикаў не з'яўляецца самагубства, бо большасць пашкоджаньняў павярхойныя і бяспечныя для жыцця.

Існуе некалькі тлумачэнньняў дадзенай практицы з пункта гледжання мэдыкаў-спэцыялістаў. Іх можна звязаць з дастроў матьвацыі, гэта біялагічная, сацыяльная і псіхалагічная. У першым выпадку гэта звязваецца з рэчывамі, што выпрацоўваюцца ў арганізме (дапамін, эндарфін). Сацыяльная матывацыя добра ілюструеца прыкладам жаўнераў, што жадаюць пазьбегнуць воінскага абязязку і чыняць сабе калецтвы рознага кшталту. У псіхалагічным пляне гэта можа быць спрабай правесці мяжу паміж эга, ці праявай гневу ў стаўленьні да сябе, таксама гэта механізм барацьбы з сексуальнымі канфліктамі.

Скура мае адмысловае значэнне і робіцца той мяжой, якая аддзяляе сябе і аб'ектаў. Тоэ, што не знаходзіць магчымасці быць вэрбалізаваным атрымлівае сваё выказванье на скуры.

Боль як фэномэн заслугоўвае асобнага разгляду, і таму мы не будзем завастраць на ім шмат увагі, і хоць боль гэтае толькі ўяўленіе пра боль (паводле індыйскіх ёгаў) менавіта яна (або ўяўленіе пра яе) вяртае скарыстаў да адчу-

³ http://wso.williams.edu/~atimofey/self_mutilation/References/index.html

ваньня рэальнасьці. У адрозненні ад моцных наркотыкаў, да якіх выпрацоўваецца выразная залежнасьць і прыняцьцё якіх неабходна для залежнага суб'екта, пра парэзы можна сказаць, што да іх звяртаюцца ў крытычных сітуацыях, калі надыходзіць дэпрэсіўны стан і парэз становіцца адзіна магчымым спосабам вывесыці сябе з гэтага стану. На наш погляд, нанясенне парэзаў ёсьць валідным толькі на стадыі зносінай з само сабой. Як толькі з'яўляеца іншы, скарыфікацыя пераходзіць у іншае вымярэннне, яна нешта губляе, і гэтае нешта магчыма пачуцьцё інтymнасьці з само сабой. Садамазахісцкія адносіны грамадзтва не называе нармалёвымі, аднак яно прызнае іх і ў клініку за гэта не содзіць, у той час як чалавек, што сябе рэжа ўспрымаеца як псыхічна нездаровы/ая. Выключэннем можа стацца сфера мастацтва. У мастацтве захоўваеца імтымнасьць са сваім целам, бо аўтарства прыналежыць мастаку нават пры наяўнасьці асыстэнтаў. Такая рэпрэзэнтация сваіх ідэяў у мастацтве лічыцца брутальнай, экстрэмальнай, аднак яна прыцягвае публіку і пра яе вядуць

размовы, прычым як пра мастацтва, а не адхіленыні, творчая асона быва ў дадзеным выпадку мае права на «дзівакаватасць» і таму назираючы за пэрформарамі, што рэжуць сябе, ніхто не выклікае псыхалягічную дапамогу.

Раней аскетызм не выклікаў негатыўных рэакцыяў. Ён здзяйсьняўся ў імя Бога, такім чынам, меў высакародныя мэты. Нездарма Лякан заўажае, што «бічуочы сябе, аскет робіць гэта для трэцяй асобы»⁴. Сучасным мастакам таксама неабходны *трэці*, які ўвасабляў бы погляд іншага, г.зн. глядач.

У якасці матэрыялу цела выкарystаюць як мастакі мужчыны, так і жанчыны. У асноўным гэта тычыцца пэрформансаў. Радыкальны або як яго яшчэ завуць «рытуальны» падыход дасьледуе межы цялеснага досьведу пры дапамозе нанясення ранаў, парэзаў, пазнак, што вонкава мае некаторое падабенства з рэлігійнымі і сацыяльнымі практикамі розных народаў. Аднак тое, што мастак, які/якая калечыць сябе выклікае ў нас пачу-

⁴ Лакан Ж. Четыре основные понятия психоанализа: Семинары. Кн. 11. М.: Гнозис, Логос, 2004. С.- 195.

цьці, пакідае нам надзею на тое, што мы яшчэ здольныя да супэражыванья і спачуванья. Камунікацыя, якая вядзеца са сваім целам адрозная для мужчын і жанчын з прычыны культурна нагруженых вобразаў, якія прыпісваюцца грамадзтвам іхнім тулавам і як вынік выкарыстаньня цела як таго і яго (не)прыніцьце публікай. Цела гэта тое, што звязвае нас у гэтym глыбока індывидуалізаванным съвеце.

Праблема цялеснасці не зьяўляецца новай для навукі, аднак кожны раз, калі дасьледчыкі звязватаюцца да гэтага фэномену адкрываюцца новыя раней не вядомыя факты. Гэта звязана ў першую чаргу з тым, што цела, як шматганны і надзвычай складаны аб'ект можна разглядыць з некалькіх пазыцыяў, што ў сваю чаргу робіць заўважным розныя дагляды неахопнага і наўрад ці да канца спасыцігальнага съвету дадзенага фэномену.

Гіерархія, што выбудоўваецца ў грамадстве, грунтуецца на уласцівой заходній цывілізацыі бінарнай апазыцыі, дзе ўсё маркіруецца альбо як станоўчае і як тое што

не выходзіць за межы нормы або адмоўнае і таму дэвіянтнае. Перададоленьне бінарызму розум-цела, можа значна паўплываць на змену дыхатамічнага падыходу да цела, як толькі жаночага або як толькі мужчынскага. Таму перагляд канцепцый якія ўжо склаліся і дэканструкцыя вызначаных і сталых у соцыюме адносінаў да цела як такога і да целаў мужчынаў і жанчынаў у прыватнасці можа адыграць значную ролю ва ўсталяванні новых парадыгмаў і больш дасканальных падыходаў.

Калі задумацца над становішчам цела ў сацыялігіі, можна заўважыць што, нягледзячы на частае выкарыстоўванье дадзенага тэрміну, сацыёлагі часам да канца не ўпэўненыя ў тым, якое цела яны вывучаюць, абмяркоўваюць і што яно такое наогул. «Праз уплыў сучаснай эўрацэнтрысцкай эпістэмалігіі сацыялігія цела зазнае непатрэбныя абмежаванні»⁵. Вызначаючы цела як самасць, сацыялігія цела ўсё адно змагаеца з разъмяшчэннем розуму ў целе і адносінаў паміж розумам

⁵ Ibid.

і целам. Усе гэтыея моманты даволі складана асыміляваць у моўную сферу. Менавіта таму пытанье не тэрміналёгіі тут адыгрывае не апошнюю ролю, і апэляваць адекватным тэрміналягічным апаратам будзе пазначаць вырашэнне праблемы напалову. Як пісаў Наказава «антрапалёгія усъведамляе рэчы на узроўні мовы съвету, у якім жывуць антраполягі, і канцэнтруеца на тым, каб інтэлектуальна прыручыць іх»⁶.

Навукова-мэдычны дыскурс прэтэндуе на аб'ектуёнасць і пэўнасць. Ён грунтуецца на эмпірычных дадзеных атрыманых эксперыментальными і даказаным шляхам дакладных навуковых дысцыплін. Аднак паслья працаў М.Фуко ўжо немагчыма не думачы пра ўключаючыя насць навукі ва ўладнія адносіны, якія фармуюць тыя суб'екты і тыя «паслухмянія цэлы», якія неабходныя для ўлады. Так, напрыклад, мэдыкалізацыя жаночага цела працуе ў першую чаргу на стварэнні навуковых і мэдычных ацэнкаванняў пэўных паводзінаў альбо як здаровага, альбо хвора-

га, якія затым атрымліваюць цэтлікі і кантралююща як дэвіянтныя паводзіны, якія пагражжаюць сацыяльной норме.

У 1960 г. дактары Д.Оффэр і П.Барглоў ў сваім артыкуле, што быў надрукаваны ў «Архівах агульнай псыхіяtryі» адзначылі надзвычай высокі ўзровень самапашкоджанняў сярод псыхічнахворых пацыентаў. Аднак пытаныне половай прыналежнасці гэтых пацыентаў пакуль не ўз্যimalася, але ўжо праз год Пін-Ні Пао (Ping-Nie Pao's) звярнуў увагу на колькасныя суадносіны мужчын і жанчын, якія практиковалі дзеяньні такога кшталту.

Варта адзначыць той факт, што ў ЗША і Канадзе гэта быў час другой хвалі фэмінізму, калі жанчыны актыўна змагаліся за свае права і імкнуліся да роўнасці ў систэме грамадзтва. Адрозненіні паміж паламі плаўна перацяклі і ў мэдычны дыскурс пры апісаныні сымптаматыкі і чыннікаў «захворвання». Паводле аднаго з падыходаў самапарэзы гэта «інфантыльнае і прымітыўнае дзеяньне, выкананае тымі, хто адпречвае адказнасць і ня можа выказаць сябе ў цывілізаванай манэры

⁶ Ibid.

(такой як, напрыклад, маўленьне)⁷. У канцы 1960-1970-х быў створаны першы псыхалягічны партрэт так званага «далікатнага» катэра (ад англ. «cutter» — той што рэжка сябе). Клясычным прадстаўніком сталася белая дзяўчына-падлетак, прывабнай зынешнасцю, якая жыве ў прыгарадзе. Такім чынам мэдычны дыскурс спарадзіў падвойную паталёгію, выкарыстоўваючы такія канцепты (міты) жаночага як пасыўнасць, мазахізм, прымітывнасць і вытанчанасць і ўсё дзеля таго, каб мець кантроль над іхнімі целамі. Жанчына-маці, якая працаўала, вінавацілася ў tym, што не надавала сваёй дачэ дастатковую колькасць часу і ўвагі, у выніку чаго ў падлетка фармавалася пачуцьцё агрэсіі, што трансфармавалася пад уплывам грамадзкіх нормаў (згодна з якімі дзяўчына не можа праяўляць грубасці і шкодзіць навакольным) у аўтаагрэсію і яна прычыняла сабе самапашкодзаньні.

⁷ B. J. Brickman ‘Delicate’ Cutters: Gendered Self-mutilation and Attractive Flesh in Medical Discourse // *Body & Society*, 2004 SAGE Publications. London, Thousand Oaks and New Delhi, Vol. 10(4).

Мэдычны дыскурс «далікатнага» катэра паталагізуе жаночае цела, і належачы на паданье аб «жаночым як хваробе»⁸.

Іншы погляд на гэтую праблему прапануе кардынальна процілеглы падыход. Паводле яго, цялесныя мадыфікацыі зьяўляюцца не праявай пасыўнасці і слабасці індывіда, а як раз наадварот, ягонай/ейнай актыўнай пазыцыі ў стаўленні да свайго цела і незалежнасці ў прыняцці рашэнняў, паколькі такога роду практика мяркую высокі ўзровень аўтаномнасці суб'екта, што можа самастойна распараджацца ўласным целам згодна сваіх меркаваньняў.

Такім чынам, нягледзячы на спробы зъмяніць прыроду дасьледаваньняў, што тычацца самапашкоджаньняў, мадэль якую раззвівалі вучоныя-псыхіятары дзесяцігодзьдзі таму і стваралі па паэўных сацыяльных забабонах, што паталягізавалі жаночае цела, працягвае прэвалаўваць сенінья як у навуковым так і ў папулярным дыскурсах.

⁸ B. J. Brickman ‘Delicate’ Cutters: Gendered Self-mutilation and Attractive Flesh in Medical Discourse // *Body & Society*, 2004 SAGE Publications. London, Thousand Oaks and New Delhi, Vol. 10(4).

Вольга ГАПЕЕВА нарадзілася ў 1982 г. у Менску. Аўтар кніг «Рэканструкцыя неба» (2003), «Няголены ранак» (2007). П'еса В. Гапеевай была пастаўленая ў рамках фестывалю «Тры дні» ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. У каstryчніку 2006 г. у рамках XI міжнароднага тэатральнага фестывалю «Konfrontacie Teatralne» (Люблін) п'еса «Калекцыянэр» была прадстаўлена ў праекце ў праекце «Dramat Nieobespu» чытаныні беларускай драматургіі). Прадстаўляла Беларусь на круглым стале «Скрыжаваньне літаратуры: Усход і Захад» у рамках XX міжнароднага фестывалю Vilenica (Славенія, 2005 г.) і на міжнароднай канфэрэнцыі «Літаратура бязь мяжай», прысьвечанай перакладу славянскіх літаратур краінаў ня-членоў ЭЗ (Прага, 2006). Ейныя творы перакладаліся на англійскую, нямецкую,польскую і македонскую. Перакладае з/на замежныя мовы.

(крышка)

РАБОТА НАД ПАМЫЛКАМИ, АБО АЛЫЧА КАК ДЕЕПРИЧАСТИЕ

Вы чулі выраз *алыча как деепричастие* (у беларускай гэта магло б гучаць прыблізна так: анучы як дзеепрыслоўе)? Так кажуць пра навуковую працу, так бы мовіць, далёкую ад акадэмічных стандартай. Па-мойму, вельмі трапна. І шкада, што апошнім часам такіх прац вельмі шмат. Сыходзіць патроху культура пісання ў сур'ёзных выданнях...

Я рэагую на гэта востра, бо я — выкладчык, выкладаю навамодны ў беларускай адукацыйнай сістэме курс «Акадэмічнае чытанне і пісанне». Дысцыпліна сапраўды пакуль нам малазнёма, пазычаная на Захадзе, аднак для студэнтаў гуманітарных дысцыплін дужа карысная, як я гэта зараз бачу... Калі так проста акрэсліць мэту дысцыпліны, то атрымаецца, што АЧіП павінна навучыць студэнта:

- адэкватна разумець, што такое «акадэмічны тэкст»;
- усвядоміць, што такое стылёвы і жанравы рэгламент» і «этыкет»;
- як трэба пісаць акадэмічныя тэксты;
- як *не* трэба пісаць акадэмічныя тэксты.

Адным з самых распаўсяджа-
ных аналітычных акадэмічных жан-
раў, апрача артыкула, водгука, эсэ,
з'яўляеца рэцэнзія. Прызнаюся,
даволі цяжка навучыць студэнтаў
пісаць добрыя рэцэнзіі, бо для гэ-
тага трэба не толькі добра веда-
ць тэхніку і правілы яе складання,
але і абсалютна неабходна быць
добра абазнаным і кампетэнтным
у той галіне ведаў, у якой ства-
ралася праца, што рэцэнзуеца,
а таксама выявіць сваё майстэрс-
тва і акуратнасць. Гэта самыя эле-
ментарныя патрабаванні — іначай
можа атрымацца не рэцэнзія, а
твор з серыі «алыча как deerpri-
частие». Прафесійная, «выспелая»
рэцэнзія не церпіц надуманасці,
арыгінальнічання і перанасычанас-
ці эмоцыямі пры адсутнасці пера-
канайчых думак. Гэта абсалютна не
значыць, што рэцэнзія не мае пра-
ва быць суб'ектыўнай у ацэнцы вар-
тасці рэцэнзаванай працы. Якраз
суб'ектыўнасць павінна быць «ра-
зынкай» рэцэнзіі. І вось каб «ра-
зынка» не стала «калычай», аўтар
павінен мець густ і «нюх» майстра
свайї справы.

Для выкладчыка вельмі важна пры-
чытанні курсу абапірацца на прак-

тычную базу — прыклады і ілюст-
рацыі. Узоры тэкстаў, якія б ілюст-
равалі, як напісаць добрыя рэцэнзіі,
у мяне ёсць, а зараз, дзякуючы ча-
сопісу ARCHE, у мяне з'явіўся ўзор
тексту, якім я могу скарыстацца,
дэманструючы сваім студэнтам
як **не** трэба пісаць рэцэнзіі. Для
гэтага ідэальна падыходзіць тэкст
сп. Уладзімера Булаўскага (У. Бу-
лаўскі. КаKa, або Каравы кара-
вяк).¹

Такім чынам, зробім для студэн-
тату-гуманітарыяў яе разбор, або
працу над памылкамі, каб прадэ-
манстраваць на практицы, чаму
такія «рэцэнзіі» могуць лічыцца
рэцэнзіямі толькі намінальна (па за-
яўленай жанравай назве) і насамрэч
рэцэнзіямі не з'яўляюцца.

Пачнем з базавага — з азначэн-
ня жанру.

Рэцэнзія — гэта артыкул, у якім
даецца крытычны аналіз і ацэнка
літаратурнага, мастацкага (тэат-
ральнага, кінематографічнага, му-
зычнага інш.) навуковага і навуко-
ва-папулярнага твора (пераважна

¹ [Рэц. на: Каляровая карова: Антологія дзіцячай польскай паэзіі; пер. з польскай і ўклад. I. Кур'ян. — Mn., 2007. — 348 с.] // ARCHE., 5 (56), 2007. С. 228–231).

новага) з пункту погляду вартасцей і недахопаў яго зместу і формы <...>²

Любы школьны даведнік раскажа вам, што прафесійная рэцэнзія абавязкова павінна мець дзве часткі – інфармацыйную і ацэначную. У інфармацыйнай частцы аўтар падае асноўныя звесткі пра рэцэнзаваны тэкст (назва выдання, выдаўцства, год выдання – інакш каҷучы, дакладныя выходныя дадзенныя цалкам; тэматыка, жанр і асаблівасці рэцэнзаванага выдання, яго спецыфіка ў парадкаванні з іншымі працамі ў той самай галіне і г.д.). У ацэначнай частцы кампетэнтны аўтар падае свой аналіз вартасцяў і магчымых недахопаў выдання, не праста фармальна пералічаючы ўсе плюсы і мінусы працы, а даказваючы свой пункт гледжання па пэўнай аналітычнай схеме (падрабязна пра схему гл. ніжэй). Мэта інфармацыйнай часткі рэцэнзіі – падрабязна прайнфармаваць чытача пра выданне, а мэта ацэначнай часткі – ацаніць якасць выдання, акрэсліць яго своеасаблівасць, абапіраючыся на тэорыю і практику.

Такім чынам, рэцэнзія – гэта аналітычны жанр або навукова-га, або навукова-папулярнага, або публіцыстычнага стылю. Што значыць аналітычны? Гэта значыць, што будуецца такі тэкст паводле канонаў, выстаўленых для пабудовы «тэкстаў-разважанняў» (нагадаем, што ўсяго выдзяляецца трох тыпах тэкстаў: апавяданне, апісанне і разважанне). Ключавое слова для тэкстаў-разважанняў «даказаць», а іх структура і ўнутраная логіка падпарадкоўваецца схеме «тэзіс – аргументацыя – ілюстрацыя – высьнова». Калі прынцып такай пабудовы парушаецца (напрыклад, аўтар прапускае наўмысна ці паводле сваёй неакуратнасці, некампетэнтнасці адно са звёнаў ланцуза – аргумент ці прыклад, ці нават высьнову), тэкст перастае адпавядаць канонам аналітыкі, а значыць ужо фактычна не адпавядае таму жанру, на які ён заяўлены. Так адбылося і з тэкстам сп. Булаўскага. Гэты тэкст толькі намінальна лічыцца рэцэнзіяй, на справе ж такой не з'яўляецца. Разгледзім, чаму.

1. Па-першае, парушаны прынцып балансу структуры, паколькі

² (ЭлiМБел, т. 4, с. 585).

на пачатку тэксту адсутнічае паўнавартасная інфармацыйная частка: чытач рэцэнзіі не атрымаў аніякага разумення пра тое, што канкэрэтна ўяўляе з сябе рэцэнзаванае выданне. Аўтар самастойна зусім не інфармуе пра выданне па схеме «тэматыка-жанравая прыналежнасць — спецыфіка — адметнасць у параўнанні з падобнымі працамі ў той самай галіне і г.д.», толькі цытуе анатацыю: «Ідзём далей і чытае м у анатацыйнай картцы: <...>» (с. 228). Калі чытач мае доступ да выдання, ён і сам можа прачытаць анатацыю і ўступ, навошта тады рэцэнзент?

2. Аўтар рэцэнзіі адразу пачынае крытыкавашаць выданне — а гэта пашучэнне другога важнага прынцыпу пабудовы рэцэнзіі «ацэнка твора з пункту погляду яго **вартасця** і недахопаў». Этыка жанру патрабуе пачаць з харектарыстыкі вартасця выдання. Тэарэтычна можна сабе ўяўіць, што выданне зусім не мае добрых бакоў, вартых пахвалы, але ў такім выпадку рэцэнзент мусіць «выдумаць» адзін-два аспекты, якія можна прадставіць аўдыторыі як станоўчыя бакі выдання. Гэта *абавязковае* клішэ ў афар-

мленні рэцэнзіі, патрэбнае найхутчэй не для ратавання іміджу аўтара рэцэнзаванага выдання, а для стварэння іміджу самога рэцэнзента, які павінен паказаць сябе чалавекам адукаваным і інтэлигентным.

Першай жа заўвагай сп. Булаўскі падае наступнае: «Пачнём з вокладкі. На ёй, ні многа ні мала, значыцца: «Пераклад Інэсы Кур'ян». Брава! Геніяльны маркетынгавы ход і проста супэрсціпла! Так і не ўдалося прыгадаць, каб Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч або Васіль Сёмуха вынес сваё імя на вокладку кнігі перакладаў» (с. 228). Такім чынам, першым жа тэзісам аўтар дэманструе сваю некампетэнтнасць а) што да правілаў складання рэцэнзіі (тэзіс без доказу), і б) што да традыцыі афармлення перакладных выданняў. Калі б рэцэнзент хацеў сур'ёзна папракнуць аўтарку перакладнога выдання некампетэнтнасцю, то ён, як прафесіянал і аналітык, павінен быў бы добра тэарэтычна падрыхтавацца да абвінавачанняў і грунтоўна пацікавіцца б тым, якія зараз існуюць тэндэнцыі ў перакладніцкім свеце. І тады ён бы абавязкова пракансультата-

ваўся з супрацоўнікамі Беларускага ПЭН-цэнтру, дзе б яго падрабязна прайнфармавалі наконт таго, што: 1) існуе такая спецыяльная агенцыя пры ААН, якая называецца Міжнародная арганізацыя па абароне інтэлектуальнай уласнасці (*The World Intellectual Property Organization*), якая прапісала ў сваім статуте наступнае: «Імя перакладчыка павінна быць пазначана на галоўным тытульным аркушы выдання. Калі выдавец згодны, імя перакладчыка таксама можа быць вынесена на вокладку выдання» (цытуеца паводле электроннай версii прававога рэсурсу WIPO - *GR212EN Copyright, Law (Consolidation), 03/03/1993 (02/08/1996)*, No. 2121 (No. 2435) // http://www.wipo.int/clea/docs_new/en/gr/gr212en.html); 2) Амерыканскі ПЭН-цэнтр (i, натуральна, Беларускі ПЭН-цэнтр пра гэта добра ведае) нядаўна апублікаваў на сваім афіцыйным сайце інфармацыю пра тое, якія прагрэсіўныя тэндэнцыі акрэсліліся апошнім часам на «сусветным перакладніцкім фронце», а менавіта: варта ўсімі сіламі абараняць права перакладчыка, але і варта ўсімі сіламі абцяжарваць пе-

ракладчыка сур'ёзной адказнасцю за сваю працу, а адным з механізмаў стымуляцыі адказнасці можа быць увядзенне традыціі змяшчаць імя перакладчыка на вокладцы кнігі, каб чытачы адразу бачылі і ведалі, хто працаў над перакладам і наколькі якасная ў яго атрымалася працуцьця (цытуеца паводле: <http://www.pen.org/page.php/prmID/322>).

Такім чынам, рэцэнзент у разгляданай тут працы тэзіс сформуляваў (гэта: «ставіць імя перакладчыка на вокладку нельга, бо гэта нясціпла»), аднак сваю забарону не аргументаваў ніяк: аргумент накшталт «Ніл Гілевіч так не рабіў» зусім не можа быць зацічаны, бо 1) нельга спасылацца на састарэлую і артадаксальную савецкую практику, прычым прыватную; 2) само сцвярджэнне непраўдзівае. Дакажам чаму: пасаж сп. Булаўскага «Так і не ўдалося **прыгадаць** (падкрэсл. намі – *Н.Ш.*), каб Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч або Васіль Сёмуха вынес сваё імя на вокладку кнігі перакладаў» (с.228) у прафесійнай рэцэнзіі не дапушчальны, бо нельга ў такіх сур'ёзных пытаннях спадзявацца адно на сваю па-

мяць, таму што яна можа здрадзіць, як, дарэчы, гэта і адбылося са сп. рэцэнзентам. Дастаткова адаслаць Уладзіміра Булаўскага да адносна свежай серыі «Кніга перакладчыка», у якой выйшлі пастычныя пераклады Максіма Танка (На зорных шляхах. З паэзіі народадаў свету. Мн., 1991), Рыгора Барадуліна (Кахаць — гэта значыць... Старонкі з паэзіі свету. Мн., 1992), Васіля Зүёнка (Знічкі сямі нябёсаў. З паэзіі народадаў свету. Мн., 1992), Янкі Сіпакова (На волю птушку выпускаю. З паэзіі народадаў свету. Мн., 1989), Уладзіміра Паўлава (Поціск рукі. Мн., 1991), Васіля Сёмухі (Прыйдзі, стваральны дух. Мн., 1986) і г.д. Уся серыя афорымлена адолькава: праста на вокладцы пазначана імя і прозвішча перакладчыка, а на тытульным лісце яшчэ і фотаздымак аўтара перакладаў. Так што і Сёмуха, і Барадулін, якія з'яўляюцца важкімі аўтарытэтамі для У. Булаўскага, ужо даўно заявілі ў нас такую моду, праякую амерыканцы загаварылі толькі зараз.

3. Аўтар рэцэнзіі пытаецца (відаць, пытаецца ў чытача, бо сам адказу не шукае і, адпаведна, не пра-

пануе), «што гэта за тэрмін — «аўтарская анталогія»» (с. 228). Адказ такі: «аўтарская анталогія» — гэта не тэрмін, а словазлучэнне, якое можа азначаць: а) падборка матэрыялу, зробленая самім ініцыятарам анталогіі, на яго ўласнае меркаванне і густ; б) сам аўтар твораў (змешчаных у анталогіі) вырашае, якія са сваіх твораў змясціць у падборцы. Відавочна, што ў дадзеным рэцэнзаваным выданні словазлучэнне «аўтарская анталогія» выкарыстоўваецца ў першым прыведзеным значэнні.

4. Рэцэнзент не ўважліва чытае нават тое, што сам цытуе, а менавіта: падаючы цытату «Аўтарская анталогія дае альтэрнатыўнае ўяленне пра дзіцячу паэзію **да існуючай беларускай традыцыі** (падкрэсл. намі — Н.Ш.)» (с. 228) — тут жа пытаецца: «у адносінах да чаго дае альтэрнатыўнае ўялінне». Але ў самой цытате ўжо ёсьць адказ: «да існуючай беларускай традыцыі», іначай кажучы, аўтар анталогіі парадайсць польскую традыцыю дзіцячых вершаў і беларускую традыцыю дзіцячых вершаў — і робіць вынікову, што традыцыі альтэрнатыўныя. Мая заў-

вага для студэнтаў-гуманітарыяў: перш чым паставіць адрасныя пытанні да чытачоў у сваёй рэцэнзіі, трэба паспрабаваць адказаць на іх самастойна, не абсяжарваючы чытачоў пошукамі інфармацыі — гэта не іх праца.

5. Далей рэцэнзент ставіць зусім недарэчнае пытанне і яшчэ больш недарэчна на яго адказвае. Чытаём: «Цяжка даўмецца, чаму ў зьмесьце перакладчыкам верша Адама Міцкевіча «Сябры» сарамяжліва, у дужках пазначаны С. Мінскевіч. (Зайважым тут, што польскую дзіцячую паэзію перакладалі Рыгор Барадулін, Анатоль Вялюгін, Сяргей Дзяргай, Пятрусь Макаль, Алег Мінкін, Уладзімір Мархель і іншыя творцы.). За што ж аднаму яму, Сержу, такая міласць?! Хіба што па сямейных абставінах?» (с. 229) На пытанне «Чаму С. Мінскевіч пазначаны перакладчыкам верша Адама Міцкевіча «Сябры»магчымы адзіны лагічны адказ: таму што гэты верш пераклаў менавіта С. Мінскевіч, а не А. Вялюгін, не С. Дзяргай і г.д. Не ясна толькі, чаму гэта не ясна рэцэнзенту: хто б ні займаўся перакладамі польской паэзii, мы не маем права

паставіць яго аўтарам канкрэтнага верша, у дадзеным выпадку верша «Сябры», перакладзенага С. Мінскевічам. Пагадзіцеся, гэта неправамоцна: С. Мінскевіч пераклаў, а перакладчыкам будзе пазначаны, напрыклад, А. Вялюгін (гэта парушэнне аўтарскіх правоў). Апрача таго, у дадзеным пасажы рэцэнзент відавочна парушыў этычныя нормы афармлення акадэмічнага жанру, назваўшы перакладчыка толькі па імені (Серж). Размова ж вядзеца не на прыватнай кухні, а на старонках часопіса, які пазіцыянуеца як прагрэсіўны аналітычны часопіс як мінімум еўрапейскага фармату. Гэта тое саме, калі б я дазволіла сабе на старонках ARCHE ў сваім артыкуле называць рэцэнзента проста Уладзімер ці Уладзь. Адсюль яшчэ адна памятка студэнтам-гуманітарыям: пры складанні прафесійной рэцэнзіі абавязкова трэба памятаць пра строгае захаванне адпаведнасці таму этычнаму рэгламенту, які заяўляе выданне, пад якое робіцца рэцэнзія; напрыклад, калі гэта такое сур'ёзнае выданне, то недапушчальным лічыцца называнне асобаў адно па імёнах і згадванне аспектаў прыватнага жыцця;

калі ж рэцэнзія пішацца для «жоўтай» прэсы, тады можна дазволіць сабе «жоўтыя» аргументы і згадкі, расхлябаны стыль, бо фармат дазваляе.

6. Наступная памылка рэцэнзента з галіны 1) тэорыі літаратуры, 2) няуважлівасці чытання рэцэнзаўнага выдання (уласна тэксту і каментароў да яго). Не буду доўга спыняцца на ёй, а проста праканстатую проблему, паколькі падрабязнага разбору яна не вартая. Рэцэнзент піша: «Даволі няўцямым і штучным выглядае разъмеркаваныне аўтараў і твораў па чатырох разьдзелах: Дыдактыка, Забава, Подумкі, Захапленне! — і з гэтым нэалаігізмам таксама хочацца павіншаваць спадарыню Кур'ян) і Захапленне. Хіба могуць адны вершы быць наскрозь дыдактычнымі, другія — пацяшальнымі, трэція — прымушаць задумашца, а чацвертыя — выклікаць адно толькі захапленыне?!» (с. 229) Абазнаны тэарэтык літаратуры адкажа: натуральна, не могуць адны вершы быць наскрозь дыдактычнымі, а іншыя выклікаць адно толькі захапленне, але ніколі назвы тэматычных раздзелаў, а таксама на-

звы паэтычных цыклаў не накладаліся *літаральна* на змест вершай, якія ў такія раздзелы ці цыклы ўваходзяць. Тэматычны падзелы і, адпаведна, назвы раздзелаў заўсёды ўмоўныя, асацыятыўныя, асабліва гэта тычыцца дзіцячай паэзіі, дзе ўвогуле нельга нічога ўспрымаць літаральна...

Але справа нават не ў гэтым. Справа ў тым, што падзел на раздзелы «Дыдактыка, Забава, Подумкі, Захапленне» ў дадзеным выданні *не тэматычны*. Сама перакладчыца ў сваіх каментарах (гл. вокладку, адваротны бок) падрабязна тлумачыць, што назвы раздзелаў адпавядаюць этапам эвалюцыі дзіцячай паэзіі ў Польшчы.

7. Як ужо было адзначана вышэй, у прафесійнай рэцэнзіі не дапускаецца крытыкаваць неабгрунтавана. Абгрунтоўваць свае крытычныя заўвагі вельмі карысна, паколькі ў працэсе «абгрунтавання» можна самому разабрацца ў праблеме. Іначай кажучы, першым паставіць пытанне — варта паспрабаваць разабрацца з ім самастойна.

Вось каб спадар рэцэнзент паспрабаваў самастойна адказаць на

пытанне «чаму перакладчыца I. Кур'ян выкарыстала столькі неалагізмаў у перакладзе верша Б. Лесьмяна «Душлік» (с. 230) — ён бы знайшоў адказ, бо адказ на паверхні. Варта ўсяго толькі паглядзець арыгінал верша. Аднак, відаць, рэцэнзент не валодае польскай мовай і мала абазнаны ў польскай паэзіі, бо добры спецыяліст у ёй ведае, што сам Б. Лесьмян — вялікі аматар наватвораў (тут сапраўды больш карэктна казаць пра наватворы, а не неалагізмы), а дакладней, ён якраз вядомы свету тым, што пісаў скрэзь «новымі словамі» і «новымі формамі», быў эксперыментатарам у стылістыцы. Таму, здаецца, лагічным захаваць «неалагізмайскі» настрой у перакладзе, каб перадаць яскравую самабытнасць і спецыфіку вершаў польскага аўтара.

Заўважу таксама, што абсалютна недапушчальна называць у рэцэнзіі праблему, не раскладаючы яе. Калі аб'ектам крытыкі з'яўляецца лексіка ў вершы, то ўсе слова, да якіх ёсьць выразныя прэтэнзіі ў крытыканта, павінны быць выдзелены асобна і ахарактарызаваны (чаму так нельга); калі крытыкуец-

ца пунктуацыя — трэба абавязкова працытаваць тыя месцы ў вершы, у якіх напэўна парушана пунктуацыя, з пункту гледжання крытыканта, і даказаць, што гэта менавіта так. Да чытача варта ставіцца з павагай, яму абавязкова трэба раскладаць «на пальцах», што такое «парушэнні нормы граматыкі, збой рытму, перацяжка націскай» і дзе гэта мае месца ў вершы. Не думаю, што рэцэнзія на зборнік вершаў прызначаны адно для прафесійных літаратуразнаўцаў, якія не толькі цудоўна апераюць такімі тэрмінамі, але і думаюць сінхронна, у адным кірунку з аўтарам рэцэнзіі, так што без праблем могуць здагадацца, дзе аўтар заўважыў «парушэнне норм граматыкі», а дзе — «збой рытму». Рэцэнзент не мае права адхіляцца ад сур'ёзнага ладу разважанняў, бо ён павінен быць прафесійна абазнаны, кампетэнтны ў прадмете крытыкі, што і павінен паказаць чытацкай аўдыторыі.

Дазволю тут сабе спыніцца, бо заўваг да структуры тэкstu надта шмат, і ёсьць рызыка, што звычайная рэфлексія перарасце ў цэлую дысертацыю пад назвай «Прабле-

мы сучаснай беларускай літаратурнай крытыкі».

У завяршэнні дадам адно: пасля чытання такой намінальнай рэцэнзіі я, як выкладчык з немалым досведам чытання «рознакаляровых» студэнцкіх прац, з цяжкасцю магу паверыць у тое, што чалавек, які хаваецца пад прозвішчам Булаўскі (хаваецца, бо ніколі не чула пра такога рэальнага перакладчыка і крытыка), ніяк не можа быць прафесійным літаратуразнаўцам, а тым больш выкладчыкам, паколькі ён яшчэ не валодае нават азамі, базавымі ведамі тэорыі літаратуры, а значыць — ён яшчэ толькі вучыцца,магчыма нават на філфаку, але на першым-другім курсе, бо тэхніку пісання абавязковых аналітычна-крытычных жанраў яму яшчэ не выкладалі (карыстаючыся выпадкам, ласкова запрашаю сп. рэцэнзента гэтай восенню на свой віртуальны курс «Акадэмічнага чытання і пісання» (на курс можна свабодна зарэгістравацца на сайце дыстанцыйнага навучання ЕГУ), дзе я змагу навучыць яго азам напісання асноўных аналітычна-крытычных жанраў і пазнаёміць з узорнымі працамі сваіх студэнтаў).

Можаце, натуральна, мяне праправіць, але нават не вельмі глыбокія дарослыя літаратуразнаўцы, нават нашчадкі школы савецкай артадаксальнай крытыкі ведаюць элементарнае пра такі жанр, як рэцэнзія і такіх дзіўных памылак не зробяць ніколі. Аднак калі ўсё ж такі рызыкнуць і выказаць дзёрзкае меркаванне, што сп. Булаўскі падстаўляе дарослае пакаленне крытыкаў і выкладчыкаў, то напрошаецца вельмі сумная, а нават і балючая выснова: сапраўдная бяда з нашай школай літаратурнай крытыкі, да гэтай пары ў гэтай галіне пануюць артадаксальныя савецкія стандарты, некампетэнтнасць, непрафесіяналізм і неахайнасць — а значыць элементарная непавага да чытацкай аудыторыі, якая, відаць, бачыцца такімі «крытыкамі» як неадукаваная аморфная маса, якая без слоў усё праглыне... Мне, як таму самаму прадстаўніку «масы», непрыемна і крыйдна. Моцна спадзяюся, што хутка прыйдзе новае пакаленне разумных здаровых галюваў у нашу літаратурную крытыку, за якіх не будзе сорамна іх выкладчыкам.

Надзея ШАКУН нарадзілася ў 1976 годзе ў Горадні. Навуковы супрацоўнік аддзела славянскага і тэарэтычнага мовазнаўства Інстытута мовазнаўства НАНБ, а з 2006 года — выкладчык сучаснай беларускай мовы і спецкурсу «Акадэмічнае чытанне і пісанне» ў Еўрапейскім гуманітарным універсітэце (Вільня, Літва). Мае досвед працы карэктара, стыль-рэдактара і перакладчыка ў беларускіх СМІ. Вывучае македонскую і англійскую мовы, цікавіцца пытаннямі тэорыі перакладу, стылістыкі сучаснай беларускай мовы і проблемамі захавання і вывучэння рукапіснай кірыла-мяфодзіеўскай спадчыны (стараежытных кірылічных манускрыптаў) Беларусі. Мае каля 20 публікацый у айчынных і замежных навуковых выданнях на беларускай, рускай і англійскай мовах. Актыўны ўдзельнік міжнародных навуковых канферэнцый і семінараў (Беларусь, Расія, Украіна, Польшча, Славакія, Македонія, Францыя, ЗША).

(<<<

бум-
бам-

літ

>>>)

САПСАВАНЕ МАСТАЦТВА, АЛЬБО ТРЫ ПЕРАШКОДЫ ДЛЯ БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТАРАЎ

У мастацтва на Беларусі ёсьць тры галоўныя перашкоды, кожная з якіх даволі спэцыфічная і можа зынішчыць мастацтва ўшчэнт. Такім чынам: першы бар'ер — зоркавая хвароба, другі бар'ер — «беларускае балота», альбо асяродак існаваныя беларускіх творцаў, і бар'ер трэці — рэдактары.

Зоркаовая хвароба

На жаль, на яе хварэюць амаль усе звязаныя з творчасцю людзі. Як чалавек, што корпаецца ў літаратуры, быццам хірург у вантрабах па самыя локці, я рызыкнуй бы так апісаць тыповага беларускага літаратара: чалавек не бяз таленту, вялікі эгацэнтрык, інэртны й бязъдзейсны, але амбітны.

Завышаная самаацэнка замінае маладым разывівацца, а старым ствараць.

Здавалася б, як пашанцевала Анатолю Сысу. Вельмі рэдкі выпадак, калі слава і прызнаныне прыйшлі да чалавека своечасова і цалкам заслужана.

Звычайна існуе меркаваныне, што п'янства творчых асобаў — гэта назапашаны і не рэалізаваны творчы патэнцы-

Майкл Галд Зянкоў

105

ТЭКСТ

ял. Але пра Анатоля Сыса нельга сказаць, што ён быў незапатрабаваны. Запатрабаваны, і нават вельмі! Аднак выдатны беларускі паэт съпіўся — прапіў і талент, і жыцьцё. У апошнія гады ён толькі сам сябе называў геніем, калі зъяўляўся ў грамадзтве, ледзьве трymаючыся на нагах.

Паўтара гады таму, на адной творчай вечарыне маладых беларускіх літаратараў ва Універсytэце, я назіраў цікавую карціну, калі нашыя маладыя пісьменнікі гэтак пагардліва казалі пра сваіх калегаў па цэху, якія прысутнічалі побач: маўляў, я вышэйши за тое, чым займаецца мой хаўрусынік. У дадзеным выпадку снабісцкія рэмаркі скіроўваліся ў бок Зымітра Вішнёва, які гэту самую вечарыну і арганізаваў. Зыміцер апынуўся ў дзіўнай сытуацыі — ці тое апраўдаўца, ці тое ўстаць і сказаць: «Ну тады самі займайцеся сваімі прэзэнтацыямі, а я пайшоў». Мяне могуць западозрыць у асабістых сымпатыях да Вішнёва, але ён, як ні круці, бадай адзіны беларускі літаратар, які прасоўвае ня толькі ўласную творчасць (даволі арыгінальную і таленавітую), але і насуперак эгаістычнай

тэндэнцыі займаецца і іншымі, чыя творчасць часам і не заўсёды дацягвае да эўрапейскага ўзроўню. Можа, гэта таму, што сам Зыміцер па крыві зусім і не беларус, а расеец — і не зъяўляецца тыповым прадстаўніком? Магчыма.

Спяваючы авансам дыфірамбы таму ці іншаму пэрспэктыўнаму аўтару, можна назіраць, як гэтыя дыфірамбы ўспрымаюцца ім у якасці фінальнай узнагароды за дасягненныне вяршыні, якую дадзены аўтар, паводле яго ўласнага пераканаўнія, ужо быццам дасягнуў.

Кагосыці без разбору лаяюць, а кагосыці незразумела за што ўзносяць на шыт. Да прыкладу, ананімны ліст, апублікованы ў апошнім зборніку «Тэкстаў № 3», дзе нейкай ці нейкі захоплены прыхільнік Альгерда Бахарэвіча называе гэтага аўтара карапём постмадэрнізму. Дзе прыхільнік знайшоў пост-мадэрнізм у Бахарэвіча, застаецца загадкай. І зусім адсутнічаў пры гэтым нейкі камэнтар, які па ідэі павінен суправаджаць падобныя ананімныя лісты. Такія авансы могуць толькі нашкодзіць аўтару, а не падштурхнуць яго да далейшага ўдасканальвання.

«Беларускія балоты»

Сам творчы асяродак, у якім нараджаюцца беларускія паэты, мас-такі й музыканты, вымушае іх кідаць гэтыя занятак ці спыняцца на пайдарозе. Гістарычна склалася так, што Беларусь разбазарвала свой генафонд і патэнцыял па суседзях з пагрэзывай абыякавасцю. У 1845 годзе расейскі цар рэкамэндаваў Літвой называць Самагіцію (Жмайцію). Тады ж упершыню ў жмудзі зьявілася наша Пагоня замест іхнія Локіса — Мядзведзя. Касцюшку, Каліноўскага абвясzcілі палякамі. Беларускія князі сталі літоўцамі і г. д.

Герояў зямлі беларускай раскідвалі, быццам камяні. Суседзі з удзячнасцю гэтыя камяні зьбіralі: вось Агінскі для палякаў, вось Дастаеўскі для расейцаў... Але і у нашыя дні гэтая сумная тэндэнцыя не прайшла. У нашым асяродку пісьменнікі й музыканты разъбіваюцца на дробныя гурткі: гэтыя беларусакмоўныя, а гэтыя — расейцы, увогуле ня нашы, тыя — беларусы, але выдаюцца ў Нямеччыне, зна-чыцца, няхай там і сядзяць і г. д. і да т. п.

Паводле такой схемы Марк Шагал — гэта ізраільскі мастак, а Мікола Гусоўскі са сваёй «Песняй пра зубра», трэба думаць, і увогуле старжытны рымлянін, бо напісаў свой твор на лаціне.

Гэтая бязглаздая сутичація (інакш і ня скажаш) прывяла да развалу на дэльце часткі Саюзу пісьменнікаў, бо гэтыя самы саюз, як сказаў бы Ленін, страшна далёкі быў ад народа.

Няма дзяржавных творчых праграм, якія маюцца ўсіх краін, што вызваліліся ад сацыялізму, няма выдавецтваў, няма студый. Паўсюль пачаткоўцу трэба самому плаціць за ўсё, але са спонсарствамі ці мэцэнацтвам у краіне зусім кепска. Мастацтва народу, быццам бы, і не патрэбна. Зы іншага боку, народ усё ж зь цікаўнасцю чытае, слухае, глядзіць. Яму далёка не абыякава тое, што зьяўляеца ў беларускім мастацтве.

Ураўнілаўка. На жаль, яна ёсьць і квітнే ў творчым асяродку нашай «цэнтральна-эўрапейскай» дзяржавы. Усе, хто піша паводле гадамі наладжанай няхітрай схемы — таленавітыя. Іх друкуюць дзяржавы, а рэцензіі на іх творы

зайсёды захопленыя. Ну, а тых, хто высунаца вышэй, чым належыць, раскрытыкуюць, прычым раскрытыкуюць нават не за творчасьць, а, да прыкладу, за манеру паводзінаў, за закулісныя выказваныні, нягледзячы на тое, наколькі чалавек папулярны ў масах. Шэрая творчая «эліта» варыцца ў сваім уласным шэрым соку, зусім ня смачным.

Рэдактары

Калі вы сапраўдны рабацяга і зоркавая хвароба вас абмінула, і да таго ж вас не зламала і не засмактала «балота» беларускага мастацтва, то разбіць вашыя надзеі, чаканыні й паставіць крыж на вашай кар'еры можа вельмі проста адна-адзіная мілая добрая беларуская жанчына — ваш рэдактар. Вонё ужо гэтыя рэдактары! Юрась Барысевіч нездарма іранізуваў наконт пакідання ад тэкстаў адных знакаў прыпынку, паміж якімі рэдактары самі паўпісваюць усё, што лічаць патрэбным.

Мая першая кніга «Асьцярожна, hot dog!», верагодна, так і не запомнілася б нікому, калі б не давялося перапісваць яе пасъля рэдактарскіх правак.

Рэдактар, звычайна гэта салідная жанчына, зайсёды выступае як ахойнік маральнасці й парадку. Яна (ну, ці ён) бярэ на сябе адказнасць наслуперак рашэнню выдаўецтва зрабіць усё, каб кніга выглядала ў рамках прыстойнасці альбо ўвогуле ня выйшла, калі гэтыя рамкі не атрымліваюцца.

Рэдактараў найперш шакуюць слова: сэкс, кунілінг, мінет, коітус, гей, педэік, пядрыла і ўсе лаянкавыя слова кшталту сволач, поскудзь альбо выбрыдак. Беларускі рэдактар абавязкова выправіць ангельскае слэнгавае слова wanna на прадугледжанае школьнай праграмай want, а слова gonna адпаведна на going. Рэдактару не спадабаецца тое, што праспэкტ Незалежнасці ў вас названы праспэктом Францішка Скарыны, і яна абавязкова зробіць зноски: «цяпер праспэкტ Незалежнасці». Хоць пакуль кніга рыхтуеца ўбачыць съвет, то шматпакутны праспэкტ цалкам могуць пасъпець перайменаваць ізноу.

Рэдактар ня любіць, калі пісменнік суе свой доўгі некампэтэнтны нос у яе справы, і ўсяляк хавае ад аўтара свае кампэтэнтныя

праўкі, бо ўпэўнен(а), што лепей за аўтара ведае, як лаяцца, займацца сэксам, як вымаўляць ангельскае о'кэй, і хто такі Рурык.

Менавіта дзякуючы рэдактару вы зможаце доўга разгублена лыпачць вачыма, гартаючы ўласны толькі што прывезены з выдавецтва твор, дзе вы не знаходзіце знаёмых вам месцаў. Падаць у суд у вас няма нікай магчымасці, бо справа гэ-

тая доўгатэрміновая, а беднага ўсё адно засудзяць.

Дык ці ёсьць у беларускага мас-тацтва шанец? Ці цалкам яно загублена, альбо ёсьць выйсьце? Пэсіміст адкажа, што так, цалкам загублена і ўсё дрэнна. Але аптыміст будзе таксама мець рацыю.

Пераклаў з расейскай В. Ж.

Майкл (Mihail) ГАЛДЗЯНКОЎ – пісьменнік, былы рок-музыка, кампазытар (гурт «Liavony.by»), дасьледчык, аўтар навучальна-забаўляльнага бэстсэлеру «Осторжно, хот-дог!», а таксама гумарыстычнай аповесьці «Гуано жар-птицы» і раману «Полет дубовога листа», які выйшаў нядаўна.

ЯРОЛА ПШАНІЧНЫ

110

нумар шэсцьць

ЯГОНЫМ ПРОДКАМ БЫЎ А. ЗІНОЎЕЎ

Сукач Гарык Уладзіслававіч нарадзіўся 3 сакавіка 1973 года ў звычайнай інтэлігентнай сям'і... Скончыўшы сярэднюю школу, ён, як і шмат ягоных сяброў, паступіў у вышэйшую ўстанову. Ён любіў вершы, слухаў музыку. Але ў ягоным жыцці нешта дзесяці спатыкнулася, зламалася, і таму ён пайшоў сваім шляхам... Але і гэтая дарога, зрэшты, прывядзе яго, як і ўсіх нас, да Бога.

Гэта быу прости шлях... але ў адваротны бок... Аднагодкі рушылі наперад, а ён адпаўзаў да вытокаў чалавечай прыроды.

Некта ад маленства анічога не робіць; таму на ўсё жыццё гэтак і застаецца падлеткам. Тым не менш такія суб'екты спадзяюцца, што іх думкі, дзеянні вядуць да нейкіх дасягненняў, прагрэсу. Хтосьці ад побытавай дэградацыі пераходзіць у стан «фартовага касманаўта», які праз пэўны час можа, не ўсведамляючы перацягнуць сваіх менш удалых сяброў у бязмежны космас алкаголю. Не, той хто пасля радавой траўмы, ды нашчадак алкагалічкі і шмудзяка-бацькі, вядома, знайдзе сілы выйсці пераможцам з ланцугоў асяроддзя... Такая асоба захавае на ўсё жыццё дабрыню, пышчоту і любоў да блізкіх людзей.

Гарык Сукач займаўся вышэйшай матэматыкай. Пасля ўрокаў часам ішоў на старажоўскі кірмаш, і, як той салдат Швейк, гандляваў сабакамі і катамі. У выходныя любіў выязджаць на лецішча, дзе скроўваўся да возера на лоўлю рыбы і ў лес па грыбы. Ганарыўся сваімі каранямі і сцвярджаяў, што ягоным продкам быў А. Зіноўеў.

Цяпер жа ўсе ведаюць – або ўпэўненые – што ўсё было далёка не так.

Ён быў амаль сляпы, але ягоныя вочы ўрэшце прыстасаваліся да са-мага ўсіх і зоры даўно не падзялялі. Доўгія нажы, перапліцаныя сымядзючым рыбіным тлушчам, скокалі па ягоных руках... кропелькі крыві пакідалі іерогліфы на чорнай кафлі, якой была абкладзеная прыбіральня. Бруднае слова «Ленін» вымушала яго згубіць стомленасць, і нахлабучыў шэры картуз, ён танчыў па старонках дзіцячых старых савецкіх кніжак, пакуль шдачка не спыніла Яго натхненне. Сумасшэдшы фатограф сваім аднім позіркам распазнаваў сутнасці гарэмыкі субяседніка і выкарыстоўвал яго як немаўлятку ў сваіх тай-

ных мэссах. Любіцель масонаў і за-карэнелы сталініст, ужываў дрэунія рытуалы і сімвалы, каб болей рас-пазнасць свайго самага галоўнага і высокапастаўленага ворага – са-маго сабе.

Калі Гарыка ахоплівалі ўспаміны – яму рабілася прыкра і балюча. Ціха, нібыта кот, ён сыходзіў у цемрач. Толькі чырвоны бліск вачэй альбо цыгарэты выдаваў пры-сутнасць мастака. Седзячы ў турме, або ўязджаючы з белай пе-ней ля рота ў дваццатае аддзяленне, ён заусёды ведаў, што ідзе на неспазнаную пакуль прастору са-мачацвертавання. Яшчэ адзін крок назад. Ён палохаўся толькі Божай кары. Але кожны ранішні час малы д'яблік мог на некалькі гадзінай па-зычыць шэрага ад хмелю адступніка. Груганнё, груганнё паналяцела з форкткі, рыкаў на ўсіх шкарпэт-ках на скіленым пад яго цяжарами кухонным зэлдлікам. Бачачы перад сабой самы блізкі і просты ўваход па-за сабе.

Гарык закінуў універ, потым тэх-нікум і урэшце-рэшт зрабіў сабе ін-валіднасць – прычым гэта сталася падставай яго пахвальбы сваім ста-

новішчам... Свабода і пяшчотная самота адбівалася на ягоным стомленым і пяшчотным твары. Сібір — Сібір — Сібір. Свят-Свят-Свят.

Свабода білася недзе ў самай глыбіні самапарушаннага цела. Калі ён не хацеў слухаць далей, ён не слухаў, а нібыта сыходзіў з пакою. «Я ўжо там», — казаў ён сам — насам і сціпла смяяўся. Заўсёды ён лічыў

сябе болей сталым за сяброў — нават тых, каму ўжо было сто дзеянносты трэй гады. І толькі цяпер ён ажаніўся.

«Куды ты, Божа, туды і я», — неяк сказаў Гарык сябрам у свой дзень народзінаў, і з гэтymі словамі шпульнуў у вакно з дзеянтага паверха свайго чорнага ката. «Мя-я-я-яў!» — правыў гарачы асфальт.

Ярыла ПШАНІЧНЫ (псеўданім) займеў папулярнасць на Беларусі напрыканцы 90-х гг., як песняр-анаархіст. Большасць сваіх твораў надрукаваў у легендарнай газеце «Навінкі». Дагэтуль (па аб'ектыўных абставінах) пажадаў застацца інкогніта.

Гарык СУКАЧ

ПУНСОВЫ САБАКА

— Дзядуля! Мне страшна, дзядуля... — заплакаў унук дзеда Анёла і тым пабудзіў яго.

Стары прыўзняўся, паправіў на хлопчыку ваўнянью коўдру ды кашлянуў:

— Замаўчи, пабудзіш, злодзей. Чаму табе страшна, я ж побач?

— Сабака, сабака вые, дзядуля... — дрыжачым голасам сказала дзіцё ды прыціснулася да дзеда.

Дзед Анёл паглядзеў на ўнука ды ўбачыў шырока расплюшчаныя ад сполаху дзіцячыя вочкі. Прыслухаўся да скавытання ветра, дзесьцыі далёка ў густой цемры хтосьці ўтрапёна драў на шматкі сътую ноч.

Стары раптам прыўзняўся ды намацаў абух сякеры, якая ляжала пад ложкам. Асцярожна, баочыся гуку па-здрадніцку рыпячых масніцаў, ён падняўся над ложкам.

Дзядуля...

— Спі, унучак, спі спакойна... Сабака не кране добрага чалавека... — зноў парушыў цішыню сваім глухім басам дзед Анёл і, супакойваючы, пагладзіў хлопчыка па галаве. У на-

ступнае імгненне ён зрабіў два кароткія ўдары сякерай па бялявай патыліцы ўнука. Цела хлопчыка страпянулася ды тарганулася, застыла ды апала. У поўнай цішыні пад спакойнай галавой, якая ненатуральна ляжала на шэрай падушцы, расплылося пунсовое, ліпкае мора.

Дзед уздыхнуў, прысеў на ложак.

Не пужай сабаку. Ён быццам няшчасны чалавек, паплача, паплача, потым яму палягчэе, і ён сыдзе...

АДЦЯГ

Шманай, ты маеш рацыю, але прывучаць людзей класці рэчы на сваё месца неабходна...

Пад жорнамі дзіцячай каруселі, закінутая і забытая, на нас глядзела запыленае цела мінулагодняй лялькі. Яе горлачка, такое ж, як мне здаецца, каламутнае, пакрытае вясновымі мікраарганізмамі, дно, задзірліва тырчала ў бок вакзала. Кішкурны неадкладна паказаў мне на яе...

Глядзі! Як нахабна яна разляглася! Вернемся, данясем яе да кучы, на заўтра...

Шманай лічыў такія дробязі міэрнымі, не вартымі ўвагі старых, праж-

жоных, олдавых градамораў, і зрабіў папераджальны знак у мой бок. Ён вельмі любіў Кішкурнага і паблажліва дараваў усе яго слабасці.

З раніцы гэтая абодва, настолькі супрацьлеглыя па характеристы, выдатна дапаўнялі аднаго.

Як жа ж яны спрацаваліся, — казалі іх зайдзроснікі.

Кольцы драбінкі няспынна пішчэлі, відавочна не вытрымліваючы зададзены тэмп...

Мы пасвілі гэтую бабку — з того моманту, як яна зайшла на рынак — на працягу паўтары гадзіны. Гэта дура, і яшчэ змятая ды зашмальцаваная пеннёны, глупа, па-старэчы схаваныя ў няхітрым сродку перамяшчэння, набытыя ў запас прадукты — нястрымна прыцягвала нас, быццам вясновых коцікаў на слоік смятаны.

Яна, гледзячы па ўсім, толькі стыпендыю атрымала...

У браме паміж berghaus'ам і зағсам, робячы выгляд, быццам я папраўляю макіяж, з паважнай спагадай і ненавязлівым натхненнем, якое прэз усіх дзір, намагаюся адцягнуць яе ўвагу ад драбінкі..., але яна і сама, разявка, на дзіва для яе старэчага ўзросту, хаваючыся ад няўдзячных сведкаў і ўнукаў, выдастаўшы вышы-

ты пацеркамі, збляклы, паўнусень-
кі капшук, з лядашчым рохканнем,
скруціўшы папіросную паперчыну,
раптам, як ёй падалося, у абсалют-
най адзіноце, пажадліва і натхнёна
запаліла цыгарэтку...

АДЦЯГ...

Кішкурны – дурыла, усё яшчэ
размахвае запыленай лялькай...

Цяпер, смакуючы будучы куш і
азарт дзяльбы, мы ўтраіх з драбін-
кай рушым у бок пасудніка на вак-
зал за паддачай...

ЯШЧЭ

Яшчэ...

Трамвай спыніўся, раззлаваны
вагонаважаты выкінуў усіх з сало-
ну ды наіраваўся ў дэпо, напало-
ханыя пасажыры, якія спазняліся,
вінаватыя толькі ў tym, што сво-
ечасова не паведамілі пра пажар у
другім вагоне...

Мне давялося крыху змяніць свой
маршрут. Цяпер, не здолеўшы дат-
элефанаваца да сябры па пахмел-
лю, я проста перамяшчаюся ў бок
цэнтра без асабістых грандыёзных
«планau», tym больш, што з імі ў
бліжэйшай краме я змог бы даз-
воліць сабе толькі лусту хлеба. Але

гэта мала чым нагадвала мне гэтай
сонечнай раніцай «жаданую», тады
як ужо недасяжная сустрэча магла б
прынесці мне хоць якую надзею.

Яшчэ...

Незнарок узгадваю пра вясенні
бутэльказбор...

Яшчэ... Снег ужо счарнеў, ідуchy
па слізкім ледзяным лінзам, намага-
юся адрозніць лайно ад бруду.

Яшчэ...

Перад вачыма стол. Проста-такі
кадр з рэтра-кінафільму, схаваўшы-
ся ў прысадзістай алтанцы, Віса-
рыёнавіч і, здаецца, Барыс дайгра-
ваюць у бутыльку. Не магу іх аклік-
нуць, не веру...

Яшчэ...

Крыху палягчэла. Аб'яднаўшы
наши магчымасці, мы зразумелі, што
яшчэ па адной будзе не хутка... я ж
штуку заныкаў! Плюс кукла! Мы ід-
зем да Вісарыёнавіча. Пасля дарэм-
ных пошукаў пад абрусам, дываном
і за ўнітазам ён прырабляе ногі да
спірту, якім яго бацька сраку трэ-
пераць уколам і яшчэ сусед аддаў кук-
лы, ён хадзіць не можа, але спадзя-
еца, што мы яму прынясём...

Яшчэ...

— Стары... крыўдзіш... — спадзею-
чыся на маленъку, я адмаўляюся ад

спірта, тым больш, выразны пах ад неаднаразовага выкарыстання ваткі спыняе мой неакрэплы пахуізм.

Яшчэ...

Разагнаўшы кроў сонейкам, рытагрычнае пытанне вырашаецца само па сабе. У брудным снезе я зайджавкую прымерзлую ружовенькую паперчыну. Канечне ж, яна мяне яшчэ з восені тут чакае. Хтосьці спяшаўся-спяшаўся — выраніў... А тут першы снег яе прыкрыў для мяне... дзесяць штук, толькі памыць, адпраставаць, падклейць.

Яшчэ...

Дзязве бутылькі пярцоўкі, два лімона. Адну адразу... Лімон... пужаем старэчу ў шлёпках... другая лайка... сонейка... едзем у аўтобусе 19... лаз... да барыса ў гості... срака распранайся... па дзяячому цяплю... пайно народу... круціць... Вісарый-навіч падае... акуляры згубіў... поўзае пад нагамі пасажыраў... незадаволенае бурчанне... быццам пасту нас выціскаюць на прыпынку...

Яшчэ...

— Ну?... Ну! Яшчэ б... Узялі?... Ха-Ха-Ха... а то...

Лысы асілак у акулярах у пацёртым, заюзанным паліто, з бяздоннай кішэні выцягвае батон варанай кілбасы.

— ... ? ... ну, яшчэ адна намалявалася?

— На, схадзі ў авашчняк, памяняй...

— Не, я там пяць штук вінны... ідзі ты...

Яшчэ...

Ляскат трамвая... на рагу ваенных могілак...

— хм... хм... хм... Узяла? А то!.. Адна? Дзязве?..

— Адна... сучка, браць не хаце-ла... усё рэзала, нюхала... якога ліха? Там жа дата выпуску ёсць...

— Ну. Не кажы, зусім скурвіліся...

Яшчэ...

Яшчэ...

Ад герояў былых часоў не застаецца іншы раз імёнаў...

НА П'ЯНЫМ РАГУ

Стаю. Стаяу на п'янім рагу. Трасе ўсяго. Ну, ты ведаеш. На кішэні нічога няма, а палячыцца трэба. Быццам на злосць, сука, нікога няма, ніхто не апахмеліць. Стары мой зваліў на лецішча, так бы ў яго пашарыў. Каліша не адчыняе, Бядовага дома няма, а Залупа на сутках... Сонца вочы смаліць... Трасе так..., але ты ведаеш... ледзь на месцы стаю.

Падыходзіць да мяне адзін. Апрануты. Уяўі, бярэ фэлю. Пі, кажа. Я ж адразу палову стакана. Кажу, хадзем у мой пад'езд. Яшчэ паўстакана. Добра. Я п'ю, ён па ціху... я яшчэ... запытваюся ў яго, маўляў, а як хаця б зваць цябе, мілчалавек. Частую ўсё ж такі, як тут гамонку не завесці, можа патрэбна яму чаго, як тут не запытаца, чаго хоча, ці можа здарылася што, раз так з раніцы гарэлку глушыць.

Я ж твой мент... — адказаў ён. Я так адразу стакан і махнуў.

— Памятаеш, — працягвае. — Я цябе ўзімку забіраў, увесну з «чалюсцей» дадому адвозіў, а месяц таму ты не мог з крамы дадому дайсці, дык я табе дапамог, потым яшчэ ад малалетак адмазаў, ну, альбо іх ад цябе ўратаваў — я ж ведаю, дзе ты жывеш...

— Дык, а з табой што?

— Закрамсала ўсё, праца грэбаная, звольніўся я...

КАРЫЧНЕВАЯ КНІГА

— Карл...

Мужчына напоўголоса, амаль пра сябе, прамовіў імя свайго сябра на-сустрач свістуну-ветру. Потым ён прысеў на адно калена пасярод пра-

галіны і марудна, стомленым рухам абапёрся рукой на высокі сумёт. Яго званітавала. У гэтую хвіліну неба над ім нечакана сцямнела. Ён здзіўлена паглядзеў дагары.

— Ну і ну... — прашаптаў ён.

З цяжкасцю выпрастаўся, выцягнуў руку са снегу і закасаў рукаў кароткага зялёнага кажуха. Ён добра ведаў, што цяпер палова на чацвертую. Мужчына зноў паглядзеў на неба, здавалася, што яго можна дастаць рукой. Ён зняў нагавіцы, узняў кажух і сеў сраць. Нечакана дрэвы, што раслі на ўскрайку прасекі, зніклі, і замест іх з'явілася шэрэя цемрач, адкуль засвіцела і пахнула. Пачыналася.

— Карл! — закрычаў ён. — Паспяшайся, Карл!

Яно, якое гнаў вецер, хвостка біла яго па твары, трапляла ў рот. Ён выплюнуў дружэлья камячкі, сцір іх з вейкаў, стрэс з рукавоў, з грудзёў, страсянуў плячыма. Але ўсё было бессэнсоўна. Скрозь карычневую масу толькі бліснулі спужаныя вочы.

— Карл... — ужо штосьці прамыкала дагары, насустрач бясконцай цяжкай, цёмнай, цёплай масе...

*Пераказалі са словаў аўтара
Ярыла ПШАНІЧНЫ і Зміцер ПЛЯН*

Зъміцер СЕРАБРАКОУ

ЯРЫЛЕ ПШАНІЧНАМУ – БАДРЫЯРУ і ЧАЛАВЕКУ

«Адзіная перспектыва ў прадзіўнутага хлопца ў гэтай краіне – працеваць блазнам у підарасаў.

– Здаецца мне, – адказаў я, – ёсьць і іншыя варыянты.

– Ёсьць. Хто ня хоча працеваць блазнам у підарасаў, будзе працеваць підарасам у блазнаў. За той самы дробны прайс».

B. A. Пелевін. Empire V

А палове на другую ночы загудзела мабіла: я еду ў Варшаву на «сустречу польскіх і беларускіх выдаўцоў, пісьменнікаў і інтэлектуалаў «Культура насуперак аўтарытарызму». Паведамленыне не выклікала асаблівых ані пазітыўных, ані негатыўных эмоцый. Пасьля таго, як у часопісе «Архэ» побач з майм прозвішчам было пазначана «левы інтэлектуал», я быў гатовы да любых роляў, як, напрыклад, у навінкаўскім фільме «Губбай Бацька». Атрымаў па мэйлу праграму: тэма дыскусіі, дзе я павінен браць удзел – »Творчы працэс як знак незалежнасці і супраціву контролю і гвалту – дыскусія творцаў, пісьменнікаў і публіцыстаў». Сем словаў

¹ Значна папасавала рэпутацыю «левага інтэлектуала» рубрыка «левым вокам» Лёліка Вушкіна. Цяпер кожнае немаўля ў Беларусі ведае, што левы інтэлектуал гэта шут гарохавы. Але Лёлік на большае ніколі і не прэтэндаваў.

у родным слове амаль запар — кампутарная праграма перакладу з польскай на беларускую існуе! Трэба еханець. Падрыхтаваў невялічкія тэзісы з цытатамі з «Сымбалічнага абмены і съмерці» Бадрыяра і дэбораўскіх камэнтаў да «Грамадзства спектаклю». Узгадаў, як гадоў пяць таму, калі я яшчэ хадзіў у асьпірантуру ІФАНРБ, Iгар Бабкоў мяне агітаваў браць у дзел у такіх эўрапейскіх сімпозіюмах, дзе група беларускіх філёзафу выступала б у якасці блазнаў і пацяшала публіку дзікімі філязафічнымі тэорыямі на тэмы Беларусі ў сьвеце і сьвету ў Беларусі — я абураўся: як гэта блазнаў? Не-е-е... Філязофія гэта вам не... А чаму не, уласна? Факт съмерці (прычым гвалтоўнай) усяго, што не зьяўляецца гламурам, дыскурсам і гэтак званымі навінамі, рэч усталяваная раз і назаўжды, а філёзафу, каб атрымаць на хлеб, трэба зноў прыслужвацца альбо айчынным ментам, альбо замежным рэйнджэрам... Праграма сустрэчы наводзіла на думку пра ўжытты Гамбровічам тэрмін «гуманістычны кіч» — чым усё ўрэшце і абрарнулася. Сябра з мясцовых апазыцыянэраў аднойчы распавеў гісторыю, як на падобным мерапрыемстве палікі запыталі яго, якой вам, белару-

сам ад палякаў, дапамогі трэба? Чакаючы, што ў адказ будуць просьбы павялічыць фінансаваныне і матэрыяльныя выдаткі на падтрымку дэмакратіі і апазыцыі аўтарытарату, каб сказаць сваё «нестэты»... Але хітры беларус сказаў, што нам патрэбны прыклад сапраўднай дэмакратыі і свабоды, на што зъянтэжаныя палякі развязлі рыкамі: «Нестэты... Чаго няма, таго няма»...

У пошуках неабходных для справаўладцы квіткоў, гадзіну прастаяўшы каля месца спынення рэйсавых аўтобусаў, я зьевярнуў увагу, што публіка дзіўна рэагуе на пытанье «ци не з Бабруйска вы?» і проста спытату пра ўжытты праязныя дакумэнты — нарэшце аказалася тое, што трэба... Да адпраўлення цыгніка на Варшаву заставалася некалькі гадзінай, і я правёў іх у кампаніі Ярылы Пшанічнага ў дэгустацыі напояў і абмяркоўваньні додэкафанічнай постіндустрыяльнай нойз-оперы «Нацыянальная бібліятэка» з сапраўднымі шумамі і грукатам завадзкіх машынаў і механізмай і лексіконам, які ўжываюць сапраўдныя будаўнікі храмаў навукі, а не мітычныя нашчадкі Аданірама, напоі таксама былі дзеля вэртыбельнасці з карт-вэн бу-

даунікоў бібліятэк, таму на вакзале ўжо было дастаткова, каб перажыць пераезд дзяржаўнай мяжы.

Бруднаплатны культуроляг, шустрыя апазыцыйныя чыноўнікі, выдаўцы і грантавых судэнцкіх часопісаў, якія ніхто не чытае... зорка беларускага тэлебачанья... і мы... зоркі падпольнага кіно... медыя — хуліганды... у мінульым... незнамы дзядзька, падобны на Сціві Марціна, знаёмы карэспандэнт радыё «Свабода», пара старых знаёмых...

Варшава сустрэла лістападаўскай шэрасцю, нават бясколернасьцю і галаўным болем ад учараашняга творчага працэсу.

Цэнтр, дзе павінна было адбыцца шоў беларускіх дэмакрататаў, увогуле ў тыя дні прэзэнтаваў выставу «Аблічча таталітарызму» з рэтраспектывай фатаздымкаў масавых забойстваў ХХ стагодзьдзя на стэндах. Можна было азнаёміцца з савецкай і антысавецкай пропагадай, з гітлераўскімі плакатамі і карыкатурамі Кукрыніксаў, Асьвенцым, Катынём, а дзе ж Бяроза Карцуская, фюрэры, генсекі, шчасльівая дзячынка з плякату «Нямецкая моладзь за фюрэра», падобная на Ксюшу Сітнік... Глямурны фюрэр... «Абмен сымба-

лямі съмерці ў showsociety», амаль па Гі дэ Бардрыяру. У гэты ж час, як паведамлялі рэкламныя шыльдачки, напісаныя ад рукі вулічнымі гандлярамі відэапрадукцыяй, лідэрамі прадаж мінулага месяца былі «*Stawka więcej niż życie*» і „*Siedemnaście mgnień wiosny*» на DVD.

У першы выступалі прадстаўнікі прымаючага боку. Падпольныя выдаўцы часоў «Салідарнасьці» выдавалі шматкротна адкатаную праграму пра «час ваенных», калі бледныя, амаль гектаграфічныя копіі антыурадавых і антыкамуністычных улётак разыходзіліся ў народзе, як кубік «Магі» ў кіпні... Пад канец нас заклікалі ня проста раздаваць прадукцыю, але прадаваць, каб людзі куплялі і хавалі ў шуфлядах, бо тое, што дарма дастаецца, тое нічога і ня вартае. Як у той показцы пра жыда з улёткамі ў партызанскім атрадзе... «Ледзьве п'гадаў... але больш мне такі ма'ны тава'г не падсоўвайце!»

Як шмат можна распавесці пра самвыдат, і пра распаўсюд апазыцыйнай прэсы... Колькі разоў я быў сведкам, як супрацоўніца амэрыканскай амбасады падчас сяброўскага візиту ў рэдакцыю незалежнай газеты пасьля некалькіх хвілінай вет-

лівай размовы ветліва пыталася : «А можэт ваша газета пэрэйті на самоокупаемост... чэрэс нэкоторое врэмя, да?» І рэдакцыя дружна і пачынала пераконваць, што, на жаль ,мовах гэта немагчыма... Прадпрымальнікі баяцца даваць рэкламныя абвесткі... Распаўсюднікі баяцца браць газэты на распаўсюд... А праца ў незалежнай часам газэце мала розьніца ад працы ў залежнай. Якая розьніца, у якой рэдакцыі цярпець хамства рэдактара-самадура... Падчас пэрыядычных вострых праяваў шызафрэніі, рэдактар газэты «Згоды» Аляксандр Зьдзівіжкоў пачынаў з таго, як распавядай прысутным, як учора рагаталі ў адной цёплай і дужа інтэлектуальнай кампаніі над яго апошнімі каламбурамі²!

Польскі бок таксама мог распавесьці вельмі шмат... Карэспандэнт радыё «Свабода», які сустракаўся з Адамам Міхнікам у Францыі... Але гэта амаль канфідэнцыяльная інформацыя, і нікога насамрэч не цікавіць,

колькі мільёнаў даляраў, выдадзеных кангрэсам ЗША, было проста скрадзена. Затое ў Інтэрнэце можна прачытаць, колькі выдалі на аранжавую і цольпанавую. Што і казаць — хто плоціць, той і польку замаўляе, таму словазлучэныне «Фармат «Свабоды» не пазбаўлена пэунага сэнсу, сярмяжнай праўды.

Нават анархісты падпарадкоўваюцца, паводле вызначэння Бакуніна, «нябачнаму ўраду», якое складаецца з рэдактароў найбольш буйных выданняў. Гэтыя выданыні маюць аднолькавыя аўтарытарны падыход да сваіх чытачоў, а таксама і своеасаблівую джэнтльменскую дамоўленасць аб ненападзе адзін на аднаго, каб не падарваць сваёй гегеманіі над шэраговымі ўдзельнікамі руху... І кожная арганізацыя падобная на другую больш, чым на асобнага анархіста. А анархісцкая крытыка дзяржавы — насымрэч гэта прыватны выпадак крытыкі арганізацыі, таму не можа да канца быць зразуметай анархістамі.

А атрыманыне ганарапаў у левым выданыні — гэта ўжо асобная сімфонія!

Шмат што можна было распавесьці на тэму творчага працэсу і супраціву гвалту... Трэба было толькі сво-

² За апошні каламбур рэдактара — перадрукаваныя зь Інтэрнэту карыкатуры на барадатых чэбурэкаў газэту ўлады зачынілі да ўсеагульнага задавальнення, у тым ліку і самога рэдактара, якому гэта ўся мітусьня надакучыла страшэнна.

ечасова быць на месцы, чаго ніхто, акрамя некаторых дужа адказных (большасьць на чале з правадыром яшчэ адпачывалі пасъля ўчарашияга), а наша панэль павінна была пачаца з дэмманстрацыі відэа. Відэа не ўключалася. Рытуальнага прагляду «Случая з пацаном» у пустой залі не адбылося. І добра. А ўдзельнікі панэлі спазніліся на ўласны перформанс. Таксама знак супраціву.

Трывіальная ўсеагульнавядомая рэч наконт ідэялягічнай сутнасьці і ролі авангарднага мастацтва: змагаца з засільлем пануючай ідэалёгіі супраць дыскурсу ўлады, які, нібы той удаў, гіпнатызуе масы агульна-прынятымі стэрэатыпамі мысьльеньня, сама даўно стала стэрэатыпам. Міжволі насочваецца думка, што існуюць іншыя стэрэатыпы — стэрэатыпы супраціву ўладзе, які зьяўляецца неаддзельным элемэнтам улады, як у рамане нядайняга нябожчыка Курта Ванегута «Калыска для коткі» — у стаціцы ўлада, у лесе апазыцыя. Поўная сімэтрыя... Стагнацыя. Усьведамляючы безвыходнасьць гэтага парадокса, авангардны творца скажаны на іронію, блюзнерства і блазенства, якім таксама пакладзены крэс пасъля тэракту 9.11. У сродках

масавай інфармацыі атрымалі шырокі распайсюд загалоўкі накшталт «Канца веку іроніі», канца веку постмадэрнісцкага дэканструктывісцкага саслігваньня сэнсаў: цяпер нам патрэбныя зноў погляды ўстойлівія і адназначныя. І што з таго, гэтые погляды не надта съвежыя, як шкарпеткі падарожніка, які правёў ноч у цягніку Мінск-Варшава? Як пахмеленяя твары беларускіх інтэлектуалаў «за дыскурсам».

«Культура ў катакомбах» прэзентавалася «трима багатырамі» — бруднаплатным культуролягам і такімі ж патлатымі незалежнымі рэжысёрамі і незалежнымі мастаком Клімаксовічам³. Усе былі ў выдат-

³ Пра беларускіх мастакоў-постмадэрністай напісаў В. А. Пелевін у «Святарнай кнізе Ваўкалака»: «Ці бачыла ты хіт Венецыянскага біенале — стог сена, у якім чатыры гады хаваўся ад участковага першы беларускі постмадэрніст Міколай Клімаксовіч? Аляксандр абазваў гэту работу плагіятам і распавёў пра аналягічны стог Уладзіміра Ульянава (Lenin), што знаходзіцца на старай экспазыцыі ў вёсцы Развіліў. Брайан зауважыў, што паўтарэнне — не абавязкова плагіят, гэта сутнасьць постмадэрна, а калі шырэй — аснова сучаснага культурнага гештальта, які прайяўляецца ва ўсім — ад кланаванняў авечак да рэмэйка старых фільмаў. Чым яшчэ займацца пасъля канца гісторый?»

най форме — хапіла часу адпачыць і пахмляліцца. Бруднаплатны культороляг шчодра раздаваў кампліменты супраціўленцам-адраджэнцам. Паколькі мы спазніліся на пешую панэль, дзеля рэабілітацыі трэба было выступіць, але як ўціснуць у пару словаў культуралягічную буру і націск? Нарэшце мікрофон у «Навінак», мяне панесла ў бок нейкіх таемных дыскурсаў, словаў не паспявалі за думкамі, а думкі не афармляліся ў словаў, нарэшце я прыпісаў тэзіс Гі Дэбора Бадрыяру (мір ягонаму праху), а Ксюшу Сітнік як прадстаўніцу і эмісара глямуру ідэалёгіі прапанаваў мастаку Клімаковічу намаляваць на сваёй патэльні з вусамі дыктатара Але і без гэтага шоў дайшло да сваёй кропкі экстрэума. Што трэба, каб зацікаўіць цёмны беларускі народ цудоўнай і чыстай беларускай мовай? Зьняць парнуху па-беларуску! А-а-а... гэта «фармат «Свабоды», давай, калега, адпрацоўвай сваё спазненъне, працуй на панэлі. А што такое народ? Не ведаю я ніякага народа! — ну, гэта ты, браце, загнүу...

Гаспадары паспрабавалі неяк скіраваць дыскусію ў патрэбнае рэчышча. Увогуле ўсё мерапрыемс-

тва ладзілася як зандзіраваныне глебы на тэму мэтазгоднасці праекту незалежнага спадарожнікавага тэлебачанья. Хто яго будзе глядзець? Прабачце, пшэпрашам пана, але хто слухае «радыё «Свабода»? А ўсё ж праект існуе, і няблага... У Сярэдній Азіі жыць можна, як пісаў Венічка Ерафеев... Але і самі палякі былі заатакаваныя культуролягам, які абвінаваціў польскі бок у tym, што для яго знаёмства з польскім рокам скончылася з «Budka Sufle-ra». У крамы трэба часьцей хадзіць — у мяне, напрыклад, ёсьць легенда гданьскага блэк-металу «Behemoth». І культавае польскае кіно на DVD можна набыць свабодна і без макулатуры...

Імпрэза скончылася ў кавярні пад «winko» і песні вядомага барда. У нас іх два. Насамрэч іх больш, але гарадзенскі бард Шалкевіч і гомельскі бард Мельнікаў маюць адну адметную рысу — яну чмураць і казляць апазыцыю, як у сваіх амэрыканскіх лекцыях Жан Бадрыяр апускае амэрыканскі істэблішмент за амэрыканскія ж грошы. «І прыдуць сябры-адраджэнцы, і іхныя тлустыя шмары...» А апазыцыі, як і амэрыканскаму істэблішменту, гэта пада-

баецца. І шматам таксама. Апазыцыйны шансон — гэта як бы ідэнтыфікацыйны код, які дазваляе ўдзельнікам карпарацыйнай вечарынкі адчуваць сябе нейкай суперэлітай унутры эліты. Гэткае вытанчанае здрадніцтва. А што рабіць з нахабнай здрадніцкай мордай? Правільна, Віця! Цаглінай Ружанскага замка!.. І... часопісам модным «Архэ»...

На пэроне, перад самым адпраўленнем цягніка „Warszawa-Minsk“ даведаліся пра падзеі на Радзіме. У гектакомбе Нацыянальнай бібліятэці, дзе адбываўся сход краінаў СНД, было адмоўлена ў акрэдытациі некалькім з расейскіх журналісташ. Скандал. Беларускаму боку таксама было ў нечым адмоўлена.⁴ Двайнік Сціві Марціна віншаваў усіх з пачаткам канца дыктатуры. Масква адварнулася ад узурпатора. Заграніца за намі! У якім палку служылі!

Шарай раніцай у Берасці. Дзяржаўная мяжа сустрэла

⁴ У фільме «Руіны страляюць ва ўпор» ёсьць эпізод: у шпіталі падчас складанай апэрацыі па выратаванні савецкага дыверсанта ўваходзіць мэдсистра празходніяй арыентыцай са словамі «Господа, Москва взята!» — «Вы вошли в нестерильном халате» — адказвае ёй хірург-патрыёт і сталініст. Опанькі! Фітилёк-то... коптит!

бліскучых прадстаўнікоў беларускай думкі няветліва. «Что вы делалі за граніцей?» «Какова была цель вашего візіта?» З такімі недыскрэтнымі пытаньнямі ўсе сутыкнуліся ўпершыню. Можа, цётка проста праводзіць сацыялягічнае апытаныне для магістэрскай працы ў школе міліцыі? Але цяжка было скласьці суцэльнью карціну з цэлага вахліка разнастайных адказаў. «Што я дзелаў?» — «Балдзеў!» — гэты адказ чамусьці найбольш пакрыўдзіў мытную даму. «Ну вы жэ культурны чалавек!». Брава, Сева! «Што я рабіла?» — «Фсё!» Ну, таксама няблага...

Та-а-к... ёсць такая прафесія — Радзіму прадаваца!⁵ А Ярыла Пшанічны ідзе сваім шляхам. Ён не прадасьць сваю Радзіму не таму, што яна ўжо прададзеная, і не таму, што ніхто не купіць, а таму, што ніхто ня будзе прадаваць бутэльку шмурдзяка, калі зьбіраецца яе ўжыць. Ярыла Пшанічны жыве на сваёй Радзіме. І піша пра яе свае вершы. Гэта менавіта тая пер-

⁵ У адказ на гэтую пераробку з савецкага фільма «Афіцэры» можна, напрыклад, прыгадаць з «Апэрацыі ІІ»: «не хвалюйцеся, усё ўжо даўно прададзена...»

спектыва, якая не сънілася пелевінскім блазнам і підарасам. Даведзена, што любы шмурдзяк будзе смачнейшы, калі паверыць у тое,

што напісана на этикетцы. Паверце Прэзыдэнту краіны — і вы прачнечеся ў цывілізаванай эўрапейскай дзяржаве!

Зыміцер СЕРАБРАКОЎ — філёзаф. Выпускнік факультэту філязофіі Люблінскага Каталіцкага ўніверсітэту. У мінулым аглядальнік газэтаў «Згода» і «Навінкі». Жыве і працуе ў Бабруйску.

(акция)

WO! MAN ЁСЦЬ ЧАЛАВЕК

Every night I go out
And I must look like a fool
When I'm standing looking at the sky

I don't care 'cause perhaps
I might see a falling star
May be, Oh one day a dream'll come true

Jay-Jay Johanson

Рэцэптура вар'яцтва

Швэндаючыся па вулках Старога Свету недзе ў Амстэрдаме, Парыжы альбо Лондане, апроч стракатых, ладна прыбраных вітрынаў, дагледжаных сквераў, утульных кавярняў ды падкрэслена прыстойных твараў заклапочаных месцічаў вы абавязкова натрапіце на твары іншыя, менш прыстойныя і менш заклапочаныя, з усмешкаю альбо без, твары, на якія не прынята арыентавацца паспяховаму жыхару заможнага мегаполіса. На тле сціплай прывабнасці буржуазнага макіяжу гэтая твары выдаюць ablîchcy тых, хто не паспей/не здолеў/не пажадаў прыхавацца за грымам талерантнай паспяховасці, не закамуфляваў сябе стандартызаванай маскай упэйненасці і уніфікаванай манеры паводзінаў.

I справа нават не ў тым, што «ўладальнікі» гэтых твараў абнаўляюць свой гардэроб на блышыных кірмашах, аддаючы перавагу аўтэнтычнай вінтажнасці і з'яўляючыся стыхійнымі спадкаемцамі стылю легендарнай Ві'ен Вэствуд. Так, выглядаюць яны крэйзанута, але вочы гэтых бадзягай бездакорна, вельмі востра скануюць свет, прычым «свет навыварат», — той сапраўдны свет штодзённасці, якога мы так баймося і ад якога штодня збягаем кудысьці не туды. У нас пра такіх асоб кажуць, што ад іх патыхае шызой, а ў галаве ў іх — тараканы. Мясцовыя дзвівакі. Фрыкі. Але Еўропа дайно ўжо звыклася з прысутным у ёй фрыкавым ablîchcam. Менавіта легітімізаванае дзівацтва робіць магчымай перманентную арт-пасіянарнасць той часткі грамадства, якую электаральная большасць не без зайдрасці й крыху разгубленага зачаравання зацічае ў «чорныя спісы» мастацтва андэрграунда, што мае выключную моц прыстасавання да любой сістэмы канфармісцкага светапогляду і выжывання ў любых сацыяльных варунках.

Знешняя дыспрапорцыя паміж уяўнай і сапраўднай «нармальнас-

цю» дыктуе стыль іманентнай паўмаргінальнасці, цэлік якой даўно ўжо стаў візітоўкай «сапраўднага творцы». Каб быць паспяховым у мастацтве, ты мусіш прыдумаць/стварыць/абгрунтаваць сябе. Гэту ўніверсальную формулу станаўлення творцы калісці вывеў I. Аненскі: «Першая задача пээта — выдумаць сябе». Раздваіца, словам... Стаць «вар'ятам» па ўласным жаданні, паводле ўласнага выбару... Часам нам цяжка прызнаць, што інтарсуб'ектыўная прырода «вар'яцтва» — гэта маркер у свядомасці людзей, якім можна пазначыць усё тое, што знаходзіцца паза межамі нашай маральнаі талерантнасці і магчымасці татальнай нятоеснасці асобы са светам і рэчаіснасцю. Рэцэптура «вар'яцтва» — надта складаная, субтыльная, нават эфемерная рэч, якая, часам, не мае нічога агульнага з медыцынским дыягназам.

II Экзатычная птушка — шэрая птушка

Швэндаючыся па вулках Менска, недзе ў самым яго цэнтры, апроч

стракатых, ладна прыбраных вітрынаў, дагледжаных сквераў, утульных кавярняў ды падкрэслена прыстойных твараў заклапочаных месцічай ви абавязкова натрапіце на твары іншыя, менш прыстойныя і менш заклапочаныя, з усмешкаю альбо без, твары, на якія не прынята арыентавацца паспяховаму жыхару мегаполіса...

Яна ходзіць адна. Шпацыруе на самоце. І вы адразу пазнаецце (уз-гадаецце) гэтую жанчыну: сутулая, крыху згорбленая постаць, падношаная (але якая дзівосная, адмысловая нават!) вонратка, заўсёды (пры любым надвор’і, у любую пару года) ў шапках/капелюшах/каптурыках, з-пад якіх віднеюць дзве касічкі з уплененымі дзіцячымі стужкамі, у руках — абавязкова дзве торбы, на нагах — сцёртыя боты... І погляд. Нейкі спустошана-абыякавы, трохі фанабэрлівы, часам востры, але разам з тым спакойны, далёкі і лагодны... Кажуць, раней замест заўсёдных сваіх капелюшоў Яна любіла аздабляць власы вялізным бантам. Так і хадзіла між паспешлівых, абцяжараных турботамі менчукоў — падкрэслена незалежная, свабодная і прыгожая

— экзатычная птушка, вольны пілігрым... Часта можна было пабачыць Яе ў кампаніі кавалера (хто такі?). Яны куплялі ў «Цэнтральным» канапку з сырам і гарбату. Такі вось мелі немудрагелісты гарадскі пачастунак. А потым Яна змянілася... Ператварылася ў шэрую птушку. І ўесь час адна, адна, адна... З цыгарэтай альбо без, у капелюшы, з торбамі, поўнымі пустых бутэлек. На Яе звярталі ўвагу, абарочваліся, давалі лаканічныя вызначэнні: старая хіпі, мясцовая вар’ятка, бомж... А Яна, не звяртаючы ўвагі на свідруочыя погляды, сядала на лаве ў скверы ці паблізу прыступак «Цэнтральнага», разгортвала сыштак і пачынала нешта вельмі засяроджана, апантана пісаць. Некаторыя асабліва цікаўныя разявакі за-глядалі ў ейны сыштак... Але што яны маглі ўбачыць? Нейкія крам-золі! Каракулі...

Такой Яе памятаюць многія менчукі. Такой Яна запомнілася і мне, спачатку ліцэісту, потым студэнту. Бадзяючыся па цэнтры горада пасля заняткаў я міжволі шукаў Яе. Было нешта прыцягальна-таямнічае, загадковое і адначасна змрочнае, адчужданае ў яе вобразе. І вельмі менскае...

Кожны горад мае сваіх нябесных анёлаў-ахоўнікаў, патронаў. Зрэшты, мае ён і сваіх зямных вартаўнікоў, самотных пілігрымаў, якія ня-суць службу роднаму месту адно толькі сваёй прысутнасцю, сваім заблытанымі шляхамі і маршрута-мі. Мы сустракаем іх штодня ў пад-земных пераходах, у парках, ля знаёмых з дзяцінства месцаў, мы падсвядома (падсвядома?) жадаем сустрэцца з імі на вуліцы, а суст-рэушыся, імкнемся злавіць іх позірк — прыкмету нялоўнага хранатопа.

Аднойчы, шпацыруючы па прас-пекце с прыяцелем, мы раптам спат-калі Яе каля універсама «Узвы-шша». «Пазнаеш?» — запытаўся я. «А-а, ну так, канечне, гэта ста-рая менская хіпуля...» — усміхнуў-ся прыяцель.

III Джэмса-ала

Студэнтам першага курса я на-ведваў літаб'яднанне пры часопісе «Першацвет». Мы збіralіся ў Доме літаратара па панядзелках, на трэцім паверсе ва ўтульным рэ-дакцыйным пакоі, які для многіх ма-ладых паэтаў і празаікаў быў бадай

што адзінай пляцоўкаў для «публіч-ных» выступаў і дэкламацый улас-ных твораў. Удзельнікі суполкі па-свойску віталіся, выпівалі трады-цыйны кубак гарбаты, чыталі вер-шы, выносілі прысуды...

«Я паэтка маладая, я на шары-ках лятаю!» — запомнілася рыф-маванка з вуснаў ці то Волі Галее-вай, ці то яе сяброўкі Надзі Сінь-кевіч (аўтар — іхняя прыяцелька тae пары Алена Сакалоўская)... Так, тады ўсе мы — маладыя — лёталі на балоніках юнацкага паэтычна-га натхнення... Было лёгка, весе-ла і крыху дурасліва... Памятаю, аднаго разу, напрыканцы чаргова-га вечара на літаб'яднанні, колішні рэдактар «Першацвета» Алеś Ге-расімавіч Масарэнка (шчыры ама-тар прыгожага пісьменства, мала-дых (таленавітых!) паэтак і братоў нашых меншых баброў), корпаючы-ся ў нейкіх паперах, гучна і працяг-ла (характэрная інтанацыя) вымавіў: «...Ды кідай ты іх у сметніцу! Няма чаго там глядзець. Ну, піша сабе не-шта гэтая вар'ятка й няхай піша. То ж не вершы, а поўная лухта, глупс-тва! Ніяк не супакоіцца, усё дасы-лае і дасылае! Яшчэ й фотаздымкі прыклала... Кнігу, бачыш, хоча вы-

даць! У нас сваіх маладых таленавітых хапае. А то ж вар'ятка, бамжыха...». Такі быў вердыкт рэдактара наконт рукапісных чарнавікоў паэткі, што даслала свае творы ў рэдакцыю часопіса. Пасля гэтых словаў Алеся Герасімавіча (чалавека адкрылага і прамога) замест сметніцы рукапісы трапілі, здаецца, у рукі Віці Жыбуля. Стала цікава. Я падышоў і пачаў разглядыцаў: гэта былі два звычайнія школьнія сышткі, у цыратавай вокладцы, цалкам спісаныя размашыстым, дрэнна чытэльным почыркам. Вершы. Пад вокладкай я знайшоў канверты, у якіх былі лісты ў рэдакцыю з прапаноўнай надрукаваць вершы ў часопісе. Было там і некалькі фотаздымкаў, з якіх на мяне глядзеў знаёмы (!!!) твар. Твар жанчыны, якую так часта доводзілася мне бачыць у цэнтры Менска: нейкі старамодны каплялюш, дзве касічкі з уплеценымі дзіцячымі стужкамі, крыху фанабэрлівы, але разам з тым лагодны погляд... «Я яе ведаю! Гэта ж... ну, вы ж ведаеце, тая кабета, што ўвесь час ту-суецца каля «Цэнтральнага», крэм-зае нешта...». Вось так. Знаёмы выключна з выгляду пілігрым (шэрая пушка) аказаўся паэткай.

Не заўсёды прыемна, калі таемнае робіцца яўным. Але гэта быў не той выпадак. Рэбус паціху разгадваўся. «А навошта ў сметніцу? Дайце хоць пачытаць...» — сказаў і ўзяў сышткі, якія чамусыці адразу сталіся вельмі блізкімі і дарагімі маёй юначай узнёсласці. То ж рукапісы паэткі! Вершы менскага бадзягі, хіпулі... Хай сабе і так. Не, нельга ў сметніцу... Хай лепш будуць у мяне... Было ўражанне, што ў руکі трапілася каштоўнасць, нешта вельмі-вельмі сапраўдане, непадробнае, шчырае. Прыйадкрылася тайна чалавека, незнаёмца, які доўгі час прыцягваў маю ўвагу, быў загадкай. І вось я трymаю ў руках яе сышткі, рукапісы, у якія імкнуліся зазірнуць многія сталічныя разявакі і знайсці ў іх пачвядржэнне сваім пахмурнымі здагадкамі пра аўтара. (Нешта падобнае на мае адчuvанні перажывала герайні фільма Жана-Пьера Жэнэ «Амэлі», калі імкнулася расплесці клубок раптоўных выпадковасцей пасля таго, як ёй у рукі трапіла скрынка з дзіцячым скарбам незнаёмага ёй пакуль чалавека).

На ўкладзеных у сышткі канвертах было пазначана імя аўтаркі: Церахава Джэма-Ала Іосіфаўна...

IV Ліст у рэдакцыю

(друкуецца на мове арыгіналу з захаваннем аўтарскай арфаграфіі і пунктуацыі)

г. Минск, ул. Фрунзе, 5
ДЛ, СП БССР.

В «Першыцвет», получив по почте июльский номер на русском языке.

Двухязычие.
Рус. яз.

Бел. яз.

Коротко о себе.

На белорусском языке 1000 строк сборника возможного (Книга в книге «Першыцвета») «Нелады» (или название другое...) в ДЛ последовало три раза... С названиями стихов, без...

Ученица... Я... Помню, в СШ № 2 г. Любаш, в школе на русском, был урок бел. яз., бел. лит. Преподаватель — Радько, которая один раз мне чуть два балла за четверть не влепила. «Нелады», значит... На русском языке написано мной множество всякой всячины, сложившейся в разнообразные жанры, часть которых уже на ул.

Фрунзе, 5... На разных этажах... Стихи в приемной на 2 этаже... На русском... Часть от всех написанных стихов с датами. Под некоторыми стихами даты не ставила. Те еще не последовали в ДЛ... Но... Последовали в редакции газет «Железнодорожник Белоруссии», «Знамя юности», «Зорька», районную любанскую газету «Голос любаничаны»...

Сейчас я занята выпиской четверостишь из двух общих тетрадей... По алфавиту. Буква «С». Посылаю четверостишия на открытках по почте в «Знамя юности», вбрасывая конверты в почтовые ящики. Не сразу получается все выписать.

В 1982 году я закончила Литинститут им. А.М. Горького в г. Москва (Тверской бульвар, 25). Множество моих знакомых до того и после также благополучно закончили Литинститут... (Л. Турбина, Л. Дранько, А. Третьяков, Т. Дашкевич, Таня Митрофанова, Н. Коняев, Р. Боровикова). Опять кого-то забыла. На белорусском знакомый — поэт Михась Скрипка, который один раз мне посоветовал почитать Бранта «Корабль дура-

ков», но... увы! Еще не прочитала... Гракович, поэт, знакомый по лите-
бъединениям г. Минска, которые я посещала. В Дом Литератора я отнесла «Записки Литератора» (11 блокнотов), отнесла в кабинет, в котором было два незнакомых литсотрудника. (Обнаружив в июльском номере повесть на русском языке, подумалось: «Вот бы и «Записки Литератора» поместились в «Першацвете» или с «Продолжение следует», если бы не поместились. Гм. В нескольких номерах. А поэма в 5 000 строк? И — романсовые стихи, пусть и часть. Всего лишь... Романс чуть приглушен, остальное — на пять. И переводы стихов Вертиńskiego с белорусского на русский в трех тетрадях посыпала я с глаўпочтамтта в ДЛ.

У меня за 22 года жизни ≈ 800 фотографий... А вдруг понадобятся к поэме «Вспомнила и забыла» (≈ 500 штук). Если понадобятся фото для отдельной книги, то напишите мне письмо по адресу: 220035, БССР, г. Минск, пер. Славный, д.4, Тереховой Джемме-Алле Иосифовне. (По метрикам первое мое имя «Джемма», второе — Алла... Паспорта — ис-

чезают, метрики — лежат в папке с документами, как и два диплома. БТИ им. С.М. Кирова, г. Минск, Литинститут им. А.М. Горького, г. Москва.

Гений — всегда доносчик. Я.)

Диплом Литинститута — литературная работа. Первый руководитель поэтического семинара — Ковалев Дм. Мих. Второй руководитель — Старшинов Николай Константинович.

Лет 14 или 15, не помню (в трудовой книжке один год «съели»... Увы мне!?!), я — без работы.

Перед защитой диплома от Литинститута на Машерова, 11, в издательстве, в отделе «Поэзия» я была полгода на преддипломной практике. Работу в издательстве я еще не получила. Свой адрес я везде оставила. Я любила не только фотографироваться, но я любила и эпистолярный жанр.

До свидания. Всего хорошего.

Терехова
Джемма-Алла Иосифовна.
5 августа 1998 г.

P.S. Одно фото прилагаю для «Першацвета».

Завулак Слаўны, 4

З тae пары, як чарнавікі і лісты Джэмы-Алы трапілі мне ў рукі, я яшчэ некалькі разоў сустракаў яе ў горадзе, але ўсё радзей ды радзей. Апошні раз, памятаю, на Панікоўцы... Народу ў парку амаль не было, і толькі яна павольна і панура крочыла між амаль голых дрэў... Як заўсёды, дзіўна апранутая, сутулая, з торбамі... Вечер кружляў пажоўклую, стомленую ад ліхаманкавага трымцення лістоту. Згадаўся радок з рускамоўнага верша паэткі, які я прачытаў у адным з яе сшыткаў: «*Я танцеватъ учусъ у падающихъ листьевъ...*» Мільганула думка падысці да яе, павітаца, сказаць, што я чытаў яе творы, ведаю, хто яна такая. Але не, не падышоў... Глядзеў толькі ёй услед, пакуль шэрная постаць не знікла за паваротам. Яна была такая самотная. І яе было шкада. Чым і як яна жыве? Найжо жабруе? Не, яна не была падобная на бяздомнага бадзягу, якіх апошнім часам пабольшала ў горадзе. Можа, хварэ? Было крыўдна, што яе не друкуюць, а яна ўсё дасылае і дасылае свае сшыткі

і фотаздымкі ў рэдакцыі літаратурных выданняў. Не друкавалі, відаць, не з прычыны «прафнепрыгоднасці» (у Джэмы шмат цікавых, моцных нават вершаў)... На гэтую дзівачку не жадалі звяртаць ўвагі, перш за ўсё, праз яе «маргінальнасць», «ненормальнасць», «іншасць». Людзі баяцца сутыкнуцца з чымсьці, што не падпадае пад схему ўсярэдневай паспалітасці. Вось і ў мяне не хапіла мужнасці падысці да чалавека адзінокага, не падобнага на іншых. Але ў рэшце рэшт, я ведаў яе адрес: завулак Слаўны, 4. Якая дзіўная назва! Слаўны... Ніколі не чуў... Дзе гэта?

Аоказалася, што ў цэнтры горада. Але каб адшукаць гэтае месца, мне давялося доўга блукаць кругом і навокал, перапытваючи мінакоў, з якіх толькі адзін немалады ўжо спадар здолеў дакладна распавесці, як знайсці патрэбны мне адрес. «Ага, Слаўны... То ж, відаць, яго хутка ліквідуюць... На некаторых мапах наогул не пазначаюць ужо... Там прыватны сектар, усяго некалькі дамоў...». Завулак Слаўны знаходзіцца паміж вуліцай Танка і Ціміразева (адразу за нядыўна збудаваным гіпермаркетам «Карона»). Апы-

нуўшыся там, высветліў, што Джэма жыве ў зусім маленькім дамку. Веснічкі сіратліва глядзяць на вузкі ходнік, што цягнецца ўздоўж праезнай часткі, яшчэ больш вузкая дарожка вядзе да дому, вакол якога на малюсенькім лапіку зямлі — неверагодна мініяцюрны гарод і сад (усяго некалькі дрэў), таму стваралася ўражанне не гарадскога жытла, а нейкага скіта, прыстанку пустэльніка. Гэтым пустэльнікам была паэтка Джэма-Ала Церахава...

У той дзень я так і не пабачыў яе. Джэмы не было дома.

VI Сустрэча

Адзіная з ёю сустрэча адбылася, здаецца, праз год-два пасля таго, як я адшукаў яе дом.

Было лета. Жнівень. Цэлы дзень я правёў у горадзе, а пад вечар, развітаўшыся з сябрам, вырашыў яшчэ трохі пашвэндацца па цэнтры. Надвор'е было прыемнае, і мне зусім не хацелася вяртацца дадому. Дзесьцы ў раёне Машэрава я нечакана для сябе ўзгадаў пра тое, як летасць шукаў дом Джэмы-Алы. Трэба ўсё ж пабачыць яе — падумала-

ся — і я рушыў у бок Слаўнага за- вулка...

Усё той жа ходнік, той жа дамок, веснічкі, над якімі схіліліся запыленыя галіны слівы з саспелымі ўжо пладамі. Я загрукаў. Пачакаў мо з хвіліну-дзве. Ніхто не адчыніў. І толькі надрыўна гаўкаў, мітусіўся маленькі сабачка (дварняга з дамешка балонкі), то падбягаючы да брамкі, то зноў кулём несучыся да дзвярэй дома. Вечарэла... Мяккія аксамітныя прыцемкі ахуталі стомлены горад, топячы яго ў лагодным жнівенскім сутонні... І раптам зарыпелі дзвёры, на парозе дома з'явілася постаць, якая не адразу накіравалася ў бок брамкі. Чамусьці марудзіла. Але праз хвілю яна была ўжо каля плата, брамкі ж адчыняць не спяшалася... Першым пытаннем, з якім яна зварнулася да мяне было: «Хто я?» «Вы паэтка Джэма-Ала Церахава. Я ведаю вас. Я чытаў вашыя вершы. А яшчэ я захаваў чарнавікі, якія вы калісьці дасылалі ў рэдакцыю «Першацвета». Ці можна з вамі пагутарыць?» І тут, нарэшце, брамка адчынілася. Яна не запрасіла мяне на тэрыто-рию свайго скіта, а сама выйшла на ходнік...

Перада мной стаяла апранутая ў нейкія лахманы жанчына, у шапцы. Твар у глыбокіх зморшчынах, брудныя руکі... Дужа асіллы голас... «Божа, што з ёй сталася!» — падумаў я. Бедная. Сабачка завіхаўся побач, не пакідаючи сваёй гаспадыні. «Як яго зваць?» «Гэта мая Бусінка», — прасіпела Джэма, шчыра і так лагодна ўсміхнуўшыся. Размаўлялі мы, пэўна, хвілін сорак. Яе гутарка ўвеселі час збівалася то на абрывікі ўспамінаў (сэнс якіх разумела толькі яна), то на раптоўныя асацыяцыі, нейкія адмысловыя метафары... Складана было зразумець, пра што канкрэтна яна хоча сказаць. Было цяжкае ўражанне.

Джэма па-ранейшаму нідзе не працавала (ёй адмаўлялі ў працаўладкаванні). Усюды, куды яна ні звярталася, яе лічылі вар'яткай. «А з чаго вы жывеце?» «Пенсію атрымліваю, маю гарод», — паказала яна рукой на свае ўладанні... «Вам вельмі шкада, што вас не друкуюць?» «Шкада? Хіба ўжо не... Ну што зробіш... Такіх, як я, не друкуюць, ведаеце...» Яна яшчэ доўга балбатала нешта пра мінулае жыццё, пра свае «нелады» (менавіта так яна хадзела называць сваю чарговую кнігу),

пра штодзённасць марнага існавання самотнага чалавека... Было нейкае дзіўнае, уразлівае спалучэнне спакою, абыякавасці і выключнай адкрытыасці, шчырасці ва ўсёй манеры яе маналогу (трызнення?)...

Яе лёс склаўся так, як склаўся. Ці шкадуе яна, што нешта, не заладзіўшыся калісьці, паклала адбітак на ўсё яе пазнейшае жыццё? Цяжка сказаць. Перада мной быў незвычайны, адзінокі, але ў чымсьці самадастатковы чалавек. Паэтка, гарадскі бадзяга, шэрай птушка Джэма-Ала... «Хворая» — так акрэсліла б большасць з нас гэтага чалавека. Але ж мы ведаєм, што рэцэптура «вар'яцтва» надта складаная, субтыльная, нават эфемерная рэч, якая, часам, не мае нічога агульнага з медыцынскія дыягназам.

VII «Выше разлуки»

Так называецца адзіны зборнік Джэмы-Алы, што пабачыў свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» (серыя «Першая кніга паэта») ў 1982 годзе, адразу па заканчэнні паэткай Ліатаратурнага інстытута. У кароткай даведцы пра аўта-

ра чытаем: «Ала Церахава нарадзілася ў 1951 годзе ў пасёлку Ясень Магілёўскай вобласці. У 1973 годзе скончыла Мінскі тэхналагічны інстытут ім. С.М. Кірава, атрымала спецыяльнасць інжынера-механіка. У 1981 годзе скончыла Літаратурны інстытут ім. А.М. Горкага. Вершы друкаваліся ў рэспубліканскіх газетах, у часопісе «Нёман», у зборніку «Дзень пазії», у альманаху «Пазія», у зборніку «Маладыя галасы» (М., 1981) і інш.»

«Выше разлуки» — тоненъкая кніжачка, сшытак, усяго 54 старонкі. Збольшага — гэта інтymная і пейзажная лірыка, вельмі тонкая, краснальная і несупакоеная... Класічная па форме, спавядальная па змесце. Паэтка, заглыбіўшыся ва ўласныя ўспаміны, вэлюмныя здагадкі пра сапраўднасць пачуцця, сніць (а можа, прадчувае?) жыццё адмысловое, цярністае, пазначанае прысутнасцю заўсёднай самоты, непртульнасці існавання... Пошук незвычайнага, яскравага ў свеце шэрый, зачытанай да дзірак пайсядзённасці, надае пазії Джэмай-Алы неверагодную празрыстасць, сапраўднасць, неўяўную прастату, роўную ўласна жыццю, жыццю без тэатральнай

маскі, без прымхлівай мімікі, марных жэстай і закамплексаванасці.

Самотная душа прагне самоты толькі на паперы...

* * *

Выше встречи и выше разлуки
Ощущение неба и крыл.
Я свои уронила руки,
Чтобы ты обо мне забыл.

Легких крыльев тебе и полета
Над прозрачным затишьем полей,
Над пророгшей в полях позолотой
Одиночной дороги моей...

VIII Успаміны, згадкі

Дзіўным лістом заканчваецца адзін з сшыткаў (рукапісаў), дасланых Джэмай-Алай у рэдакцыю «Першацвета»:

Дарагая рэдкалегія!

З пажаданнем уключыць у часопіс «Першацвет» вершы паэтаў і паэтэс, з якімі мне давялося быць у знаёмых.

- 1. А. Вярцінскі,*
- 2. М. Вяршынін,*

3. У. Някляеў,
4. К. Жук,
5. В. Аколава,
6. Л. Пужэвіч,
7. С. Карабкіна,
8. А. Церахава (Я),
9. А. Пісьмянкоў,
10. Р. Барадулін,
11. А. Пісарык,
12. А. Паўлаў,
13. Ф. Гурыновіч,
14. Р. Баравікова,
15. Г. Каржанеўская,
16. Л. Дранько,
17. І.А. Муравейка (г. Любань),
18. паэтэса, якая працуе ў «Кинонеделе г. Минска», забыла прозвішча. Піша вершы для дзяцей¹,
19. Р. Яўсеев і іншыя...

Калі ласка, у друкарні можна зрабіць часопісу «Першацвет» тоўстую вокладку. У прыватным сектары пошта, бывае, гуляе ў лужыны. З тоўстай вокладкі плямы сціраюцца, з тонкай — не... Вылісваюць жа часопіс і сёлы, і чыгуначныя станцыі...

Калі будзеце бачыць А. Вярцинскага, скажыце яму, хай напіша

прадмову да маёй «Кнігі ў кнізе». Хай ён выбярэ назыву для маёй кнігі па-беларуску. Адну з чатырох. У нас, у СШ № 2 г. Любань, былі падказкі. У 1981 г. я скончыла маскоўскі Літінстытут імя А.М. Горкага. Старшинаў М.К. (кіраунік) пісаў прадмову да зборніка Файны Сталяровай... З г. Санчурска Расіі. Па-руську.

Пра што гэты ліст? Усё вельмі проста. Паэтка жадала быць пачутай. Пачутай сваімі калегамі-літаратарамі. А яны? Ці памятаюць яны пра яе?

Маючы спіс знаёмых Джэмам-Алы, я ўзяў у рукі тэлефонны даведнік Саюза беларускіх пісьменнікаў. Першай асобай, каму я патэлефанаваў, была Галіна Каржанеўская...

«Джэмам-Ала?.. Я ведала яе як Алу... Ну так, мы сустракаліся ў 70-х гадах. На семінарах маладых літаратараў. Памятаю злёт творчай моладзі ў Гародні. Там сабраліся паэты, мастакі, кампазітары. Была там і Ала... Дарэчы, яе дзядзька — мастер — Алесь Ліпень (відаць, псеўданім) падарыў мне сваю карціну, што і дагэтуль вісіць у мяне дома... З Алай я не была знаёмая прыватна. Але часта сустракала яе ў цэн-

¹ Ніна Галіноўская.

тры горада: каля ГУМа, універсама «Цэнтральны», на праспекце Машэрава... Памятаю, бачыла я яе ў кампаніі «бамжоў» і, здаецца, яны яе крыйдзілі... Я падазравала, што Ала хварэ... З творцамі такое здараецца... Хацела адшукаць яе, званіла ў шпіталь у Навінках, але мне па-ведамілі, што там яе няма... Веда-еце, то так дзіўна і знамянальна, што вы патэлефанавалі мне менавіта цяпер. Я літаральна пазаўчора згадвала пра яе... Што з ёю? Ці жывая яна?.. Патэлефануіце Вярцінскаму. Можа, ён вам што распавядзе пра яе... Дарэчы, я маю здымак, дзе мы сфатографаваныя з Алай. А мо спатрэбіцца... «

A. Вярцінскі:

«Я яе памятаю. Але няшмат магу расказаць. Яна наведвала сталічныя літаб'яднанні. Усе мы тады былі маладыя, поўныя сіл... Згадваецца вечарына ў «Мутным воку» (Доме мастацтва), яна чытала пераклады маіх вершаў на рускую мову... Ім-прэза была прысвечаная чытачам «ЛіMa», а вёў яе Андрэй Ганчароў... Яна наогул тады часта брала ўдзел ў мінскіх літаратурных суполках, прынамсі, пры газете «Трактарабудаўнік». Але блізка я яе не ведаў,

таму цяжка згадаць нешта адмыслювае... Была яна, канечне, адметная, вельмі яскравая, незвычайная, дзіўная і прыгожая...»

H. Галіноўская:

«Яе сабачку зваць Бусінка? Ой, Божа ж! Як майго коціка!.. Памятаю, яна прынесла мне вершы ў «Кінонедзелью», прасіла, каб надрукавалі... А я тады акурат на абед спяшалася... Карапей, забылася я на яе вершы. А зараз во шкадую. Трэба было даць у друк. Адрэдагаваць і даць. Але ж... Усе мы па на-туры эгайсты, не спяшаемся дапамагчы іншым... Сустракала я яе ў цэнтры, казала: Алачка, не губляйся, піши, заходзь у Дом літарата-ра... Ці заходзіла?.. Відаць, не скла-лася ў яе... А ці яна жывая?..»

M. Вяршынін:

«...Маладая, бадзёрая, светлая. Пісала вершы на рускай мове. Адзнака — самая станоўчая. Памятаю яе па літаб'яднаннях пры газетах «Трактарабудаўнік», «Мінская праўда», «Вячэрні Мінск». Пісала інтymную, пейзажную лірыку... Добра пі-салала... Ну, бадай, і ўсё. Нічога не магу больш згадаць... Яна жыла ў нейкім сваім дзівосным свеце. Па-эзіяй жыла, словам... «

P. Бараўікоўа:

«... Я часта сустракала яе ў цэнтры, каля ГУМа, «Цэнтральнага»... Падыходзіла да яе, прапаноўвала грошы, але Ала ніколі не брала, казала: «Рая, што ты, я не могу ўзяць, я ж пішу, вось апублікуюць нешта, ганарап атрымаю. І тады ўжо...» Я купляла ёй пачак цыгарэтаў. Ад цыгарэтаў яна не адмайлялася, прымала «пачастунак»... Патэлефануцьце, можа, Някляеву, ён таксама, як і яна, скончыў Літінстытут... Здаецца, ён ведае Алу лепш за мяне...»

У. Някляеў:

«Узгадаць нешта адметнае пра яе мне цяжка... Яна наведвала літаб'яднанне «Радуга» пры «Знамёнцы»... Чытала паэзію, добрыя былі вершы... Зрэдчас друкавалася... Мае адзіны зборнік. Пасля заканчэння літінстытута выдала. Добра, што вы напішаце пра яе... ага...»

Вось так. Вось і ўсё, што давялося мне пачуць пра паэтку Джэму-Алу Церахаву ад маіх старэйших калегаў-літаратаў. Відаць, сапрауды, жыццё яе — нешта надта прыватнае, скаванае ад пабочных позіркаў каго-кольвек...

IX CODA

Прыкладна месяц таму, вяртаючыся познім лютайскім вечарам з закупак у гіпермаркете «Карона», я збочыў у завулак Слаўны, у самы яго пачатак, туды, дзе жыве Джэма. Адно з вокнаў яе дома свяцілася слабым цъмяным светлом. Значыцца, яна ёсьць — падумалася мне тады — значыцца не апусцеў яе сіратлівы, загадковы скіт. Напэўна, і Бусінка з ёю... А, можа, яна зноў піша вершы, самотна апявавочы свой сад, свой лёс, свае менскія маршруты і маршруты свайго сэрца. А мо яна шчаслівая? — раптам прыйшло да галавы. Шчасце, дарэчы, мае шмат агульнага са станам вар'яцтва. Шчаслівых людзей часта лічаць вар'ятамі, дзівакамі, бо яны так папросту могуць сказаць, што нарадзіліся на Месяцы альбо Марсе. І ты немаведама чаму верыш ім. Прычым тут хвароба?

Адна мая старая студэнцкая прыяцелька, што жыве цяпер у Маскве, і маці якой памятае маладую яшчэ менскую дзівачку Джэму, прыязджаючы штовясну ў Менск, заўсёды пытаецца ў мяне: «Цікава, ці Джэма перазімава-

ла? Нешта даўно не бачна ейнай ша-
пуні...» «Не ведаю, пэўна, так, перазі-
мавала... Але не ведаю...»

Джэма-Ала Церахава – беларус-
кая рускамоўная паэтка. Знаёмыя
памятаюць яе вершы і пераклады,
напісаныя менавіта па-руску. Але га-
доў больш за дзесяць таму паэтка
пачала пісаць па-беларуску. Апошнія
з даслanych ёю сшыткаў у рэдакцыі
літаратурных часопісаў і газет змяш-
чаюць выключна беларускамоўныя
творы. Некаторыя свае старыя вер-
шы, якія друкаваліся ў перыёдыцы
і зборніках, паэтка сама пераклада-
ла на беларускую мову. Не будзем ка-
заць пра прычыны і магчымыя ма-

тывы звароту да роднай мовы. Не
станем таксама абмяркоўваць вар-
тасці і недахопы беларускамоўных
вершаў Джэмы-Алы. Лепш проста
пачытаем. Прыведзеныя ніжэй вер-
шы друкуюцца ўпершыню.

Сёння прыгадваецца той дзень,
калі чарнавікі паэткі трапіліся мне
у рукі, выпадкова ці не, – няваж-
на. Галоўнае, што яны ўніклі смет-
ніцы. Клінічны смерці (ці дзесяці-
гадовому летаргічному сну?) прый-
шоў канец: творы Джэмы-Алы Це-
рахавай зноў выходзяць у свет. І як
добра, што так сталася.

29.03.2007

Арцём КАВАЛЕЎСКІ нарадзіўся ў 1979 г. у Менску. Працуе ў аддзеле
сувязей з грамадзкасцю Нацыянальной бібліятэкі Беларусі і выкладчы-
кам катэдры літаратурна-мастацкай крытыкі БДУ, займаеца дасьледо-
ваньнем праблемаў інтэрпрэтацыі і аналізу сучасных паэтычных тэкстаў.
Аўтар паэтычнага зборніка «Адмысловыя гульні» (2003).

Джэмса-Ала ЦЕРАХАВА

* * *

Галубка пасярод дарагі,
Быццам бутэлька, — горла уверх.
Гляджу, і дух упаў пад ногі:
Машына... Трэск... і кроў — на снег...

* * *

Бясконцасць ведаць і не абяцаць
Самой сабе спатканне і вяртанне.
Імгненне для таго, каб Вечнасць знаць,
Бясконцасць для таго, каб знаць расстанне.

* * *

Яблык лепш за ананасы —
Не турбуйся за Парнасы.
Ёсць усё на свеце гэтым —
Кожны можа быць паэтам.

* * *

Не імгненна справы робяцца —
Асцярожнае жыццё.
Не бяруць літсупрацоўніцай,
Бо гуляю, як дзіцё.

* * *

Драпежніцкі прымала лёс:
Куды б ні сунуўся мой нос —
Схаваецца, як вожык, ён
У гумар свой і свой палон.

* * *

Празрыстасць адкрыцця
асенняга прастору,
Туманнае свято —
на ясны подых дум.
Як месячык у ноч,
так лісце шле ўгору
На мове хараства
свой развітальны сум.

У поглядзе тваім
бясконцасць і імгненне...
Што з'ява на Зямлі?
Чым ёсць лістоты лёс?
І як галіны дрэў
чакаюць аднаўлення,
Так нечага і ты
чакаеш ад нябёс.

* * *

Ужо не млосна мне ад сонца,
Дзень залаты крыху састыў.
І хвілю кожную бясконца
Рука натуе на лісты.

Ужо прыцішана маркота
Плягегуе ласкавы сон.
І спіць вандроўная істота
Сярод чарнавікоў-пісьмён...

* * *

Таямнічая, цёмная ноч.
Гаснуць крокі твае ў завулках,
Быццам толькі што зорны дождж
Сыпаў з неба на плошчу гулка.

Не спытаю, што сёлета ёсць.
Ёсць усё ў свеце гэтым, браце...
Ты і сам у сталіцы госць,
Як і я, — пераезная свацця.

* * *

Любоў маланкаю бліснула
І знікла ўначы.
У сэрцы — гул. Куды ад гулу
Такога ўцячы?

Хаджу. Не бачу светлафораў.
Хаджу туды-сюды.
Вялікі свет. Прастору — мора,
А йсці няма куды.

* * *

Крошу да тэлефона,
Калі адзінока.
Чую голас бяссонны
Далёка-далёка.

Калі голас смяецца,
Пакрыўдзіць не смее, --
Нібы сонейка, сэрца
Ў грудзях палымнене.

Калі голас здалёку
Сухі, непрыветны,
Мне ўдвай адзінока,
Ўдвай беспра светна.

* * *

Наперадзе жыццё, а побач
І адзінота, і адчай.
Гукаю я цябе на помач,
А ты мне кажаш: пачакай.

Наперадзе жыццё, чаканне..
А сэрца просіцца любіць.
Яно, нібыта тая каня,
Што толькі знае піць ды піць.

Чаканне, любы мой, не глупства...
Маўляў, забудуся, змаўчу.
Чаканне – гэта самагубства,
А паміраць я не хачу.

* * *

Не навучыла жыць жыццё
Цябе, не навучыла:
То, як маленъкае дзіцё,
Смяешся беспрычынна,
То плачаш, крыўду ў кулачках
Сціскаючи да болю...
Ды і кахаеш так, што ў снах
Лунаеш мімаволі.

* * *

Кроцы... Радзіма... I – ў слёзы...
Ведаю Менск я, як вострай.
Веру, ніколі не позна
Жыць і складана і проста.

Край мой, ахутаны дымам
І туманамі сузор'яу.
Мілай сэрцу Радзіма.
Кроцы... Радзіма... I – зоры...

Скrozь глухамань і бяздонне,
Цераз свабоду і космас
Спynіцца раптам бяssonне.
Крozy... Радзіма... I — сноў стос...

* * *

Да вечара яшчэ далёка.
Гуляе лісце пад нагамі.
Смяецца сонейка высока
Над парыжэлымі дамамі.

Сталічная скупая восень.
Зямля заціхла перад сцюжай.
А дзесяці музыка галосіць,
I вецер гойдаецца ў лужах.

I скrozь букецікі гандлёвак,
Латкі, кіёскі — злева, справа —
Разносіцца па свеце МОВА,
Не спіць Вялікая дзяржава!

* * *

Ні кала, ні двара, ні друга,
Ні жадання што-небудзь мець.
Ты жывеш сабе — валауга,
Забываючыся на смерць.

I ў пошуках нейкіх ісцін
(Для каго? Для чаго? Няўцям...)
Ты паціху зрываш лісце
З бессмяротнага дрэва жыцця.

* * *

Паліць пісьмёны грубка —
Літары ў неба лятуць.
Затрапятала галубка
Там, дзе палены гудуць.

Так і ў сэрцы агеньчык.
Хто запаліў яго тут?
Віхар за вонкамі енчыць,
Просіцца ў цёплы кут.

Што яму трэба ў клетцы,
Там, дзе жыццё ў журбе?
Грукае нехта ў сенцы,
На дапамогу заве.

* * *

Пералічу свае я жахі:
Павук, які збягае з даху
І лапкамі на мне гуляе,
І муха, што свой розум мае.

Сваю ідэю знаю я:
Ёсць у жыцці не толькі неба,
Але і дым вакол агня,
Калі жывецца так, як трэба...

* * *

Дрэвы насустрач выйшлі.
Ці я далёка забегла?
Дайце білецік лішні...
Справа і злева — бела...

Мабыць, ветрам надзымула
Снегу да самага верху?
З Плошчы Свабоды я чула
Доўгае гулкае рэха.

Вечер ляпіў калоны
З дрэў пачарнела-шэрых.
Светла мне і бяssonна...
Справа і злева — бела...

* * *

Вырас дом, і ў доме гэтым
Фарбаў мора, гукаў мора.
Сонечным святлом сагрэты
Гоніць ён ад сэрца морак.

Папрыпісвала б сюды я
Сваё сэрца, сваю памяць,
Толькі для жывога ўздыху
Тут чагосьці не хапае.

«ПРАЦУЕ НЯСПЫННА ЛАБАРАТОРЫЯ...»

Беларускія пісьменнікі й псыхіяtryчна інквізыцыя

Каб цябе палічылі за вар'ята, зусім неабавязкова страчваць разум. Дастатковая проста мець адпаведны дакумэнт. І галоўнае — каб пра яго ведалі іншыя. Звычайна выдачай такіх дакумэнтаў займаецца псыхіяtryя — наука ў пэўным сэнсе хітрая й падступная, асабліва калі вымушана служыць іншай дысцыпліне — палітыцы. Псыхіяtryю — пачатковая закліканую лячыць людзкія душы — здаўна выкарыстоўвалі для задушэння іншадумства. Псыхіяtryчны дыягназ выступаў своеасаблівой альтэрнатывай крымінальна-му артыкулу: і ў першым, і ў другім выпадках чалавек рабіўся *persona non grata*, сацыяльна небяспечнай асобаю, якую неабходна ізаляваць ад грамадзтва — прынамсі, на тэрмін пакарання альбо лячэння. Абвясzcіць вар'ятам і адправіць у псыхіяtryчную клініку азначала тое самае, што ў сярэднявеччы абвясzcіць ерэтыком і аддаць на расправу інквізытарам.

На Беларусі «шуканье вар'ятаў» сярод дзеячаў літаратуры й мастацтва найбольш яскрава выявіла сябе ў савецкія часы і спачатку адбывалася ў досьціц няяніных формах, на ўзору звычайнай крытычнай палемікі. Эпоха рамантызму зь яе захапленнем неус্বядомленай, ірацыяналь-

най стыхіяй даўно мінула, а беларускі мадэрнізм апынуўся пад ідэ-
алягічным абцасам, яшчэ не пась-
пейшы самасцьвердзіцца. Паэт Мі-
хайла Грамыка, які ў 1922 г. абвяс-
ціў вар’яцтва «кавалачкам новага
неба» і заклікаў усіх пайсьці «на
крыж шуканья — вар’яцтва»¹, у ва-
choх крытыкаў выглядаў ужо нейкім
дзікуном-адшчапенцам, і неўзаба-
ве быў змушаны скарэктаваць свой
стыль і кірунак. Цяпер літаратуры
й мастацтву патрабаваліся здаро-
выя, моцныя духам творцы — песь-
нaryи пралетарыяту і сялянства, но-
вага камуністычнага ладу. Пад’ём
айчыннай культуры на хвалі беларусізацыі, рэгулярны выпуск літара-
турных выданняў, дзейнасць твор-
чых суполак, наладжванье міжна-
родных культурных сувязяў — усё
гэта, безумоўна, спрыяла разьвіць-
цю беларускай пазіі — як аван-
гардной, так і клясычнай яе плы-
нія, падштурхоўала да новых фар-
мальных і зъместавых пошукаў. Ад-
нак далёка не ўсялякія пошуки былі
даспадобы тагачасным літфункцы-
янэрам і палітредактарам, тым, хто

трymаў літаратуру пад кан тролем. Съмелыя паэтычныя знаходкі, якія
выпадалі з пралеткультайскай, а
пазней сацрэалістычнай эстэтыкі,
жорстка крытыковаліся. На аўтара
маглі начапіць шыльду «нацдэма»,
«упадніка», «фармаліста» ці «ле-
вака» (у залежнасці ад стылісты-
кі яго твораў), а маглі і абвясціць
паэта вар’ятам, шаляніцам, а яго-
ныя вершы адпаведна — прайавамі
псыхічнай хваробы. Аршанскаму
маладнякоўцу, а пэўны час і ўдзель-
ніку «Беларускай Літаратурна-Мас-
тацкай Камунy» Уладзімеру Пры-
былкоўскуму крытыкі й фэльетаніс-
ты неаднойчы раілі «палячыцца» за
яго эга-футурыстычныя пасажы кш-
талту «*Вам кажу / трэба съвет
/ біць / па мордзе*» альбо «*«я»
самы чулы / ад такіх, як вы! /
поэтай / і ўзынёсься вышай / ад
усіх Вас / духам*². Славу «дурак-
аватага» і «сумазброда» атрымаў
Янка Відук за свае палемічныя лісты
у Цэнтральнае Бюро «Маладняка»,
у адным зь якіх ён асьмеліўся аб-
мацююцаў (хочь і жартам) кірауніц-
ства прадстаўнічай літаратурнай ар-

¹ Грамыка М. Родная пушча: П’есы, вершы, паэмы, успаміны, лісты. — Мінск: Маст. літ., 1987. С. 362.

² Прыбылкоўскі У. Паскуднікам [Верш] // Арш. маладняк. 1926. № 3. С. 5 — 6.

ганізацы³. Пазыней у вершы «Новы тон» ён і сам прызнаваўся:

Так —
я праступнік,
сумазброд,
ды мне й самому нават съмешна.

На што сваю забруджаўца кроў,
на што з мазгоў рабіць яешню,
а сэрца заліваць віном
каб быць «не здешним» —
займацца фараонаўскай разгадкай сноў⁴.

Але гэта пакуль толькі ўзаемныя пісьменніцкія кпінкі, безъ якіх, на-пэўна, нідзе й ніколі не абыходзіцца літаратурны працэс. Куды горш было, калі сюды ўсур'ёз умешвалася псыхіяtryя й спрабавала асаблівасці мастацкіх твораў разглядаць у якасці клінічных сымптомаў, а задно — спрыяць выпрацоўцы стэрэатыпных уяўленняў пра саму сутнасць паэзіі. У палон гэтых стэрэатыпаў траплялі нават, здавалася б, адукаваныя і неардынарныя творчыя люд-

³ Лісты Янкі Відука (Скрыгана) ў ЦБ «Маладняка» захоўваюцца ў БДАМЛіМ (Ф. 225. Вол. 1. Адз. зах. 43, 46 — 55).

⁴ Відук Я. Новы тон: [Верш] // Чырв. Поляччына. 1927. 14 вер. С. 3.

зі, якія самі не цураліся паэтычнах эксперыменту. Так, напрыклад, Рыгор Крушина з пэўнай грэблівасцю прыгадваў пра «аднага паэта-шызафрэніка» 1930-х гг., які напісаў верш з радком «Мне хochaцца сонца смактаць, як цукерку!...»: «*Крытык знайшоў у гэтym радку пэрл мастацтва, а дактары — вынік далейшага працэсу цяжкай хваробы*⁵.

Таталітарная систэма не цярпела ў сваіх шэрагах «блазнаў» (хай сабе нават апранутых у большавіцкую вірапаку⁶), але сама была здольная давесыці да вар'яцтва нават дастаткова здаровага і ўраўнаважанага чалавека. І са-мае страшнае, што часта гэта рабілася наўмысна і мэтанакіравана — як яшчэ адзін спосаб вынішчэння перадавой беларускай інтэлігенцыі, побач з расстрэламі й высылкамі. І часам здраўлялася так, што пасъля жорсткіх допытуў да іншых мэтадаў апрацоўкі турэмнае зыняволеные замянялася на зыняволеные ў псыхіяtryчнай клініцы. Цяжка сказаць, колкі бе-

⁵ Крушина Р. Выбранныя творы. — Мінск: Бел. кнігазбор, 2005. С. 289.

⁶ Прыхільніцтво да камуністычнага ладу і дэвіянты тып паводзінаў спалучаў, напрыклад, лідэр «Беларускай Літаратурн-Мастацкай Камуны» Паўлюк Шукайла, расстраляны ў 1939 г.

ларускіх літаратараў і іншых дзеячаў культуры было даведзена да псыхічнае хваробы. Мы ж спынімся на найбольш вядомых выпадках.

Адразу прыгадваецца лёс клясыка беларускай літаратуры Цішкі Гартнага (сапр. Зыміцер Жылуновіч, 1887 – 1937), арыштаванага 15 лістапада 1936 г. і абвінавачанага ў кірауніцтве контррэвалюцыйнай нацдэмайскай арганізацыяй. На допытах яго ката-валі самым розным чынам, прымуша-ючы «ува ўсім прызнацца» і выдаць іншых удзельнікаў «бандыцкай гру-поўкі». 7 красавіка 1937 г. яго пера-вялі зь менскай турмы ў спэцаддзя-леныне магілёўскай псыхіятратычнай лячэбніцы, што ў Пячэрску (прыга-радзе Магілёва). А праз чатыры дні ён, паводле афіцыйнай вэрсii, памёр ад гангрэны лёгкіх, аднак ёсьць і ін-шыя звесткі: ня вытрымаўшы паку-таў, Цішка Гартны скончыў жыццё самагубствам, прычым вельмі бру-тальнym спосабам: «*Сродак, які Жы-луновіч для гэтага выбраў, ураж-вае кожнага, хто пра гэта давед-ваецца: ён здолеў прыўзыць цяж-кі бальнічны специяліст і ўбіць яго ножкую сабе ў горла...»*⁷.

⁷ Ялугін Э. Без элітрафії: Документальная аповесць. — Мінск: Беларусь, 1989. С. 253.

Паводле кнігі «Без элітрафії» Эр-неста Ялугіна, Цішка Гартны незадоўга да пераводу ў псыхбалніцу сказаў съледчаму: «*Усе вінаватыя ў тым, што так здарылася... Таварыш Сталін больш за ўсіх*»⁸. Можа, гэтае выказваныне і па-маст-тацку дамысьліў Э. Ялугін, але тое, што асобныя беларускія літаратары паводзілі сябе на допытах вельмі мужна і дазвалялі сябе съмелыя й зъедлівия выказваныні — факт вядо-мы. Так, напрыклад, крытык Макар Шалай (1906 – 1937), былы паплеч-нік Паўлюка Шукайлы і Янкі Відука (Скрыгана) па «Беларускай Літара-турна-Мастацкай Камуне», арышта-ваны 15 сакавіка 1933 г. па справе «Беларускай Народнай Грамады» і зняволены ў менскую «амэрыкан-ку», даваў съледчаму-практыканту зъдзеклівия паказаныні⁹, выда-ючы сябе за «японскага шпіёна», які дастаўляў шпіёнскія съведчань-

⁸ Тамсама. С. 250.

⁹ «Ніхто так ня кліў съледчых, як Макар Шалай. І зразумела, што гэтыя кпіны ён часцей падаваў пад такой сафі-тычнай падліукай, што не адразу можна было адчуць усю горкасць прыгатаванася ім ежы. А часам і проста абсіячэ сълед-чага, і той нават ня ведае, пра што да-лей пыталаца ў Макара» (Юрка Віцьбіч).

ні праз Індыю і Польшчу і, акрамя таго, разам зь сябрамі-пісьменнікамі меў на мэце адараўцаў БССР ад Савецкага Саюзу й далучыць да Індыі¹⁰... Неўзабаве справа патрапіла ў рукі да вопытнага съведчага. Практыканта выгналі, а Шалая жорстка зьбліў і потым вызвалілі з дыягназам «шызафрэнія» — справа была спынена 11 ліпеня 1933 г. Нягледзячы на дыягназ, Шалай здолеў уладкавацца ў Расонскую сярэднюю школу выкладчыкам літаратуры. У друку ён больш не выступаў. Ужо незадоўга да вайны на вуліцах аднаго зь беларускіх наддзвінскіх мястэчках можна было сустрэць дзіўнага чалавека. «Абадраны, бяз шапкі, босы, аброслы барадой — ён ішоў, не звяртаючы анікае ўвагі на вакольнае. Ён не пазнаваў ні сябrou, ні знаёмых і не адказваў на іх цёплыя прывітанні»¹¹. Відавочцы былі ўпэўненыя: гэта было «усё, што засталося

ад Макара Шалая пасьля нялюдзкіх катаваньняў», але гістарычныя дакументы съведчаць пра ягоны лёс іншае. Сталінскім паслугачам аказалася мала маральна зламаць съмелага крытыка, і яны вырашылі зынішчыць яго фізычна: 17 лістапада 1936 г. ён быў зноў арыштаваны і 28 кастрычніка 1937 г. прысуджаны Вярхоўным судом СССР да расстрэлу.

Зусім несалодка было і тым, хто заставаўся на волі. Усеагульная падазронасць, пошуки «ворагаў народа», масавыя арышты сяброў, разнастайныя спосабы маральнага і фізычнага ўціску, атмасфера напружанасці й татальнага кантролю — усё гэта магло прывесці да нэрвовага зрыву, маніі перасьледу ці яшчэ горшых псыхічных расстройстваў. Таму ахвяры палітычнага рэжыму — гэта ня толькі расстраляныя, зняволеные і высланыя. Гэта і людзі, даведзеные да стану вар'яцтва пастаянным адчуваннем трывогі, боязьлю рабіці.

Цкаваныне паэта Віктара Казлоўскага (1905 — 1975) пачалося яшчэ ў 1929 г., калі ён падрыхтаваў да друку книгу паэзіі «Аржаныя пажары». Рукапіс патрапіў да палітредактара Аляксандра Ульянава, які вы-

¹⁰ Гл.: Зеленкова А. Уничтожить инакомыслие. Любое // <http://www.kozylin.com/node/2961>.

¹¹ Віцьбіч Ю. «Я хацеў далучыць Беларусь да Індыі» (Макар Шалай. З кнігі «Не чарнілам, а крываю» // Шыпшина. 1947. № 5. С. 54 — 55; Маракоў Л. Не мысліў сябе без спрэчак // ЛiМ. 1999. 26 лют. С. 16;

нес грозны вэрдыкт: «*Не звязаныя з сучаснасцю, не адбіваючыя нашага жыцця яны ў большасці сваёй ня маюць і мастацкае каштоўнасці*». Казлоўскі перапрацаў зборнік, але Ульянава гэта ізноў не задаволіла: «*Аўтар не пазбыўся Варожых нам настрояў — суму і тугі, сантымэнтальнасці. Мастацкай каштоўнасці, як відаць па Вышэйпаказаным прыкладам, Вершы таксама ня маюць*»¹². Давялося паэту забыцца на гэты зборнік¹³ і друкаваць толькі тое, што было дазволена і «не супярэчыла духу эпохі». У 1932 г. Казлоўскі выдаў ажно тры кнігі: зборнікі вершаў «Музыка працы» і «Слова аб юнай краіне» і ліра-паэму «Рахіль», аднак пасля 1936 г. з-за разгула бюракратіі й цэнзуры ён ужо ня мог нідзе апубліковаць свае творы. З гэтае прычыны ён не плаціў запазыкі гаспадыні, у якой здымай кватэру. Выратоўвалі толькі сябры, якія

часам давалі яму гроши на хлеб — «як жабраку». Урэшце паэт вырашыў зьвярнуцца да старшыні Саюзу пісьменнікаў Міхася Клімковіча з просьбаю накіраваць на якую-небудзь працу. «*І Вось тут паэт пазнаў бяздушиага бюракрата. Ён літаральна Вытурваў Казлоўскага з свайго габінэту. Але той на-важыўся змагацца за сваё існава-нине. «Ня Выйду адсюль,» — кры- чаў, «ня Выйду, пакуль Вы мне не дасьцё працы!*

Клімковіч пачаў лаяцца, абзыва- цы Вар'ятам і нарэшце Выклікаў хуткую дапамогу. Вось гэта, зъ ягонай ляскі, Казлоўскі і трапіў ў дом Вар'ятай»¹⁴.

Гэта была вэрсія Рыгора Крушыны. Павел Пруднікаў у артыкуле «Ахвяра часу» выклай інакшую «гісторыю хваробы» паэта, але таксама напісаную са словаў самога Казлоўскага. Згодна з гэтай публікацыяй, у 1937 г. паэта неаднойчы «запрашалі» ў органы НКУС для «задушэўных гутарак», па-усялякаму ціснулі на яго, узялі ў яго падпіску аб нявыезьдзе, абвінава- чвалі ў сувязях з «контррэвалю-

¹² Запартыка Г. «Песьняю пасею словаў шчырых жменю...»: Да 100-годдзя з дня нараджэння Віктора Казлоўскага // Роднае слова. 2005. № 9. С. 99 — 100.

¹³ Рукаліс кнігі «Арканія пажары» цудам збярэгся (прынамсі, частковая): нядайна ён быў знайдзены Ганнай Запартыкай у архіве крытыка і драматурга Алеся Кучара.

¹⁴ Крушына Р. Выбранныя творы. С. 295.

цыйнымі падонкамі» і ў тым, што ён хавае сваё сапраўднае імя (бо па пашпарце Казлоўскі – Вінцэсь, а Віктар – псеўданім), прычапіліся і да прозвішча – нібыта шляхецка-польскае. Але самае жудаснае – яго прымушалі шукаць сярод сяброў-пісьменнікаў «ворагаў народа» і выкryваць іх – угаворвалі стаць стукачом. Паэт застаўся верны сваім прынцыпам і адмовіўся супрацоўнічаць з органамі, хоць яго працягвалі маральна тэрарызаваць. Сыледчы адпусьціў Казлоўскага са словамі: «*На раздум даю трое сутак... За гэты час ты павінен будзеш ня толькі сказать сваё «так», але і прынесці нам сякіятакія зьвесткі. Інакш крыўдуй сам на сябе. А цяпер бяры пропуск, ідзі думай і дзейнічай!*¹⁵.

Апынуўшыся на люднай вуліцы, паэт пайшоў сам ня ведаючы куды, спрабуючы асэнсаваць усю сытуацыю, у якой апынуўся. Пачуцьцё крыўды й пратэсту ахапіла яго, і ён пачаў казаць кожнаму сустрэчнаму: «Я – не стукач! Я сумленны чалавек!». Мінакі прымалі яго за п'янага, а міліцыянты адвялі ў ад-

дзяленыне, пратрималі там да вечара, пакуль ня вырашылі паклікаць псыхіятраў. Прыйшла машина «хуткай дапамогі» з урачом і двума мочнымі санітарамі, і паэт апынуўся ў «Жоўтым доме».

Як съведчыць Павел Пруднікаў, «у бальніцы Віктар Казлоўскі праўбыў каля году, паслья чаго яго адвезылі ў родную вёску Мроцкі¹⁶. Адтуль паэт усё ж паспрабаваў перабрацца зноў у Менск і нават прадоўжыць літаратурную дзейнасць, але на ім ужо стаяла злавеснае таўро вар’ята. Менавіта тады (а быў гэта прыкладна пачатак 1938 году) ў яго менскай кватэры пабываў у гасьцёх Рыгор Крушына. «*Можаш сабе ўяўіць, – распавядаў яму Казлоўскі. – Што я перажыў у тым доме, дзе ўсе людзі бяз розуму. Дзе дактары падазронама сочачь за кожным твайм крокам. Усе твае довады, што ты здаровы, не бяруцца пад увагу. І выйсці адтуль цяжска. Гэта, браце, найстрашнейшая турма. Горшая за ўсе іншыя... Цяпер я на Волі. І сталася яшчэ горш. Нідзе не даюць працы. Маіх Вершаў не дру-*

¹⁵ Пруднікаў П. Ахвяра часу // Дзень пазіціі – 92. – Мінск: Маст. літ., 1993. С. 175.

¹⁶ Пруднікаў П. Ахвяра часу. С. 176.

куюць. Вось напісаў новую паэму, і таксама ляжыць мёртвым капіталаам. Рэдактары баяцца, «каб чаго ня выйшла». Лепш ня знаца з вар'ятам – падвядзе пад чужбы манастыр».

«Мы расталіся, як прыяцелі, – успамінаў Р. Крушина. – У гуттарцы з Казлоўскім я не знайшоў нічога ненармальнага. Ён разва- жаў лягічна і спакойна»¹⁷.

Паспрабаваўшы зноў дамагчыся «права на працу, аб якой так крыкліва заяўляла сталінская канстытуцыя», Віктар Казлоўскі ізноў пайшоў «да Клімковіча на апошні і рашучы бой». Няцяжка здагадацца, што не-прабіўны літаратурны функцыянэр ізноў «літасыціва» паклапаціўся пралячэныне Казлоўскага. Той у чарговы раз трапіў у менскую псыхлякарню, а потым іх з Ізраілем Плаўнікам дырэктар Беллітфонду Мірон Левін павёз у вядомую Маскоўскую псыхіятратрічную бальніцу № 1 (Канатчыкова дача) на кансультацыю да прафэсара-псыхіятра. Там і здарыўся выпадак, які съведчыць, што абодва вязні псыхлякарні былі людзьмі дасыціпнымі й кемлівыmi.

«...У бальніцы, куды прыехалі мінчане, дырэктар пакінуў сваіх падначаленых, а сам пайшоў шукаць прафэсара. Тым часам прафэсар сам аб'яўляўся, запытаваўшы паэтаў: «Вы да каго?» – «Мінчане мы...» – пачалі было хлопцы. – «А-а! Гэта Вы прывезылі на кансультацыю пісьменнікаў... Дзе яны?» – «Адзін у Маскве ўцёк...», – адказаў Віктар Казлоўскі. – «А другі толькі што па калідоры пабег, – дадаў Ізраіль Плаўнік і паказаў: – Недзе ў гэты бок». Профэсар знайшоў Левіна, запрасіў у свой кабінэт. Пакуль Высьвяляў, хто каго прывёз, дык сапраўдных пацыентаў і сълед прастыў...»¹⁸. Але далёка ўцячы ў іх, відаць, не атрымалася, бо неўзабаве абодва зноў апнуліся ў бальніцы.

...Калі праз паўгоду Віктар Казлоўскі вярнуўся ў Менск, Рыгор Крушина не пазнаў сябра. «У пакамечаным пінжаку, з вялікай барадой і ўскалмачанымі даўгімі валасамі стаяў перада мной нейкі незнаёмы чалавек... Ён, захлынаочы-

¹⁷ Крушина Р. Выбранныя творы. С. 295.

¹⁸ Махнach A. Расстраляны «дум закіланыя коні»: Пра кругі пекла, якія прыйшоў паза Віктар Казлоўскі // ЛiМ. 1994. 24 чэрв. С. 14.

ся ў словах, дзіка блукаючы вачыма пасъпешна расказваў пра Маскву, і палахліва аглядаўся, вярзіў нябыліцы аб тым, што нібытага яго хацелі вылучыць на высоцкое становішча, што ён некалькі тысяч контррэвалюцыянэраў перавыхаваў і паставіў на ленінскі шлях і што ўсе цырульнікі ў Менску ў змове з Клімковічам, і хочуць яго зарэзаць»¹⁹. Сяргей Грахоўскі прыгадваў, што «калі ў Дом пісменніка заходзіў староныні, Казлоўскі хаваўся пад стол»²⁰.

Зайважым, што паводле Р. Крушыны, асноўныя сымптомы хваробы пачалі праяўляцца ў Казлоўскага не да, а пасля лячэння, і можна толькі здагадвацца, як жа лячылі яго ў псыхіатрычных клініках Менску і Масквы... Мяркуючы па ўсім, ён яшчэ неаднойчы трапляў у падобныя ўстановы, пакуль брат не забраў яго ў родную вёску, дзе паэт і пражкіў да канца сваіх дзён.

Ізраіль Плаўнік (1905 – 1941), зь якім Віктар Казлоўскі так спрытна падмануў прафэсара псыхіатрыі, быў

малодшым братам знакамітага пісьменніка Зымітрака Бядулі і выяўляў сябе як здольны паэт і перакладчык. Кнігі яго вершаў «Блакітныя далі» і «Сонечны маяк», падрыхтаваныя да друку ў 1927 – 1929 гг., ня выйшлі, падобна «Аржаным пажарам» Казлоўскага, і невядома, ці адшукаюцца калі-небудзь іх рукапісы. Сын Зымітрака Бядулі Яфім Плаўнік прыгадвае свайго дзядзьку Ізраіля з павагай і шкадаваньнем, што лёс абышоўся зь ім гэтак несправядліва: «Ён выдатна граў на скрыпцы. Прыходзіў да нас і граў на маленькой скрыпачы-» чацвяртушцы», якую мне далі, каб я вучыўся. Ён быў добрым матэматыкам, літаратурным работнікам, працаўаў у Выдавецтве. Нейзабаве ён захварэў. Наколькі я ведаю, у яго было штосьці нэрвовае. Тады Вельмі шмат народу пакутавала на «захворванні Блока» – калі ў арганізме не ханае нейкіх злучэнняў (цынку ці яшчэ чагосці) і час ад часу здараюцца прыступы дэпрэсіі. Цяпер з гэтym спраўляючыца ў адзін дотык: чалавек проста п'е раз на дзень яку-небудзь зусім бясшкодную таблетку, і гэта запаўняе недахоп. Тады такіх таблетак не было, лячылі ін-

¹⁹ Крушына Р. Выбранныя творы. С. 296.

²⁰ Краса і сіла: Антalogія бел. пазії XX ст. / Склад. М. Скобла; Навук. рэд. А. Пашкевіч. – Мінск: Лімарыус, 2003. С. 183.

*шымі мэтадамі...»²¹. Рыгор Крушина лічыў, што менавіта псыхічна неспрыяльныя ўмовы жыцьця сталіся прычынай хваробы Ізраіля Плауніка: «*Ралтам надышлі чорныя дні. Арысты пісьменьнікаў... Пагорышыліся справы ў Выдавецтве. Зъменышыўся заработка. Страх адзіночтва і няпэўнасць будучыні. А навакол назойлівае, настырлівае: «Ворагі народу», «нацдэмі»... Ізраіль Плаунік перашоў на кватэрну свайго брата. Але і гэта не супакоіла, а найбольш хвалявала Ізраіля. Над ягоным братам таксама Вісей Дамоклаў меч. Зъмітрака Бядулю ні раз крытыкавалі ў савецкай прэсе за мінулае.**

І вось так, у нэрвовай напружанаасці, заусёды пад страхам — і за сябе, і за брата — Ізраіль Плаунік ня вытрымаў. Ён псыхічна захварэў. Яго павеззлі ў Маскву на лячэнне, і ён адтуль не вярнуўся²².

²¹ Жыбуль В. Брат Бядулі, паслядоўнік Багдановіча: Да 100-годдзя з дня нараджэння Ізраіля Плауніка // Роднае слова. 2005. № 10. С. 15; а таксама асабісты архіў аўтара.

²² Рамановіч К. [Крушина Р.] Ізраіль Плаунік // Бацькаўшчына. 1960. 9 кастр. С. 4; <http://kamunikat.net.iig.pl/www/knizki/litaratura/emihranty/kruszyna/02.htm#10>

Некаторых падрабязнасцяў Рыгор Крушина ня ведаў. Ізраіль Плаунік усё ж такі здолеў вярнуцца ў Менск — каб ізноў патрапіць у лякарню і потым загінуць ад нямецкіх куляў: «*Ізраіль паклалі ў 2-ю савецкую бальніцу, — съведчыць Яфім Плаунік. — Ішоў 1941 год, пачалася Вайна, немцы былі ўжо зусім блізка. І ўсе ўрачы, мэдсёстры пацякалі, а хворым сказалі: «Бяжыце, а тое зараз немцы прыйдуть». Хто мог — тыя ўцяклі, пакінулі бальніцу. А астатніх, у тым ліку Ізраіля, немцы выўвалаклі ў двор і ўсіх перастралялі — трэба было вызваліць памяшканыне для нямецкага шпіталя*»²³.

Ратуючыся ад перасьледу органаў дзяржбяспекі, некаторыя творчыя асобы сымулявалі душэўныя хваробы. Гэтак ратаваўся, напрыклад, беларуска-габрэйскі літаратуразнаўца і філёзаф Сямён Вальфсон (1894 — 1941). Калі яму ў 1938 г. пагражала небяспека, знаёмыя лекары схавалі С. Вальфсона ў бальніцы для псыхічна хворых, дзе ён напісаў аповесьць «У матрацнай магіле» — пра апошнія гады жыцьця

Гайнрыха Гайнэ. Відаць, прыгнятальная атмасфера бальнічнай палаты спрыяла напісанню твора пра пакуты знакамітага нямецкага паэта, прыкаванага паралюшам да ложку. Выйшаўшы з бальніцы й пераканаўшыся, што небясьпека мінула, С. Вальфсон апублікаваў аповесьць у часопісе «Полымя» (1940, №№ 9 – 11). Як і Ізраіль Плаунік, ён быў скхоплены і забіты фашистамі на пачатку Другой сусветнай вайны.

Як зазначае пісьменнік і дасьледчык Леанід Маракоў, у часы сталінскіх рэпрэсій вар'яцелі ня толькі ахвяры, але й іх каты: «Відавочна, калі чалавек з году ў год займаецца катаваннямі, садызмам, гэтая беззваротна ламае псыхіку»²⁴.

З усіх пералічаных літаратарадаў 1920 – 1930-х гг. лёс наканаваў больш-менш доўгае жыцьцё толькі Віктару Казлоўскаму. Ён перажыў і Другую сусветную вайну, і хрушчоўскую «адлігу», але набытая ў разгул сталіншчыны хвароба не пакідала яго аж да саме смерці. Фактычна пазбаўлены сродкаў на існаванье, паэт абсталяваў

²⁴ Рублевская Л. Время собирать имена // <http://www.sb.by/print.php?articleID=46553>

на прыгуменыні зямлянку і вёў у ёй напаўгалоднае жыцьцё. Улетку працаваў у калгасе, хадзіў на палявыя й лясныя работы, а ўзімку быў вымушаны мерзнуть у сваім нетрыўальным жытле: «Над галаўой завіруха круціць, вые, сырья дровы ня грэюць, а толькі куродымяць. Няма чым накрыцца, цёмна. Цэлымі начамі ня спаў, а сядзеў у сваёй зямлянцы, хадзіў з кута ў кут, размаўляў сам з сабой, брыдкасловій»²⁵. Толькі ў 1960-х гг., пасля таго, як у Казлоўскага побывала пісьменніцкая дэлегацыя, Беллітфонд дапамог пабудаваць для яго маленьку драўляную хатку, але паэт часта вяртаўся зь яе ў сваю зямлянку. На контакт ён ішоў неахвотна, палохаўся незнаёмых людзей, а пра мінулу літаратурную дзейнасць прыгадваць не любіў. «Раней мне за адзін радок верша плацілі больш, чым сёньня за цэлы дзень... работы ў лесе»²⁶, – з сумам казаў ён, але да паэзіі ўжо ніколі больш не вярнуўся.

У астатнім жа, як съведчаць аднавіяскоўцы, «ён нічым, здаецца,

²⁵ Сабалеўскі В. Ахвяра часу // Маладосць. 1995. № 6. С. 219.

²⁶ Махнach A. Расстраляны «дум закілзаныя коні». С. 14.

не адрозыніваўся ад нармальных людзей, ніякіх прыкмет хваробы не было»²⁷. У пісьменьніцкіх колах зьявілася нават вэрсія пра «несапраўднасць» хваробы Казлоўскага — маўляў, ён сымуляваў яе, каб уратаваць сябе і сябrou у злавесныя гады рэпрэсій, пазыбегнуць магчымых допытаў і дачы паказаньняў. Аднак сам выбар такога ладу жывіцца съведчыць, што пасьля перажытага ў 1930-х у паэта разъвілася як мінімум манія перасльеду: здавалася б, ужо не было чаго баяцца, а ён па-ранейшаму хаваўся.

Зрэшты, у «эпоху застою» ня ўсё было так спакойна. Час масавых расстрэлаў мінуў, аднак барацьба з іншадумцамі працягвалася, і тут псыхіяtryя ў хайрусе з палітычным рэжымам пачала адыгрываць значна большую ролю, чым раней. Чалавека, які выказваў невыгодныя антысавецкія думкі, маглі афіцыйна абвясціць псыхічна хворым ды засадзіць на прымусовасце «лячэнне» ў адпаведную клініку, ізалаўваўшы гэткім чынам «сацыяльна небяспечнага элемэнта» ад грамадзтва. У 1968 г. пасьля выказваньня

супраць акупацыі савецкімі войскамі Чэхаславакіі будучы беларускі публіцыст, літаратуразнаўца і гісторык Анатоль Сідарэвіч патрапіў у псыхіяtryчнае аддзяленьне бальніцы, дзе яго «лячылі» аміназынай ды інсулінай, часам даводзячы да страты прытомнасці²⁸. А вядомы правабаронца і публіцыст Міхail Кукаўка, адмовіўшыся дапамагчы КДБ ў фальсифікацыі кампрамату на заходненемецкага дыпламата Мюлера, правёў у вар'ятнях ажно каля шасці гадоў: з 1970 па 1976.

Сярод беларускіх паэтаў і празаікаў 1970-х гг. яскравы прыклад ахвяры «карнай псыхіяtryі» — Алесь Наўроцкі, пісьменнік па прызваньні й доктар па прафесіі. Яго першая кніга «Неба ўсьміхаецца маланкаю» (1962) сапрауды выбухнула яркаю маланкаю на агульным фоне зацягнутага хмарамі літаратурнага небасхілу. Паэзія А. Наўроцкага многіх уразіла парадаксальнасцю, грэтэскавасцю, гіпербалізаванымі аллегорыямі, незвычайнімі вобразамі. Але асаблівую ўвагу

²⁷ Сабалеўскі В. С. 220.

²⁸ Гл.: А потым быў жнівень 1968 году... Анатоль Сідарэвіч — пра карнью псыхіяtryю ў БССР // Наша Ніва. 1997, № 3-4, 27 студзеня. С. 6.

прыцягнула нізка вершаў «Элегіі», у якой выявіўся талент Наўроцкага-сатырыка, адзначаны, у прыватнасьці, Уладзімерам Караткевічам. Толькі вось сатыра Алеся Наўроцкага як па форме, так і па зъмесце выходзіла далёка за межы традыцыйнай беларускай сатыры — той, якая друкавалася, прыкладам, у часопісе «Вожык»: паэт, выкryываючы асобныя заганы сучаснага яму грамадства, даводзіў іх мастацкае асэнсаваньне ці не да скрайняй ступені абсурду:

Сена-сена зграбаць трэба!
Сцяпан, Іван, Сымон, Лявон ідуць
З граблямі.
Хтосьці з іх прамовіў:
— У мяне свярбіць пазногаць мезенца

левай
нагі.

І пачалося:

- Дай я пачашу табе гэты мезенец.
- А я збегаю за зёлкамі да цёткі Тэклі,
Прыкладзём — дапаможа.
- Давайце будзем часаць наперамену.
- Я пачашу — ты адсапнеш.
- Я адсапну — ты пачэшаш.
- А я буду падтрымліваць нагу.
- А я прыкryываць ад сонца, каб не пякло

дужка.

— А я ножыкам адразаць пазногаць.
— А я пазногаць аднясу ў яму.
— А я буду дапамагаць табе несці
пазногаць:
Ты ж не дянясеш: у цябе хворае сэрца.
Сена ляжала, слухала і гніло²⁹.

Так выглядае съцёб з псыхалёгіі шараговых калгасьнікаў, але высьмейваліся там падобным чынам і высокапастаўленыя чыноўнікі — бюракраты і дэмагогі («Гаварыў з трыбуны аднойчы Нос...»). Пасля выходу кнігі яе рэдактара Васіля Сёмуху звольнілі па скарачэнні штатаў (праз тыдзень на нібыта скарочаную пасаду ўзялі новага чалавека), а за самім аўтарам установілі пільны нагляд. Некалькі разоў яго нават зьбівалі да паўсумерці невядомыя «бандыты»³⁰. «У гады так званага застою Камітэт дзяржбяспекі цкаваў мяне асабліва старанна, — прыгадваў А. Наўроцкі. — І цкаваў толькі за тое, што я заўсёды трymаўся на вельмі вялікім ад-

²⁹ Наўроцкі А. Неба ўсміхаецца маланкаю.

— Мінск: Дзярж. выд-ва БССР, 1962. С. 51.

³⁰ Гл.: Сёмуха А. «Адзінока пляцеца мая лыжня...»: Творчы лёс Алеся Наўроцкага // Роднае слова. 1995. № 3. С. 8.

*даленыні ад трывуны, адкуль не-
сцліся славаслоўі»³¹. Але асноў-
ныя праблемы ў Алеся Наўроцка-
га пачаліся, калі ён прыехаў у Мас-
кву вучыцца на Вышэйших літара-
турных курсах, куды яго наckіраваў
Саюз пісьменьнікаў. Паэт пасяліў-
ся ў студэнцкім інтэрнаце па вуліцы
Дабралюбава, але спакойнага жы-
цця яму не далі. Часам, вяртаючы-
ся з заняткаў, ён зауважаў, што ў
ягоным пакоі хтосьці бываў у адсут-
насьці гаспадара: некаторыя рэчы
ляжалі не на месцах.*

*«Не было анікага сумневу, што
ў мой пакой пачаў пранікаць Камі-
тэт дзяржайной бяспекі, — зра-
біў выснову пісьменьнік. — Сёнь-
ня нязваныя госьці расцягнулі
на маім ложку рэмень ад шта-
ноў, заўтра забілі ў съязну цвік,
а пасля заўтра пакінулі пляму
на стале... I так цкаваньене пра-
цягвалася штодня.*

*Паспрабуй толькі пікні й выка-
жы пратэст — адразу ж завала-
куць у псыхушку. А калі пратэст
ня выказаць? А калі ня выказа-
ць, то зробісься саўдзельнікам іх
псыхіяtryчных дзеяньняў. Нічо-*

*га сабе пісьменьнік — Ведае, што
ўлады прымяняюць псыхіяtryю ў
мэтах падаўлення іншадумства,
Ведае і маўчыць»³².*

Неўзабаве Алеся Наўроцкі вярнуў-
ся ў Менск («адтуль я вырваўся
ледзьве / у Вялікай трывозе»³³)
і — ўсё ж адважыўся выказаць пра-
тэст, дэмансдацыйна выйшаўшы з
шэрагаў пісьменьніцкай арганіза-
цыі. Ён ведаў, якая доля можа ча-
каць дысыдэнта ў Савецкім саюзе:
іншадумцаў саджалі ў турмы альбо
вымушалі зъехаць за мяжу. На маг-
чымасць эміграваць паспадзяваўся
і А. Наўроцкі, але зьдзесьніць гэта
яму не далі. Для яго быў падрых-
таваны інакшы лёс. Пасля доўгіх
праблемаў з працай ён уладкаваў-
ся на станцыю Хуткай мэдыцынс-
кай дапамогі, дзе пісьменьніка пача-
лі цкаваць з узмоцненым імпэтам,
і ён сам стаў ахвяраю таго, супра-
ць чаго пратэставаў: аднойчы, калі
Алеся Наўроцкі дзяяжурый на стан-
цыі, па яго прыехалі псыхіяtry й
паставілі на ўлік у псыханэўралягіч-
ны дыспансэр. Асабліва парупілася
тут, як съведчыць сам паэт, «кат у

³¹ Наўроцкі А. Валун: Роман. — Минск: Маст. літ., 1994. С. 328.

³² Наўроцкі А. Валун. С. 329.

³³ Наўроцкі А. Пакаленні і папялішчы: Кн. вершав. — Мінск: Маст. літ., 1990. С. 297.

белым халаце – Ашарына Мая Іванаўна». Начапіць шыльду «псыха» на Наўроцкага аказалася нескладана: ягоны старэйшы брат Уладзімер пакутаваў на душэўную хваробу³⁴ і празь яе скончыў жыцьцё самагубствам, а адзіная дачка пісменьніка жыла ў псыханэўралягічным інтэрнаце ў Навінках. Таму калі што – можна было спаслацца на гэтычную абумоўленасць.

Пасъля прымусовага «лячэння» ў паэзіі Алеся Наўроцкага яшчэ больш выразна загучалі матывы самоты, адчужканасці, унутранай і зневядай дысгармоніі. Тэма супрацоўніцтва дзяржбясьпекі з псыхіят-

³⁴ Вось як напісаў пра гэта сам паэт:

Ды захварэў брат Валодзя
хваробай самай жахлівой,

Хваробай, што горш за ката,
хваробай самаю лютай, --
калі чалавеку палка здаецца аўтаматам,
а цукар – атрутай.

Шмат чаго пры той хваробе
чалавеку здаецца.
Вунь тэлефонная трубка!
Там – міна! Узарвецца!

(Наўроцкі А. Пакаленні і папялішчы.
С. 295 – 296).

рыяй вылілася ў А. Наўроцкага ў вобраз лабараторыі, дзе па колбах, мэнзурках і прабірках раскладзеныя «крамольных гаворак розныя словаў», а палкоўнік у белым халаце пільна разглядае іх пад мікраскопам і выносіць адпаведныя прысуды:

Уручым хлапчыне,
што прагне славы,
букецік шыпшыны
з калючак іржавых.

Хто гэта? Наўроцкі?
Дадзім па галоўцы!
І пад мікраскоп
кладуцца слоўцы.

Палечым яго зьвіліны,
калі яны хворыя.
Працуе няспынна
лабараторыя³⁵.

Апошняя кніга Алеся Наўроцкага выйшла ў 1994 г. З таго часу ён амаль нідзе не друкуецца – чакае лепшых часоў. Хочацца верыць, што рана ці позна чытачы ўбачаць новыя творы Алеся Наўроцкага, у якіх ён распавядзе ўсю праіду пра пера-

³⁵ Тамсама. С. 310.

жыты ім псыхіяtryчны шантаж, тым болей, што калісці пісьменык сам выказаў такое жаданье:

Шмат чаго ў рыфмах маіх і не відна,
але ж будзе й проза мая крычаць.

Гаварыць пра ўсё гэта мне агідна,
ды ў сто разоў агідней маучачы³⁶

У любым выпадку, надрукаваць такое ніколі ня позна: проблема яшчэ доўга будзе заставацца актуальнай. Прывчым сёняня яна цікавіць беларускую інтэлігенцыю ня толькі з палітычнага гледзішча, але і з сацыяльнага, культуралягічнага, эстэтычнага. Сапрауды, дзе тыя межы, якія раздзяляюць «здравага» і «псыхічна хворага» чалавека, якія думкі і памкненыні трэба лічыць «нормальнымі», а якія — »ненормальнымі», і хто вызначае падобныя крытэрыі?

Пошукі адказаў на гэтыя пытаньні вымусілі зьвярнуцца і да замежнага досьведу. Так, у першым нумары часопісу «Тэксты» быў надрукаваны «Ліст да галоўных урачоў псыхіяtryчных лякарняў» Антанэна Арто, дзе ёсьць, напрыклад, такія звароты й патрабаваны:

³⁶ Тамсама. С. 314.

«Законы й звычаі даюць Вам права вымяраць розум. І вы, у адпаведнасці з Вашым съветаглядам, робіце фатальныя прысуды пацыентам, што трапілі пад Вашую юрысдыкцыю».

«...Мы выступаем супраць таго, каб нехта ў меру сваёй абмежаванасці прыўлашчваў права дасьледаваць розум з дапамogaю бестэрміновага турэмнага зняволеня».

«Вар'яты! — гэта ахвяры дыктатуры грамадзтва. У імя чалавечай індывидуальнасці мы патрабуем вызваліць гэтых катаржанаў уласных пацуцьцяў. Законы не павінны трymаць у вязніцы людзей толькі за тое, што яны дзейнічаюць інакш, чым навакольныя»³⁷.

Выказваныні А. Арто пра тыранічную сутнасць псыхіяtryчных лякарняў і «бясплатную эксплуатацыю права пацыентаў» аказаліся актуальнымі для сучаснай грамадзка-палітычнай і культурнай сітуацыі на Беларусі, дзе ідэя вар'яцтва як сыноніму мастацкага разъяўлення, свабоды творчасці, а таксама нон-канфармізму, непадпа-

³⁷ Арто А. Ліст да галоўных урачоў псыхіяtryчных лякарняў / Пер. з фр. Ю. Барысевіча // Тэксты. 2004. № 1. С. 103 — 104.

радкаванью догмам і стэрэатыпам увогуле набыла пэўную папулярнасць сярод «афіцыйна здравых» літаратарап і мастакоў³⁸. Зайважная ў эпоху рамантызму і арганічна працягнутая мадэрністамі ХХ ст., такая тэндэнцыя ў сучаснай постмадэрніскай культурнай прасторы дасягнула гратэскавых, гіпербалізаваных формаў. Раней праявы вальнадумства кваліфікаваліся падуладнымі дактарамі як праявы вар'яцтва, цяпер жа наадварот: вальнадумцы самі абвяшчаюць сябе вар'ятамі – такім чынам, мяжка паміж гэтымі двумя паняткамі размываецца. Калі дысыдэнтам часоў застою прыпісвалі псыхічныя хваробы, каб прымусова зъмісьціць у псыхлякарню на лячэнне, то прадстаўнікі літаратурна-мастацкай багемы 1990-х гг. апранаюць на сябе маскі вар'ятаў і «псыхічна неўраўнаважаных» выключна па ўласнай ініцыятыве, каб дэкліраваць сваё права на духоў-

ную эмансыпацыю і дэвіянтныя падводзіны³⁹.

Ігар Сідарук у эсэ «Вольнаму – воля?» літаральна гэтак і выказаўся: «Я – Вольны. Бо я – Вар'ят. Мы ўсе Вар'яты... Якія Вырашылі зьбегчы на Волю. Для гэтага зусім неабавязковая пакідаць Вар'ятнью. Дастатковая абвясьціць сябе гордымі і незалежнымі. А горды Вар'ят – як быццам ужо і не Вар'ят»⁴⁰. Зайважым, што эсэ пісалася яшчэ ў 1993 г., калі хворае грамадзтва яшчэ мела хоць нейкія надзеі на выздараўленне. Цяпер жа сітуацыя ў краіне, дзе палітыкі ў імя чагосьці гатовыя «ахвяраваць уласным розумам», усё больш нагадвае тэатар абсурду, а катэгорыя «дисыдэнтства» пры сёньняшній разнастайнасці формамаў супра-

³⁸ Гэтую тэндэнцыю аналізуе, напрыклад, Юрась Барысевіч у артыкуле «Літаратура і шызафрэнія» (Гл.: Барысевіч Ю. Цела і тэкст. – Менск: БГАКЦ, 1998. С. 16 – 23). У якасці аднаго зь яскравых прыкладаў «шызалягічнай думкі» культуроляг называе апавяданье «Выспа» Ігара Бабкова (зборнік «Перад маймі вачыма»), дзе галоўны герой адпраўляецца ў дзяржаўную вар'ятню па ўласным жаданні, але сутыкаеца зь непрыемнай неспадзянкай: яго прымушаюць іграць ролю безнадзейна хврага.

⁴⁰ Сідарук І. Вольнаму – воля? // Калосьце. 1993. № 1. С. 42.

³⁸ У 1930-я гг. гэтае месца, па ўсім відаць, займаў алькагольны дыскурс: уздельнікі нефармальнага літаратурнага аб'яднання ТАВІЗ (Таварыства Аматараў Выпіць I Закусіць) на сваіх сходах чыталі творы, не разылічаныя на афіцыйны друк.

ціву зрабілася даволі размытым паняткам. Калі ў 1970-я гг. на Беларусі дысыдэнтаў сярод творчых людзей можна было пералічыць па пальцах, дык цяпер у іншадумцах апынуўся цэлы Саюз беларускіх пісьменнікаў — да таго ж, той самы, што раней быў афіцыйным...

Аднак скільнасьць да «добраахвотнага вар'яцтва» ўсё ж больш уласцівая незалежным літаратурна-мастацкім і грамадзка-палітычным (калі мець на ўвазе анархістай) колам. Так, за даволі маленькі прамежак часу (сакавік 1998 г. — верасень 1999 г.) на Беларусі адно за адным зьявіліся «абсалютна незалежная газэта» «Navinki» (пазней калектыв яе рэдакцыі заснаваў андэграундную кінастудыю «Navinki Home Video»), пэрформэр-група «Тэатар псыхічнае неўраўнаважанасьці», мастацкая суполка «Вар'яты» і ўрэшце — міжнародны фэстываль пэрформансу «Навінкі», які й дагэтуль ладзіцца штогоду. Яшчэ раней (1994 — 1995) у газэце «Культура» выходзіла «Шыязая старонка» (дзе асобныя супрацоўнікі выдання меркавалі размышчаць «псыхічныя эксперыменты», аднак начальнства не дазволіла⁴¹⁾). Ха-

рактэрныя ў гэтым пляне і назовы некаторых беларускіх музычных гуртоў мяжы тысячагодзьдзя: «Septic Schizo», «Autism», «Апатыя», «Псыхоз», «SuperdebiLs», «Шызы Палесься» і інш., у якіх так ці інакш адбілася псыхапаталягічная тэматыка. Усе гэтыя назвы акрамя ідэі «вольнай прасторы» адлюстроўваюць таксама права творчага чалавека на дэвіянтныя паводзіны і адначасова — іранізаваныне з гэтых самых паводзін, а таксама з магчымай рэакцыі непадрыхтаванага гледача.

У сутуці «флегматычнасьці» й «недзеяздольнасьці» культурнага асяродку (у тым ліку нават нефармальнага) вар'яцтва можа выступаць і сынтонімам... актыўнае творчае працы ўвогуле. «Сёняня мы спрабуем узьняць беларускую культуру, падтрымаць маладое мастацтва, распрацаўваць новыя накірункі творчасці, вывучыць ды асьвяціць неверагоднае й цікавае... Чакаем і прымаём усіх, хто Вар'януўся да стану Неверагоднае працы»⁴²⁾, — так упэйнена й шматабяцальна заявіла пра сябе ў красавіку 1999 г. мастацкая групоўка «Вар'яты», якая мільга-

⁴¹ Гл.: Ю.Б. [Прадмова да публікацыі вершашу П. Мядзведзева] // Тэксты. 2004. № 1. С. 106.

⁴² Вар'яты ў кантэксце адсутнасьці // Соты. 1999. 21 крас. С. 1.

нула і адразу ж згубілася ў сутарэньях менскага андэграўнду. Сваё разуменыне вар'яцтва як зъявы ўдзельнікі суполкі выклалі наступным чынам: «*А ў Вар'ятаў настрой заўсёды ёсьць добрым! І ня можа засмуціць ані дрэннае надвор'е, ані павышэнне коштаў на піва й джын-тонік. Усё таму, што яны – ВАР'ЯТЫ. А гэта так файна – быць Вар'ятам!*⁴³.

Згодна зь лёгікай канцэпцыі вар'яцтва ў сучаснай культурнай просторы, атрымліваецца: файна – быць вар'ятам, але ня файна – быць у вар'янтні. Вар'яtnя за ўсе часы існаванння так і не зъмяніла сваёй сутнасці, і сёньня яна застаецца ўласбленнем няволі, прыгнёту, уціску – гэта такое самае месца маральных і фізычных пакутаў, як турма альбо канцлягер. Але што да выкарыстання топасу «Навінкі» ў назвах, напрыклад, газэты, кінастудыі ці фэстывалю пэрформансу, дык тут мы маем справу са звычайнай мэтаніміяй, калі пад назвой балынцы (дакладней, былога прыгараду, дзе яна знаходзіцца) разумеецца супольнасць яе пацыентаў – і слова, адпаведна, набывае амаль супрацьлеглу сэмантыку: заключаныя ў двукосьце

«Навінкі» ўспрымаюцца як рэзэрвацыя свабоды слова альбо свабоды творчасці. Увогуле, Навінкі – унікальны беларускі топас. Толькі ў нашай краіне гэтае слова асацыюеца з вар'яtnяй (і часта – найперш з вар'яtnяй, а потым ужо – з пасёлкам на ўскраіне Менску), і толькі ў нашай мове магчымая такая гульня словам: *Навінкі* (псыхлякарня) і *навінкі* (размоўнае ад *навіны*) – добрая нагода паразважаць пра вар'яцкую сутнасць таго, што прапануюць нам айчынныя СМІ.

У апошняй гады павысілася цікайнасць і да аўтэнтычнай творчасці сталых пацыентаў псыхлякарняў. Гэта той абсяг літаратуры й мастацтва, які з-за сваёй спэцыфікі трапляе ў так званую «прастору адчужэння», мала вывучаны, але насамрэч можа прыцягнуць увагу ня толькі псыхіятрай. *«Вар'яцтва*, – як пісаў вядомы французскі філёзаф і культуроляг Мішэль Фуко, – <...> гэта ня толькі ўсё, чым бытвалі чалавечай прыроды, але й веды. Веды найперш тamu, што ўсе недарэчныя вобразы Вар'яцтва насамрэч зъяўляюцца элемэнтамі нейкіх цяжкаспасыцігальных, схаваных ад усіх, эзатэрыйчных ведаў⁴⁴.

⁴³ Тамсама.

⁴⁴ Фуко М. История безумия в классической эпоху. – СПб., 1997. С. 41.

Дзякуючы судакрананьням з творчым рухам «Бум-Бам-Літ»⁴⁵, пэўнou вядомасць у вузkіх колах набыў Павел Мядзьведзеў. Цікава, што факт зняволенуя сябе ў вар'ятню гэты аўтар, падобна дысыдэнтам, разглядае таксама як працэс палітычны, як падаўленуе вольнай думкі, уціск супраць съядомага разбурэнья стэрэатыпаў:

Псыхушкі могуць прыняць
Кожнага, хто ўпарты съцвярджае,
Што разум пара вызываець.

• • • • •

У катаўальню псыхіяtry
Патрапіць вельмі лёгка:
Дастаткова адкрыта казаць
Тое, пра што большасць маўчыць.
У вар'ятнях рознага кшталту
Для кожнага знайдуць тайро.
«Дыягназы» ставяць моўчкі.
«Дыягназ» — і ты нішто⁴⁶.

У сваіх вершах П. Мядзьведзеў спрабуе выкрыць «грамадзтва не-вылечна хворае», для якога асо-

ба — вораг і ў якім дыягназ «шызафрэнія» могуць паставіць кожнаму, хто здольны выказаць якія-кольбечы съмелыя ідэі.

Некаторыя аўтары вершаў разглядаюць бальніцу ў Навінках як свайго кшталту курорт, магчымае месца для любоўных раманаў (як з пацыенткамі, дак і з мэдсёстрамі) і разнастайных рэальных і ўяўных подзывігаў. Аднак і тут не абыходзіцца бяз вобразу дактароў-садыстаў і санітараў-кадэбісташ:

Меня в Новинки карета доставила ночью
И два санитара успели ударить по почкам
И вкинули грубо на койку в ту очку
А утром услышал я запах из точки

Пустили в столовку и тут же
раздатчица дала по ручкам:
«Не жри ты, мол, падла, казённую
пайку-вонючку,
Глотай лишь таблетки-конфетки,
да зад подставляй
под уколы-болючки»⁴⁷.

⁴⁵ У 1996 г. бумбамлітаўцы разам з анархістамі меркавалі зладзіць мастацкую акцыю ў рэспубліканскай псыхіяtryчнай лякарні, але не атрымалі дазволу ад гарадзкіх уладаў.

⁴⁶ Мядзьведзеў П. [Вершы] / Пер. з рас. Ю. Барысевіча // Тэксты. 2004. № 1. С. 110.

Вось так малюе навінкаўскія будні паэт і бард Алег Ляўковіч (ён жа

⁴⁷ Левкович О. Человек из Новинок, или Диагноз длиною в жизнь. — Синдромобад, 2000.

— Лёва, Алежык, Аліхан, Карапёк), «заслужаны гісторык сваёй хваробы, рэжысэр-пастаноўшчык, сцэнарыст і выканаўца клінічных карцін», аўтар цыклю «Человек из Новинок, или Диагноз длиною в жизнь».

Калі й распавядаюць аўтары-пациенты пра псыхлякарню нешта станоўчае, то гэта абумоўлена хутчэй іх асабістымі сымпатыямі да канкрэтных дактароў, але не да ўсёй установы ў цэлым, як гэта можа часам падацца:

Новинки — лучшая больница
Здесь вылечат любой порок
у всех приветливые лица
и каждый свой мотает срок.
Кому случится приступ острый
<к> тому кто просто закричит
на помощь прибегут медсёстры
на помощь прибегут врачи
И мне тут нравится конечно
идти на следующий укол
к прекрасной женщине сердечной
которая снимает боль
Она согреет в одночасье
своей душевной теплотой
так дай ей Бог большого счастья
как в этой жизни так и в той⁴⁸

⁴⁸ Асабісты архіў аўтара.

Дарэчы, апошні з працытаваных вершаў напісаны паэтам, які па-за бальніцай ствараў рэчы сапраўды таленавітыя і да таго ж — беларускамоўныя. Вось яшчэ адно съведчаныне таму, што нэрвова-псыхічнае расстройства падрывае творчы патэнцыял асобы...

Ці існуе сёньня ў нашай краіне карная псыхіяtryя, падобная да той, што панавала ў савецкія часы? На думку вядомага дысыдэнта Міхаіла Кукаракі, сёньняшняя Беларусь нагадвае брэжнёўскія часы⁴⁹. Згодны зь ім і Анатоль Сідарэвіч, які ѹ сам паспытаў бальнічнага жывіцца пры канцы 1960-х гг.: «Нельга сцвярджаць, што зараз ужо даўно не савецкая псыхіяtryя. Кадры тыя ж самыя. З той самай падрыхтоўкай і этикай»⁵⁰. Як можна даведацца зь незалежнае прэсы, і сёньня на прымусовую псыхіяtryчную экспертызу пэрыядычна зымешаюць розных асобаў, якія зас্বяціліся ў палітыцы і

⁴⁹ Башынскі Дз. Беларусь нагадвае Брэжнёўскія часы — Міхail Кукарака // http://www.belradio.fm/print.php?type=N&item_id=309

⁵⁰ Былога рабочага лідэра трymаюць у псыхіяtryчнай лякарні // <http://www.charter97.org/bel/news/2006/04/14/lider>

чымсьці не дагадзілі ўладам. Але прадстаўнікоў творчае інтэлігэнцыі сярод іх, здаецца, няма. Ёсьць гарадзенскі апазыцыянэр Павал Езерскі, былы аршанскі рабочы лідэр Мікалай Разумай, кіраўніца беларускага аддзялення расейскага грамадзкага руху «Веча» Кацярына Садоўская, старшыня жыльлёвага каапэратыву з Віцебску Жана Папова... Ізноў прыгадваюцца слоўы Алеся Наўроцкага: «Працуе няспынна лабараторыя».

Сучасныя паэты й мастакі не вар'яцеюць пасъля допытая і катат-

ваньняў. Яны съвядома абіраюць устаноўку на добраахвотнае вар'яцтва, якое часам падаецца ці не адзіным паратункам ад панавання ўсюдыіснага афіцыёзу і постсавецкага кансэрватызму, інсypіраванага сацыяльна-палітычнымі й ідэялагічнымі тэндэнцыямі. «Добраахвотнае вар'яцтва», хай сабе й чыста эстэтычнае, — таксама форма супраціву. Але ні ў якім разе нам ня трэба забывацца пра тых, каму супраціўляцца было нашмат складаней — пра вязьняў турмаў і вар'ятняў 1930-х гг. і пазнейшых часоў.

Віктар ЖЫБУЛЬ — літаратуразнаўца, паэт, удзельнік шэрагу літаратурна-музычных праектаў, пэрформансаў. Аўтар друкапісу «Калі ў хаце дывэрсант» (1996), кніг паэзіі «Рогі гор» (1997), «Прыкры крык» (2001), «Дыяфрагма» (2003).

З КНІГІ «АРЖАНЫЯ ПАЖАРЫ»

Юнацкае

Месяц съцеле ў палёх цемнату,
Далавах рассыпаяцца цені.
Ай, ці дым ці туман на ваду
Пасьцілае кустоў шапаценьне.

І судром назялёнены клён
Стан закінуў над возёрам чыстым,
Каб у прыгаршчах зораў агонь
Расьцярусяць сваім лістам.

А пасъля цалаваць, цалаваць
Сінь вады, што разълілася ў хвалях...
Ү рэчку ўпала лясоў галава,
А мая асмуглелаю стала.

Але ў полі вясна такая —
Скrozь дыміцца чаромхавы пах.
Ах, юнацтва, цябе сustrакаю
І цалую на гнуткіх руках!

Ўсю душу сваю, мары і цені
Аддаю на вясельле вясьне,
Каб і мне, сярод іншых, хацелася
Ў серабрысты рассыпаца сымех.

Каб і мне вось такому караваму
Сэрца можна было рашчыніць,
Дзе юнацкіх пачуцьцяў аравы
Я нікому ня мог супыніць.

Я сягоńня пачу́́

Я сягоńня пачу́́, як съмялялася ты,
Толькі я ўсё імкнуўся маўчаць...
Ты-ж прыйшла, ня ўстрывожыўши шоўк цемнаты,
І прыпала сама да пляча.

Дзесьці скрыпка журыла за сінім вакном...
Мы съмяляліся разам с табою,
Бо я змог разгадаць у ласкавасці слоў
Сэрцу блізкеа і дарагое.

Бо я змог разгадаць, чаму ў очы глядзеў,
Чаму песьціў мой зірк косы русыя.

.....
Дзесьці скрыпка журыла і сыпаўся дзень
Над вакном ў залатэй завірусе.

173

ТЭКСТИ

Сінія завеі

Сінія завеі, белая зіма...
Клічу дарагую, дарагой няма.

Адцьвіла каханая, ой адшалясьцела,
Засталіся толькі на съязжынках цені.

Любая хадзіла раніцою ў поле,
Любая пяяла: «Ясныя саколы...»

Ой пяяла голасна, толькі ужо ня мне,
Цярусіўся з месяцу ў поле белы сънег.

Сінія завеі, у песьні многа слоў,
Каб ды на растаныні сумна ня было.

Каб у час вячорны (так калі цямно)
Ня журыць пра тое, што прайшло даўно.

Aх, ня плачце, вербы

Ах, ня плачце вербы, ня шуміце, клёны:
Восень над Палесьсем,
лістапад...

Дні памчалі жнівень, праляцелі коньмі
З туманамі дзікімі у інакшы сад.

Пасінела неба на расьцьвеце рана,
Вёсламі успыла над вадой зара.
Ах, якая восень, ах, якія раны
На лістох адбіла ліпавая рань.

Хочацца забыцца, съціхнуць асьцярожна
Прытуліцца к любай пад такім дажджком,
А яна:
— Каханы, сэрцайка варожыць,
Бачыш, як зълятае лісьце пад нажом,

Бач якія стаі лісьця па-над гаем
Завіліся ў шуме і ляцяць, ляцяць...
І цалую любую: – Дарагая...
З плеч упалі косы, шалясьцяць.

Гэткую пакорнасъць, любасъць і каханьне
– Любая, ці зможа вецер пагасіць?
У адказ я чую: сэрца хай ня зывяне:
Пад дажджамі гаснуць толькі верасы.

Дык ня плачце вербы, ня шуміце клёны!
Восень над Палесьсем,
лістапад...
Дні прамчалі жнівень, праляцелі коньмі
З туманамі дзікімі у інакшы сад.

Ах, навошта...

Ах, навошта сягоńнячы думы,
Быццам статак белых гусей,
Выгпускаю ў бярозавым шуме
Па распышрсканай сонцам расе.

175

ТЭКСТЫ

Туманамі цвіла, туманамі
На расцьвеце зары трава.
А над мокрымі асеньнімі днямі
Глуха плакала дзесьці сава –

Што даўно адзьвінелі ўжо далі...!
Дзе ты, жнівень асмуглены мой?!
Толькі ясень разьвесіў мэдалі
Лісьця жоўтага над галавой.

Адцьвіло ўсё, таксама і жнівень,
І званец на высокіх градах...
Нівы, ніvy, пад ветрамі ніvy
Асмуглелі агнём лістапада.

Ад таго пад асенньня съюжы
Запалаў адцьвітання агоны;
А пажоўклае лісьце кружыць,
А пажоўклае лісьце — з тугоj...

І цяпер, калі ўвечары часта
Месяц бельлю скрыпіць на вадзе,
Я успомніў мінулае шчасьце
І адцьвіўшую радасьць падзей.

Толькі ўсё гэта ў днёх утопіца:
Што мінулася — сълед замяло...
Помню вечар, з музыкамі хлопцы
Правялі за чужое сяло.

А калі на палёх асядала
Цемната зграяй чорных варон,
Зазывнелі цымбаламі далі,
І прапала сяло за гарой.

Дык навошта сягоньнячы думы,
Быццам статак бляявых гусей,
Выпускаю ў бярозавым шуме
Па распырсканай сонцам расе.

Настроі

Вуліца, ноч, ліхтары, камяніцы,
Жоўты асеньні цъвет,
А можа, усё гэта мне толькі сыніцца
Ў наш непакорны век.

Цені вячорныя леглі асфальтам,
Людзі кудысьці ідуць...
Вечер лісты замятае упарта
Ў чорную грязь і ваду.

Ціш. Агані у пацёмках блукаюць,
Роўна дванаццаць гадзін,
Мне-ж гэты круг уявіўся вякамі,
І месяц, як сонны бландзін.

Сіняе неба убрана прыгожа
Кветкамі зорнай начы.
Сумная ноч, аж павесіцца можна,
Толькі ня знаеш, на чым.

Думы зълятаюць адна за другую
На адзінокі стол.
І месяц ўсё так-жа за ніzkай съцяною
У золаце сыніцца лістоў.

Ўсё перадумана ціха і строга,
Лямпу ахутвае змрок,
А вечер пяе, як жабрак ля парогу
З тых крыжаваных дарог.

На вуліцы тыя-ж агні, камяніцы,
Жоўты асеньні цввет,
А можа усё гэта толькі сыніца
Ў наш непакорны век.

Менск -- 1927 г.

Virelai

Ой, шляхі-дарогі журацца ў прасторы,
А які ўсіх болей -- не згадаць, каторы.
Так і песьня часта зазывініць у полі
А ці-то ад смутку, а ці-то ад болю...

Я ня знаю смутку, калі ў небе зоры,
Калі ветрами стоптаны на палёх куколі.
На усё съмяюся, ня лічу дакоры, --
Так і песьня часта зазывініць у полі.

Тысячы бярозавых лістоў

Вось яна, рыжая восень
З навальніцамі жоўтых лістоў,
Быццам нехта над полем галосіць
І пагібелльлю звоніць дажджоў.

Пажаўцела пад ветрамі поле,
Пажаўцела, і песень няма...
Помню, дзеўчына... высокія таполі
І блакітны над рэчкай туман.

Ах, туман гэты, сіні туман,
Так і горнецца ў сінія вочы.
Гаварыла, што буду сама...
Так звычайна,
А ты — як хочаш?!

А лісьцё залатой саранчою
Так і падала, так і нясло...
Хацелася ціха сказаць: нічога...
Бачыш — восень і колькі лістоў.

Так прыемней у ветравым шуме
Разгадаць, што і ў сэрцы зіма.
Як кахаў... але й сёньнячы сумна
І ласкавасьці тэй ўжо няма.

А калісьці вось тут яшчэ ўчора
Так ззвінелі бярозы і гай.
А цяпер залатой саранчою
Лісьце падае нізка к нагам.

Тысячы іх, звонкі вырай
Узьнімаюць далінамі ўніз,
Быццам нехта разъбітаю лірай
Адпывае мінулыя дні.

Дні красы праляцелі таксама,
А ці зможа іх хто апяяць,
Каб страсянулася сонца валасамі,
Як вясёлая над жытам жняя.

Але ростань...

іду...

пад нагамі

Шум надломаны зыбкіх кустоў.

I хочацца сказаць: дарагая,
Бачыш восень, і тысячы лістоў.

Гэта верасень звонкія стаі
Над вазёрамі ўзвеяў рукой;
Гэта ён у такім адцвітаныні
Вее сіні туман над ракой.

Ад таго пажаўцела так поле
I лісьця стаі — тысячны бунт...
Помню, дзеўчына... высокія таполі...
I ласкавае: не за-буу-дзь!..

Публікацыя Ганны ЗАПАРТЫКІ

Цішка ГАРТНЫ

Я – нішто

Часта ў нутры майм закіпае агонь
Нестрыманых жаданьняў і смаг,
І я страшным раблюсь, як распуджаны конь,
Не магу устаяць на нагах.

Чуйным ветрам вось-вось я гатоў загуляць
І сярдзітым віхром закруціць,
На пузіне сваёй ўсе прашкоды зламаць
І дарогу, як ток, пралажыць.

І што ў съвеце жыве недаступна людзям,
Зд’эцца, раптам я ўсё захвачу,
Адно выберу міг – ды дам волю крылам, –
Як стралой, на вайну палячу.

Але сілы стыхій у прыродзе кругом
Як зъяўлю я празрыста ў вачах,
Ды зраюно іхню моц із бурлячым агнём
Сваіх дробных жаданьняў і смаг, –

Я нявольна тады засьмяюся душой,
Затушыўши агонь нутраны,
Ды спытаю сябе, нібы сам я ня свой,
Ля чаго і на што я гадны?

Будаваньне

Зълітна, згушчана, зъяднана,
Як цамэнтам, прагным пэнтам

Да змаганьня,
Будаваньня

Скалыхнулася грамада

Промэтэем,
Вяліканам
І кранула
З громам, гулам
Нястрыманым
Вадаспадам,
Паднялася

Пяруновай агнявеяй.

І ўздыбіла
Перад намі
Прытаёныя вякамі
Трохвярстовыі хібамі
Хваляй ўзбуранае мора...

Вочы ўгору,
Гучней стукі.

Зълітна, згушчана, зъяднана
Пад націскам вялікана
Стогне, рвецца слой цаліны,
Векавечнае дзянріны,
Загартованым нарогам...

І грымоча бурна, строга
Раскалыханай грамадай
Падлятаючае рэха
Волятвorchага пасъпеху.
Непарухныя пасады
Нікнуць, гінуць, прападаюць...
Толькі вогнішчам палаюць
Разгарачаныя вочы,
Ды ляскоча
Молат важкі сілай грому...
І съмняюцца маладому
Аднаўленню,
Будаванню
Сонца яснага праменіні
Й зор бліскучая мірганьне.

Сымфонія

Мята, рожа, півонь,
Вішань съпелых чырвоńь, —
Пах, мілаваньне!
Ветру повей ў лісткох,
Дрзўцаў ціхенъкі ўздох, —
Рух, калыханьне.
Пчолка, стрэлка мігнуць,
Нітку лёту саўюць —
Струн трапятаньне.
Кропку-коску ў сату
Ўзгледзець і на ляту
Спуск, ападаньне.
Золата-луч пральле
Сонца на ліст, гальле —
Спор, пукаваньне.

Мошка, мушка, жучок
Сонца рвуць касынічок —
Рай, лікаваныне.
Зложены, зыліты съпей
Іх між квятаў, між дрэў —
Жыцьце, іграныне.
Радасьць, ўздым, благадаць,
Прага ў паху растаць —
Вечнасць яднаныня.

20/VI-23
Капыль

Мне ў сэрца раніла страла

Мне ў сэрца раніла страла
І каплю яду зараніла.
Ці знайдзе сэрца маё сілу,
Якая б рану зажыла?

Ці кроў гарачая ў хадзе,
Ў нястрымным вёрткім павароце
Атруты гэтай не звяздзе
З нутра ў халодным лёгкім поце?

І будзе постаць, як раней,
Жывой бурліваю крыніцай
Паіць наніз маіх надзей
І сеяць думкі бліскавіцай?

Я чую-чую, хопе сіл —
Ў крыві гарачай многа жацьця —

Разгорне дух мой цёмны пыл
Пры стрэчы к радаснаму выйсьцю.

Памкне нястрыманай ракой,
Бурлівай хвалю пагоніць
Пазыў да сонца; й буйны бой
Зноў сэрца палкае зазвоніць...

25/VII-24 г.

Адвячоркам

Люблю сачыць, як дзень пагодлівы канает;
І шэрасьць лёгкая над горадам шумлівым
Памерна ў вуліцы глыбокія спадае,
А над мурамі вісьне дымам сівым.

Паветра ціхае паволі рэдне, стыне,
Выразней рэха гулкае ўтуруе;
Гудок фабрычны сывіст зацяжны строма кіне,
Й працоўных натаўп рэзыва, шумна зашнуруе.

185

ТЭКСТ

Драты, што сеткамі крыжуюць вулкі, пляцы,
Губляюць ніткі доўгія ў прысьценных ценях,
І пэнт нядайны цяжкай творчай дзённай працы
Прымоўкне, стуліца ў каменных цесных съенах.

Настрэчу ж месяцу блядому й зорак кучы
Агні электрыкі вакол з акон, з ліхтарань
Паднімуць ўверх прамень сярэбраны, бліскучы,
І зыкі выцісьне дзяўчына на гітары...

Крыху пазъней — і скрэзь жыцьцё, як дым, зънікае,
Адно з куткоў пачуеш парак шэпт шчасльівы...
Люблю сачыць, як дзень над горадам канae,
Летучы ціха к небу дымам лёгкім, сівым!

1/1 1924

З Уладзіміра Рычыёці¹

* * *

Чаму пазбыцца — й рабіць тое --
Прэч няўпэўнены ўлоў!
Я цела меў адно густое
Ды пруткабровую любоў.

Мінуць гады скрэзь гушчу сечкі,
Замерзну ў съюжы сівых плям.
Зялезны зъвер цяжарнай спрэчкі
Ў грудзях сканае ціха сам.

Памру і я. Памрэце ўсе вы.
Ўсяму збываецца чарга,
Ізноў да лёгкага напеву
Вярнецца праўнукаў туга.

Туга ад шчасльця й болі, дніцай
Дасльц веру новую пачуць,
Што машты цененъкіх званіцаў
Расіяй мёртваю плывуць.

186

шэсць
нумар

¹ Уладзімір Уладзіміравіч Рычыёці (сапр. Леанід Восіпавіч Турутовіч, 1899 — 1939) — расейскі паэт і празаік, сябра «Воінствующага ордена імажинистов» (г. Петраград).

Ізраіль ПЛАУНІК

Вечер

Дражніць вечер хмелем,
З днём праводзіць жарты:
Справім мы вясельле...
Гэй-жа, песнью жар ты!
Шугане па рэчцы,
Хвалі паказыча,
То у лес папрэцца,
Гукне гукам зычным.
Загуляе ў жыце,
На мяжу прысядзе...
Зноў давай кружыцца
Па лагу, пры садзе.
Схопіць дзень пад пахі, —
Страсяне праменіні...
Падзухваліць птахі, —
Песняй заструменіць.
Ну і дражніць хмелем!
Жменяй сыпіць жарты:
Справім мы вясельле...
Гэй-жа, песнью жар ты!

То ня сонца заходзіць...

То ня сонца заходзіць, а ружы
Заківалі пляёсткамі ў небе,
Чырвань кідаюць нават на глебу...
То ня сонца заходзіць, а ружы.

Зачарованы палкасъцю ружаў,
Вечер кінуў купацца у хмараах,
Як юнак той ахоплены жарам,
Зачарованы палкасъцю ружаў...

•
Ой цямнеюць, цямнеюць цввет-ружы,
Цені хутаюць неба і поле,
Заціскаюць пляёсткі ад болю,
І цямнеюць, цямнеюць цввет-ружы.

Глянь, загінулі ружы, сканалі!..
Неба пырскае сълёзамі зораў...
Вечер нема прыціхнуў у горы,
І загінулі ружы, сканалі!..

Нешта чую...

Нешта чую, штось сэрца гаворыць
І шапоча, бы вецер бярозцы:
Дарам кінуў ты кветак сузор'i,
Дарам кінуў палеткі у росах.

І шапоча, бы вецер бярозцы,
І шуміць кроў у жылах, як лісьце...
Дарам кінуў палеткі у росах,
Дзе зьбіраў ты праменьні калісьці.

І шуміць кроў у жылах, як лісьце;
Сэрца марыць жытнёвым прасьцягам,
Дзе зъбіраў я праменіні калісъці,
Ахмляяўся нэктарам жыцьця!..

Асеньяе

Нясе ўжо восень смутку шолах, —
І ў шуме зжоўклых лісьцяў
Дыхнула шэраньню наўкола...
Ужо вечер не шугае ў жыце,
А дрэвы згорбіўшыся голіць...
З душы туга расой імглістай
Імжыцца...
Раса душы са смуткам лісьцяў
Ў адно жалобнае спляліся, —
І на зымшалай летнай урне
Кладуць вянок хаўтурны...

*

Але бурлівяць грудзі палкае рабіны,
Ірдзіцца весела агністасе зярно,
У сэрцы полымя гульлівае бурштыніць
І хоча спапяліць і урну, і вянок!..

189

ТЭКСТЫ

* * *

А у смутку задумнага лесу
Марыў шчасьцем каханьня салоўка...
Месяц кудры над рэчкаю зьвесіў,
Нахіліла бярозка галоўку...

Нахіліла бярозка галоўку,
Думы-чары на луг асыпала,
Вышивала палі руњню-шоўкамі,
Завівала расу у каралі...

Завівала расу у каралі,
Прыбірала брыльянтамі неба...
Рыбкі срэбрам у хвалях міргалі,
Засьцілаў берагі пухам лебедзь...

Засьцілаў бераг і лагчыны...
Вечер плаваў у хвалях жытнёвых...
Мы спаткаліся ўночы зь дзяўчынай,
Частаваліся хмелем мядовым.

* * *

Імчацца, як зынічкі, мігцяцца сузор'ем,
Імчацца жаданьні і думкі мае...
Няма раздарожжа, і зыніклі разоры,
І песьня ніколі ня змоўкне... О, не!..

Ці радасць спаткаю, ці смутак нахлыне,
Ці сэрца каханьнем пылае-гарыць, —
Зайсёды мэлёдыша звон срэбна-плынны
Прыгожасці вечнай прыносіць дары.

І гром навальніцы, і рогат машыны,
І ветра трымценъне, і шэпт каласоў —
Сплятаюцца разам, як лісьце шыпшины,
І вабяць-чаруюць сугуччам, красой.

І росьцяцца песьні, як ружы, лілеі —
То кволы, бы росы, то востры, бы меч...
Вітаньне пралескавым, сінім завеям!..
Вітаньне і зорнай, марознай зіме!..

Укладаньне Віктара ЖЫБУЛЯ

ЛЁГАСУСЬВЕТ МІХАІЛА ЯКАВІНА

Міша жыве ў інтэрнаце для людзей з парушэннямі апорна-рухальнага апарату. У яго — атэтоз, гэты дыягназ я вычитала з яго вершаў, магчыма, ён недакладны.

Атэтоз

Яна так гучна засымялялася
Ад выгляду атэтоза майго.

...Няма яе! Няма атэтоза!
Я праста скаланаюся
Ад съмеху, съмеху,
і толькі ад яго.

...І съмех астральны незабудкі
Пэрлавым рэхам адорыць.

Атэтоз (ад грэч. *Athetos* — няўстойлівы) — адвольныя стэрэатыпныя рухі ў выніку запаволеных танічных скара-чэньняў мыліцаў, калі закранутныя падкоркавыя аддзелы галаўнога мозга; від гіперкінэза.

Яму — пад сорак год, у ягоных жыцьёвых варунках узрост не мае значэння. Лёс у такіх людзей, як Міша, прыкладна ва ўсіх аднолькаўы: дзіця-дзіця, потым яму спаўняеца васемнаццаць, і яго пераводзяць зь дзіцячага інтэрната ў дарослы, каб пражыць нейкі час, і заставацца саракагадовым, і сканаць, так і не дацягнушы да сарака год.

У Мішы наагул нічога няма, акрамя вершай, якія ён выбівае адным пальцам на друкарцы. Гэта калі не лічыць каляску з маторчыкам, якую падараў нямецкі валанцёр. Яшчэ калі-нікалі сініцы залатяюць у кармушку, прычэпленую да шыбаў.

Бегла дзеўчына,
Упала дзеўчына,
Зьбіла ножку сваю...

...Яна съмяялася...

А я сядзеў і плакаў,
Таму што ня бегаў
Ніколі

Ён насамрэч лічыць сябе паэтам, нават больш, мэдыюмам. Што Міша наагул ведае пра жыцьё — боль, адзінота і зьдзек, — мо гэтага дас-

таткова? Абрадаваўся, калі і назвала ягоныя вершы нечалавечымі. А якія... боскія? Ня здолела сказаць праўду, што для мяне за гэтым вызначэннем прыхаваная іронія: паэзія большая за мэтафарычнае пісьмо. Перакручаная літаратура ў манеры Міну Друэ?

Выпрастала ў яго гэтыя съпісы, яны мяне захапілі: абрадавалася, што знайшла ў яго творчасці сюрэрэалістычную машыну, што выпрацоўвае тэксты. Але ж яны бясконцыя. Мішына съядомасць у палоне сінтаксісу.

Аскетычнасьць гіпатэзнасьці

Дагледжаная вясёлка нэйтроннай прывабнасьці
У нэйтроннай заслоне космаса дар.
Жаданая вера рэхам гарманічнасьці
У райскай сарамлівасьці аскетычных чараў.

У ашалелых гіпотэзах Сусьвету
Мне мроўся лёсу съятляк.
У аморфным гіпнозе крытычнага Сусьвету
Я на съмех немаўленчы дзядок.

22.01.05

Няволя стомленасьці

Я стомлены ад проблемаў, ад нянавісьці,
Ад зрады, ад згоі...
Спаганяльная вытанчанастьць
Патуральны жорсткасьці
Прагматычна мардуе
Помстлівасьцю няволяў.

Я стомлены ад кахраньня, ад справядлівасьці.
Ад абяцаńняյ і пралётных кры́удаў.
Толькі съмерці прамянёў узьбежнасьць
І незабудка ўзаемных перамогаў.

14-16.08.04

Рай лілейнасьці В.А.А.

Маё ўдзячнае шчасьце
Ўсё-гэта сумленнасьць твая.
Мае астральныя казкі
Ўсё-гэта пяшчота твая.

Прамяні жураўлёвых летуценъняў
Даляглядны парадам сініц.
Лілеецца эра эпохі ўспамінаў
Уваскрасальнага раю вянок.

15.06.05

Плач цяжкасъці

Астральна плачуць усе анёлы
Ад таго, што мне так цяжка.
За сорам, за ганьбу ўсім анёлам
За душу маю цяжка.

195

ТЭКСТЫ

Якія шчасльвия ў Rai былі анёлы
Яшчэ цалком безъ мяне.
Дзеля чаго ж цяпер гэтая вечныя анёлы
Ўсё плачуць у сораме за мяне.

12.02.05

Ланцугі рахманасыці

Паміж добрымі маімі сябрамі
Я б не хацеў ведаць сябе.
Толькі анёлы ў ланцунах неба
Аўтарытэтныя для мяне.

Сяброўская рэдкасъць у дзіве
І ад парадаў сумленьня хаўрус.
Зноў жа анёлы ў дзіўным пачуцьці
Аўтарытэтныя клопатам ланцугоў.

27.01.06

Узьбежнасъць Абсалюту

Да кванта, да болю, да думкі
Ідэя сэнсу — дабрыня.
Да веры, да шчасъця, да гонару
Ланцугі сумленьня — заўжды дабрыня.

Усё бязважкае, Усё насланьнё,
Усё, што нам даруе лёс...
Малітва выпечаная, любоў сусьветная —
Усё толькі адно: ДАБРЫНЯ!

27.10.04

Узьбежнасъць дзівоты

Верай мне ластаўка мроілася ў казцы
Неспадзеўкай элітнага мора.
Кур'ёзна лёсам у эфірным марозе
Палярна праўдзівя я адныя гілі.

Дзень зачаліўся аб сумёты
І зваліўся за кругавід....
Калісъці мне падабалася ластаўка ў дзіве –
Цяпер жа любыя адныя гілі.

27.10.04

Рэха парадаў

Не дапамогі. Не сяброўства. Не ўсьмешкі.
Толькі парады астральныя адзіноты.
Далікатнасъць. Сарамлівасъць. Самота.
О, рэха стомленай годнасъці.

11.03.05

Эсхаталягічнасъць сымпатычнасъці

Маё камэдыйнае гора
Усё-гэта жорсткасъць твая.
Мае скарочаныя гады
Усё-гэта нянявісъць твая.

Увесь космас для мяне – катастрофа...
Спраўдзіліся жаданыні твае!
Замяшаныне усіх эпітафій
І ёсьць суцяшэнныні мае...

197

Т Э К С Т П

20.11.04

Узьбежнасьць сэнсу. Мэдыцына

У сэнсе астральнага Сусьвету
Усё — дыханье, усё — душа.
У радасыци мілай сымпатыі
Адно Анёлы, адно Дабрыня.

У адпаведнасьці добраій чароўнасьці
Палягае мара.
У адпаведнасьці асабістай съядомасыці
Палягае лёс.

05.01.05

АФАРЫЗМЫ МІХАІЛА ЯКАВІНА

Космас сэнсу

Прывабнае адчуваньне абарончай уваскращальнасьці прызначальна старальна сарамлівым клопатам сэнсавай дабрыні.

Гармонія ўваскращальнасьці

Прызначальная гарманічнасьць сэнсавага адчуваньня па-абарончы прывабная катэгарычнай уваскращальнасьцю цудоўнай сымпатычнасьці.

199

ТЭКСТЫ

Космас прызначэння

Сэнсавая ўваскращальнасьць гарманічнай жаданасьці цудоўна сымпатычная спавядальны справядлівасьцю прызначальнага адчуваньня.

Космас захапляльнасьці

Сэнсавае заступніцтва захапляльнага шанцаваньня настальгічна аўтарытэтнае прызначальнай дапамогай асторальны справядлівасьці.

Фэтышызм адшчапенства

Снабічна амбіцыйнасьць скэптычнага фэтышызма ніглістычна фатальная антаганістычнай спэкуляцыйнасьцю адшчапенчай настальгічнасьці.

Фэтышызм зайдрасьці

Інфантыйльная гістэрычнасьць зайдроснага фэтышызму старанна раздольная спакулівай экзэкуцыяя прывабных прэтэнзіяў.

Эксплюятацыя абсурдам

Настальгічная нясьмеласьць суцяшальнай аксілятічнасьці аналічна абстрагаваная крытычнай эксплюатацыяй заахвочвальнай абсурднасьці.

Сарамлівасьць стомленасьці

Сарамлівая стомленасьць спавядальний астральнасьці прадбачліва асабістая суцяшальным дараванынем абарончай чароўнасьці.

Эпікрыз абароны – паданыні суцяшальнасьці

Абарончая сарамлівасьць тужлівой суцяшальнасьці памысьліва далікатная настальгічным прадбачаньнем даравальных паданняў.

Адчуванье суцяшэнья – сарамлівасьць

Малітоўная суцяшальнасьць здумленчага шанцеваныя па-райску спагадлівая сэнсавым фэтышызмам пазыковай сарамлівасьці.

Забавы эксплюятацыі

Прыгонная дэмакратычнасьць камуністычнай забаўляльнасьці сацыялістычна прывабная капіталістычнай ахвотай эканамічнай помстлівасьці.

Захапляльнасьць ісціны

Паданыне доўга захапляльнай ісьціннасьці ў патрэбе трагічна крытычнае сэнсавай астральнасьцю занепакоенай справядлівасьці.

Захапляльнасьць неспадзяваньня

Гнаселяягічна заахвочвальнасьць рызыкоўнай дэанталягічнасьці не-спадзявана дзвіосная сэнсавай ста-раннасьцю нябеснай расошы.

Выпрабаваныні радасьцю

Астральная пажаданнасьць гіпната-чнага дзіва па сэнсе щасльвай малітоў-най парадай неспадзяванай радасьці.

Гіпотэзы заблыта-насьці

Заблыта-ная недасканаласьць прыгнечанай засмучонасьці праблематычна палкай гіпната-чнымі ча-рамі мяцежнай пакрыўдженнасьці.

Забабоны нэндзы

Рэпутацыйная пажаданнасьць ад-казнай сціпласьці аксілягічна ры-зыкоўная забабоннымі гіпотэзамі астральная нэндзы.

Зайздрасьць эгаізму

Вядомая зайздрасьць пеставаных пратэстай эгаістычна эпатажная ам-

біцыйнай дэсэртнасьцю прагматыч-нага фэтышызма.

Лісьлівасьць пацешнасьці

Патуральная лісьлівасьць спэкуля-тыўных насалодаў па-дагледжанаму выгодная насымешлівым фэтышыз-мам пацешнай няшчырасьці.

Кляўзы ідыятызму

Нядбалая наравістасьць зънева-жальнай адданасьці ідыёцкі кляўз-ная пустой заўздрасьцю заклённых меркаваньняў.

Імунная аксіялёгія

Імунная астральнасьць клапатлівай аксіялягічнасьці ў радасных мерка-ваньнях уваскрашальная натхнё-най адданасьцю аскетычной ста-раннасьці.

Пазыка парадаў

Імунная астранамічнасьць стра-хавальней дзяжурнасьці сьвета-поглядна ўяўляльная прызначаль-най адданасьцю пазыковых па-радаў.

Забавы аналіза

Сэнсавая страхавальнасьць гна-
сеялягічных паданьняў аналітычна
адданая здумленчым пераконвань-
нем прадбачлівых гіпотэзаў.

Парады сарамлівасьці

Аскетычная стараннасьць парадаў
сарамлівасьці ў страхавальнай па-
зыцы змысьленчая съціснутай мер-
зълякаватасьцю танальнай спагад-
лівасьці.

Студзень – сінегдань 2003

*Пераклад з расейскай
В. МАРТЫНЕНКІ*

202

нумар шэсць

ДЗЁНЬНІК

красівік 2007

мне съніўся сон быццам бы не актавая заля казіно
прыйшлі студэнты і студэнткі і яны

кажуць пакажы карты быў не туз не кароль не карале-
ва я паклаў карты я спачатку

раскрыў карты і па картах яны даведаліся, якія люблю
кнігі і якую люблю музыку я

люблю размаўляць са студэнтамі

Ён зъбираўся падарваць Нью-Ёркскую фондавую біржу
будынак эмпайр стэйт білдынг

на манхэтане панамскі канал біг бэн у лёндане і аэра-
порт хітроў самы высокі

будынак з лі а сірс таўэр у чыкага забойства презідэн-
тай Картэра і Клінтана лідара

Пакістана ПэрвезМуршаррафа шэраг амэрыканскіх а
эс лідараў аль-каіды потым вось што

здарылася калі я пішу працяг яна я з паперы рабіў кар-
ты потым пісаў тэлефоны

і свой вольны час калі б у нас быў публічны дом ядзе-
лю стаіць дзяўчына даў ёй тэлефон свой

Павал ЯКАЎЛЕЎ

203

ТЭКСТИ

я не ведаю як зразумець гэты
верш які напісала мне памятаю ба-
буля вось зараз

напішу верш у той дзень нарадзіў-
ся Паша ў той дзень мы перамаглі
шляхі вось трэба разабрацца

ў гэтым пытаныні каму адносіла
словы мы перамаглі шляхі?

Я гэтыя нататкі аддам студэнтам
можна чытаць як дзёньнік калі
каму спадабаецца няхай

скануюць на прынтары і пакінуць
я дарую я ня ведаю можа аддаць
студэнтцы ці студэнту я
сам у гэтым разупэўніўся

Грузінская групоўка з'яўляецца са-
май шматлікай сярод этнічных
арганізаваных злачынных (азс)
дарэчы нават вэтэрраны МУС не па-
мятаюць каб каб на
рабінзона калі небудзь замахвалі-
ся стралок кінуў пм і на месцы зла-
чиства і
схаваўся

Калі ў вас сур'ёзныя стасункі вас
чакаюць сваркі і непараразуменіе
калі вы самотныя гэта

ня лепшы год каб распачынаць ста-
сункі сфакусуйцеся на іншых нам

будуць на вялікдзень даваць булкі

недалёка чакала машина няглед-
зачы на сур'ёзныя раны і арбулі і
карапецыя здолелі выбрацца з ма-
шины аўтааматар які капаўся побач
загрузіў іх у сваё аўто і адвёз у
лікарню карапецыяна

я заўжды прашу ў Волі прынесь-
ці газету з рук у рукі мне таму па-
дабаецца гэтая газета з той

газэты можна знайсьці знаёмст-
вы я бачыў у газэце намаляваная
дзяўчына і напісаны патэлефануі

ну за тэлефон трэба плаціць я
прашу гэтую газету яшчэ папрашу

газету трэба пазбаўляцца ад ха-
ласьцяцкага жыцьця я памятаю як я
пазнаёміўся са студэнткай яе

клікалі Аня я даў ёй тэлефон ну
яна ні разу не патэлефанавала я ча-
каю студэнтаў. Калі яны прыдуть у
актавую залю

я чуў па тэлевізіі калі павесілі са-
дама хусэйна адзін хлопчык пагляд-
зеў на катаванье і

павесіўся вось што адбываецца ў
свеце колькі людзей гіне ў Іраку
яшчэ будзе вайна ў Іране

ў гэтым вінаваты

я пасъля вялікадня еду на экспкурсію ў Барысаў я ні разу ня быў на салаўках я быў у Жыровічах

студэнтам будзе цікава пачытаць мой дзёйнік няхай забяруць на заўжды я дарую як падарунак

яшчэ буду пісаць да канца

я калі паеду на экспкурсію я сышытак аддам Насьценцы на захаваньне я хутка скончу пісаць я

памятаю ў мяне працуе знаёмая лекарка Вольга Ўладзіміраўна я калі зраніцы і ўдзень буду пісаць

Я скончу свой дзёйнік калі б дырэктар яшчэ паставіў музычны аўтамат я так чакаю

сустрэчы са студэнтамі так хочацца пабалбатаць і аддаць свой дзёйнік

Здзяйсніваю ўдзень ў суботу ў яе спытаць калі прыйдзе Воля я сушуму я хачу зь ей

пабачыцца вось і ўсё я люблю маляваць

Гэта ў мяне апошні запіс як ка-
жуць я сканчваю можа быць у гэты
пандзелак

будуць прыходзіць студэнты на практику сёньня дыскатэка 15 нядзельную школу 12 прыедзе тата

Я не ведаю ў які дзень прыедуць студэнты я зайду да Насьценкі і спытауся я дзень мы едзем на 2 дні на

экарусы заўтра прыйдзе Даша мы будзем маляваць

Тут будуць не толькі запісы ну малюнкі таксама можна скапіяваць увесь мой дзёйнік ад мяне са студэнтам я вам аддаю

я ведаю гэта можа зрабіць і павесіць Лявонаў я напішу і аддам яму Лявонаву сёньня мне трэба

патэлефанаваць дадому я зайду да Насьценкі ўвечары

я намаляваў таксама можаце сканаваць я дарую ад Пашы пра каханье я захацеў намаляваць сёньня прыйдзе даша заўтра едзем на экарусы на экспкурсію

я аднойчы падышоў да Натальлі Мікалаеўны і спытаўся ў вас ёсьць фільм 9 з паловай тыдняў яна

адказала табе рана глядзець гэты фільм калі б на вялікдзень прыехала Насьца

Вось і ўсе заўтра вялікдзень як усё хутка бяжыць у жніўні мне 31 год я 1976 году сёньня прыйдзе

Даша можа пасъля абеду мы будзем малываць

потым калі 12 прыедзе тата ён мне скажа калі дадому калі б напісаць абвестку і каму

даюць пропуск павесіў было напісана вось што жадаю пазнаёміца са студэнткай ці дзячынай

напісаць тэлефон

Можа мне пашанцуе я намякаю на размовы са студэнтамі калі яны прыедуць я памятаю быў

на першым паверсе яны часта прыходзілі гэта апошні запіс у сыштку

гэта будзе ў мяне апошняя страница майго дзёныніка. Яны ў вольны час будуць чытаць потым

скануюць на прынтары ім спада-баецца

Мая самая любімая тэлевізія і ка-нал дома ў нас сатэлітавая я люблю ізраільскі канал

заўжды ўвесь час навіны калі я слухаў навіну як у іраку сабраўся натоўп людзей і падарваўся

у машыне съмертнік

я не ведаю чаму я прапусциў ша-нец калі я зь дзядзькам дзімам ехай у аўтобусе я ня здолеў

пазнаёміца зь дзячынай яна сядзела насупраць мяне

артыкул

Мажхамэд скардзіўся што адразу пасъля арышту ў 2003 годзе агэнты ЦРУ катавалі яго.

Ці можна пасъля гэтага веры-ць усім

пераклад з расейскай
В. МАРТЫНЕНКІ

Павал Віктаравіч ЯКАЎЛЕЎ, нар. у 1976 годзе. Піша вершы і прозу. Слухае Depeche Mode і Bon Jovi. З дзяцінства жыве ў пісіханеўралагічных установах.

ЖЫВЫ ДЗЁНЬНІК

16 сакавіка, 2007

ВА-КОЛ!

калі б мяне спыталі ў чым мае праблемы
я адказала б – у маёй сям'і,
у майм доме, у майм унівэрсітэце

я абвінаваціла б іх
проста ў залішняй блізкасьці
халернай інтымнай блізкасьці
глухой, як цяжкая раніца на
аўтазавадской голі мэтро.

14 сакавіка, 2007

прачынаюся так, нібыта ныраю ў нябелае вушка ўнітаза.
уздымаюся, як народ, як хер – моташна й недарэчна

13 сакавіка, 2007

учора ён быў проста «анямічнае дзіцця»

СЯОЧЫ
207
ТЭКСТИ

у мамы шызафранія, у юры шызафранія, у таты вялікія праблемы. тата і мама часам забываюць пакарміць юру. часам юра ня хоча есьці або ня можа

сёньня

юра, давай почитаем... ну... м-м... а паляровыя літары.

цяжка вельмі цяжка дыхае. парэзаныя расколінамі вусны акантаваныя бельлю. хочу дакрануцца сваімі да яго ілбу. адварочваецца. а па маёй шчаце сълізгае тугая съпёка. прыкладаю далонь да грудзей — запаленые лёгкіх. ніякай панікі, толькі злосьць. у інтэрнаце сёньня ані лекара ані медсястры

маленьki

спрабуем укладацьці ў ложак ускоквае стаіць малюхнымі ножкамі на ледзянай падлозе празрысты трывожкны яму кепска вельмі кепска вельмі і ніводнага слова. раптойная ўсымешка — сутарга. дзіцяці кепска дзіцяці кепска. зноў укладваем у ложак. съцягвае коўдру мітусіцца згублены худзенькі як павучок. прыціскаю яго да сябе. але маё вялікае моцнае цела нічога ня можа зрабіць.

прыходзіць бацька, чорныя як баньшы. прашу абавязкова затэле-

фанаваць. глядзіць на мяне невымерна спалоханымі няшчаснымі вачыма. ведаю гэтыя вочы. у калідорах аднаго дому надта часта бачыла іх.

юру апранаюць. яму ехаць аўтобусам дадому. доўга. у яго запаленьне лёгкіх, авітаміноз, анямія, дзіцячая шызафранія і хрэн ведае што яшчэ. мне ехаць дадому на мэтро. усю дарогу думаю што юра можа памерці праста можа памерці

прыядздаю дадому

учора съмешныя чалавечкі пясочылі мяне за пахаваную на выходных сямейную годнасць. мой сябра спрабаваў паставіць мяне на мейсца хуткімі і трапнымі ўдарамі скарыстоўваючы сваё цела як аргумент а маё як сродак

11 сакавіка, 2007

раніца — аплявуха за нач ён сказаў што не адчувае цела што мяне не было

цела?

я не адчуваю свайго сэрца, маленькі

19 лютага, 2007

дзяцей пізьдзяць
дзіця зь дзіцячым царабральным
паралічам зноў лётае па клясе зъ-
біваочы крэслы
і ведаеш аб гэтым даўно і ўжо ні-
быта трэба прызвычаіца да зъбіць-
цяў, да элітэтаў, да крыкаў пэдаго-
гаў-наватараў

калі прызвычаюся забейце мяне

слушаю норму. гэта супакойвае
вось цяпер чарапіца ўзыходзіць
на вогнішча. посьпехай

пакуль усё добра. зы мною і з
нормаю

лёгкая закаханасць яшчэ не
сышла але кастэтныя рэаліі зъ-
міксуюць яе з лайнам

пізьдзяць дзяцей. зноў
не кранае танідзакі й японскія
прывіральні
на хуй панк-рок
лібіда плавіцца

ГЛЕБ

...иди сюда, я сказала! иди сюда!
ты что? совсем уже... а матери
пофик, устраивает свою личную
жизнь, не смотрит за этими уро-
дами. я сказала! ну, поплачь, поп-

лачъ. давно в больнице не лежал? я
позвоню матери... все психи... пост-
той, постой...

дети, посмотрите, есть сегодня
доктор? идите строиться, чего вста-
ли?!

— глеб, хочешь яблоко?

— нет. — гарохавыя сълёзы пада-
юць на парту

— может ты и прав. оно невкус-
ное. — працягваю грызьці яблык,
раблю выгляд што ўсё ў парадку

— да ты садись. точно яблоко не
хочешь? могу оставить

— нет. — махае галавой. — нет.

— мінае хвіліна. сяджу поруч і да-
яджаю яблык

— знаешь, а я однажды разбила
окно. — бачу не патыліцу а про-
філь

— я хотела словить осу. думала,
что она может всех покусать и раз-
била окно

— как? — на мяне глядзяць два
блакітных вока

— ну, прижала ее полотенцем к
стеклу. а стекло и выпало на ули-
цу. — падрабязна тлумачу. — а по-
том пряталась в сарае. очень долго.
между ящиками. конфету хочешь?
хоча

дастаю карамельку
— а чега она такая? — карамелька колеру яго вачэй
— ну, конфеты ведь разные.
кладзе ў рот. здаецца нічога, пайшла.
— а что там было? в коридоре
— ну, достали...
— так всегда бывает когда много людей вместе...они тоже разные, как конфеты. вот и ругаются загінае краі фанціка
— артіна получилась. можно срисовать.
— дай-ка мне. теперь я. — складаю, адрываю край. зноў складаю. базавая фігура «зъмяя». выгнуць краі. адваротны «выгін». японцы памерлі б ад жаху
— это самолетик
— нет. — раблю з фанціка качку. атрымліваеца несамавіты сіні ка-чар з памятымі крыламі
— уточка!
— ага.
— она может летать.
— нет, наверное. попробуй. — кач-

ка нібыта лятае. таксама спрабую запусыці — плюхаеца на парту. — н-да... плавать она лучше будет. вот так, — выпростраю крылы качкі. — можно попробовать дама в ванной. попробуй, а завтра мне расскажешь. хорошо? хавае качку ў кішэню
— можно в ... — згубіў слова. паказвае на тазік у якім растуць кактусы — в миске?
— да... а можно сделать большую утку... вот такую... или пеликана. — паказвае рукамі ў паветры — точно, она будет хорошо плавать. нужен большой лист бумаги.
— из газеты?
— нет, нужно плотная бумага. как в альбомах.
— у вас есть?
— есть.
— принесёте?
— принесу.
зарааз мне не да прыгожага пісьменства. зноў пізьдзяць дзяцей і паперу я дакладна прынясу

Пераклад з расейскай

Захар ШАРАНГЧИ

* * *

залізываюць раны бязглуздыя ворагі
квадраты ператвараюцца ў прыкольныя колы

* * *

не трапляй пад блакітныя прамяні
муруй сваё каханье як цагліны
не забывай каню падкінуць съвежай траўкі
сустрэнеш пасланца — разъняволься і маўчы

не ведаеш як лячыць — тэлефануй лекару
у стасунках не давярай мару
расьціш расьліны — уключи ўсе лямпы
і не сумуй, калі я аддляту

* * *

памылка — і не бачна ног, не чуваць галавы
адразу бегаюць вакол съляпяя маладыя львы

* * *

...некта памрэ
у запале пагоні
ў аўтамабіле, які гарыць
некта памрэ
у запале пагоні
будзе рыцца ў попеле і пыле
а некта палюбіць жыцьцё
і будзе піць зъ яго фантана
які б'е не слабей
за лавіну што ляціць з гары!

* * *

я жадаю назіраць
адкрыцьцё каробак
і аказваць пры гэтым
неабходную падтрымку

* * *

212

нумар шэсць

chariots

- ці думаў ты калі-небудзь, што будзеш кіраваць фургонам?
- не. не, але і пра тое, што буду кіраваць вогненнымі калясьніцамі, таксама ня думаў. аднак жа буду.
- а каб кіраваць вогненнымі калясьніцамі, патрэбныя правы кіроўцы?
- канечне, патрэбныя. і экзамэн вельмі строгі.
- а перараздаваць можна?
- можна! колькі заўгодна можна перараздаваць.

* * *

атрымана — адпраўлена — чакаю
цярпіва зь нецярпеньем чакаю
чакаю на яго — яно прыйдзе — толькі вельмі чакаю
згодны чакаць два тыдні
і больш таксама згодны чакаць
чакаю сёньня, чакаю ўчора, чакаю з раніцы і да раніцы
чакаю што так і чакаю што не
үтульна сяджу ў чаканьні пад сасной

* * *

...you said some have to die so others could live
so i'm here smilin' at whatever they showin'
on that TV you watchin' from nine to five
and i'm glowin' in front of that mirror knowin'
i made it out of the bluff alive...

* * *

як я магу з вамі нечым падзяліцца
калі думкі высылізываюць з рук нібы аскепкі льда
а перад вачыма карцінкамі тэорыя адноснасці

* * *

der himmel über atlanta

washed upon
desert shores
of your suburbs
again and again
and again

roaming desperate
main strips of Buckhead
amidst hordes of undead
on a soul shopping spree
of a Saturday night

watching the most
precious one
of your peaches
loose her blood
sweat and sneeze
on a bright hazy morning
one too many
again and again
and again

saying farewells
to the cream of your children
that have chosen exile
over the bliss of your skies

* * *

мо яно здарылася з-за дажджу
а мо з-за з'едзеных забароненых цукерак
але размаўляць нам з табой пра гэта нельга
будзем рабіць выгляд, што нічога няма

* * *

do it slowly man
a race car driver
a friend was

and also
some gorgeous
white women

would not jump
from this jelly
into that jam
for ever

* * *

bamm! and it's dying
into one thousand little seahorses
bleeding open all over the place

* * *

дома, мы ўжо дома
мы не былі там ні-ко-лі
дзъверы, вокны
срэбныя правады

* * *

я вясёлы, ты — самотны
ӯё вісіць на валаску

* * *

guide and protect us
kar-ma-giddeon is here
eyes can't see
ears can't hear

no love here
and no love there
hearts beat cold
everywhere

* * *

death by watermelon

съмерць ад гарбуза
прыходзіць як крылы
і ўсе люстры навыварат

* * *

я ляжу на падлозе
мае рукі ў крыві
ты ваюеш са мной
у цябе няма любvi

таму што ў нечым ты ідыёт

* * *

усё панеслася машынамі ў глыбіню сонечных дарог
і съвет стаў ператварацца ў адзін вялікі пірог

* * *

тлумачальная

вось зноў забілі тазам
і зноў ня бачна вокам
мілы анёл, выбачай
вельмі ліпкія яны

* * *

д'ябальскія дзеци
спяць з широка расплюшчанымі вачыма
і ніколі
нічога
не забываюць

* * *

матылі глядзяць як лісты гарашъ
час падае аглушальнымі камянямі
лета непазыбежна расьце

* * *

усьмешка застыла ў лісьце ў лесе
яны распляскалі, але я данясу

* * *

я сыходжу за мяжу
і больш мне
гэтая зараза
не прымроіца

* * *

15-ты гном

я ў хуткім часе здаў, як пятнаццаты гном
і быў перацягнуты быццам

* * *

кропка пастаўленая
час забіты
глядзець — атрута для сквапных вачэй
у вакне краты
і дзъверы зачыненыя
ніхто не ўзгадае цяпер пра нас

* * *

Як забітая пластмасавая лялька
Мёртвая без усялякай меры
Не зъмяя на шыі — вяроўка
Бляшанка з надпісам агіда
Пільна вачыма ловяць
Пакрыху забойства паперай
Няма на мапе такога месца
Размаўляць са мной — словаў ня хопіць

* * *

though he's been gone these seven years...

зноўкі адчыненая мэталічная лядоўня
як бы чаго дурнога ня выйшла
працягваць гэтую бясконцу куцьцю
нё мае ўжо ніякага сэнсу

раты адчыненая кракадзілай
галовы незалежных зъмей
нешта пэўна зноў ня склалася
і я сыду адсюль як мага хутчэй

* * *

я праехаў паўз твой дом з памылкамі
ў мяне ў вушах звінеў тэлефон, а ў кішэні іншы маўчай
я гэтую песнню буду слухаць да самай съмерці
на сонцы будзе бардак, а на гарышчы кветкі
некта выправіць усё гэта, толькі не я і не ты

* * *

burn it!

...так што ўзважце яго на знёмых жалезных вагах
адбярыце рабочы прыбор, заглушыце сігнал
і цягніце хутчэй на законны вясёлы агонь —
гэтую штуку даўно ўжо зноў час памяняць

— я даведаюся пра ўсё гэта з такога вакна
за якім надоўга не чуваць, не відаць,
і нават няма сэнса шукаць...

* * *

219

— ТЭКСТЫ

падаюць гэтыя слова як з неба сланы ў дождь на мяне
і ўбіваюць у зямлю незваротна ўвесь гэты час такая лухта

пераклад з расейскай В. МАРТЫНЕНКА

Захар Лявонавіч ШАРАНАГІЧ нарадзіўся ў 1975 годзе ў Менску. Вучыўся ў пачатковых і вышэйших навучальных установах. Граў на бас-гітары ў легендарным менскім гурце «Цяжкія Хмары» да 2002 года (тады гурт і сканаў), пасъля чаго з'ехаў за мяжу і вандраваў па краінах Эўропы ды Азіі. У 2005-м вярнуўся на радзіму. Жыве ў Менску. З. Шаранагіч ляжаў ў псіхіяtryчнай лякарні «Навінкі» з дыягназам манікальна-дэпрэсіўны психоз.

Яўген БОНДАРАЎ

220

нумар шэсцьць

«СПРАВАЗДАЧА У АДМІНІСТРАЦЫЮ ПНІ №3»

Папрасілі мяне распавесьці пра вас...
Усё з ахвотай магу распавесьці!
Колькі тут я ўжо не заплюскаю вачэй,
Каб даведацца праўду пра вас!

Пра сябе вам лагодна прызнаюся:
Спэцагентам служу я ў ААН!
Я выведнікам там называюся
(Вы ж скажаце: «Проста шпіён!»)

І вось мыўся спакойненька ў бане я...
Мяне шэф выклікае тут у спэцаддзел:
«Вось стары, табе супэрзаданьне!
У цябе абавязкаў ўсё роўна няма».

А кампутар адзін аж заходзіцца:
«Асяродак тут съпее вайны!»
Лініі напругі сыходзяцца
Ў адным пункце далёкай краіны!

Зъ «меху» та «голкі павылезнлі»...
 (Вушы ёсьць нават у глушца!)

I ракеты ня ўсе яны вывезлі!
 Нешта прыхавалі, цішком...

Беларусь. Горад Менск у ёй сталіца.
 (Праходзіў там нядайна парад)

Пры сталіцы стаіць псыхлякарня;
 Пры лякарні стаіць інтэрнат.

Не дарэмна аддзел наш стараецца, —
 Пралічылі мы там кожны мэтар!

У інтэрнат гэны ўсё ўпіраецца, —
 Там знаходзіцца «эпіцэнтар»!

Ворагаў меней ня стала — іх зграй!

Час не чакае і трэба съпяшацца!

Вылятаеш спэцрэйсам і сёньня ж!

Табе трэба толькі ўсё удакладніць.

Усе дэталі ў палёце прадумаяеш, —
 Табе часу... ажно тры гадзіны!

Мову ведаеш, легенду прыдумаяеш...

Няхай дапамогуць табе нябесы!

Ну а мне б і гадзіны хапіла
 (У нечым я нават посьпех зрабіў)

Усё прадумай я вельмі цудоўна.

Нават выспацца, памятаю, пасьпей!

Досьвед мяне пераконвае:
 Няхай у хваробах ні «мэ» і ні «бэ» —

Усё напорыстасьць перамагае!
Акурат са сходкаў «ірву» ў РКПБ.

Выпнуў дзъверы ў «прыёмны пакоі»,
На хаду падабраў патрэбны тон, —
Быццам съягам махаю рукою:
«Я, таварышы, Напалеон!»

Такі быў легенды пачатак.
Ну, а далей: «На крылах лячу!», —
Нешта цётка запісала
І да лекара скіравала!

Западозрыўшы ўва мне сымулянта
Той мяне так і не «раскусіў»!
(А, магчыма... ён шануе таленты?)
І ў палату мяне зъмясьціў.

У хуткім часе яму заяўляю,
Што здаровы ўжо, — гэтаму рады!
Толькі жыць мне дзе? Ня ведаю...
Так накіравалі мяне ў інтэрнат!

Тут ужо спрактыкаваным вокам
Усё убачыў, смеючыся кожнаму ў твар:
«Так, тут праўда ракетная база!
Усе прыкметы ў наяўнасці!»

Дзе ракетныя шахты пабудавалі?
Колькі ж наіўнасці ў вас!
Занадта клюмбы вы прыўхарошилі!
Стараючыся вочы адвесьці.

Што? Кветачкі на клюмбах саджаеце?
 Ведаю я, які будзе «букет»!
 Вадой клюмбачкі паліваеце?
 Льёце паліва для ракетаў!

Брукавалі тут муляры, — што,
 Хацелі мяне падмануць?!
 Гэта прыбылі фізікі-ядзершчыкі.
 Каб ракеты ў парадку трymаць.

Пракалоўся сусед мой па койцы!
 Ён у сyne мармытаў, нібы трызніў:
 «Надакучылі твае «няўстойкі»,
 Вася! Сам я на цэль навяду!»

Быў на будоўлі... Знак: «Асьцярожна!»...
 Неразборліва... Выразна: «Атрутa!»
 Што ідзе съледам? Магчыма,
 Тут хімічны будуюць склад!

Быццам «маманта адбіткі»,
 Не ад чыіх не схаваеш вачэй,
 Што ў спартзалі... баксёраў пальчаткі!
 Яўна тут трэніруюць спэцназ!

Кожны камень у муры я запомніў;
 Адзначаў зъмены ўсе!
 Недарэмна тут з усімі знаёміўся!
 Усе патрапілі ў маё вы дасье!

Прызвычайліся рызыкаваць? О, не! Толькі,
 Галава б не зъляцела з плячэй!

Адных толькі электроншчыкаў колькі
Налічыў я пад выглядам лекараў!

Вось Лісейчыкава з баянам.
Нібы культуры яна аппаратчык!
Ды на клявішы цісне занадта старанна...
Яўна схавала ў іх перадатчык!

Санітар вось у дзьвярах зъяўляецца,
Нешта хавае ў кішэні ад нас...
Зладзеявата навокал азіраецица...
Яўна цягне боезапас!

Падазроная Шапавалава –
У яе пранілівы позірк!
Я за ёю сачыў амаль год:
Кэгэбіст яна; званыне – маёр!

Абрамовіч Марына Пяцроўна...
Тут я адразу «эзь месца ў кар'ер»!
Вось за ёю сачыў я год роўна:
Яна яўна тут сам спэцкур'ер!

Вараб'ёва? Яна бачыць трапна;
Дакладна ведае заўжды, што сказаць...
Што ж: калега мая! Контрвыведка!
Тут няма чаго нават гадаць!

Усік... Уладзіміраўна... Ала...
Яна яўны мой канкурэнт!
Усяго пяць-шэсць словаў мне сказала...
Так. Таксама яна спэцагент.

Бондарава... Францаўна... Людміла...
Ня простая і нават хітрапатая!
Але ветлівая, усыміхаецца ласкава...
Можа, і сапраўды... мэдсястра?

Мацісон? Найцікавейшы «кадар»!
Прыкідваеца, быццам стрыжэ...
А на самай справе, у руце трymае радар,
Ахоўвае на базу ўваход!

І Янкоўская, Хлусава, іншыя...
Вас жа ўсіх я адразу «раскусіў»!
Усе «жыхары», «папы-мамы», «працоўныя»...
Нікога тут я не прамінуў!

А раскрыўся, дзеля чаго, перад вамі я?
У мяне больш няма тут турботай:
Скончыў я пасьпяхова заданьне;
Штодня чакаю, вось, верталёт!

З павагай, БЕЛ («007»)
16.12.05 г.

пераклад з расейскай В. МАРТЫНЕНКА

225

ТЭКСТИ

Бондарав Яўген ЛЕАНІДАВІЧ нарадзіўся ў 1964 годзе. Звесткі пра адучыцьцё і месца сучаснага пражываньня невядомыя. Некалькі разоў лячыўся ў псыхіяtryчнай лякарні «Навінкі».

(не-
тутэй-
шыя)

ЯНО Ы ЯНО¹

Дзейныя асобы

Прыбіральшчыца

Заафіл

Н

Кухар

Рамантыйк

Першы пакт

Сцэна ўсцяж пакрытая сънегам. Яго энергічна разграбая бабулька-прыбіральшчыца з аграмаднай шуфляй, скідваючы наўпрост у глядзельную залю і не зважаючы на рэакцыю публікі. Ззаду на сцэну выпаўзае зусім маленькі Заафіл, заўважае бабульку, прымае ейную мажнью нагу за слуп, здымает штаны і пачынае ма-

¹ Рэдакцыя працягвае публікаваць выбраныя п'есы з легендарнага зборніка сучаснай драматургіі «Нетутэйшыя», які быў складзены ў сярэдзіне 90-х і так і не пабачыў свет.

чицца. Цела бабулькі пакрываєцца трупячынай млявасцю і неўзабаве выбухае дый разълятаемца на безыліч кавалкаў, якія пароуну дзелянца паміж гледачамі.

Зсафіл. Вы ведаеце, я проста ханчэў адпачыць... Аднойчы я прыйшоў у краму а 12-тай гадзіне і ўтапіўся там у ванне.

На сцэну Выскоквае аголеная Ніада разу правальваецца па пояс у сънег, ад чаго яе цела паступо-ва чарннее,

*Н. Чаго табе, мой каханы
Мумілюсік? Уchorашняй ноччу я да-
пяці гадзін раніцы не магла засну-
ць, спрэс думаючы пра цябе. Я ма-
рыла аб вялікім каханні, і мне зда-
ецца, я ўрэшце сустрэла яго. Я буду
кахаця... (не дагаворвае, бо захлы-
наеца і зынікае пад сънегам).*

Заафіл (з сумам у голосе). І вось, я зноўку застаўся адзін.

Другі пакт

На сцэне зьяўляеца Рамантык, апрануты ў рыцарскія дасьпехі. З-пад рабрыны ззаду ў яго тырчыцы

акрываўлены нож; кропелькі крыўі плянамерна падаюць на падлогу. Ён адыхаўдзіць у дальні кут сцэны, паварочваеца съпінай да публікі і на працягу паўгадзіны аб нечым адчайна спрабуе разважаць.

Тым часам пад гукі фанфараў на сцэне зъяўляеца Кухар. Ён урачыста ўяджсае на маладым асьляняці, настукваючы пры гэтых кухоннымі прыладамі маршы Шапэна.

апусьціць у кіпень. У талерку — кісле малако або съмятана, зеляніна, часнык. Калі пакласыці ў суб крыху болей гародніны (а ў народзе гавораць, што ад нармальнага субу ўсё павінна стаяць), атрымаецца справа, мала адрозная ад звычайнай варанай гародніны з запраўкай. Аднак і адвар зъмяшчае дастатковую колькасць спажыўных рэчываў, а дзеці, напрыклад, чамусыці відавочна аддаюць перавагу перад гушчай (*заўвадае на сваіх плячох ажно змакрэлага ад напружання Заафіла*). Ну чаго табе? Можа, ты маеш што супраць маёй жыцьцёвой канцэпцыі?

Заафіл. Я толькі меўся сказаць, што ня варта быць такім катэгарычным у сваіх выказваньнях. Трэба ставіцца да сваіх аблудных імпанэнтаў, яшчэ не спазнайшых глыбіню і веліч гэтага съвету, больш памяркоўна.

Кухар. Памяркоўна! Дый гэтыя сълізмакі самі ня ведаюць, што гавораць! Балбатня языком увогуле немагчыма без дасканалых уяўленньняў аб Прыгажосьці!

Заафіл не знайшоў, што адказаць і таму спрэс пакрыўся саплятмі. Рамантык раптам выходзіць

са свайго прыстанішча і пагрозы-ліва набліжаецца да Кухара.

Рамантык. А ці чытаў ты, падля съмірдзючая, «Мону Фізу» Даставаўскага? Гэтая кнішка паправіла б табе твае ёбаныя мазгі!

Кухар. Не, вашамосьць, на жаль не даводзілася. Папраўдзе кажучы, я і сам мастак, толькі працую ў жанрах куды больш фундаментальных. Мой удзел — пераутварыць кожную дохлую курыцу ў Моналізу! Вось мая місія паэта і грамадзяніна!

Рамантык. Бачыце, праблема, уз-ніклая паміж намі, бадай, невырашальная, як невырашальная праблема сабакі і слупа, або, напрыклад, праблема чысціні і бруду. Таму праную перапыніць нашую размову. Mae пачуцьці да жанчыны словамі ўсё адно не перакажаш.

Кухар. Не, пачакай, недаёбак, зараз мы з табой яшчэ паразмаўляем. Калі ты не разумееш брызны-каў Брыгажосьці, дык я іх цябе січас пакажу, сволач!

Рамантык. Змчы атое бздзе про-алмл!

Кухар. Кд т прш скн! Т нчг нвдш н х нмжш рстлмчц! Шт тгврш пртврцц ўп!

Рамантык. А ы уа! Я аы ыё ууы аао і ау я аа. А ы ое aie е а аа!

Кухар. А ц а т я і шт аоы?! Т ааія скцні, яоы сбкш, яавы лмц.

Рамантык. Н ауею, к ы мжш а пздц!

У гэты момант з-пад сънегу дас-таецца пазбаўленае галавы цела Н, чый колер набыў адценъне граніту. Н павольна і спакусльва набліжа-еца да Рамантыка і Кухара і становіцца паміж імі на роўнай адлег-ласці ад кожнага. У абодвух дыс-кутантаў узьнікае жаданьне, і яны намагаюцца сказаць Н нейкія сло-вы, якія тая, безумоўна, ня чуе. У рэшце рэшт мужчыны накідаўваюцца на пазбаўленае галавы цела. Пачы-наеца вычварны групавы полавы акт, дзе канкурэнты намагаюцца ад-

ў супрацьлеглую адтуліну. Заход-зячыся ад балючага экстазу, герой пачынаюць дзіўныя гайданьні-рухі па сцэне, падобныя на таптанье, пакуль урэшце ня валяцца ў аркес-травую яміну. На столі запальваецца рознакаляровы нэонавы надпіс: «Піцер Брэйгель. Съляпьяя».

Канец²

1994

² Па прызнаннях даследчыка неандэрталь-скай драматургіі Галляша Свірына, аўтар гэтай архіўнай п'есы, напэуна, знік у прас-торы часу... і наблізіўся сваёй творчасцю да лепшых узоруў нашых продкаў.

ФАРАКАІНАВЫЯ МУМІЛЮСІКІ

П'еса ў некалькіх фрагментарных тэрактах

Зміцер ВІШНЕЎ

231

— Т Е К С Т —

Дзейныя асобы

Чалавекападобная страказа – Тагі (Тагонік) Сапфірная.

Чалавекападобная страказа – Жузі (Жузузік) Рэскрыпная.

Чарапахападобная страказа – Радзі (Радзіболка) Крызгалітная.

Мухападобны стракоз – Рома Каменны, ён жа Румік Кволы.

Мухападобная страказа – мама Ромы, яна ж Фролка Каменнная.

Чалавекападобны стракоз – бацька Тагі і Жузі, ён жа Гам Сафірналукт.

Рыбападобны стракоз – Фіг Палымяны.

Краённы апіс

(Дэкаратыўныя рэчы альбо, кажучы па-страказінаму,
краён Страказін і выгляд стракастот)

A. Краён (сцэна)

Зверху звшваюцца ліяны (не менш пяці канатаў).
За ліянамі прычэплены агромністы плакат (ці шмат

плакатаў) намаляваны чырвонай фарбай:

«Калі хочаш быць стракозам, перамажы сябе марозам!!!» Ці «Рэканвалесцэнцыя — гэта будучнасць, якую павыдзірай крылцамі!» Ці «Чалавек чалавеку сябра! Страказа страказе вораг!» Ці «МАМА! Прабач мяне недаробленую страказу!» Ці «Жыла-была срачка, па мянушчы Страказадка!» Ці «Вырадкі! Адпупсціце на волю!» Ці «Я гэткая паветраная, што магу толькі лятаць!» Ці «Рабы не мы! Мы — стракозы!» Ці «Крылцы — твая галоўная зброя супраць мамантаў».

Уся краёна (падлога сцэны) засланая дзіўнымі імхамі (паласатымі матрасамі, якія ляжаць няроўна — заскокваюць адзін на аднаго). На імхах валяюцца перакацісонцы (не меней за сем надзімальных шароў).

В. Стракастоты

1) Рознападобны стракоз — чорны склізскі як піёўка, ззаду на азадку празрыстыя крылцы (цэлафанавыя пакеты). На шыі прычапленыя амулеты (усялякія бомкі і званочки). На нагах прыродныя капыты (кеды). Аднараджэння пакутуе на ікаўку.

2) Рознападобная стракозка — чырвоная склізская, як піёўка, ззаду на галаве празрыстыя крылцы (пакеты). На лапках (руках) прычапленыя страказіныя амулеты (усялякія бразготкі). На нагах прыродныя капыты (шлёнанцы).

Першы тэракт

Голос з неба. Дзейнне адбываецца пад тундрай. У падземельным краёне Страказін, дзе жывуць вясёлыя і сумныя рознападобныя страказады. (*Голос глухі; нагадвае голас перакладчыка «пірацкіх» відэакасетаў*).

Ліянавы гай

Рома. Траля-ля! Траля-ля! Траля-ля! Ік. Я хачу злавіць ката! Ік. Чорнага! Рабога! Ік. Дурнога! Савольнага! Ік. Бо кот — гэта цэнтр сусвету, вакол якога круцяцца кубкі гарбаты і гуляюць нашыя калматыя ногі. Ік.

Спяняеца перад адной з ліян. Хапаеца за яе лапкамі і калышцамі, павісае, як мех з дружлом.

Рома. Поўня — гэта барадатая срэбраная талерка, якая вісіць ў небе. А гэтае дурное неба вісіць над нашым смачным кавалкам мяса! Ха-ха-ха-ха. Ік. І-дыятызм.

Ханаецца за ліяну толькі капытамі. Вісіць. Размахвае лапкамі. Паказвае язык.

У гэтых момант з'яўляюцца Tagi і Жузі.

Tagi. Глядзі, Жузі, ён звар'яцеў. На жаль, вар'яцтва прыліпае да шаманскага бубна, у які б'е наш бацька-марсіянін.

Жузі. Сапраўды, збрэндзіў... На жаль брэндзі я люблю піць толькі з лімонным сокам і перад сном. Тады ў май пакоі пачынаюць танцыць чорныя рыбакі ў белых касках з электравудзільнамі. Ханх.

Рома. Хачу! Хачу! Хачу! На волю! Туды! Ік. Бо воля — гэта магія, якая ахінае нашыя плечы і ў рэшце рэшт зацягвае нас на марское дно. Буль. Ік.

Tagi. Ён хоча ў тундру. Самазабойца. Зальдатэн бег па беразе сіняга-сіняга мора, тут куля праляцела і прыйшоў таварыш Здыхляндзій.

Жузі. Лепш пажвакаў бы дынаміту са спагеци. Не так балюча. Бо спагеци — гэта тэатр жорсткасці, які суправаджае нас штодня слядамі зубоў. Клац!

Рома. Хачу! Хачу! Хачу! На волю! Туды! Ік. Калі чагосьці надта хочаш, нервы ператвараюцца ў стальныя клемы. Ік. З гэтай нагоды многія хвасты і адкінулі. Ік.

Tagi. Ты ж ведаеш: Туды нельга. Там ты -- хрум-хрум-хрум. Бо нельга — гэта ад слова фольга. Таму закручвай паўзучых гадаў у фольгугу і пінай нагамі, пры гэтым гучна крычы: «Навошта ты браў мой аўтамат мумілюсік??!!»

Рома. Хачу! Хачу! Ік. Хацець — значыць жадаць нешта накшталт жанчыны альбо кулямёта. Ік. Бо першае і другое можа без перапынку дарыць працяглыя прамовы. Ік. І самае дзіўнае, што многія нашыя мары абрываюцца менавіта дзякуючы ім. Ік.

Жузі. Румік, там холад і голад. Там сканаюць твае лапкі, капытцы і крылцы. У-у-у-у! Бо голад — гэта калі бервяно здаецца самым смачным біфштэксам. У-у-у-у! А холад нарадзіўся ноччу, калі ўсе спалі, ён прыйшоў ціха і задавіў некалькіх сальных кволых мумілюсікаў.

Рома. Мама! Мяне ўсе крыўдзяць! Мама! Ік. Мама! Ік. Мама! Ік. Мама. Ік М-а-м-а... (усхліпвае) Мая мама вялікая баржа, якая разла-мае ўсе крыгі і працягне да мяне свае тоўстыя ласкавыя руکі. М-а-м-а... Ік.

Тагі і Жузі бяруць перакаці-сон-цы і пачынаюць імі кідаца ў Рому. Рома саскоквае ўніз, падае, па-дымкаеца і, спатыкаючыся, уця-кае.

Тагі і Жузі рагочуць а потым пачынаюць крычаць страказінную песеньку:

Чырвоны Чорны Чорны
Чырвоны Чорны Чорны
Накочваеца паразіт
Накочваеца харазіт
Сырвоны Чорны Чорны
Закачваеца супфрёр
Закочваеца пульмень!

Другі перыяд

На сцэне з'яўляеца Фролка Каменная, у яе лапах вялізная жоўтая мятула. Яна вельмі раззлаванаая, і таму ўвесь час выкрыквае слова «Афрыка».

Фролка. Я злосная! Я буду біцца! Я буду кусацца! Афрыка! (размахвае мятылою, як сцягам). За сынка Руміка начапляю вясёльіх балкампёсай на шыю! Афрыка! Пайду па дамах, назбіраю клапоў — закі-даю! Бо клапы — гэта касмічныя браты па разуму. Глытаючы нашую кроў, яны спываюць песні пра сваё касмічнае шчасце! Афрыка!

Тагі. Учора я бегала па тундраблішчастых далечах, і ў мяне была мара — пацалаваць нашага прыожага тоўстага Руміка! Я нават так засумавала, так засумавала, што забылася на сваё любімае супрацьпажарнае лютэрка! У палацы, што стаіць у тундры, схавана шмат падобных лютэркаў. Паляці-паляці туды, паглядзі на свой няголены твар і будзеш пукаць, як кракадзіл Гена.

Жузі. А я летась лётала па кветках Базілука і з пыльцовым пахам у майм мазгу нараджалася мелодыя аб Руміку! Я марыла, марыла марыла дакрануцца да крылца Руміка і лізнуць яго язурыкам! Гэх! Мары — гэта вялікія тазікі, з якіх многія і робяць інтэр'ер свайго жыцця.

Фролка (выціскае слова скрозь зубы). А я марыла падарыць усім

вам жоўтых балкампёсаў на шыю! Афрыка! Зялёных гадаў у вочы! Афрыка! Чорных квадраў на крылцы! Афрыка! Ррррр. Чорная-чорная, як ногі пасля лясной шпацы-раванкі, і, магчыма, таму яе любіць сонца! Чорная-чорная! Яна!

Таг і Жузі (размахваюць рукамі і бегаюць ад Фролкі вакол матрасаў). Бацька! Бацька! Нас крыўдзяць! Нашыя крылцы ablываюць гарэлачным сапушком! У нас страканулася мара на рогі мятлы! I-i-i-i-i!!! Наш бацька — вялікі танк, што можа адстрэліць вуха. Прычым ягоныя гусеніцы абавязкова прашпацируюць па няроўнасці вашай спіны! I-i-i-i-i!!!

Фролка. Заканапачу! Дам вайскоўца ў нос! Афрыка! Накавёлаю па захрыбецінах стракагадковых! Афрыка! I мятлой па крылцах! I мятлой па сраках! Афрыка! Мятла — зброя ўсіх часоў і народаў, ёй пазабівалі шмат геніяў і дурняў! Афрыка!

Таг і Жузі хаваюцца пад імхамі.

Трэці тэракт

З'яўляеца раззлаваны Гам Сапфірнапукт, у яго латах вялізная

чорная швабра. Ад скрайняй нярвонасці ён увесь час ікае і выкриквае слова «Рыбінск».

Гам. Забару! Сваіх любімых дачок не дам чапацу! Ік. Рыбінск! (размахвае швабрай як сцягам перад носам Фролкі) Пяць дзён глытаю пігулкі ад сну! Каб нікто не зачапіў маё дзіцё! Ік. Рыбінск! Вож — які я злосны! Ік. Навошта вар'яты вынайшлі дзіцё?.. Яно сквірчыць, як паранены матыль — цяпер пакутуюць усе! Рыбінск!

Фролка. Я гуляю па палёх, у маіх вачох здых рох! Афрыка! Думкі, як запальнічкі, таму не падыходзь! Не падыходзь, кажу! Афрыка! (пачынае адбівацца мятлой ад швабры Гама) Паходні! Паходні! Паходніяй у старажытнасці пужалі дзікіх звяроў і асвялялі сабе шлях — вось продак запальнічкі. Думкі могуць ператварацца і ў паходні! Афрыка!

Таг і Жузі Выглядаюць з-пад імхой і ціха спяваюць страказінью песеньку. У гэты час з'яўляеца Фіг Палымяны, у ягоных латах вялізны кавалак шкла. Каб супакоіць Гама і Фролку, якія б'юцца, ён са ўсёй моцы кідае шкло на глебу.

Фіг. Хопіць каламуціць паветра!
Ік. Надышоў час прымаць фара-
каін. Чорнай чаргой накрэслім на
сценах свае жаданні, будзем стра-
шыдламі!

*Гам і Фролка супакойваю-
ца. Тагі і Жузі выпаўзаюць з-пад
імха. Аднекуль таксама выпаў-
зае Румік.*

*Фіг (становіца на кукішкі і
крычыцы). Радзіболка! Ік. Ра-дзі-
бол-ка! Ік. Фараакаіну! Фа-ра-ка-іну!
Альбо бохан хлеба, ад якога над
галавой уznікне боскі німб...*

*З'яўляеца Радзіболка з вяліз-
ным белым тазікам, над ім пады-
маецца белы дым. Яна ставіць
тазік каля Фіга.*

*Фіг (калоціца ад наркатычна-
га ап'янення, з нервознасцю глы-
тае дым, кашляе, ікае). Смака-
та... Ік. Кх-кх. Жыццё... Ік. Кх-кх.
Душа. Ік. Кх-кх. Частуйцеся... Душа
— жывы плацдарм, заб'ю туды цвік
глупства...*

*Усе, акрамя Руміка, падскоква-
юць да тазіка і пачынаюць глы-*

*таць дым, пры гэтym яны піха-
юцца, брыкаюцца. Кожны баіца,
што атрымае малую дозу нар-
котыка.*

*Фіг (рагоча). Жывёліны! Ік. (Тут
ён заўважае, што Румік адмаў-
ляеца ад пачастунка) Эй, Румік,
глыні дымнага шчасця! Ік. Бо ак-
рамя шчасця няма анічога вартага,
усё астатніе — эфемерная снеж-
ная баба.*

*Рома. Міне надакучыла. Ік. Хачу
на волю. Ік. Бо каклі я глыну, у
маёй душы памруць апошнія квет-
кі. Ік.*

*Фіг. Страказяціна... Бяціна... Ма-
ціна... Хаціна... Капяціна... Лядаци-
на... Мумілюціна...*

Румік пакідае гай.

Чацверты тэракт

Тундра.

*Румік выпаўзае праз нару (праз
Ваконную раму) на паверхню тун-
дры. Яму холадна. Вакол толькі
снег (многа ваты) і больш анічо-
га. Нават небасхіл нагадвае снег
(зверху звешваюцца засціраныя*

прасцірадлы). Ад холаду ў яго знікае ікаўка, і ён пачынае кachaца па снезе. І чамусьці ў яго пачынаеца дзіўны бясперапынны маналог.

Рома. Мара — гэта вялікая супрацьтанкавая ракета, якая заўсёды трапляе ў патрэбны аб'ект.

Бурбалкі з пенкуса нагадваюць страказадаў, жывуць адноўлька-ва, паміраюць адноўлькава. Толькі жыццё ў іх складаецца з розных адрезкаў часу... Хаця гэта з якога боку глядзець. Бакі бываюць рознымі — не пералічыць — мільёны варыянтаў.

Калі адвольваюцца крылцы, нараджаеца адчуванне непаўнавар-тасці — быццам знікла шчасце. І на азадку распальваеца д'ябалскае полым'я.

Калі адвольваюцца капытцы, у спрастотка губляеца сэнс жыцця — нібы напхалі ў страйнік ядзерных камянёў. Пры гэтым галава ператвараеца ў марскі пражэктар...

Калі адвольваюцца лапкі, у паветры з'яўляюцца чырвоныя паходні. Тады з вачэй знікае чысціня бягучага дня. Неба навальваеца на плечы цяжкай тушай...

Тундра — гэта горкі мармелад, з якога хочацца ванітаваць. Але ў той самы час тундра — гэта смачная цукерка, якую ўвеселічае час хочацца смактаць.

Пасля слова «смактаць», Румік пачынае гучна хрыпець, ікаць і паўзці да нары — сантиметр за сантиметрам, да нары, якая з'яўляеца мосцікам паміж тундрай і краёнам Страказін. На твары Руміка — скрыўленая ўсмешка і ён ціха смяеца.

Пяты тэракт

Фіг, Фролка, Гам, Радзіболка, Жузі і Тагі Валяюцца на імху — ўсім дрэнна, усе ванітуюць. У гэтых момант з'яўляеца старэча-стракоз Дром, ён цягне на вяроўцы мёртвага Руміка (вяроўка прывязаная за адно з капыт).

Фіг. Румік сканаў. Ік. Праланоўваю пад фаракаін тост. Ік. За Руміка. Бо тост — найвышэйшая форма праявы пачуцця да нечага або некага.

*У гэты момант Дром Выцяг-
вае з кішэні рэвальвер і расстрэ-
львае ўсіх рознастайных страко-
заў. Стральба. Крыкі. Хрып. Кроў.
Склізь. Іканне.*

Канец

1994

Зміцер ВІШНЁЎ нарадзіўся ў 1973 г. у Дзебрацене (Вугоршчына), вы-
вучаў філалогію ў журналістыку ў Менску й Маскве. Піша вершы, прозу,
крытыку, займаецца жывапісам і перформансам. Аўтар пяці кніг: «Штаб-
кавы тамтам»(1998), «Тамбурны маскіт»(2001), «Трап для сусліка, альбо
Некрафелічнае даследаванне аднага віда грызуноў» (2002), «Верыфіка-
цыя нараджэння» (2005) , «Фараон у заапарку» (2007). У Берліне выйш-
ла кніга па-нямецку «Ich sitze im Koffer» (2006). У 2006 годзе атрымаў
стипендыю Literarisches Colloquium (Берлін, Нямеччына). Удзельнік
шматлікіх міжнародных паэтычных фестываляў і кангрэсаў. Перакладзены
больш чым на дваццаць моваў.

Вальжына морт

Дзейныя асобы

Водалячэбная дзяўчына — непрыгожая маладая дзяўчына, апранута неахайна, але гэта не галоўнае.

Бясформенны стары — чалавек, на галаве якога жывуць хрушчы.

Істота з доўгімі валасамі — мастак.

Могільнікавы фатограф — мужчына ў цёмным паласатым пінжаку і такой жа шапцы з брылём.

Скіны.

Хрушчы.

Гук.

Рэх.

З'ява першая

Маленькі цёмны пакой застаўлены старой мэбляй і прыладамі для малівання. У кутку за столом, падкурчыўшы пад сябе ногі, нешта піша Бясформенны стары. Водалячэбная дзяўчына ляжыць непадалёку на падлозе. Істота з доўгімі валасамі стаіць каля мальберта і малюе.

Бясформенны стары. Зноў камары-наркаманы мак таўкуць. Да кандыцыйнага цяпла. Ці чуеш?

Iстота з доўгімі Валасамі. Быццам не ведаеш, нашто яны гэты мак выкарыстоўваюць. Паразвальваюцца на абсмактаных яблычных агрызках у сметніках і скавычуць, як даспракалідалі. Мне ў такія стагоддзі толькі б адно імгненне з гарбатай без пляшывага цукру, адзін уздых непрадукцыйнымі вуснамі, паабмазванымі сінія шэранныю!

Бясформенны стары. У цябе і без таго ўсе ўнутранасці замарожаныя. Ні адзін радыёерахватны орган не дзейнічае.

Iстота з доўгімі Валасамі. Таму і вусцішна. Што буду рабіць, калі неба растопіцца? Зноў прыйдзеца хавацца пад зямлёй разам з пінгвінамі і сігмадзвазыённымі кратамі, а потым хварэць кожную раніцу.

Бясформенны стары. Выпарэнне мяне зусім пажавала. Ці хутка скончыш малываць карціну?

Iстота з доўгімі Валасамі. Так. Не. Усялякае можа здарыцца з штохандрохісамі.

Бясформенны стары. Ідыёцкая ідэя — ствараць выставы карцін замест таго, каб проста любавацца на

асураватыя сцэны якшаў. Ці, мабыць, ты лічыш, што людзі наведваюць выставы, каб паразбіваць свае зрэнкі аб плоці карцін? Ты памыляешся, як той чалавек, які, калі пад Зямлёю пачалася ноч, напяў цеціву Шывы на свае валасы і ўзняўся на плячах Гаруды на вяршыню Меру. Людзі прыходзяць на выставы, каб паглядзець на мімізаваныя сцэны, схаваныя за карцінамі, а потым позіркамі абменьваюцца ўражаннямі.

Iстота з доўгімі Валасамі. Але в...

Яго перапыняе гук, які невядома каму належыць, падчас якога дзяя прыпыняеца.

Гук (радыяцыйна падобны да голасу Бясформеннага старога). Зноў камары-наркаманы мак таўкуць. Да кандыцыйнага цяпла. Ці чуеш? (*Паўза*) З'ява першая.

Бясформенны стары. ...ада — семя плоці... Fons et origo — выток і паходжанне!

Iстота з доўгімі Валасамі. Так. Людзі скуголяць аб вадзе, як аб нашчадку азяблых сцен і пачатку нірваны, але для цябе таксама не навіна тое, што ўсё пачалося з мардавання плоці, інакш кажучы, з тапасу.

Бясформенны стары. Я ўспрымаю тапас і нірвану як ананізм. Ці не так? (Сам да сябе). Адчапіся!

Істота з доўгімі валасамі. Я падумаю над тваім пытаннем.

Уваходзяць некалькі скіноў. Пачынаюць біць істоту з доўгімі валасамі. Сыходзяць, пакінуўшы яго, збітага, на падлозе.

Гук. Ці чуеш? Ці чуеш?

Заслона

З'ява другая

Могілкі. Вялікая труна, у якой ляжыць Бясформенны стары. Побач маўкліва стаяць істота з доўгімі валасамі і Водалячэбная дзяёчына. Пасля працяглай паўзы да труны падыходзіць Могільнікавы фатограф.

Могільнікавы фатограф. Фотадымак на памяць?

Істота з доўгімі валасамі. Не трэба.

Рэха. На памяць?

Істота з доўгімі валасамі. Не трэба.

Рэха. ...памяць?

Істота з доўгімі валасамі. Не трэба.

Могільнікавы фатограф. Што?

Істота з доўгімі валасамі. Я кажу, не трэба. Выключы свято.

Могільнікавы фатограф. Навошта?

Істота з доўгімі валасамі. Музыка скончылася.

Могільнікавы фатограф. Не зразумеў. Гастралавух?

Істота з доўгімі валасамі. Джым Морысан.

Могільнікавы фатограф. А вы зауважылі, што мае вусны абмазаны крыباءю? Мне да твару чырвоны колер.

Істота з доўгімі валасамі. Я сказаў бы, крывава — цагельны.

Могільнікавы фатограф. О, ты мастак! У такім выпадку, звярні ўвагу на мае ярка-белыя зубы. Падабающца? Я захоўваю іх у двухлітровым слоіку са шкла зялёна га колеру спецыяльна для нясталых кліентаў.

Істота з доўгімі валасамі. У спецыяльным растворы?

Могільнікавы фатограф. Так. Жойтага колеру. (Загадка). Ведаеце такі?

Істота з доўгімі валасамі. Абавязкова. Я хрышчу ў такім растворы свае карціны, таму што гэты абраад

здаецца мне найхутчэйшым шляхам да крыві і свягла як квінтэсэнцыі распаленых унутранасцяў сонца і зорак. *Sol in homine* мне ўжо даўно надакучыла.

Могільнікавы фатограф. Дзе ты ў такім разе збіраеш ваду для раствороў? Ці не ў ніжэйших водах Сціксу?

Ictoma з доўгімі Валасамі. Сапрауды. У анёла Апакаліпсісу на ілбе бачны сімвал сонца.

Могільнікавы фатограф. Не варта арыентавацца толькі на сімваліку. Слова — вось найвышэйшы акустычны феномен. Што вы чулі аб мёртвым сонцы?

Ictoma з доўгімі Валасамі. Мёртвае сонца?! Што маецца на ўвазе?

Могільнікавы фатограф. Калі камбінацыя гукаў у слове супадае з касмічным дыханнем, гукі змалісі-пуюцца ў збіранні накшталт гермафрадыты. Ведаючы магічнае сполучэнне гукаў можна выціснуць сок сонца са свайго голасу.

Ictoma з доўгімі Валасамі. Аднак гэта вельмі штучна. Зусім іншы пах. Колер не такі насычаны.

Могільнікавы фатограф. Колер колеру залежыць ад формы, у якую пэўны колер заліты, і ад колеру вачэй,

якімі глядзяць на колер. Таму калі хочаш убачыць сапраудны колер, трэба спачатку выціснуць свае вочы з твару.

Ictoma з доўгімі Валасамі. Аднак гермафрадыты ўяўляюць сваім існаваннем святую сярэдзіну. Святая сярэдзіна — гэтыя два слова захрашаюць у майм горле і свідруюць яго. Сярэдняյ людзі — людзі без твараў, ім няма месца ні ў раі, ні ў пекле — яны гніюць пасярэдзіне. (*Скурчыўшыся ад болю, хапаеца рукамі за горла*). О-й-й-о-а!

Могільнікавы фатограф. Але мае зубы не скардзяцца. Не буду разважаць, наколькі яны ацэнъваюць тое, што маюць, бо іх мова надта неразборлівая, падобная да енку.

Ictoma з доўгімі Валасамі. Што датычыцца мяне, то я даўно ўжо не прыслухоўваюся да сваіх зубоў. Раней я лічыў іх вышэйшым ярмом, аднак зараз я ўпэўнены, што чалавек, які выскачыў з яйка, што з сямі нябёс і сфер, быў бяззубы.

Могільнікавы фатограф. Але мае зубы незвычайныя. Яны падобны да надмагільных помнікаў.

Ictoma з доўгімі Валасамі. Хіба гэта зручна?

Могільнікавы фатограф. Не ў гэтым справа.

Істота з доўгімі валасамі. У яго (паказвае на труну) зубы раслі адразу з далоняў замест пальцаў. Ён ніколі не піў вады, таму што вада ўлівалася ў адхона для зубоў, і з адхонаў вырасталі чалавечыя пальцы і тырчалі з рота. Пальцы былі вельмі мяккімі і лёгка лопаліся, а скуру, якая заставалася пасля, яму прыходзілася з'ядыць.

Могільнікавы фатограф. О, не! Мае зубы трывалыя, як каменне, што з'яўляецца фіксацыяй усіх прападаючых элементаў. Мае зубы — асобная ад мяне плоць.

Здалёк набліжаюцца скіны.

Могільнікавы фатограф (заўважыўшы скіноў). Час адыходзіць. Спадзяюся, яшчэ пабачымся. Люблю нязменных людзей.

Могільнікавы фатограф сыходзіць. Падыходзяць скіны, пачынаюць біць Чалавека з доўгімі валасамі.

Заслона

З'ява трэцяя

Усё той жа пакой, што і ў першай з'яве. Па пакоі поўзаюць хрушчы. Бясформенны стары сядзіць у кут-

ку. Паперу, на якой ён пісаў, хрушчы цягаюць па пакоі, паступова з'ядаютъ. Карціна Істоты з доўгімі валасамі ляжыць у абёмістай рамцы наперадзе, уся пагрызеная. Увадзяць Чалавек з доўгімі валасамі і Водалячэнная дзяўчына.

Чалавек з доўгімі валасамі (бярэ ў рукі знявеаную карціну). Твор усяго майго жыцця памёр раней за мяне. (Садзіцца на кукшы, пачынае пяшчотна пагладжваць карціну, але раптам адхоплівае руку). Д'ябал! Кроў яшчэ гарачая (прыглядаецца да далоні), але ўжо зялёная. (Садзіцца на падлогу). Пройдзе яшчэ некалькі тысяч гадзін, і яна ператворыцца ў жоўтую кроў, а потым зусім раストопіцца... астопіцца... стопіцца... топіцца... опіцца... піцца... іцца... ца... а...! Нарэшце! А — пачатак усяго матэрыйяльнага, гара, піраміда, першапрычына... А! аміда... шапрычна... міда... А! ычына... ына... на... А! А-а-а! (Хапаеца за галаўу). А-а-а! А-а-а! А — пачатак, які стаіць у канцы фанетычных сімвалаў. Хутчэй за ўсё, надта шмат жалеза было ў крыві маёй карціны. (Задумваеца). Няхай яно будзе выклята! Я збіраў тое жалеза чатыры стагоддзі, я нарадзіўся з чарцяжамі алімічнай печы

на пазногцях. У кожнае стагоддзе я праходзіў сімвалічны этап, каб у выніку здабыць яго! Я выракся жыццёвых інтарэсай і знешняга свету, я аддзяліўся ад тленнага праху, я прайшоў трэці этап, ачысціўшы матэрью, а затым падчас даждку ачышчанай матэрыйі я затуліў сабою ад элементаў патрунку свой ценъ, каб спаліць яго, а потым замарозіць. І вось я атрымаў сваё жалеза! (З няянвісцю глядзіць на далонь, раптам, схамянуўшыся, устае і выбягае з пакою).

Гук. Памёр раней за мяне. Раней за мяне, наздрадучэс.

Водалячэбная дзяўчына бярэ рамку і прыкідваеца карцінаю. Гучыць «Рэквіем» Моцарта.

Iстота з доўгімі валасамі (уважаеца карціну). Нарэшце я знайшоў сваю карціну! То лічыў, што згубіў яе назаўсёды (цягне карціну да дзвярэй). Якая цудоў-

ная магчымасць! Якая зручная працяпана! Прадаўши сваю працу, я стану самым вольным чалавекам. (Узрушана). Ужо нават не мастаком, а чалавекам! (Знікае за дзвярамі).

У цішыні чуеца, як б'еца сэрца. Гэты гук пераходзіць у тупат, які паступова набліжаецца.

У пакой зноў забягае *Iстота* з доўгімі валасамі. Ён апрануты ў Вопратку вельмі яскравых колераў, таму ўвесь пакой запаўняеца яркім вострым святылом. Адразу за ім уваходзяць скіны, пачынаюць біць *Iстоту* з доўгімі валасамі, зрываяючы з яго новую Вопратку, пад якой апрануты шэры стары касцюм. Скіны выходзяць. *Iстота* з доўгімі валасамі застаема ляжыць на падлозе. Да яго падыходзіць Бясформенны стары і кладзеца побач. Свято ў пакой свециць усё ярчэй. АУМ!

Заслона

Вальжына МОРТ нарадзілася ў 1981 г. у Менску. Першая кніга паэзіі «Я то-ненькая як твае вейкі» выйшла ў выдавецтве «Логвінаў» (Менск). У верасні 2004 г. атрымала «Крышталь Віленіцы» падчас Міжнароднага паэтычнага фестывалю ў Славеніі. Са студзеня па травень 2005 г. была стыпэндыйткай GAUDE POLONIA (Варшава, Польшча). У траўні 2006 г. атрымала літаратурную стыпендыю Literarisches Colloquium (Берлін, Нямеччына).

ДЫЯЛОГ СА ШКЛЯНЫХ ПЕРЛІНАЎ, ЦІ АПОШНЯЯ СУСТРЭЧА З ГУРУ

П'еса ў адной дзеі, адным акце

Спачатку цёмна. Паступова нарастае святыло, усышка — і зноў паўзмрок. З абодвух бакоў сцэны выходзяць дзейныя асобы: Я і ГУРУ. Сустрэкаюцца пасярэдзіне.

- Я. Што здарылася, настаўнік?
- Г. Нічога істотнага, Бадхі.
- Я. Але я бачыў Бога!
- Г. Ня ўжо? А я яшчэ — не. Да каго ж ён з большага подобны — да мяне ці да тваёй дзеўкі?
- Я. Не здзекавайся — я гэтага не заслугоўваю.
- Г. Ты заслугоўваеш мяне, Бадхі.
- Я. Навошта ты прыходзіш? Яшчэ і ў той момант, калі я шчаслівы і ціхамірны, нібыта ягня на Галгофе?
- Г. У самы дакладны момант.
- Я. Я не хачу з табой гаварыць!
- Г. Значыць, будзеш слухаць.
- Я. Навошта?
- Г. Таму што ты пачаткова згодны з усім, што што я скажу, даражэнкі Бадхі! І — на ўсё.
- Я. Нават калі ты мне агідны, хары-хары?

Г. Калісці ты сам выбраў, каб я адказваў на твае бязглудыя пытанні.

Я. Божухна!

Г. Пачынай.

Я. Чаму не хлебам адзіным?

Г. Таму што відовішчамі, Бадхі, ды таннымі плёткамі.

Я. І ты, настаўнік?

Г. Так.

Я. А як жа развіцё, пазнанне і высокія памкненні?

Г. Веды памнажаюць смутак. У астатнім, Бадхі, усё марнасць марнасця і ўсялякая марнасць...

Я. А я думаў, што ты святы.

Г. Ага — у чацвер і да абеда.

Я. Значыць, у астатні час — грэшнік?

Г. Не, звычайны чалавек.

Я. Але што ёсьць чалавек?

Г. Вось некалькі азначэнняў: сабрат па нягодзе, уладар танцуемых дзён, гуманіст у выбіральным сэнсе, ракавінка смаўжа, думаючы трыснёг, камень Сізіфа, загадка Сфінкса — хопіц?

Я. Ну а я?

Г. Ай, лепей не пытайся: не хачу кіруйдзіць.

Я. Дзякую вялікі за далікатнасць!

Г. Ты пакрыўдзіўся ўжо, а гэта не варта філосафа... Годзе, спытай што-небудзь яшчэ.

Я. Што ты збіраешся рабіць у будучыні?

Г. Будучыні — у анталаґічным аспектце — няма.

Я. Але час цячэ: «учора» засталося ў мінульым, а «зайдзіца» яшчэ не пачыналася.

Г. Не думаю, што гэта істотна. Проста ёсьць час раскідаць каменне, і час збіраць каменне. Час для радасці і час для самоты. Нарэшце, час грукаць у чужбы дзвёры і час склікаць сяброў на вячэрку.

Я. Гэта ўжо было!

Г. Так, трынаццаты лішні, бо здраднік.

Я. Ну а сам ты здраджваў камунебудзь?

Г. Хіба што сабе.

Я. Што ж такое здрада?

Г. Скажам, калі ты прыходзіш у госці і разлічваеш на гарбату, а табе прапануюць шклянку з водарам кашаціны... А ты думаеш — пэўна, так і трэба.

Я. Хіба трэба цярпець, калі з цябе наスマхаюцца?

Г. Цярпець ці супраціўляцца — усё адно патураць злачынцу.

Я. Што ёсць сутнасць злачынства?

Г. Пакаранне.

Я. А суддзі хто?

Г. Усё тыя ж — жабракі духам.

Я. Што такое «жабракі духам»?

Г. Жанчыны, дзеци, пенсіянеры і работнікі дзяржбюджэта.

Я. А астатнія?

Г. Пэўна, усе астатнія пайшлі на вайну: даўно я іх не бачыў.

Я. Па-твойму хто там пераможа — Поўнач ці Поўдзень?

Г. Асабіста я — за манголаў.

Я. Хары Крышна?

Г. Рама хары.

Я. Чаму ніхто не ведае, што ёсць ісціна?

Г. Таму што ніхто не хоча, дара-жэнкі Бадхі.

Я. А калі скажу: ці не я ёсць Пон-цій Пілат?

Г. Толькі ты скажаш... Зрабі ласку, дара-жэнкі Бадхі, выяві больш вы-думкі! І не забывайся, што сціслас-ць — сястра таленту. Асабліва, пры-намсі, калі бракуе часу.

Я. Што ёсць Дабро і Зло?

Г. Напышлівія метафары быцця.

Я. Да і Не?

Г. Эмоцыі, якія звычайна азнача-юць адное і тое ж.

Я. Свабода?

Г. Калі няма чаго губляць. Абса-лютна!

Я. Іронія лёсу?

Г. Натуршчыца аказалася мас-таком.

Я. Сімптомы ідыятызму?

Г. Уваход ёсць — выйсця няма. Амаль як у цябе, Бадхі.

Я. Ну не!

Г. Будзем працягваць? Наступнае пытанне —

Я. Унутраны дыялог?

Г. Калі б ні мяне, ні цябе не было, варта было б выдумаць.

Я. А калі ўжо выдумалі?

Г. Дык навошта так праўдзіва, Бадхі? Так рэалістычна? Цяпер нам застаецца хіба палаяцца і пабіцца!

Я. Што лепей: біць ці быць бі-тым?

Г. Які ты наіўны! Натуральна, на-зіраць збоку.

Я. Нават калі трэба?

Г. Забудзь слова «трэба»! Ці зра-бі выгляд, што такога ў слоўніках няма.

Я. Значыць, падаючага яшчэ штур-хні?

Г. Высветлі спачатку, хто падае — ці не ты сам?

Я. І калі не я?

Г. То, як кажуць амерыканцы, не твая проблема.

Я. Цябе палохае цемра?

Г. Цемра — лепшы сябар моладзі. На жаль, я выйшаў з гэтай узроставай катэгорыі.

Я. Смерць — таксама цемра.

Г. Так — нішто з прэтэнзіяй на нешта.

Я. Але ўсё-ткі страшна — як ты сам прызнаў?

Г. Па-першае, не скажай маіх рэплік, па-другое, ніводнай душы не хочацца развітвацца з целам, да якога яна прызывицаілася.

Я. А што адбываецца з душой пасля?

Г. Яна гуляе ў хованкі.

Я. ?!

Г. Няўжо ты чакаеш жахаў апраметнай ці асалоды вечнага кахання?

Я. Што за істота — вечнае каханне?

Г. Пастаянны ток — пераменны ток. І ты — у электрычным крэсле.

Я. Таму ты нікога не кахаў?

Г. Пацалуй мяне ў дупу!

Я. Па-мойму, ты проста злосныцынік, настаўнік!

Г. Не, даражэнкі Бадхі, я геній. Але чысты геній — недарэчнасць. Добры геній — гэта мёртвы геній.

Выява на тытульнай старонцы або грашовай купюры. Вось і ўсё.

Я. За што? За што мае пакуты? За што мне ты, настаўнік?

Г. За радзіму, Бадхі. За твае прынцыпы ненасілля. І за ўсё нашы вялікія ідэі.

Я. Хто вінаваты?

Г. Я, ты, ён, яна, Бог, бесы — усе патрошку.

Я. Дык што рабіць?

Г. Пажэрці, паспаць, па-што-небудзь-яшчэ і паслаць пасткард у Амерыку.

Я. Бязглазды адказ, настаўнік!

Г. Таму што пытанні былі самія трывяльныя. Шкада, Бадхі: ты нічому так і не навучыўся. Але мне пара ўжко.

Я. Пачакай — так хутка? Я толькі хацеў...

Г. Час!

Я. Ці пабачымся мы яшчэ, настаўнік!

Г. Не ведаю, Бадхі. І ніхто не ведае. Але ў любым выпадку — не сумуй!

І ён пайшоў. А я — застаўся.

Заслона.

1993, 1997.

Івушка ПАНІНА (Ірына Туроўіч) нарадзілася ў 1971 годзе ў Менску. Скончыла філалагічны факультэт БДУ і аспірантуру лінгвістычнага універсітэта. Апроч літаратурнай і журналісцкай дзейнасці даследуе сучасную літаратуру, мае шэраг навуковых публікаций.

**(tabula
rasa)**

ТАЙВОК.

* * *

Мне няўтульна. Калісці адзін мой знаёмца сказаў, што людзі падзяляюцца на самазабойцаў і ўсіх астатніх.

Мне самотна. Мне не самотна — мне аніяк. Магчыма, мне самотна таму, што мне аніяк, га?

Я — шкло. Яно расколваецца пасля таго, як робіцца разрыстым.

Ува мне — віно. Жарсць да шаленства і заканчэнне ўсяго.

Мне далёко да скону. Я паўзу і прагнуну.

Я спадзяюся. Дарэмна.

* * *

Горад спіць. Будыніна ў дзвеяць паверхаў. Акно. Няроўнае полымія свечкі. За сталом чалавек. Гэта я. Маё любімае Я. Чытае кнігу... Нельга разабраць... Літары цъмянья, кепска бачныя. Робіць адзнакі на паліях. Асцярожжна — мяккі аловак не ўгрызаецца ў паперу, а пяшчотна яе лашчыць. Нібыта жанчыну. Мякка ўсміхаецца. Але калі зазірнуць у очы — глыбока-глыбока — злая іронія. Зусім трошкі-трошкі, чужы не заўважыў

бы. Але я ведаю, мяне не падманеш. Хмыкае. Ды аловак між тым — пяро ўжо. Кніга адкладзеная, густая кропля распаўзаецца кляксай па чыстым аркушы. Незадавальненнене. Але словаў ўпартага працягваюць дзурчэць. Штосьці напісаў — не бачу... Хоць, мне і траба бачыць. Твар выцягнуўся прасам, яму щёпла. Мне б гэтак... Цяпер усмешка яўна злосная. Ды я што — я не вінаваты. Ці вінаваты? Вінаваты. Ну, дык што жа мне цяпер — атруты віліць? І ў гэты, як яго, у Бабруйск?! Пацікае плячыма, трошкі з агідай, але ён ужо не тут — адварочваецца. Сквапна ўсмоктвае ў сябе створанае да яго — і роўна выплёнвае сваё. Мастацтва.

Інфармацыя. З'яднайце і добра змяшайце чыгуновым прутам логікі. Ён жыве гэтым. Ня можа не жыць — бо ён частка мяне. Але што значыць — не можа? Так мала немагчыма га ў сусвеце, што нават дзіўна! Не дарэнна ж ён, пагардліва глядзіць мне ў душу праз тоўшчу паперы, усё бліжэй да таго, каб збегчы. О, ён вельмі асцярожны і ніколі не дазволіць мне ўсур'ёз мець падазрэнне аб ягоных падступных задумах... Але... Не сышодзь. Што ты хочаш? Я дарую табе гэта — але паміж намі яшчэ вялікая адлегласць, каб ты быў здольны ўзяць. Але я цябе ведаю, ты возьмеш. Хімера. Хімера ўсміхаецца.

Пожад

Звініць крышталь, ляцяць аскромкі,
І барацьба шліфуе злосць;
Душа гніе — напэуна, зноўку
Гангрэну рэзаць і малоць —
І каб крывя ляцела ў фортку,
Таксама косткі, мозгі, медзь;
Каб я ў экстазе біў кагосьці,
А ён смяяўся мне ў твар...
Тады не будзе мне самотна,
Не будзе млосці,
І я змагу сущешыць сувязь
І здохнуць
Але перад тым — забіць.

* * *

Я рассякаю адкруткай вантробы
Мне цікава, надта цікава
Хто заціх у ейных азёрах

Колер крыві нам прыемны з дзяцінства
Мы любім галаву немаўля
Скрозь рот атручаным калом

Вочы — сутнасць люстэрка душы
Перад імі я люблю
Выціскаць прышчы.

Пераклад з расейскай З. ВІШНЁВА

ТАЙВО К. (Андрэй Арэхаў) нарадзіўся 15.10.1984 г. у Менску. Скончыў школу з ангельскім ухілам. Арганізатар некалькіх падпольных нефармальных панкаўскіх груповак. Некалькі разоў ляжаў у псіхіяtryчнай лякарні «Навінкі».

Ліза БЕЛКІНА

Мая біяграфія

Усё пачалося з каханьня.

У 1981 годзе сустрэліся дзъве дзяўчыны і зразумелі, што гэта каханьне. А яшчэ праз некаторы час яны зразумелі, што жыць паасобку праста немагчыма. Былі ў іх два сябры — хлопцы, якія кахалі адзін аднаго і якія таксама ўжо даўно зразумелі, што жыць трэба толькі разам. Уся праблема палягала ў тым, што навокал ніхто не разумеў адна-полага каханьня. Параіўшыся, усе чацьвёрта зрабілі выснову, што выхад з гэтых абставінаў ёсьць. Яны зарэгістравалі два фіктыўных шлюба й пачалі жыць усе разам: дзяўчыны са сваім каханьнем, а хлопцы — са сваім.

Далей з'явілася яшчэ адна праблема. Справа ў тым, што дзяўчыны захацелі дзіцяці, пажадана хлопчыкаў. І тут на дапамогу прыйшли хлопцы — адзін з іх дапамог адной з дзяўчын актывісткі. У выніку ў трауні 1982 году нарадзілася я. Толькі вось няўдача — увесь час, пакуль гэтая чатыры чалавекі чакалі мяне, яны былі ўпэуненые, што павінен нарадзіцца хлопчык, і ўжо пасыпелі зымрыцца з гэтым, а тут — дзяўчына. Больш за ўсіх у шоку была мая маці (у

сэнсе, тая з іх, што мяне нарадзіла) — калі яна прынесла мяне дамоў, у пасьведчаныні аб нараджэнні ў графе пра пол нават закрэсліла слова «дзяўчына» й накрэмзала ад рукі: «хлопчык!». Імя мне далі Ліза — як сымбаль кахання дзівюх маіх матуляў. З часам усе астатнія бацькі зымірыліся з тым, што нарадзілася дзяўчына, і з гэтym нічога не прабіш, акрамя матулі — праз некаторы час думка пра тое, што яе дзіцяці павінна быць хлопцам, стала навязывлай. Але пра гэта пазыней.

Усё сваё дзяцінства я правяла ў атмасфери гармоніі й шчасця. Увагі да мяне, зразумела, было звышдастতкова. Ад усіх сваіх чатырох бацькоў я атрымала самую лепшую якасць — я навучылася сапраўднаму каханню, а таксама навучылася сапраўднай шчырасці ў стасунку з людзьмі. Тым, якім шчырымі й адкрытымі людзьмі з'яўляюца тыя, хто гадаваў мяне, я ганаруся й ганарыцца буду яшчэ доўга. Бо яны кахаюць адзін аднаго дагэтуль (у сэнсе, дзъве матулі й два бацькі).

Усё было ціха да таго часу, як мне споўнілася шаснаццаць. З гэтага часу й началося самае цікавае, тут пачаліся сапраўдныя прыгоды.

Па-першае, я даведалася (ад аднаго са сваіх татаў) пра сэкс. У прынцыпе, я й сама была задаволеная tym, пра што даведалася. Мне было вельмі прыемна. Да таго часу, пакуль не зацяжарала. Зразумела, што скончылася ўсё абортам. І гэта стала першым крокам у напрамку псыхічнай лякарні. Далей — яшчэ цікавей!

Па-другое, матуля, якая хацела, каб ейнае дзіцяці стала нарэшце хлопцам: яна ўпэўніла ўсіх у tym, што мне трэба зрабіць апэрацыю і зъмяніць такім чынам пол. Нават мяне яна ў гэтym ўпэўніла. Ну што ж — сваё дзевятынаццацігодзэ я супстрэла хлопцам, але толькі тады знутры майго цела (у сэнсе — ў розуме) пачала бунтаваць сапраудная жанчына й спрабаваць вырвацца адтуль. Зразумела, што ўсе гэтыя падзеі не малі прайсьці бяскладна для псыхікі. І вось: прывітаныне, лякарня!..

Пасля таго, як я выйшла адтуль, я высыветліла адну цікавую асаблівасць свайго розуму: я пачала разумець мову жывёлаў. На аснове гэтых ведаў я напісала маленькія мэмуары з іх жыцця (жывёлы мне проста распавядалі гісторыі са свайго жыцця).

Ішоў час, шмат чаго здаралася ў маім жыцьці. Але што б не здара-
лася, я дагэтуль адчуваю сябе сап-
раўднай жанчынай — і гэта ніякім
хірургічнымі інструмэнтамі ня вы-
даліш з майго розуму... На жаль,
гэтае разуменыне прыйшло да мяне
занадта позна. Але нічога ж не па-
робіш, так? Хоць і імя мне далі ін-
шае, мужчынскае, і прозвішча, але
я адчуваю сябе той жа шчаслівай
дзяўчынкай Лізай, якой была да
свайго другога нараджэння. Ма-
тулю сваю, ды й усіх астатніх сваіх
бацькоу я ня ў чым не абвінавач-
ваю — ўсё здарылася так, як павін-
на было здарыцца...

У дваццаць год я ўпершыню пас-
прабавала герайн (дапамог з гэ-
тым, зразумела, той жа бацька),
потым начала пісаць прозу. А ў
дваццаць чатыры адна сяброўка
пазнаёміла мяне з амфэтамінам.
Ня ведаю, ці існуе тут прамая су-
вязь, але якраз пасля гэтага ўва мне
абудзіўся паэт.

Адчуваю, што на гэтым прыгоды
майго вельмі цікавага жыцьця яшчэ
ня скончыліся. Паглядзім, што буд-
зе далей...

* * *

Дзень добры, паважаны доктар нарколяг.

Я атрымаў Твой ліст з запрашэнь-
нем на прыём, дзе было адзначана,
што «яўка абавязковая».

Згодны з Табою. Я бы й сам з за-
давальненінем прыйшоў і паразмаў-
ляў з Табой. Але вось бяда — ніяк
не могу выйсці з хаты.

Справа ўся ў тым, што ў ліф-
це майго пад'езду пасяліўся велі-
зарны кракадзіл. Ён поўзае там па
съценах і столі й не дае нікому зай-
сьці ў ліфт. Ён нават прагрыз там
адну са сценаў і пасадзіў там велі-
зарныя бамбукі — відаць, ён адчу-
вае пакутлівую настальгію па род-
ных мясцінах. Цяперака там яшчэ
лётаюць какаду. Хто гэтага кракад-
зіла прывёз, і навошта менавіта ў
наш пад'езд, невядома. Я спраба-
ваў высьветліць гэта ў суседзяў, але
үсе яны началі размаўляць са мной
на нейкай незразумелай для мяне
мове, пры гэтым увесы час крывілі
мне рожыцы. Акрамя гэтага я заў-
важыў, як з іхных вушэй і патыліцы
вылазілі нейкія антэны, і яны ста-
навіліся падобнымі на гуманоідаў зъ
іншых плянэт. Увогуле, ва ўсіх маіх

суседзяу у кватэрах робіцца невядома што. Лётаюць нейкія незразумелыя птушкі, увесь час нешта вырастает й лезе адусоль...

Зразумела, я спрабаваў знайсьці выхад з гэтае сітуацыі з ліфтам і прайсці па лесьвіцы. Але там сітуацыя яшчэ горш — лесьвіца ператварылася ў нейкую мяккую ліпкую смалу, уся варушыцца, выгінаецца й выдае нейкія дзіўныя гукі.

Я не ведаю, што мне з гэтым рабіць.

Можа, Ты мне дапаможаш?

Толькі не спрабуй тэлефанаваць у пажарную службу — я ўжо тэлефонаў, і там мне паведамілі, што хутка апакаліпсіс, і яны гатуюць у яго гонар вялікі пірог з ананасаў і нават прасунулі кавалачак праз слухаўку паспрабаваць. Дарэчы, ён атрымаўся вельмі апетытны. Яшчэ яны мне хорам съпявалі нейкія песні.

Зразумела, адразу, як усё гэта скончыцца, я абавязкова прыйду. Пачакай крыху, добра? Вось Цябе, каб не сумаваў, высылаю шчэ свае малюнкі.

Шчасльіва.

* * *

у мінулым жыцьці я была маленькай вавёрачкай —
зъбірала гарэхі й бесклапотна весялілася.
мне зайдросыцілі ўсе сябровачкі,
бо толькі я мела непаўторныя, уласцівія толькі мне, схільнасці.

вакол бегалі дванаццаць маленькіх дзетак —
у тыя часы былі ня надта папулярныя прэзверватывы й аборты,
ня трэба было бегаць па кабінэтах,—
валяешся сабе, слухаеш радыё шчаслівія акорды...

і я блукала па сваім блакітным лесе —
і пад ялінкай, і пад бярозай.
жыцьцё ўсё йшло — яго сланы на съпінах неслі,
трапляючы на кожным кроку ў вялікія кучы навозу.

і хтосьці з іх сабе штосьці адмарозіў,
а хтосьці зьнік у маразме ды склерозе,
застаўшыся на ўсё жыцьцё ў адсталым і пакінутым калхозе,
а хтось на ўсё жыцьцё так і застаўся нецьвярозым
(карацей, кожнаму лёс падарараваў па сваёй вострай занозе).

258

а я так і жыла бесклапотна, да самага скону веку,
і толькі марыла, седзячы за ранішнім амлётам:
калі ў наступным жыцьці раптам буду чалавекам,
абавязкова стану маленькім беларускім паэтам...

* * *

аднойчы я прыйшоў ў Твой лёс
і растаптаў Тваё жыцьцё.
Ты выкарыстала усю сваю моц,
каб не сыйсьці у пакуты й небыцьцё.

ніяк, ніколі мне не забыцца
на парваныя ушчэнт спадніцы,
і Твае словы, шэптам, са съязымі
пра тое, што «пракляцьце мужыкам усім!»

аднойчы я яшчэ прыйду ў Твой лёс,
і зноўку кожны дзень Табе будзе агідна.
нажаль, я вельмі позна зразумеў,
што большасць мужыкоў — такое быдла!

КЛЯНУСЯ: У НАСТУПНЫ РАЗ
АБАВЯЗКОВА
ПАДАРУЮ ТАБЕ
ШЧАСЬЦЕ!

* * *

я стамілася...
ўсё! Я СТАМИЛАСЯ!!!
напэуна, зараз падыходзячы час,
каб усе непатрэбныя думкі
адчапліся...

а ты ўсё мармычаш, каб я ў храме памалілася.
маўляў, «кажуць людзі: памаліся, і табе прыбудзе»

насамрэч — ніколі не малілася у храме,
бо алергія на крыжы й съятошаў.
усё часцей набываю партвейн у краме,
і мне вядомая розыніца між тварам і рожай.

можа пасьпею да вясны пераўтварыцца —
стану іншым зусім чалавекам,
у розуме майм абудзяцца ільвы,
ці, можа, пабягу і буду раскідацца сънегам...

вось і загасла полымя, якое калісьці нас сугравала.
у такім становішчы ніколі шчэ сябе не адчуvalа.

* * *

першакурсніца
ня можа быць цнатліваю —
яна павінна мець таго, хто будзе яе мець.

першакурсніца
не нясе бязглудзіцы,
яна ў любыя цяжкасці пусьціцца
дзеля таго, каб яшчэ доўга не сталець.

першакурсніца
не захлынецца сълінаю,
яна шчэ доўга зможа трываць,
і з-за такіх, як ты, будзе стагнаць.

пераадольваючы любыя пакуты,
яна перачытае зададзенія ёй талмуды.

а навокал — мітусьня ды съмецьце,
і хлусьня,
і съмярдзючы загаджаны горад.
ёй бы зъведаць,
як жыць у жорсткім гэтым съвеце,
каб ізноў стаць рознакаляровай.

кожны стрэчны ёй гатовы прапанаваць
толькі ложак, ды прыгоды ў ім.
а калі час прыходзіць каханье падараваць –
маўляў, «часу няма ўжо зусім»...

і яна, ў які раз стомленая ад жыцьця,
зноў спазыньяеца на свае пары.
а ўвечары, зъняўшы акуляры,
пачынае чарговыя тэлефонныя мэмуары.

першакурсніца ня будзе стаяць на каленях,
бо годнасьць вечна цячэ па яе венах!
і будзе цячы, і ніколі яе не пакіне,
раствараючыся у канабіноле й амфэтаміне.

* * *

Пад нашымі нагамі часам вострае лязо,
Мы часам жывем так, што немагчыма дыхаць,
А часам пагражаютъ забраць з дыягназам «Шызо»,
Але мы ўжо бачым з гэтай срацы выхад!

261

ТЭКСТ

На нашых пальцах часам ліпкае дзярмо,
На вуснах – кроў ад бессэнсоўных спрэчак,
І, тым ня менш, нам ўсім ўжо ўсё адно,
Хто з Вас там, уласна кажучы, нас лечыць,
які хто крыж кладзе сабе на плечы,
як будзем жыць – ў свяtle ці у цяmrэчы,
...як скончыцца жыццё – «па-чалавечы» ці ў галечы...

А пакуль – закрыйтце раты, маральныя лекары!
Што нам патрэбна, зараз і самі ня ведаем...

Дыхаем, пакуль дыхаецца, гэтым паветрам,
Калі хочам — вячэраем, калі зможам — паснедаем...

...мы заклапочаныя іншымі мэтамі:
быць сапраўднымі Паэтамі,
спаць побач з прыгожымі кабетамі,
быць космасу абантентамі...;
раскрываць сваю існасць, не трапляючы пры гэтым у рэчаіснасць...;
знаходзіць гармонію «дзейнік-акалічнасць»,
але, ўсёж-такі, на першым месцы галоўная мэта —
быць сапраўдным Паэтам!...

* * *

Раніца — гэтая, поўная спакою, і не падобнай ні на што цішыні, часам пужаючай —

вось і надышла яна. Па-над бяскрайнім полем жыта й палыну свецицца
ён — яскравы

ды шчыры, — пачатак новага дня.. жыццё прачынаецца, разам з падымам-
ючымся ўгару,

распранаючым свае майткі, шкарпэткі й спадніцу сонейкам. Надзвычай-
нае пачуццё

прасочваецца ўтвае і мае, апошнія, самыя яскравыя, ліпеньскія сны... за-
стаецца

толькі некалькі балючых хвілінаў абуджэння — і гэты, няроўна пастаўле-
ны, сонны

намёт заварушыцца ў ранішніх спевах галодных страўнікаў і балючых га-
ловай...

Прайдзе яшчэ некалькі сеундаў, і мы будзем глядзець у очы свежаму й
празрыстаму,

самаму чистаму ў свеце, ранішняму ветрыку, які будзе з кожнай хвілі-
ной абуджаць

нас, падбадзёрваючы.... Забыўшыся на балочыя, сцёртыя свежымі мазялімі пяткі,
павольна крочым, схапіўшыся думкамі, наперад — там нас чакаюць не-
забыўныя прыгоды,
невядомыя расклады... й імгненні, якія і ты і я ня раз бачылі ў цёплых
мяккіх снах.
Кубак разварочвае сваю духмяную замілаванасць ды чароўную прыга-
жосць, запрашае
да сябе ў госці, мэтанакіравана запаўняючы сваю бясконцую бездань га-
рачай духмянай
гарбатай — і мы паслухмяна знікаем у ім да сустрэчы, сябры.....

НЯЗЛОМНЫЯ МУРЫ

* * *

Мой звычайны стан — дэпрэсія.
Прывыкаю ўжо ісці
З пахавальной працэсіяй
Шэрых думак аб жыцці.

Улюбёнец меланхолії,
Ў запляснелым год рызzi,
І на твары непаголеным —
Ні усмешкі, ні слязы.

Можа гэта ўсё часовае,
Мо хандра, юнацкі стрэс...
А жыццё ўсё падштурхоўвае
Пад знішчальны лёсу прэс...

1995, красавік

Дарожнае

Колаў стогн,
Палатна магніт,
Мокрых вокнай сентыментальнасць...

Фіялетавыя агні...
 Убяючая рэальнасць...
 Шматсерыйнасць дарожных сноў...
 Нежаданае абуджэнне...
 Брудны тамбур...
 Патрэбных слоў
 Нечаканае нараджэнне...
 Незнаёмыя гарады,
 Абыякавыя вакзалы...
 Непакінутыя сляды
 І нявыцягнутыя джалы...
 Надакучлівасць шэрых хмар...
 Адвартны білет...
 І стома...
 Пыл крыштальных надзей і мар...
 І з палёгкай уздых — я дома...
 Пабягуту звыклай стужкай дні...
 Толькі зменяць жыцця танальнасць
 Колаў стогн,
 Палатна магніт,
 Мокрых вокнаў сентыментальнасць...

1994, каstryчнік

* * *

Небаапранула
 Зорны каплюш,
 Смуткам закранула
 Сутарэнні душ.
 Поўнач выпаўзае
 З позехаў двароў,

Рваны час міргае
Ў зренках ліхтароў.
У цнатлівы вэлюм
Верачы сама,
Хлусіць чыстай беллю
Чорная зіма.
Снежная паэма,
Ледзяны раман...
Усё тая ж тэма
Толькі новы план.

1995, лістапад

Сон... Сон?

Голых дрэваў сухое галле,
туманы ды счарнельня плёсы,
і аблокі над мёртвай зямлëй,
як рыззё спарахнелых нябёсай
Сум адвечны старых валуноў
шкляны бляск зледзяnelых крыніцаў...
Пераможны палёт груганоў
па-над скрухай маўклівых званіцаў...

А на могілках часу даўно
адзінока стаіць дамавіна –
у палоне падманлівых сноў
спіць сляпая сівая дзяўчына
Белым снегам пакрыта труна,
бы апошній надзеі прасцінай...
Гэта наша з табой віна,
гэта наша канае краіна...

Да знішчэння нязломных муроў
спрычыніліся юдавы рукі...
на магілах бяскрылых буслоў
страшна выюць галодныя сукі...

Ап'янёныя бруднай маной,
Невідущыя души марнеюць...
На свяшчэнных касцях курганоў
баязлівия статкі шалеюць...

А на могілках часу даўно
адзінока стаіць дамавіна —
У палоне пакутлівых сноў
спіць сляпая сівая дзяўчына.

Не жадае вяртацца вясна
у прапахлыя цвіллю мясціны
гэта наша з табою віна
гэта наша канает краіна

А на могілках часу даўно
адзінока стаіць дамавіна —
у палоне атрученых сноў
спіць сляпая сівая дзяўчына
Засціць кволае сонца сцяна,
стогне здрадай атручены вецер
Гэта наша з табою вайна,
што вядзе па дарозе бяссмерця...

1997, красавік

267

ТЭКСТИ

Віктар КАЗЮЛІН нарадзіўся ў 1975 годзе ў Менску. Скончыў філфак БДУ. Уваходзіў у літаратурную суполку «Восьмая вышыня» (1993—1998). Працуе ў газете «Пресцбол».

(бела-
рушчына)

Колас, Купала і пачэсны пасад

«Занімай, Беларусь маладая мая, свой пачэсны пасад між народамі!» — набраў Купала на клявіатуры і задумаўся. У гэты час да яго прыйшоў Колас, сказаў, «пасунь азадак, жывёліна», сеў з Купалам на адно крэсла і таксама ўтаропіўся ў манітор: «А што такое пасад?»

— Сам думаю. Я ведаў, але забыўся. Нешта тут ня так.

— Канечне, ня так! Можа ты хацеў напісаць «пасат», а не «пасад», можа абдрукоўка? У сэнсе : «Занімай, Беларусь маладая мая, свой пачэсны фальксваген-пасат між народамі!» Колас адсунуў млюснага Купалу ад клявіатуры і выправіў «пасад» на «фальксваген-пасат»: Вось. Зараз іншая справа! Хоць трохі лягічна. Эх ты, клясык! — Якуб па-сяброўску пабумкаў Купалу па галаве.

Уначы Янку не спалося. Увесе час круціліся ў галаве радкі пра фальксваген-пасат, які павінна заніць Беларусь. «Да чаго пасат? Гэта ж не беларускі аўтамабіль... Можа лепей было б «трактар Мінскага аўтазавода «Беларусь»? Купала ўзыняўся, уключыў кампютар і выправіў: «Занімай, Беларусь маладая мая, свой пачэсны трактар Мінскага аўтазавода

«Беларусь» між народамі!» Сеў на ложку: «Дрэнна. Дрэнна, дрэнна, дрэнна, дрэнна. Да таго ж два разы паутараецца «Беларусь». Нядобра. Лепей пакінучь усё як было».

«Паўлінка»

Мне больш не стае моцы! Больш не магу! — стагнаў Купала, абдымяючы дрэва. І слова Купалавы цалкам зразумелыя сучаснаму пакаленню, бо дрэвам была елка. Махнатая ўнізе і ўверсе, яліна лезла Купалу ў вочы і ў рот, задзірала кашулю і калола ў мамон.

Ішла рэпетыцыя знакамітай купалаўскай п'есы «Паўлінка». Колас быў за рэжысёра, Купала — за героя-пальбоўніка, елка — за выканаўцу галоўнай жаночай ролі Паўлінкі, 45-гадовую акторку Манадаву, якая адсутнічала на рэпетыцыі па нейкім важкім чынніку. Па задуме рэжысёра і аўтара сцэнару Паўлінка павінна была выглядаць недатыкальной і незвычайна бадзёрыць закаханага ў яе Якіма. Было бачна, што елка няблага спраўлялася з ускладзенымі на яе авалязкамі. Так і рэпетавалі.

У прынцыпе, прэм'ера спектаклю прайшла выдатна, публіку аба-

яла колкая ў сваёй ролі Манадава, і інтыгавала падрапанае чало героя пальбоўніка. «Паболей бы такіх пастаноў», — напісаў у журнале водгукаву заядлы тэатрал П. Папялушка.

Купала і Колас у Ляўках

Янка Купала, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, жыў у Ляўках. Гэта ўсе ведаюць. А Якуб Колас, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, у той час жыў, як усе беларускія людзі. На балоце. Там было крыху вільготнавата спаць унаучы, і камары!. Аднойчы Колас ляжаў на вільгатнаватым матрацы, увесь у пухірах, пакусаны камарамі, і глядзеу ў вакно, зацягнута бычыным пухіром, і маркоціўся: «Увесь пакусаны камарамі клясык беларускае літаратуры. Нават у майтках пакусана, і пад мышкамі чэшацца». — »А ты ня мыўся з пазамінулае суботы», — крычыць з-пад падлогі жонка. Гэта ня Колас уштукуваву жонку пад падлогу. Там сямейны склеп, дзе храняца коласавы прыпасы, закаткі з гародніны і варэнъне.

Апрануў Колас новыя кеды, гальштук (бо па дарозе хацеў на візу

сфатаграфавацца), узяў вінтоўку і пайшоў да Купалы: «Дай мне адзін Лявок, Янка! Каб усё па-чэсна-му. Табе некалькі Ляўкоў зашмат, хопіць і аднаго. Ты б жыў у Ляўку, і я ў Ляўку!

— У хляўку! — рагоча Купала, — ты, Якубে, будзеш жыць у хляў-ку!

А сам съмiae-е-ецца, гайдaeцца ў крэслы-гушкалцы (таксама ў галь-штуку і кедах, бо толькі што даваў інтэрвю газэце «Надарвусь се-годня»), і пальцамі вусы папраўляе. А Ляўка Коласу не дае. Толькі аў-тограф. Невясёла Коласу, але аў-тограф узяў.

Затым Якуб узяўся за вінтоўку, і як бацне зь яе па Купалу! Але міма, бо Купала, як памятаеце, гайдauся ў крэслы-гушкалцы, і ня так лёг-ка было па ім пацэліць. Да таго ж, стаў гайдацца Купала і ўлева-ўпра-ва таксама, як пабачыў, што Колас хоча ў Ляўкі. Доўга страляў Якуб, але так у іх і ня трапіў. А Янка Ку-пала зачыніўся ў Ляўкох.

Курукіца

Як завецца курукіца, я памятаю. Курыкраціца, ага. Зараз апавяды-

ньне вам распавяду. Пра гэтую жы-вёлу.

Каламутная птушка ўзвяла на Дзеда цяжкі позірк.

— Дзед?

Дзедавы плечы ўздрыгнуліся ад гукаў яе змрочнага голасу.

— Што? — Незаўважна для іх ула-дальніка Дзедавы пальцы імкнуліся парваць вышываную насоўку — па-дарунак Бабы.

— Яйка. — Курыныя вочы: круг-лыя, бязылітасныя, жоўтыя, сьвідравалі Дзедаву падсвядомасцьць. — (З польскім акцэнтам) Дзе тое яйка, што зьнесла я сёньня?

— Яйка? На апошнім складзе голас у Дзеда сей. З цьмянай надзей ён паглядзеў у куток хаты, дзе са столі маркотна зьвісала вязка бройлерных мухаў на карычневым павуцінні.

— Яйка. — Цьвёрда вымавіла кура. Металічныя гукі білі Дзеда па галаве.

— Яно э-э-э-э...

— РазъBлася?!! — Страшна крыкнула Раба. На барвовым чубе ўспухлі вены. — Яно разъbлася, ты хо-чаш сказаць?!! Ты яго біў?!!

Дзед ускінуў руکі і закрыў імі вушы, шчэ больш уціскаючыся ў съ-пінку крэсла.

— Біў. — Патухшыя вочы Дзеда былі ціха заплюшчаны.

— І Баба біла??!

— І Баба... Яна таксама...

— А Мышка??!

— Тая хвосьцікам...

На Дзеда жудасна было глядзець. Рукі яго бязвольна зьвісалі. Бялкі вачэй (страшнае слова «бялкі» ... і «жауткі») падаваліся шэрымі. Мокрая насоўка, Бабін падарунак, ваялася на падлозе.

— Хвосьцікам, значыцца, — задумліва вымавіла кура, раптам перастаўшы раўці і прыкрыўшы вочы

павекамі. — Вось што, Дзед. — Да- машняя ўлюбёнка нахілілася, і яе цяжкія мазолістыя рукі леглі Дзе- ду на плечы. — Я зараз выйду — у двары сякера...

Дзед зглытнуў.

— ...А я за пуню, — тоўстымі вала- ласатымі пальцамі кура паскрэбла азадак у шэрых пёрках. — Зьнясу яшчэ адно яйка.

Разагнуўшы шырокую голую съпіну і апусциўшы плечы, крутыя, што ў руху ўзгорваліся мышцамі, Раба пацягнулася прэч.

Дзед павольна завальваецца ўбок.

ЯК Я РУЙНАВАЎ ПАЭТЫЧНЫ ФЕСТЫВАЛЬ МЕДАНА

Зміцер Вішнёў

273

— Т Э К С Т —

Я быў моцна раззлаваны на арганізатараў фестывалю віна і паэзіі «Медана» і на ўсю Славенію. Злосць пачала збірацца на дне страніка разам з выпітым віном яшчэ ў Берліне. Прыйгуды распачаціся з амбасадаў. Я ляцеў праз Заграб, бо так было танный, і арганізатары мусілі мяне там сустрэць. Славенскія чыноўнікі чымсьці нагадваюць сабакаў — такія ж куслівяя, але і мілыя, калі ім кінуць кавалачак мяса. Маё веданне нямецкай ды англійскай моваву нагадвае жука гнаявіка — гэткае ж малое. Таму ў гэтай паважнай справе па атрыманні візаў мне дапамагала мой перакладчык на нямецкую і літаратурны агент Марціна Мрохер.

А і варта згадаць, што ў Менску няма Славенскай амбасады. Такая аказія. І цалкам натуральна, апынуўшыся ў Берліне па запрашэнні мастацкага дома «Tacheles» і маючи на руках запрашэнне з фестываля «Медана», я вырашыў скіравацца ў славенскую амбасаду ў Нямеччыне. Вось.

Прыходзім. Малады славенскі мужчына — з маленькім злоснымі вачыма. Першае пытанне да мяне — чаму я не скіраваўся ў амбасаду ў Менску? Я тлумачу: па-першае, у Менску няма амбасады, па-другое, калі я апынуўся ў Бер-

ліне, чаму я не могу прыйсці тут да славенскіх чыноўнікаў? Маладзён задае другое пытанне: а дзе да-ведка аб маім заробку за тры ме-сяцы, ці здольны я сябе ўтрымлі-ваць у іх краіне? Можа, я маю на-мер застацца ў іх сонечнай краіне. Я тлумачу: намераў застацца ў мяне болей у Нямеччыне, бо тут значна лепей, а што датычыцца даведкі... мяне будзе ўтрымліваць на сваім рахунку фестываль, і да таго ж, я маю квіткі на самалёт у той і ад-варотны бок. І паказваю набытыя праз Інтэрнэт дакументы. Чыноўнік зелянене — кудысьці адыходзіць, потым прыбягае і заяўляе, што па маім нацыянальным пашпарце невя-дома, дзе я жыву. Я паказваю яму патрэбны ў пашпарце штамп. Але ён крываець ці хутчэй стогне, што ў іх ніхто не валодае рускай мовай, і што я мушу звярнуцца ў Москву. Тады ўжо зелянену я і тлумачу, што тут, па-першае, беларуская мова, і чыноўнікі, ні Маскоўскія, ні Вар-шаўскія таксама яе не мусяць быц-цам бы ведаць, але неяк разбіра-юцца. Я заўважаю, што Марціна вы-рашае трошкі пакакетніцаць з ма-ладымі славенцамі. Бо сітуацыя за-ходзіць у тупік. Ну зразумела, што

размаўляем утрох — яна ж перак-ладае. Але маладзён заяўляе пра апошняе і самае важнае па ягоных словаҳ — на маім запрашэнні не такі штамп. Квадратны. А патрэбны круглы — закон прынялі з першага ліпеня. Марціна моргае яму вачы-ма. Той трошкі дабрэ і нават сам бяжыць да тэлефона, каб папрасіць арганізатораў фесту пераслаць но-выя паперы. Такім чынам, праблемы вырашаюцца. Праз некалькі дзён я атрымліваю візу.

Харвацкая амбасада, наадварот, зрабіла самыя станоўчыя ўражан-ні. Хаця гроши за транзітную візу і ўзялі. Не разумею. З паэта і мас-така браць гроши, калі ён ляціць па культурным абмене. Маленькае зверства.

* * *

Раніцай 20 жніўня Марціна за-яджкае за мной і адвозіць у аэ-рапорт. Быццам усё нармальна. Але тут праявлі сябе нямецкія чы-ноўнікі. Пільнае вока немца бачы-ць ўва мне тэрарыста. Я па-сваёй прыроднай няуважлівасці пакінуў ў заплечніку штопар і нажніцы. Мае рэчы прасвечаюць два разы. На-

жніцы і штопар перадаюць праз агаджу Марціне. Я сам не менш за іх баюся сапраўднага тэрору. Пасля маленъкага стрэсу я вырашаю на быць пляшку віскі, бо люблю яго, а яно каштуе ў «Duty Free» мала. Думаю пра тое, што Марціна аб гэтым падазрае — і сапраўды, калі я расплючваюся за пляшку далёка-далёка на далалягідзе... я заўважаю, як яна пагрозліва маша мне рукой. Я збянтэжана таксама машу, расплючваюся і сыходжу ў глыбіню залы. Туды, дзе мяне ніхто не ведае, і дзе я магу сабрацца з думкамі.

Навошта лячу? Куды я лячу? У мяне ўжо адмоўныя ўражанні ад фестывалю.

У самалёце я па глытку выпіваю траціну бутэлькі і супакойваюся. Знаёмлюся з нейкай харвацкай бабулькай, паказваю ёй свае кнігі і рэпрадукцыі карцін. Яна з удзячнасцю на развітанне дорыць мне шакаладку.

У аэрапорце мяне ніхто не сустракае. Ніяма плаката з майм іменем. Я нервова хаджу па харватскім аэрапорце. 40 хвіліна — нікога ніяма. Даводзіцца мяняць ойра на мясцовыя гроши і ісці да тэлефоннага аўтамата. Праз пэўны час я заходжу

двух хлапакоў — якія, напэўна, проста спазніліся. Я прапаноўваю выпіць мясцовага піва і плачу за ўсіх. Бо харватскія гроши мне не патрэбныя — трэба скінуць. Мы едзем у Любляну. Па дарозе, я дапіваю віскі разам з адным з хлапчукоў. Размаўляем пра падабенства мовай. Разумеем адзін аднаго — слухаем беларускую музыку. Страшэнная цеплыня. Славенія сустракае гарамі і зігзагамі дарогай. Ездіць па такіх кольцах цяжка.

Прыязджаем у гатэль. І тут я выходжу з сябе — хлопцы патрабуюць, каб я сам плаціў за гатэль. Я дзіка раву і сыходжу ў туман. Прачынаюся ўжо ў самім нумары. Турма. Так, напраўдзе — нумары гатэля стылізаваныя пад камеры. Арыгінальна. Але некамфортна. Не гатэль, а нейкі студэнцкі інтэрнат з нарамі. Вырашаю болей не спаць і скроўваюся ў вандроўку па мясцовых тэрыторыях. А месца сваеасаблівае. Турма-гатэль знаходзіцца ў цэнтры вялікага панкаўска-анархісцкага сквота. Усе п'юць, паляць траву і займаюцца баубатнёй. Бегае многа бяздомных і добрых сабакаў. Мясціны мне нагадваюць парэшткі «Tacheles»-а — ягоныя маленъкія

зруйнаваныя бастыёны. Многа графіці на дамах. У выніку я знаёмлюся з дзюма дзяўчынамі. Напачатку я думаў, што бачыў адну з іх у самалёце, але я памыліўся. Тым не менш знаёмства было спрэвакаванае. Я трачу на іх процьму грошай; купляю ў мясцовым панкайскім бары нейкія экзатычныя вялікаградусныя чорныя напоі. Мы п'ем утраіх. Дзяўчата з Італіі, але славенкі. Мы разумеем адзін аднаго. Потым я іх праважаю на цягнік. Адна цёмная — хутчэй падобная да італьянкі, чым да славенкі. Стройная і рухавая як вецер — у вачах маленькая зоркі. Другая — светлая — падобная да травы, з маленькім пухам каля вуснаў. Яны вельмі маладыя — па 18 гадоў. І таму, калі на развітанне я хачу адну пацалаваць у вусны, яны палохаюцца і бягучы на цягнік, як маленькая спалоханыя дзеци. Яны з'яджаюць, а я махаю ім рукой. Напэўна мы больш не сустрэнемся. Хаця імэйламі мы і абмяняліся.

Я раздумваю пра свае паводзіны. Нашто столькі г'янства, навошта столькі знаёмстваў? І не заходжу дакладнага адказу. Напэўна, нервы. Магчыма, унутраная адзінота. Жа-

данне прыгодаў. Падобныя ўчынкі мне замяняюць фотаапарат. Я збіраю не пажоўкляя фота — а прыгоды і ўражанні.

На наступны дзень я купляю пляшку рому і запрашаю румынку, якая жыве ў Канадзе, яго распіць — і гэта заканчваецца катастрофай. Вакол нас з румынкай невядома адкуль утвараеца кола мясцовай публікі. Вельмі добрай. Я вымавіў, вядома, гэта з сарказмам. Румынка сыходзіць, а панкі і анархісты наплываюць хвалімі. У выніку я страчаю торбу з пашпартам. Я хаджу п'яны і разгублены. Прыйходзяць румынскі паэт Джорджы Васілевіцы і ягоная кабета. Яны разам са мной шукаюць торбу — безвынікова. На наступны дзень я кідаюся ў п'янства. П'ю многа «Бакардзі». Пашпарт і тры візы — ў нябёсы. Я быццам штопар, які дарваўся да віннага багацця. Запой. Катастрофа. Мяне ўсе суцяшаюць — але гэта марна. Бо я разумею, што беларускай амбасады ў Люблінене няма.

* * *

Нямецкая паэтка Ульяна Вольф мне нагадвае нашу Вальжы-

ну Морт як у знешнасці, гэтак і ў творчасці(а нават і ў прозвішчы). Такія ж хітрыя і вясёлыя вочы. Калі Ульяна смяецца, як і ў Вальжыны, у яе напружваюцца шчочки. І ейны смех нагадвае аркестр званочкай. Для ўтварэння падобнай сімфоніі Ульянай ці Вальжынай дастатко-ва паказаць пальчык. Абедзьве та-ленавітыя і арыгінальныя: вершы для іх нешта — накшталт каханага мужчыны, а іх агучванне на публі-ку нагадвае палавы акт, напрыканцы якога заўсёды мусіць напатка-ць аргазм...

Дык вось. Ульяна Вольф тэлефана-не да раз'юшаных арганізатараў. Адна з куратараў, цяжарная Елка, едзе са мной у паліцыю і запаўняе усе фармуляры. Мне выдаюць но-выя дакументы — новы пашпарт, які дзейнічае толькі на тэрыторыі Славеніі. Пашпарт раздрукаваны на двух паперчынах фарматам А4 і нагадваю, хутчэй, нейкую медычную даведку. Арганізатары фесты-валі робяць запрос у рускую ам-басаду ў Аўстрыі. Мной займаецца некалькі чалавек. Я нагадваю ма-ленькага мясцовага царка.

Бадзяюся па вуліцах Любліны. Разглядаю шматлікія выявы драко-

наў. Многа столікаў і кветак — тыпо-ва турыстычнае мястечка. Усё скіра-ванае на тых, хто прыязджае. Ура-жанні ад вандроўкі выглядаюць ней-кімі змазанымі. Адчуваю як па ве-нах перапаўзаюць крывавыя жукі, якія шчэрцацца і шыпяць — патрабу-юць радыкальных учынкаў...

На наступны дзень я з арганіза-тарамі іду ў нямецкую амбасаду — нам паведамляюць, што з візамі праблемы. Я, напэўна, у Нямеччы-ну не вярнуся, а буду дэпартаваны на Беларусь. Я хаджу і п'ю мясцо-вия віны — аблокі танцаць у вачах разам з кветкамі.

* * *

Прачынаюся ў камеры — на сусед-ніх нарах — румынскі паэт Джорд-жы і ягоная кабета Ганка. Бачу белы колер ейных трусоў, і мне робіцца моташна ад свайго ста-новішча. Згадваю Менск — яго тур-мы, дрэвы, неба і дзяячат. Згадваю вочы той, хто мяне натхняе. Згад-ваю, як мая рука паўзе па яе целе — адчуваю плаўныя пераходы: уз-горкі і кратэры. На вуснах узнікае смак суніцаў. І раптам уяўляю, што да краты гатэля прыляцела птушка.

Маленькая. Белая. Дзюбкай пастукала мне па падваконні, паляпала крыламі, піскнула і паляцела дәлэй. І ўсё...

Джорджы! Новы сябра — пайшлі вып'ем! Жыццё — дрэнь. Цяпер фестываль. Я застаюся ў Любляне!

Джорджы — гэта паэт-філосаф, у душы якога танчыць танга хіпі. Хударлявы і вясёлы. Ён многа паліць і часцей за ўсё марыхуану. Але гэта не перашкаджае яму запіваць дым рознымі алкагольнымі напоямі.

У выніку, калі здаецца ўжо ўсе з'ехалі на фэст, мяне выклікаюць да нямецкай амбасады. Знайшлі! Знайшлі торбу! Мой нямецкі вайсковы заплечнік вісеў на дрэве. А знайшоў яго ахоўнік гатэля. Я прыбег.!? У выніку высвятляеца, што з торбы зніклі усе гроши, прыхаваныя для цягніка да Менска, і прэзерватывы. Але, тым не менш, славенскія панкі маюць сваю высакароднасць і гумар. Больш яны нічога не ўзялі — пашпарт, кнігі, мабільны тэлефон былі на месцы. І нават здзекліва пакінулі адзін прэзерватыв. Арганізатары паспрабавалі ўсю віну перапіхнуць на мяне самога. Ну, так — вінаваты. Не там хадзіў, быў не зусім цвярозы. Але ж торбы не да-

рыў. Пра гроши на візы яны пасля гэтага выпадку нават і не зайліся. Быццам так і трэба.

* * *

Аўтобус ляцеў ад Любляны да Меданы і круціўся, як злоўленая мёдам мушка. Бо горы набягалі адна на адну. Было прыкольна і смешна бачыць новую вёску на суседнія гары і ехаць да яе сорак хвілінай, кружляючы дзікім і дзіўнымі дарогамі сярод вінаграднікаў. Зрэшты, мы даволі хутка прыехалі, і нас рассяялі па дамах вінадзелаў. Мяне, польская паэта Дарыуша Сасніцкага, італьянская Франчэска Тамаду, румынская Джорджы з ягонай кабетай пасялілі да нейкага суворага спадара. Віном ён пачаставаў аднойчы, і увесь час хадзіў нечым незадаволены.

Першы дзень я ў радасці, што знайшоўся пашпарт, напіўся зноўку. Прычым напіваўся адзін з пяццю дзячукатамі. Выступ мой прайшоў удала. А потым пасля банкета прачнуўся толькі раніцай ў сваім нумары. Наступны дзень мне прынёс таксама поспех.

Я выпіў тры розныя слівовіцы паміж вінамі і прачнуўся ў зусім

чужкым доме. Са мной ўжо ўсе развіталіся і думалі, што я памёр, але мяне прытулі нейкія мяккасардэчныя мясцовых жыхары. Прачнуўся ўначы ў страшэнны дождж. Хадзіў пад струменямі вады і не мог зразумець, дзе знаходжуся. Сон ці рэальнасць? З цяжкасцю згадваў, як купляў віно з македонскім паэтам ў адным з бараў.

* * *

Я выступіў на галоўнай сцэне Меданы. Лепш за ўсё віталі мяне, Ульяну Вольф і Ігара Ісаакоўскага. Апошні мне нават дапамог. Падчас выступа, калі я крыкнуў радыкальнае «Ша!» — ён таксама паўтарыў «Ша!»

Ігар Ісаакоўскі — сапраўдны паэт-панк і ў творчасці, і ў жыцці. Прайгоную творчасць кажуць растаманскія тэксты, пра жыццё... Згадваю п’янага Ігара. Здаецца, што ён хоча з кожным падзяліцца кавалкам сваёй боскай любові. У ягоных п’яных жэстах гучыць улада. Цёмныя вочы, замарынаваныя выпарэннямі чырвонага віна, ледзь не закатаўца пад бровы. Расшпіленая кашуля дэмантруе чорны лес

і дружлую белую гару. Ён пакачваецца, як карабельная мачта ў буру, і скрыпіць словамі.

Прыгожых дзяўчат на фестывалі было даволі. І таму вочы мае разбягаліся, і не ведалі, на кім спыніцца. Я круціўся сярод прысутных роварам.

Трэба шчыра прызнацца, большасць сваіх глупстваў я раблю ў стане алкагольнага ап’янення. Я не ўмее піць. Я альбо зусім не п’ю, альбо злоўжываю. Ну, прынамсі так часцей за ўсё. Душа расчыняе вока як вялікая кветка і патрабуе свята.

А што такое трапіць на свята віна і паэзіі — правільна — п’янства. Тоє, чым я і працягнуў займацца.

Таму уражанні ад сябе я сапсаваў ушчэнт, хаця выступіў добра. Спачатку ўсе мяне ўхвалілі і казалі слова падзякі. А потым, пасля маіх выкрунтасаў, пачалі разводзіць рукамі. Што вырабляю, не памятаю з дакладнасцю. Памятаю, што, стоячы на стале, чытаў вершы, што цалаваўся з французскай паэткай Валеры Роўзаў. Памятаю многа віна і падазраю аб выказванні глупых думак.

* * *

Я сплю. Сплю як дзіця. Раптам мяне хтосці штурхae ў плячо. Расплюшчваю адно вока. Туман. Няма контактных лінзаў. Вымалёўваецца адно сілутэт. Голас польскага паэта: «Уставай! Трэба ехацы!» Што? Куды? Навошта? Я нічога не разумею. Спахопліваюся. Няўжо фестываль скончыўся? Польскі паэт падганяе: «Хутчэй! Хутчэй! Нас чакае машына!» Да мяне нарэшце даходзіць: «Усё скончылася... Як? Не можа быць!..Што я рабіў учора?..» Я, нічога не разумеучы, ускокаю, запіхваю нейкія рэчы, што трапляюць пад руку, у торбу. Закідваю ўсё нібыта бульбу. І рагтам стрэл у галаве: «Дзе контактныя лінзы?» Я пачынаю бегаць па ўсім доме і шукаць іх. Дзесьці я іх выклай у шклянку — я смутна, але памятаю. Менавіта туды, а не ў спецыяльны кантэйнер, я закінуў іх учора. А шклянку прыхаваў — каб не згубілася... Толькі куды? Куды п'яны чалавек хавае шклянкі са сваімі вачымі?! Дзе патаемныя месцы ў гэтага ідыёта?! (Можа я их выпиу?) Катастрофа. Гэта з майм та зрокам —?

Лінзаў нідзе не заходжу, а тым часам машына чакае...

Якая сёння дата? Калі мой са-
малёт? Я нічога не ўсведамляю — па
інэрціі бегаю па паверхах — шукаю
магічную шклянку з вачымі.

Выцягваю з тумбы сваю зашмаль-
цеваную вонратку. І рагтам — бум!
Адтуль вывальваецца і перакульва-
еца прабірка. Я ўстаю на кукішкі і
пачынаю навобмацак пошук... I... ні-
чога. Знаходжу адну! Другой лінзы
няма. Я закідваю яе ў вока... Бяру
торбу і бягу да машыны. Па-дарозе,
праўда, прыхопліваю бутэльку
віна мясцовага спадара вінадзела.
Калі ён не частаваў даволі, дык ня-
хай такая дробная помста.

Ды і другія паэты, не ўсе, праў-
да, я заўважыў, зрабілі тое самае.
Бо фестываль віна! І плаціць за яго
мусяць арганізаторы.

Мы ляцім на машыне да мястэч-
ка Клінец. І што там? Сярод столі-
каў — парачка паэтаў і злосныя арганізаторы. І атрымліваю ў лоб ад
арганізатора: «Ты учора многа каго
абразіў! Ты мяне учора расчара-
ваў!» Арганізаторка дадае: «Я з та-
бой не размайляю!» Я чухаю гала-
ву і мармычу нешта кшталту: «Вы-
бачайце!..» Думаю, а што я рабіў?
Нават пытаяцца сорамна. Зрэшты
— я паэт. Я цісну руکі людзям, аб-

дышаю, выбачаюся. Вакол горы і пах кавы. Цішыня. «Добра, — кажуць, — Мы пастараемся, каб цябе не ўключылі ў чорны спіс фестываляў! Але заставайся ў Нямеччыне, ажаніся з немкай і заставайся!» Яшчэ і хвалююцца... І раптоўна: «А калі твой самалёт?» Я ў разгубленасці паціскаю плячыма. А якая сёняня дата — я жа не ведаю... Няуважлівы... Арганізатары зелянеюць і звярэюць: «Ты — хам! Пакажы квіток!» Я паціскаю плячыма: «Ён глыбока на дне торбы — а там анархія!» Мне прыносяць кампутар, і я знаходжу ў Інтэрнэце сваю электронную пошту. Квіток ёсьць і там. І што вы думаеце? Я амаль не праспяў — мой самалёт праз 10 хвілінаў, і будзь я хуткім ветрам, дык даймчайся б да таго самалёта ў Загрэб!.. Усе вакол бегаюць, усіх калоціць, адзін я няшчасны сяджу і п'ю сок. Многа. Ён уваходзіць, быццам чарадзейныя лекі. Нарэшце да мяне падыходзяць: «Трымай — вось твой квіток! Падзякую дырэктору люблянскага выдавецтва — гэта ён выклай за цябе амаль двесці ойра.» Мне паказваюць на чалавека, які сядзіць за столікам на фоне гары. Чалавек-дрэва. Так — напраўдзе.

Ва ўсёй ягонай постаці было нешта ад дрэва — у добрым сэнсе гэтага слова. Малады, чысты і добры клён. Вось падарыў мне лісцік. Узяў і заплаціў за мяне. А папярэдня квіткі — у два бакі — каштавалі ўсяго толькі сто сорак... Але адзін прыемны факт — я лячу з Італіі. А як жа віза? Не проблема — адказваюць, бо шэнгенская зона. Супер! Я буду вылятаць з аэрапорта з такой рамантычнай назвай — «Венецыя!» Супакойваю сябе, што ў кожнай дрэні ёсьць свае маленькія прыемныя сюрпризы.

«Ты — дзіцё, — вучыла мяне піцерская выкладчыца, — Ну, што ты робіш? Так рабілі адно паэты яшчэ да рускай рэвалюцыі. Гэта ж рэтра. Бедныя арганізатары...»

Мяне адправілі. Пашпарт адабралі — аддалі вадзіцелю. «Больш ніякіх сюрпризаў — я цябе прашу,» — мармытаў арганізатар. Я вінавата паабяцаў. Мяне і нейкага канадскага паэта павезлі ў італьянскія аэрапорты.

* * *

Італія мне спадабалася — сонечная краіна. У адрозненне ад Сла-

венії, гэтая частка Італіі была роўная, як прасавальная дошка. Але і тут было вельмі шмат вінаграднікаў. Італьянскія мястэчкі ціхія і ўтульныя, нагадваюць сямейныя выспы. Я ўглядваўся ў гэтую ідyllію і знаходзіў нешта ад антычнасці — прынамсі, нейкія архітэктурныя элементы.

Ну, вядома, што саміх італьянцаў мне даводзілася бачыць і раней. Але пры такай іх колькасці — можна было падумаць, што разлілося мора. Бо ўсе яны ходзяць неяк прытанцоўваючы — нібыта шпацыруючы сярод марскіх хваляў. Вочы разбягаюцца ад неверагоднай колькасці ладных дзяўчат. Так і падмывала падыйсці і пазнаёміцца. Але я быў распляжаны паэтычна-вінным фэстам ушчэнт, і мяне хапала хіба што на назіранні.

* * *

У самалёце я падсеў да прыемнай дзяўчыны ў акулярах. Зрэшты, калі яна выцягнула кнігу я не вытрымаў і падсунуў ёй зборнік з тэкстамі удзельнікаў «Меданы». Яна была ўражаная. Мы пазнаёміліся. Ну, вядома, напалову «праз слоўнік», але

пэўнае паразуменне знайшлі. Высветлілася, што яна вывучае гісторыю нямецкай літаратуры і мая асона (бо літаратар) ёй таму дужа цікавая, што яна з Берліна, але большасць часу жыве ў Парыжы. Я раздумваў аб tym, як лёс з нас здзекуецца. Гэта ж трэба было праспачаць самалёт, каб патрапіць у Італію і потым у самалёце пазнаёміцца з даследчыцай літаратуры!.. Ну хіба не карма?

У выніку Катрына, так звалі дзяўчыну з самалёта, патлумачыла мне, як ехаць да дома мастакоў «Tacheles». Мала таго, яна праводзіла мяне з аўтобуса да метро.

* * *

Калі я трапіў у «Tacheles», дык адразу заваліўся ў майстэрню на канапу. Але спаў я кепска. Усю ноч мне сніліся жахі. Прачынаўся ў халодным поце. Часам мне здавалася, што не сплю — але спаў. Мне падавалася, што такіх гадасцяў я не бачыў ніколі. Запомнілася адно нібыта наяве... Маці пытаецца, чаго так смярдзіць? А потым прыўздымае кілім, а пад ім некалькі вялікіх трупаў птушак і адна

абгарэлай курыца без галавы, але яшчэ жывая. Маці кажа: «Выкінь яе! Выкіны!» Я бяру курыцу і нясу да акна, яна супраціўляеца і падскоквае ў руках. І калі я выкідаю

яе ў вакно, у пальцы застаецца ейная костка. Я гляджу, як безгаловая курыца бяжыць.

Вось так я з'ездзіў на фестываль віна і паэзіі «Медана».

